

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ**

**СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ
ТА ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТИ**

МАТЕРІАЛИ VIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**присвяченої пам'яті першого ректора
Національної академії статистики, обліку та аудиту,
доктора економічних наук, професора,
заслуженого економіста України**

**Івана Ісаковича
ПИЛИПЕНКА**

Київ, 18 жовтня 2021 р.

УДК 330.3+316.4](477)(082)

С 83

Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, «Інформаційно-аналітичне агенство», 2021. 310 с.

ISBN 978-617-571-202-3

Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції містять тези доповідей, повідомлень та виступів її учасників, у яких викладено наукові результати аналітичного осмислення сутності сучасних проблем модернізації соціально-економічного, гуманітарного, освітнього, наукового простору та перспектив розвитку України.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та студентів економічних та соціально-гуманітарних спеціальностей.

Адреса оргкомітету конференції:

Україна, 04107, м. Київ, вул. Підгірна, 1

тел.: (044) 486-15-02

e-mail: info@naso.edu.ua

Відповідальність за зміст представлених матеріалів несуть автори. Організаційний комітет залишає за собою право на літературне редагування та відмову від друкування тез у разі виявлення плагіату, невідповідності вимог оформлення, спрямованості програмним питанням заходу.

УДК 330.3+316.4](477)(082)

ISBN 978-617-571-202-3

Редакційна колегія

Голова редакційної колегії:

Момотюк Л. Є. – д. е. н., професор, перший проректор з науково-педагогічної роботи Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Заступник голови:

Бондарук Т. Г. – д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національної академії статистики, обліку та аудиту

Члени редакційної колегії:

Пархоменко В. В. – к. е. н. доцент, декан фінансово-економічного факультету Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Гаврилюк Т. В. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Мотузка О. М. – к. е. н., доцент кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, завідувач редакційно-видавничого відділу Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Горобець О. О. – к. е. н., директор бібліотеки, заступник завідувача редакційно-видавничого відділу Національної академії статистики, обліку та аудиту;

Відповідальний секретар редакційної колегії:

Мельничук І. О. – старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Національна академія статистики, обліку та аудиту.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1.

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ

СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Аразов Н.

Підходи до управління фінансовими інвестиціями 11

Артем'єва І. О.

Особливості фінансової діяльності у корпораціях США 13

Білоусова О. С.

Інструментарій оцінки наслідків глобальних торгових війн
для фіскального простору 15

Бондарук І. С., Яременко В. С.

Особливості функціонування оборотного капіталу підприємств України 20

Бондарук Т. Г., Іваненко О. А.

Страховий ринок України: динаміка, проблеми та перспективи розвитку.....24

Гопкало В. Ю.

Стратегії інноваційного розвитку підприємства 28

Гордійко К. С.

Еволюція форм економічної експансії під впливом глобального
суперництва на високотехнологічних ринках 31

Дорощук О. В.

Глобальні інвестиційні перегони як тригер економічної кон'юнктури 35

Ду Лінь

Джерела фінансування закладів вищої освіти 39

Жукович І. А.

Особливості фінансування наукових досліджень і розробок у КНР.....42

Заїчко І. В.

Теоретичні аспекти бюджетної безпеки
як одного з механізмів забезпечення економічної безпеки.....44

Ілліков Д.

Ризики при інвестиційному проектуванні 48

Калтаєв Халіл Шамсаддин-огли

Співпраця України з міжнародними фінансовими організаціями 50

Кваша Т. К.

Джерела формування фіскального простору в Україні.....53

Ковальчук Т. Г., Загарій В. К. Розвиток глобального ринку платіжних послуг та його перспективи для України	58
Лисенко О. Ю. Управління бюджетом в умовах пандемії коронавірусу	62
Лукашук М. В. Банківське кредитування інноваційного розвитку економіки: сучасний стан та закордонний досвід	65
Мельничук І. О. Доходи місцевих бюджетів як елемент зміцнення фінансової автономії регіонів	70
Момотюк Л. Є. Вплив пандемії на світову економіку: розрив між фінансовими ринками та реальною економікою	72
Мурашко О. В., Коломійченко В. О. Сутність страхування життя, сучасний стан та чинники його розвитку в Україні	73
Пархоменко В. В. Проблеми та перспективи зовнішньої торгівлі України в умовах пандемії Covid -19	77
Пастернак Є. Є. Злиття та поглинання на ринку криптовалют	80
Приймак О. О. Вплив пандемії Covid -19 на світову економіку	83
Ренбілас Р. Структура та вартість капіталу для фінансування матеріальних інвестицій ...	85
Сторчак К. В. Аналіз потенціалу міжнародної торгівлі до адаптації ЦСР в практику міжнародної економічної взаємодії	88
Шахергелдієв М. Цифрова інфраструктура фінансів підприємств	91
Ткаченко Д. В. Сучасні способи та методи електронних платежів в умовах трансформації ринку	94
Юрченко Т. І. Система фінансового контролю в банку та напрями її удосконалення	96

СЕКЦІЯ 2.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ В УКРАЇНІ

Bezverkhyi K., Obukhov I.

Economic Analysis Methods and Techiques.....100

Korinko M.

Peculiarities of Documentary Justification of Undertaking of Income
by Agricultural Enterprises Due to Drought 102

Баранцев П. П.

Аналіз Звіту про діяльність організації колективного управління 104

Гриненко І. М.

Резерв під знецінення запасів: бухгалтерський облік та оподаткування 107

Залюбовська С. С.

Управління державним боргом України: історія та перспективи.....110

Зоріна О. А., Петраковська О. В.

Операції з давальницькою сировиною: значення та визначення 113

Кінзерська Н. В.

Внутрішній контроль зовнішньоекономічної діяльності
в умовах ризику: організаційне забезпечення 116

Кочик С. О.

Економічна сутність, принципи і класифікація податкового планування ...118

Лубенченко О. Е.

Аудит обліку запасів та незавершеного виробництва
на підприємстві, що надає послуги 120

Нежива М. О.

Внутрішній та зовнішній аудит
в процесі здійснення операцій злиття та поглинання 121

Новіченко Л. С.

Державний фінансовий аудит в Україні: проблеми та реалії розвитку 123

Пантелесв В. П.

Розв'язання проблем застосування ESG–факторів 125

Пилипенко О. І.

Оцінка інструментів позикового фінансування суб'єкта господарювання 129

Побережний О. В.

Аналіз факторів, що впливають на поведінку платника податків 134

Польова О. П.

Податок на прибуток підприємств і його роль
у регулюванні економічних процесів 136

Рижов В. В.	
Новітні інформаційні технології в роботі податкової служби	140
Свирида О. А.	
Електронні листки непрацездатності: інструкції для бухгалтера	142
Тимошенко Ю. А.	
Сутність грошових коштів та їх еквівалентів	145
Шкуліпа Л. В.	
Оцінка впливу Brexit та COVID-19 на діяльність регулюючих інституцій в сфері бухгалтерського обліку та аудиту	148
Шульга С. В., Томченко А. С.	
Аналітичні процедури при виконанні завдання з аудиту оплати праці	152
Щирська О. В., Іскра С. В.	
Ризик-орієнтована модель внутрішнього аудиту як превентивна міра державного контролю	154
Юрченко О. А.	
Документація цифрових фінансових активів у бухгалтерському обліку	156
СЕКЦІЯ 3.	
СУЧАСНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ	
Gacim S.	
The Managerial Role of Intergovernmental Structures in Economic Cooperation Between The Kingdom of Morocco and Ukraine	160
Абдирахманов Б.	
Стратегічне планування розвитку підприємства	163
Аніх К. Ч.	
Людський капітал в структурі майна підприємства	165
Асланова Е. І.	
Регуляторна конкуренція та продуктивна спроможність: аналіз каналів взаємозалежності	167
Барвінок Н. В.	
Особливості туризму як галузі управління	171
Булах Т. М.	
Методи самомотивації в тайм-менеджменті	176
Вельмирадов А.	
Економічна безпека підприємств за умов цифровізації бизнес-процесів	178
Гринчак Н. А.	
Гейміфікація як засіб підвищення самомотивації персоналу	180

Джумаєв І.	
Моніторинг економічної ефективності підприємств	182
Іващенко О. А.	
Інвестиційна експансія КНР в умовах глобального протистояння	184
Каліна І. І.	
Е-навички персоналу в умовах цифровізації	187
Лукашенко Л. В.	
Інноваційні методи управління закладами загальної середньої освіти	191
Луньова Т. С.	
Нормування праці в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку	196
Мирадов И.	
Соціальна відповідальність, як умова сталого розвитку підприємства	198
Панченко В. Г.	
КНР як глобальний постачальник: можливості та загрози для міжнародного бізнесу	201
Плахотнікова Л. О.	
Значення транспортної логістики в розвитку зовнішньоекономічних зв'язків	204
Поворознюк І. М.	
Проблеми організації безбар'єрного простору для споживачів з обмеженими можливостями в індустрії гостинності	207
Резнікова Н. В.	
Технологічне й цифрове суперництво КНР та США як детермінуючий фактор глобальної економічної кон'юктури	209
Світовий О. М.	
Самоменеджмент як засіб досягнення успіху в управлінні бізнесом	212
Сувханов М.	
Ціннісно-орієнтоване управління економічним розвитком підприємств	216

СЕКЦІЯ 4.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКОНОМІЦІ ТА СТАТИСТИЦІ

Osaulenko O., Holubova H., Horobets O.	
Implementing Bid Data in the Public Administration	219
Samoylenko O., Yevstratyev S.	
Digitalization of Professional Competences of the Agricultural Specialists ...	223
Босовська М. В., Бовш Л. А., Расулова А. М.	
Вплив цифровізації на ринок готельно-ресторанних послуг	224

Гапон В. В., Шараєвська М. І.	
Оцінювання прогностичної моделі для визначення потреби в педагогічних кадрах у системі загальної середньої освіти	228
Герасименко С. С.	
Базові принципи оцінювання якості статистичної інформації в управлінні економічним розвитком	233
Єршова О. Л., Ставицький О. В.	
Особливості створення програмного продукту в ігровій індустрії	236
Коваленко О. В., Яценко Л. О.	
Методичні аспекти визначення можливостей вітчизняної цукрової галузі для експорту готової продукції	240
Мотузка О. М.	
Комплексне управління водними ресурсами	244
Потапова М. Ю.	
Порівняльний аналіз рівня заробітних плат: альтернативні джерела інформації	247
Свистун-Золотаренко Л. О.	
Інформаційні технології в системі охорони здоров'я України	248
Сіницький М. Є.	
Програмне забезпечення економістів у цифрову епоху	251
Ставицький О. В., Світко А. В.	
Проблеми та перспективи використання інформаційних технологій в економіці та статистиці	254
Червона С. П.	
Чи настав в Україні кінець епохи бідності?	257
Чимбай Л. Л., Попкова Л. В.	
Застосування інформаційних технологій при формуванні державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою	261
СЕКЦІЯ 5.	
СОЦІОГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	
Агафонова М. В.	
Конкурентоспроможність національних талантів на міжнародній арені ...	267
Бибік К. П.	
Новий рецидив. Хронічна хвороба українського державотворення	271
Волох С. В.	
Використання відеотехнологій при організації занять англійської мови	273

Гаврилюк Т. В.	
Діяльність релігійних організацій в контенсті соціальної відповідальності ...	276
Головко Д. В., Черушева Г. Б.	
Дистанційне навчання: переваги та недоліки	279
Горюнова М. М., Савенко Т. Д.	
Координація як ефективний засіб мовного навчання	282
Загородня О. Ф.	
Онлайн-платформа для вивчення англійської мови як засіб дистанційного навчання	284
Кіндзерський Ю. В.	
Асоціальні ефекти науково-технологічного прогресу в контексті забезпечення інклюзивного та сталого індустріального розвитку світової економіки	287
Корнієнко П. С.	
Щодо визначення ознак правоохоронної діяльності	292
Надольний І. Ф.	
Гене́за людини в умовах модернізації українського суспільства	293
Погорєлова Т. Ф.	
Формування навичок англійської ділової комунікації у студентів економічних спеціальностей	295
Радченко В. Г.	
Гуманістичні засади волонтерської діяльності	297
Стогній І. В., Горюнова М. М.	
Навчання читання професійно орієнтованих текстів на заняттях з іноземної мови у непрофільних закладах вищої освіти	300
Стрижньов М. Ю.	
До питання про навчання англійської мови студентів економічних спеціальностей ЗВО	303
Шевчук В. О.	
Рятівні компетентності сучасних та майбутніх фахівців: потенційні можливості української моделі економічної освіти	305

СЕКЦІЯ 1.

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Аразов Нуралі,

аспірант,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ІНВЕСТИЦІЯМИ

Інвестиційна діяльність на сьогодні є важливим джерелом поповнення оборотних активів та придбання необоротних активів з метою розвитку бізнесу чи створення нового. Фінансові інвестиції є капіталовкладеннями з метою отримання у майбутньому економічної вигоди у вигляді дивідендів (цінні папери) чи участі в управлінні (корпоративні права).

Управління фінансовими інвестиціями представляє собою систему принципів і методів забезпечення вибору найбільш ефективних фінансових інструментів вкладення капіталу та своєчасного його реінвестування [4, с. 99]. Серед основних завдань з управління поточними фінансовими інвестиціями на підприємстві варто відзначити: забезпечення достатньої інвестиційної підтримки високих темпів розвитку операційної діяльності підприємства; забезпечення максимальної дохідності, тобто прибутковості інвестицій та інвестиційної діяльності підприємства в цілому при передбачуваному рівні інвестиційного ризику; забезпечення мінімізації інвестиційного ризику поточних фінансових інвестицій; забезпечення фінансової рівноваги підприємства у процесі здійснення інвестиційної діяльності [3, с. 103–104].

І. М. Вахович вибір сукупності фінансових інвестицій для формування інвестиційного портфеля пов'язує із теоретичними та концептуальними засадами, за останніми, у свою чергу, вирізняють традиційний підхід та сучасну портфельну теорію. Традиційний підхід до формування портфеля цінних паперів передбачає диверсифікацію різних фінансових інструментів, що входять до його складу. За цим підходом при формуванні портфеля використовуються методи та інструментарій фундаментального та технічного аналізу. Сучасна портфельна теорія (засновники Г. Макровіц, Д. Тобін, У. Шарп) передбачає оптимізацію інвестиційного портфеля за певними критеріями при забезпеченні кореляційного зв'язку доходності окремих цінних паперів між собою [1, с. 362].

За сучасних умов сфера фінансових інвестицій набула значних видозмін та представлена різноманітними інноваційними підходами до інвестування. Окрім класичних підходів до розміщення фінансових інвестицій, сьогодні є інноваційні підходи.

Імпакт-інвестування – це інвестиції в компанії, організації та фонди з наміром створити вимірюваний соціальний та/або екологічний вплив разом із фінансовою віддачею. Імпакт-інвестування описується (і відрізняється від інших видів інвестицій) трьома основними принципами:

1. Очікування фінансової прибутковості: імпакт-інвестор очікує отримати фінансову рентабельність інвестованого капіталу, нижче домінуючої ринкової ставки, за ринковою ставкою або навіть вище.

2. Намір вирішувати соціальні чи екологічні виклики (тобто вплив чи прагнення): на додаток до фінансової прибутковості, інвестор прагне досягти позитивного впливу на суспільство та / або навколишнє середовище.

3. Зобов'язання щодо вимірювання та звітування щодо передбачуваного соціального впливу та впливу на навколишнє середовище: вплив інвесторів здійснюється для вимірювання ефективності, використовуючи стандартизовані показники [2].

Імпакт інвестиції не обмежуються певним класом чи сектором активів: він включає, наприклад, фіксований дохід, венчурний капітал, приватні акції та соціальні або віддалені від впровадження облигації.

Все більше набувають розширення інвестиції у стратами, тобто нові проєкти чи бізнеси на початковій стадії життєвого циклу, як правило із швидкою окупністю чи великим процентом рентабельності, низькою вартістю капіталу, на умовах відсотку прибутку чи відсотку у власності. Така інвестиційна модель ґрунтується на суттєвій ймовірності банкрутства проєкту або наявності ризику втрати профінансованих коштів. На етапі вибору стартапу, передусім, аналітиками обираються проєкти, за якими здійснюється аналіз фінансово-економічних показників, кон'юнктуру ринку, тенденцій галузі, оцінка бізнес-ідеї тощо. У стратапи інвестують приватні інвестори, венчурні фонди, державні гранти, інвестиційні фонди, застосовується технологія краудфандингу.

При управлінні фінансовими інвестиціями доцільно зважати на:

- ключові економічні показники діяльності за проєктом;
- методи оцінки реальної вартості фінансових вкладень;
- термін окупності інвестицій та методичний підхід до його визначення;
- рівень ризикованості операції;
- характеристику за кожним видом портфелю цінних паперів;
- етап життєвого циклу бізнесу чи проєкту;
- рівень ліквідності;
- гнучкість оперативного управління;
- моніторинг інвестиційної привабливості;
- способи участі в управлінні;
- обрані функціональні стратегії тощо.

Таким чином, сучасні умови глобалізації, стрімкого розвитку технологій, високого рівня інтелектуального капіталу, вимагають інвестицій у розвиток різноманітних бізнесів, з різного рівня мультиплікаторами й відповідно, різними підходами до управління фінансовими інвестиціями.

Список використаних джерел

1. Вахович І. М. Фінансовий менеджмент бізнес-процесів. Луцьк: СПД Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф»™, 2014. 640 с.
2. Імпакт Інвестування. Фінансові рішення для сталого розвитку / Impact Investment. Financing Solutions for Sustainable. Інформаційний ресурс Промприлад. Реновація. URL: [Developmenthttps://promprylad.ua/ua/impact-investing-undp/](https://promprylad.ua/ua/impact-investing-undp/)
3. Михасюк Д. О., Іванчук Н. В. Вдосконалення обліку фінансових інвестицій підприємства. Острого: НУ «Острозька академія», 2020. URL : <https://naub.oa.edu.ua/2020>
4. Селіверстова Л. С. Управління фінансовими інвестиціями корпорації. Формування ринкових відносин в Україні. 2013. № 11. С. 98-101.

*Артем'єва Інга Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОРПОРАЦІЯХ США

При дослідженні фінансової поведінки корпорацій необхідно враховувати регіональну специфіку. Це обумовлюється тим, що закони, традиційна структура управління, звичаї ділового обороту кожної країни визначають національні особливості корпоративного управління, яке охоплює правові регулятори й механізми реалізації права ухвалювати стратегічні рішення, корпоративні традиції, формальну й неформальну організаційну структуру. Різке системне минуле корпорацій, що виявляється в особливостях корпоративного управління, а також принципів та ідеології економічної діяльності проектується на сферу корпоративних фінансів.

Так, для корпорацій США характерна наявність чітко розробленої законодавчої основи, що визначає права й обов'язки ключових учасників, і порівняно простий механізм взаємодії між корпорацією та акціонерами, а також між самими акціонерами. З одного боку, американська корпорація повністю належить своїм акціонерам. З іншого боку, із ряду причин: значна розпиленість капіталу, участь у ньому великої кількості фізичних осіб, формальна роль ради директорів тощо, – її акціонери залишаються “аутсайдерами” і схильні поводитися як прості інвестори, що оцінюють якість менеджменту та доцільність своєї присутності в бізнесі за рівнем дивідендів і курсової вартості акцій [1].

Стратегічні фінансові цілі типової американської корпорації зосереджені на досягненні високої поточної рентабельності, сприятливої реакції фондового ринку і прийнятної для акціонерів рівня дивідендів. Особливістю американських корпорацій є “культ акціонера”, що зародився в 80-і рр. ХХ ст. під час буму поглинання, обумовленого розвитком глобалізації. Тоді для реалізації стратегії агресивних придбань через обмін акціями стало вигідним підтримувати постійне

зростання ринкової ціни акцій. Через підпорядкування інтересам акціонерів у фінансовій стратегії корпорацій США стали переважати короткострокові цілі, слабо сумісні з довгостроковими інвестиціями, що мають уповільнену окупність. Часто вигідніше стало “знімати вершки” із свого положення на ринку та займатися спекулятивними біржовими операціями. Цьому сприяло й те, що до початку 90-х рр. близько 60% акціонерного капіталу американських корпорацій опинилося в розпорядженні інституційних інвесторів – пенсійних і взаємних фондів, які самі часто керуються спекулятивними мотивами [2].

У цілому, основною умовою зростання добробуту акціонерів є постійний приплив грошей зі світового ринку капіталу. Найважливішими методами, що забезпечують його для американських корпорацій стали традиційні гарантії привабливості активів, створення міфів про цінність активів нового типа, провокування максимально високої активності фондового ринку, перш за все за рахунок граничного розширення круга зацікавлених гравців у глобальному масштабі.

Американська “модель акціонерів” створювалася з урахуванням ринково орієнтованої фінансової системи, що функціонує на основі розвиненого ринку капіталу та широкого набору різних фінансових інструментів. Спочатку високий рівень розвитку промислових корпорацій багато в чому полегшив залучення додаткових коштів на світовому ринку капіталу. При цьому промисловий капітал в основному збільшувався за рахунок нових емісій акцій. Тому практично відпала необхідність у довгостроковому кредитуванні як способі збільшення капіталу корпорацій, і роль банків була зведена до акумуляції коштів і короткострокового кредитування [3].

В американських корпораціях виняткового значення набуло залучення досвідчених керівників, здатних зробити імідж фірми привабливішим, водночас американські менеджери є більш залежними від пов’язаних із поточними фінансовими показниками змінних виплат і премій, що є додатковим стимулом для орієнтації на короткострокові цілі.

Використання американськими компаніями стратегії, заснованої на пріоритеті короткострокових цілей, на певному етапі обернулося істотними втратами в міжнародній конкурентоспроможності, оскільки корпорації США були схильні виправляти свій фінансовий стан за рахунок здійснення спекулятивних біржових операцій і часто вважали за краще ухилятися від жорсткої конкуренції з іноземними суперниками. У багатьох випадках спроби максимізувати короткостроковий прибуток навіть створювали загрозу життєздатності американських корпорацій у довгостроковому періоді, оскільки керівникам було вигідніше продати або закрити підрозділ, який зазнавав труднощів через загострення глобальної конкуренції, ніж витратити кошти на його оздоровлення [2].

Важливим чинником забезпечення зростання добробуту акціонерів корпорацій США став розвиток орієнтованої на випуск наукоємної продукції “нової економіки”, в центрі якої знаходяться інформаційні корпорації. Американські компанії схильні до проведення ринкових експериментів, причому мають більшу віддачу від своїх інвестицій.

Підсумовуючи розгляд специфіки фінансової діяльності корпорацій США, можна констатувати, що американській моделі корпорації властиві переважання акціонерних товариств як форми організації крупних компаній та великий вплив на них фондового ринку. Американська корпоративна культура орієнтована перш за все на досягнення короткострокових фінансових результатів, на безперервне зростання добробуту акціонерів. Найбільш характерним для цієї моделі є зосередження на досягненні та утриманні визначальних переваг: великих перемог, спеціалістів і керівників з унікальними здібностями тощо, – на що спрямовуються значні фінансові ресурси. Це обумовлює орієнтацію на стимулювання підприємницької ініціативи, динамічність і високий рівень допустимого ризику корпорацій США.

Список використаних джерел

1. Corporate Governance Principles For US Listed Companies. Retrieved from <https://isgframework.org/corporate-governance-principles>.

2. Rafiq F. Compare and contrast of the US Corporate Governance model with the EU one. June 2019. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/333669971_Compare_and_contrast_of_the_US_Corporate_Governance_model_with_the_EU_one.

3. H. J Gregory, R. Grapsas, C. Holland. Corporate Governance and Directors' Duties in the United States: Overview Retrieved from [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-011-8693?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-011-8693?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true).

*Білоусова Олена Станіславівна,
доктор економічних наук,
провідний науковий співробітник відділу державних фінансів,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНКИ НАСЛІДКІВ ГЛОБАЛЬНИХ ТОРГОВИХ ВІЙН ДЛЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

З поглибленням глобалізаційних процесів локальні торгові війни між двома країнами спричиняють суттєвий вплив на зовнішньоекономічну діяльність та фіскальний простір третіх країн. Торгова війна між США та Китаєм, яка розгорнулася останніми роками, має значні економічні наслідки не лише для цих країн, а також для багатьох країн Європи. У пост-пандемічний період актуалізуються проблеми корегування зовнішньоекономічної політики до сучасних умов, які характеризуються значним рівнем нестабільності економічного розвитку.

Торговий конфлікт США і Китаю призвів до двостороннього підвищення тарифів, значного скорочення торгівлі між цими країнами, суттєвої переорієнтації на імпортозаміщення та на імпорт з інших регіонів, а також до перебудови ланцюга доданої вартості в Східній Азії та Європі.

Якщо локальне підвищення тарифів між двома країнами має незначний прямий вплив на світову економіку (зниження світового ВВП на 0,1%), то зростаюча нестабільність та невизначеність щодо торговельної політики має суттєвий негативний вплив на економічну політику та стійкість державних фінансів третіх країн.

Нестабільність "прогресує та розширює свій вплив на суспільство і державу у більшості країн через мегатренд, який розвивається і в результаті якого має місце формування на карті світу регіональних об'єднань, у середовищі яких загострюється конкуренція і протистояння та проявляється національний егоїзм" (що дестабілізує односторонні та багатосторонні економічні відносини) [1]. Нестабільність в економіці набуває нових ознак і потребує перегляду або суттєвих змін у зовнішньоекономічній політиці з урахуванням вигід від протекціонізму, підтримки національних товаровиробників та експортерів, а також відповідного коригування фіскального простору. Таким чином, актуалізуються дослідження інструментарію оцінки наслідків глобальних торгових війн, їх впливу на економіку та фіскальний простір третіх країн.

Для оцінки наслідків торгових війн для економіки третіх країн застосовуються моделі загальної рівноваги, які описують торгові відносини між основними учасниками. Глобальна модель торгівлі СОТ (GTM) призначена для проектування середньострокових економічних наслідків світових торгових конфліктів [2]. Сценарій глобального торгового конфлікту базується на оцінках зміни тарифів (початкового або наслідкового підвищення тарифів). Розрахунки, проведені Е.Бекер і Р.Тех за цією моделлю, показали, що макроекономічні ефекти у середньостроковому періоді будуть значними, зокрема зменшиться світовий ВВП приблизно на 1,96% у 2022 р., порівняно з "базовою" ситуацією без торговельного конфлікту; скоротиться світова торгівля на 17%; реальний дохід зменшиться в середньому на 2,25 в.п.; зросте на 1,15 в.п. безробіття в галузях (видах економічної діяльності), які «вимушено» зменшуватимуть постачання експортної продукції [3].

Модель торгівлі Армінгтона (Armington) є спрощеною версією моделі глобального аналізу торгівлі (GTAP) та побудована для трьох груп учасників (США, Європа та решта світу) на гіпотезі, що кожна група країн виробляє три види товарів: сировина (товари добувної промисловості), товари переробної промисловості (виробництво харчових продуктів, машинобудування тощо) та сфера послуг [4-5]. Ця модель включає оцінку таких економічних ефектів як зміни в інвестиціях і продуктивності.

Для оцінки глобальних наслідків торгових війн застосовується модель GTAP, яка базується на закономірностях загальної рівноваги, досконалої конкуренції та модифікується через врахування зміни ключових факторів: митних тарифів та транспортних націнок, поведінки домогосподарств (як споживачів), рівня заощаджень та споживання, рівня безробіття, інвестиційної поведінки тощо [6]. Модель GTAP формує сценарії щодо ВВП, торгового балансу та заміни податкових надходжень тощо.

Багатокраїнові моделі розробляють як науковці, так і фахівці міжнародних організацій, зокрема ОЕСР (The OECD's New Global Model), МВФ (MULTIMOD,

GEM, GIMF), Світовий банк (The Long Term Growth Model), центральні банки (The European System of Central Banks (ESCB), Multi-Country Model) [7-8].

Загалом інструментарій оцінки наслідків глобальних торгових війн включає

моделі макроекономічного циклу ділової активності та кількісні моделі світової торгівлі. Існуючі моделі різняться за розміром тарифних шоків, часовим горизонтом впливу, статичними і динамічними макроекономічними ефектами, сукупністю каналів впливу, рівнем невизначеності, розміром «панельних розрахунків» та описом сценаріїв.

За різними моделями торговий конфлікт США і Китаю у середньостроковому періоді призведе до зменшення ВВП Китаю від 0,25 до 3,5%; США від 0,14 до 1,66%, інших (третіх) країн світу від 0,13 до 1,7% [2-3].

При оцінках зміни зовнішньоекономічної політики різних країн світу має також враховуватися вплив глобальних ризиків на обсяги світової торгівлі. Зокрема, COVID-19 уповільнив мобільність світової торгівлі (у 2 кв. 2020 р. експорт товарів у номінальному вираженні знизився на 21%). Проте, до жовтня 2020 р. введено значний обсяг державної підтримки, загальна вартість яких склала кілька трильйонів доларів США [9].

Торгова політика різних країн залежить від багатьох чинників, зокрема рівня відкритості економіки, будови глобальних ланцюгів створення вартості та участі в них національних підприємств [10].

Для України ризики і виклики останніх років – ослаблення експортного потенціалу і слабке включення у нові конкурентні середовища [11]; доповнюється проблемами опосередкованого впливу зміни торговельних відносин Китаю та США, США та окремих країн Європи на зовнішньоекономічну діяльність вітчизняних підприємств та відповідно на фінансовий простір.

За даними Державної служби статистики України експорт товарів до Америки за 2018-2019 рр. зменшився на 152,1 млн дол США (з 1620,0 млн дол США у 2018 р. до 1467,9 млн дол США у 2019 р.). Проте, імпорт товарів за цей період збільшився майже у двічі – на 287,1 млн дол США (з 4110,6 млн дол США у 2018 р. до 4397,7 млн дол США у 2019 р.). У 2019 р. перевищення імпорту товарів над експортом становило майже 3 рази (або -2929,8 млн дол США).

Загалом товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2019 р. складалася:

експорт – зернові культури (19,2% загального обсягу); чорні метали (17,5%); жири та олії тваринного або рослинного походження (9,5%); насіння і плоди олійних рослин (5,1%);

імпорт – машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання (21,9% загального обсягу); палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки (20,0%); засоби наземного транспорту, крім залізничного (9,5%).

Це свідчить про те, що експорт продовжує мати сировинну спрямованість.

За даними опитування промислових підприємств оцінка поточного обсягу іноземних замовлень на виробництво продукції (експортного попиту) упродовж 2019 р. погіршувалася: у січні достатній (нормальний для сезону) обсяг експорту був у 29% опитованих підприємств, а недостатній (нижче норми) у

21% підприємств; у жовтні достатній (нормальний для сезону) обсяг експорту був лише у 27% опитуваних підприємств, а недостатній (нижче норми) у 25% підприємств. У січні-березні 2021 р. очікувалося зменшення обсягу іноземних замовлень на виробництво продукції (зниження експортного попиту у промисловості) на 10% до загальної кількості опитаних підприємств. Зменшення обсягу іноземних замовлень очікували 12% підприємств переробної промисловості [12].

Оцінка конкурентної позиції промислових підприємств на зовнішніх ринках за жовтень-грудень 2020 р. погіршилася у 6% опитуваних підприємств. У січні-березні 2021 р. виробничих потужностей промислових підприємств, урахувавши поточний обсяг замовлень та очікувані зміни попиту, більш ніж достатньо у 16% до загальної кількості опитаних підприємств і достатньо у 76% підприємств. Завантаженість виробничих потужностей промислових підприємств на початок 1 кв. 2021 р. становила лише 63,8%, що на 4 в.п. менше відповідного показника на початок 2019 р. [12].

У 2019 р. податкові надходження від підприємств металургійного виробництва зменшилися, порівняно 2018 р., і становили 13022,4 млн грн [13]. Це свідчить про фіскальні ризики щодо зменшення податкових надходжень від підприємств цього виду економічної діяльності.

Звуження фіскального простору, зокрема від недоотримання податкових доходів, потребує зменшення бюджетних видатків, а також запровадження інших бюджетно-податкових інструментів забезпечення стійкості державних фінансів.

За підсумком січня 2021 р. найбільші темпи падіння мала металургія («мінус» 3,9%) через високу конкуренцію та протекціонізм у традиційних для української металургії країнах-експортерів [14].

Згідно з прогнозами, зробленими за Глобальною моделлю торгівлі СОТ, у 2022 р. очікується зменшення експортних операцій, ВВП та зменшення зайнятості у підприємств-експортерів. Це звужує фіскальний простір країни і тому має розглядатися у складі фіскальних ризиків.

Фіскальні ризики відповідно до статті 2 Бюджетного кодексу України визнаються «чинниками (включаючи умовні зобов'язання та квазіфіскальні операції), що можуть призводити до зменшення надходжень бюджету та/або потребувати додаткових витрат бюджету, відповідно спричинити збільшення дефіциту бюджету та державного (місцевого) боргу порівняно з плановими бюджетними показниками» [15]. До складу фіскальних ризиків, пов'язаних із змінами у макроекономічному середовищі, визначених у Методиці оцінювання фіскальних ризиків, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 24.04.2019 р. № 351, доцільно включити фіскальні ризики, що виникають через втрати зовнішньої торгівлі від глобальних торгових війн та через різні канали впливу призводять до зменшення податкових надходжень та збільшення видатків на державну підтримку підприємств.

Для оцінки наслідків глобальних торгових війн для фіскального простору України, а також моніторингу фіскальних ризиків може тимчасово (до формування належної інформаційної бази) застосовуватися Глобальна модель торгівлі СОТ (GTM). Опосередкований вплив наслідків глобальних торгових війн на фіскальний

простір України, як країни з малою, відкритою та переважно сировинною економікою, свідчить про необхідність (для забезпечення стратегічного розвитку економіки) мінімізації втрат та використання можливостей від ефекту заміщення контрагентів на зовнішніх ринках, отримання нових іноземних замовлень на виробництво продукції (експортного попиту) у промисловості. Реалізація цього можлива за умови ефективної взаємодії держави та вітчизняних підприємств.

Список використаних джерел

1. Геєць В.М. Феномен нестабільності – виклик економічному розвитку. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Київ: Академперіодика, 2020. 456 с.
2. Bekkers E., Schroeter S. An economic analysis of the US-CHINA trade conflict. Staff Working Paper ERSD-2020-04. 2020. World Trade Organization. Economic Research and Statistics Division. URL: https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd202004_e.pdf
3. Bekkers E., Teh R. Potential economic effects of a global trade conflict. Projecting the medium-run effects with the WTO Global Trade Model. World Trade Organization. Economic Research and Statistics Division. Staff Working Paper ERSD-2019-04. 2019. URL: https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201904_e.pdf
4. Zhang X.G. Armington Elasticities and Terms of Trade Effects in Global CGE Models. Staff Working Paper. Commonwealth of Australia 2006. URL: <https://www.pc.gov.au/research/supporting/armington-elasticities/armingtonelasticities.pdf>
5. Ianchovichina E., McDougall R. Theoretical Structure of Dynamic GTAP. GTAP Technical Paper No. 17. URL: <https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/download/160.pdf>
6. Trade Wars: There are no winners. KPMG Economics & Tax Centre, August 2018. URL: <https://assets.kpmg.com/>
7. Vitek F. The Global Macrofinancial Model. IMF Working Paper. № 18/81. URL: <https://ssrn.com/abstract=3182506>
8. Boissay F., Villetell J. The French Block of the ESCB Multi-Country Model. ECB Working Paper. 2005. № 456. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/152890/1/ecbwp0456.pdf>
9. Report shows marked decline in trade restrictions by WTO members amidst COVID-19 pandemic. URL: https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/trdev_11dec20_e.htm
10. Blanchard E.J., Bown C.P., Johnson R.C. Global Value Chains and Trade Policy. 2017. URL: <https://www.chadpbown.com/wp-content/uploads/2019/01/BBJ-GVCs-2017.pdf>
11. Торговельні війни сучасності та їх вплив на економічне зростання і розвиток у світі та Україні / наук. ред. В.Юрчишин. Київ: Заповіт, 2019. 190 с.
12. Очікування підприємств щодо перспектив розвитку їх ділової активності. Індикатор економічних настроїв / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

13. Структура податкових надходжень за галузями економіки за 2019 р. Рейтинг. 2020. Вип. 1. URL:

<https://rating.zone/wp-content/uploads/2020/02/struktura-podatkovykh-nadkhodzhen-za-haluziamy-ekonomiky-za-2019-r..pdf>

14. Огляд економічної активності (підсумки січня 2021 року) / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=010de307-2345-4162-b5e5-1dd8b2f81d10&tag=OgliadEkonomichnoiAktivnosti>

15. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

Бондарук Ігор Сергійович,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу та управління бізнесом,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини;*
Яременко Вікторія Сергіївна,
*магістрантка, спеціальність
«Фінанси, банківська справа та страхування»,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Під оборотним капіталом розуміють частину капіталу, що інвестується підприємством в його поточну діяльність на час кожного операційного циклу. Іншими словами, він являється засобами підприємства, що вкладені в поточні активи. Оборотний капітал, так само, як і основний, виражає певні виробничі відносини, що складаються з розвитком підприємництва.

Оборотний капітал приймає безпосередню участь в створенні нової вартості, функціонуючи у процесі кругообігу всього капіталу. При цьому співвідношення основного й оборотного капіталу впливає на обсяг прибутку, який отримується підприємством. Оскільки оборотний капітал обертається швидше, аніж основний, із зростанням частки оборотного капіталу в загальній сумі авансованого капіталу час обороту всього капіталу скорочується, та, відповідно, зростає можливість підвищення нової вартості, а отже - прибутку.

Оборотний капітал послідовно проходить три фази, унаслідок чого змінює свою натурально – речову форму.

У першій фазі оборотний капітал, який початково має форму грошових засобів, перетворюється у виробничі запаси, переходячи таким чином з сфери обігу до виробничої сфери.

В другій фазі оборотний капітал бере безпосередню участь у виробничому процесі та приймає форму незавершеного виробництва, готових виробів або напівфабрикатів.

Третя фаза кругообігу оборотного капіталу здійснюється також у сфері обігу. В результаті продажу готової продукції оборотний капітал знову приймає форму грошових коштів [1, с. 821].

Державна підтримка і державне економічне та організаційно-правове регулювання [2, с. 19] здійснює вирішальний вплив на становлення та розвиток підприємництва [3, с. 117] та оборотного капіталу підприємств.

Різниця між грошовими коштами, які надійшли у вигляді виручки від реалізації та витраченими коштами являє собою величину грошових накопичень підприємства. Отже, здійснюючи повний кругообіг, оборотний капітал функціонує на усіх фазах паралельно в часі, що дасть змогу забезпечити безперервність процесу виробництва та обігу. Отже, кругообіг оборотного капіталу являє собою єдність усіх трьох фаз.

Існує поняття чистого оборотного капіталу. Його величину визначають як різницю між поточними активами та поточними зобов'язаннями (поточними пасивами). В нормальних умовах роботи господарюючих суб'єктів обсяг поточних активів вищий за поточні зобов'язання, тобто сума оборотного капіталу є більшою за кредиторську заборгованість.

Оборотний капітал можна охарактеризувати не лише структурою та обсягом, а й ліквідністю поточних активів. Ступінь ліквідності можна визначити як здатність поточних активів в процесі кругообігу перетворюватись на грошові кошти. Залежно від можливості легко перетворюватись на грошові кошти оборотний капітал можна поділити на повільно реалізовану частину (готова продукція, виробничі запаси тощо), швидко реалізовану (дебіторська заборгованість) та найбільшу ліквідну (кошти і поточні фінансові інвестиції).

Циркуляційна природа оборотного капіталу є ключовою в управлінні ними. У процесі господарської діяльності підприємства відбувається постійне перетворення певних елементів оборотного капіталу. Підприємство придбаває сировину і матеріали, виготовляє продукцію, реалізує її (часто у кредит), в результаті чого формується дебіторська заборгованість, яка через деякий час перетворюється на грошові кошти.

Важливою є також структура оборотного капіталу підприємства. Функціонально – технологічна структура капіталу показує процентне співвідношення питомої ваги елементів оборотного капіталу, які обслуговують виробничий цикл, та тих, які обслуговуються фінансовий цикл. Чим більша частка оборотного капіталу обслуговує виробничий цикл, тим більш ефективно використовується оборотний капітал в цілому, оскільки обслуговуючи фінансовий цикл, оборотний капітал не бере безпосередньої участі у формуванні вартості продукції.

Дослідження структури оборотного капіталу на підприємствах являється дуже важливим, оскільки вона в деякій мірі характеризує фінансовий стан підприємства. Наприклад, підвищення питомої ваги незавершеного виробництва або готової продукції чи дебіторської заборгованості може свідчити про відволікання оборотного капіталу з обороту, зниження обсягів продажу (а отже і рентабельності), відповідно і загального зниження ефективності діяльності підприємства [4, с.30].

На формування оборотного капіталу підприємства впливають процеси регулювання соціальної відповідальності, в яких відзначимо особливе місце

держави у процесі цього регулювання, яка, зокрема, формує нормативні зобов'язання для суб'єктів підприємництва [5, с. 114].

Оборотний капітал підприємства включає в себе оборотні виробничі фонди та фонди обігу. Перший елемент включає в себе: виробничі запаси, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів а другий – готову продукцію, в тому числі ту, що відвантажена, відвантажені товари, грошові кошти, дебіторську заборгованість і інші кошти.

Елементний склад оборотного капіталу на підприємствах, що належать до різних галузей, як правило неоднаковий і залежить від:

- галузевої специфіки підприємства. Наприклад, значна частка незавершеного виробництва характерна для підприємств, що мають тривалий виробничий цикл, а підприємства гірничого профілю мають високу частку витрат майбутніх періодів, на підприємствах із нетривалим виробничим циклом можна спостерігати невисоку частку виробничих запасів тощо;

- якості продукції. Підприємства, які випускають продукцію низької якості, як правило мають значну частку її на складі в структурі оборотного капіталу;

- рівня спеціалізації, концентрації, кооперації та комбінування виробництва;

- рівня науково – технічного прогресу тощо.

Структура оборотного капіталу у розрізі видів економічної діяльності в 2019 році наведена в таблиці [7].

Таблиця 1

Аналіз оборотних активів підприємств України в 2019 році (млн грн)

Показник, млн грн	На початок року	На кінець року
Всього	3350088,7	3498573,6
у тому числі		
сільське господарство, мисливство та лісове господарство	8579,7	8311,4
промисловість	1571135,3	1516167,5
будівництво	117300,6	146444,9
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1097239,8	1173590,6
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	173172	159849,1
тимчасове розміщування й організація харчування	5831,6	6983,9
інформація та телекомунікації	36010	31461,6
фінансова та страхова діяльність	56647,4	77016,9
операції з нерухомим майном	45659,1	53856,4
професійна, наукова та технічна діяльність	213575,6	296887,4
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	16562,9	20015,4
освіта	177	287,7
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1720	3939,5
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	5914,1	3100,5
надання інших видів послуг	563,6	660,8

* Джерело [7].

Як видно з поданої таблиці вартість оборотних активів на кінець 2019 року по всім видам діяльності зросла, а загальне зростання склало 148484,9 млн. грн.

або 43%. Зокрема вартість оборотного капіталу в сільському господарстві зменшилась з 8579,7 млн. грн. до 8311,4 млн. грн. (на 268,3 млн. грн. або 3,13%), в промисловості з 1571135,3 до 1516167,5 млн. грн. (на 54967,8 млн. грн. або 3,5%), в будівництві збільшилась з 117300,6 млн. грн. до 146444,9 млн. грн. (на 29144,3 млн. грн. або 24,85%), у торгівлі, ремонтів автотранспортних засобів і мотоциклів – зросла за 1097239,8 млн. грн. до 1173590,6 млн. грн. (на 76350,8 млн. грн. або 6,96%), у транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності, інформації і телекомунікаціях, мистецтві, спорті та відпочинку – знизилась на 7,69%, 12,63% і 47,57% відповідно, у діяльності підприємств із тимчасового розміщення й організації харчування, фінансовій страховій діяльності, операціях із нерухомим майном, професійній, науковій та технічній діяльності, діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, освіти, охороні здоров'я та надання соціальної допомоги і інших видів послуг зростання оборотного капіталу складає 19,76%, 35,96%, 17,95%, 39,01%, 20,84%, 62,54%, 129,04% і 17,25%.

Отже, для оптимізації структури оборотного капіталу і підвищення ефективності його використання слід активізувати роботу із вирішення питань накопичення боргів між підприємствами, підвищити частку грошових коштів в складі оборотного капіталу, оптимізувати формування резерву сумнівних боїв і встановити відповідальність за невчасне виконання грошових зобов'язань.

Список використаних джерел

1. Домбровська Н.Р. Економічна квінтесенція та класифікація оборотних активів підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*, 2017. №17. С.820 - 825
2. Bondaruk T. G., Bondaruk I. S. State regulation of financial support of municipal authority under decentralisation conditions // *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 4 (13). Ч. 1. – С. 16–21.
3. Бондарук Т. Г. Державна політика підтримки малого підприємництва *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 6. С. 115–121.
4. Кравченко О.С. Іванова Г.М. Оборотні активи: сутність, особливості формування та місце в фінансово-економічному механізмі управління підприємством. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 5. Т. 2. С. 29–32.
5. Бондарук Т.Г. Бондарук І.С. Державне регулювання розвитку малого бізнесу і його соціальної відповідальності. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2019. № 3. С. 111-119.
6. Роганова Г.О., Кравченко І.В. Прогнозування забезпеченості оборотним капіталом підприємства. *Ефективна економіка*, 2020. №2.
7. Державна служба статистики. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

***Бондарук Таїсія Григорівна,**
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Іваненко Олександра Андріївна,
магістрантка,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ: ДИНАМІКА, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Вітчизняна страхова галузь, будучи важливою частиною фінансової індустрії країни, розвивається невідривно як від національного, так і глобального контексту. В Україні до складу публічних фінансів на сьогодні відносять державний бюджет, місцеві бюджети та бюджети фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування [1]. Діяльність страхових компаній, що працюють в Україні, в останні кілька років схильна до ряду чинників тиску, що впливають на їх операційну та інвестиційну діяльність.

По-перше, це триває стагнація економіки. За даними Міністерства фінансів України, внутрішній валовий продукт (ВВП) країни в 2019 році знизився по відношенню до 2013 року на 16,1% [2]. В 2013 році ВВП становив 183310 млн дол. США, а в 2015 році 90615 млн дол. США. Поступове щорічне зростання ВВП так і не досягло до кризового рівня (в 2019 році ВВП становив 153781 млн дол. США [1]. Міністерство економіки оцінює падіння валового внутрішнього продукту України у 2020 році в 4,2%, що пов'язано з пандемією COVID-19 [3].

По-друге, зростання інфляції і зниження платоспроможного попиту. За інформацією Міністерства фінансів України, інфляція в 2015 році склала 43,3%, перевищивши показник 2014 року в 42,8%. В 2016 та у наступних роках темп інфляції хоч і зменшився, проте продовжив своє зростання. Так рівень інфляції в 2016 році становив 112,4%, в 2017 році – 113,7%, в 2018 році – 109,8%, в 2019 році – 104,1%, в 2020 році – 105,0% [4].

По-третє, значне падіння курсу національної валюти. В четверте, привабливість українського страхового ринку для іноземного капіталу залишається низькою [5, 6, 7]. У 2014 році заявили про повне або часткове виході з українського бізнесу деякі міжнародні страхові групи (Міжнародна група компаній АХА, Дочірня компанія великої американської страхової корпорації American International Group (AIG) – АІГ Україна), що пов'язано з низьким рівнем розвитку класичних видів страхування, серйозним впливом нестрахових факторів на фінансовий результат, зростанням політичних і валютних ризиків.

По-четверте, політика Національного Банку України по відношенню до діяльності страхових компаній. До 02 липня 2020 року діяльність небанківських фінансових посередників, в тому числі і страхових компаній регулювалась Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (*Нацкомфінпослуг*), але з 02 липня 2020 року вони перейшли до сфери управління двох інших органів:

1. Національного банку України (НБУ);

2. Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку (НКЦПФР) [8].

За цих умов відбулося посилення вимог до якості активів, що виразилося в прийнятті нових вимог до розміщення власних коштів і коштів страхових резервів, регулярних перевірок якості активів, введення кримінальної відповідальності за фальсифікацію звітності. Саме цей фактор є вирішальним в зниженні кількості страхових компаній на ринку. Так, за період з 2014 по 2020 рік кількість страхових компаній зменшилася на 126 одиниць. Більшість відгуків ліцензій пов'язано з претензіями Центрального Банку до структури і якості активів (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість страхових компаній в Україні, 2013–2020 рр.

Кількість страхових компаній	Станом на 31.12.2013	Станом на 31.12.2014	Станом на 31.12.2015	Станом на 31.12.2016	Станом на 31.12.2017	Станом на 31.12.2018	Станом на 31.12.2019	Станом на 30.09.2020
Загальна кількість	407	382	361	310	294	281	233	215
в т.ч. СК «non-Life»	345	325	312	271	261	251	210	200
в т.ч. СК «Life»	62	57	49	39	33	30	13	15

Джерело: складено на основі даних [9; 10]

Таким чином, протягом останніх восьми років спостерігається тенденція до зниження кількості працюючих страхових компаній в Україні. На 30 вересня 2020 року в Україні працювало 215 компаній, що має право здійснювати страхову діяльність. Крім зниження кількості страхових компаній, іншою важливою особливістю їх діяльності стало посилення концентрації ринку страхування на найбільших компаніях. Концентрація страхового ринку досягла максимального значення за останні 5 років. Так, якщо в 2014 році десять найбільших страховиків, охоплювали 35% всіх зібраних премій, то в 2018 році стало 39,6% ринку [11, с. 30].

Отже, незважаючи на значну кількість страхових компаній, фактично на страховому ринку України 97,9% валових страхових премій акумулюють 100 СК «non-Life» (39,8% всіх СК «non-Life») та 96,9% – 10 СК «Life» (33,3% всіх СК «Life») [11, с. 30].

На сьогодні структура страхового ринку України все ще відрізняється від структури європейського страхового ринку: в країнах ЄС-50-70% всіх премій формує саме страхування життя, а в Україні цей вид страхування коливається на рівні 6-8% від загального обсягу ринку страхових послуг [12, с. 614]. Основою life-страхування є використання попиту домогосподарств на довгострокові накопичувальні програми, проте, враховуючи низький рівень доходів громадянам складно акумулювати їх заощадження.

У зв'язку з посиленням нагляду з боку Нацкомфінпослуг, НБУ та НКЦПФР і підвищенням ризику ліквідності через погіршення операційного середовища (банкрутство окремих банків, низька платоспроможність ряду емітентів цінних паперів, яка супроводжувалася технічними дефолтами за

зобов'язаннями), значна частина страховиків доклала певних зусиль для приведення структури активів у відповідність більш жорстким нормативним вимогам. Як результат, останнім часом спостерігається зростання величини активів, якими можуть бути представлені страхові резерви (рис. 1.).

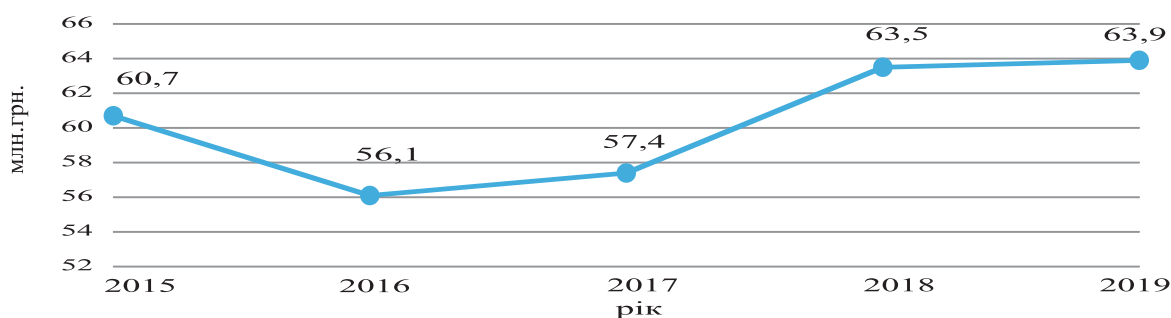

Рис. 1. Динаміка активів страхового ринку України за 2015-2019 рр., млн грн
Джерело: складено на основі даних [9; 10]

На становлення та розвиток страхового ринку України мали значний вплив дві групи факторів. Перша група це фактори впливу, що виникла на рівні клієнтів страхових компаній (населення та юридичних осіб), друга – на рівні страхових компаній. Для наочності та більш спрощеного сприйняття наведемо фактори впливу на рис. 1.2.

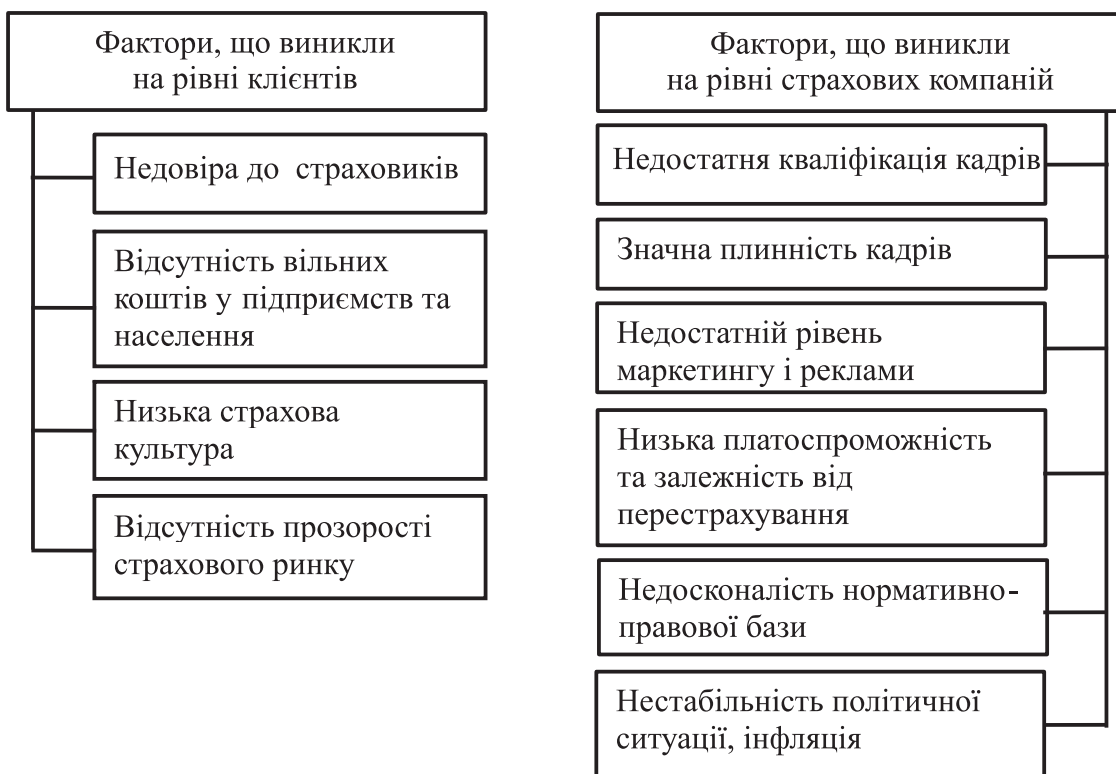

Рис. 2. Основні фактори, що стримують розвиток страхового ринку України

Для того, щоб ринок страхування розвивався необхідно провести заходи по усуненню вище наведених чинників впливу, при чому ці заходи повинні розробляти і впроваджувати не лише держава в особі її органів а й усі інші

суб'єкти страхового ринку, такі, як страхова компанія, страховий брокер, актуарії та інші.

Таким чином, провівши оцінку розвитку страхових компаній України, виявили такі тенденції, як зниження кількості страхових компаній, збільшення їх концентрації, але одночасно мало місце зростання активів страхового ринку. Основні напрямки для розвитку страхового ринку в найближчій перспективі лежать в сферах розробки системи заходів щодо поліпшення страхового законодавства; створення ефективних механізмів нагляду і регулювання; стимулювання попиту на страхові продукти, розробки нових страхових програм, розвитку страхового маркетингу; поліпшення системи фінансового управління страхових компаній, вдосконалення внутрішніх операційних процесів, впровадження нових страхових технологій; інтеграції вітчизняного страхування в світовий ринок.

Список використаних джерел

1. Луніна І. О., Бондарук Т.Г. Публічні фінанси та міжбюджетні відносини: навч. посіб. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. 304 с.
2. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/2020/>
3. Мінекономіки України оцінює спад ВВП у 2020 році у 4,2% і зростання у 2021 році в 4,8% URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/721350.html> (дата звернення 17.03.2021 р.)
4. Індекс інфляції в Україні 2021. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення 17.03.2021 р.).
5. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Формування системи пенсійного забезпечення. *Економічні горизонти*. 2017. № 2. С. 38–47.
6. Bondaruk T. G., Bondaruk I. S. State regulation of financial support of municipal authority under decentralisation conditions. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 4 (13). Ч. 1. С. 16–21.
7. Bondaruk T. G., Bondaruk O. S., Bondaruk I. S. Conceptual basis of mechanism of ensuring budget security. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 3 (11). Ч. 1. С. 21–28.
8. Що відбувається на ринку небанківських фінустанов в епоху спліту URL: <https://finclub.net/ua/reviews-ua/shcho-vidbuvaetsia-na-rynku-nebankivskykh-finustanov-v-epokhu-splitu.html> (дата звернення 17.03.2021 р.)
9. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг URL: <https://nfp.gov.ua/> (дата звернення 17.03.2021 р.)
10. Підсумки діяльності страхових компаній за 2019 рік URL: http://ufu.org.ua/files/stat/SK_info2019.pdf (дата звернення 17.03.2021 р.)
11. Журавка О.С., Пахненко О.М., Сухомлин А.А. Дослідження концентрації та конкуренції на страховому ринку України. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*, № 1. 2019. С. 26-35.
12. Пахненко О.М., Семенов А.Ю., Мілютіна М.О. Страховий ринок України та країн ЄС: порівняльний аналіз. *Економіка і суспільство*. Випуск # 12. 2017. С. 612-617.

СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Дедалі більше підприємств, в сучасних умовах жорсткої конкурентної боротьби, починають використовувати інноваційні підходи в розвитку, коли результати науково-технічного прогресу, інтелектуальний капітал підприємства та технології постають важливими рушіями інноваційного прогресу та цінними ресурсами.

Інноваційний розвиток – процес не випадковий, а навпаки, передбачає слідування певній стратегії підприємства, на основі якої виконуються певні тактичні завдання. Розробці стратегії інноваційного розвитку повинна приділятися надважлива увага, так як стратегія розрахована на довготривалий проміжок часу. Для її впровадження необхідний час, щоб відслідковувати наслідки її застосування, позитивні та негативні сторони, а також визначити пріоритети інноваційного розвитку на подальші роки. Таким чином, стратегія інноваційного розвитку підприємства – це довготривалий комплекс інноваційних рішень та методів управління інноваційною діяльністю, що надає конкурентних переваг.

За характером, стратегії інноваційного розвитку підприємства можна поділити на декілька видів [2]:

- традиційна стратегія інноваційного розвитку, яка передбачає нововведення щодо товарів та послуг, зміну їх якості;

- імітаційна стратегія інноваційного розвитку – підприємство купує ліцензію на використання певних нових технологій, які вже використовуються іншими компаніями, що також покращує виробничий процес;

- оборонна стратегія інноваційного розвитку – компанія постійно покращує техніко-технологічний рівень виробництва, але не намагається при цьому перевершити усіх конкурентів та стати лідером ринку, мета – утримати свої позиції;

- наступальна стратегія інноваційного розвитку – зусилля в компанії спрямовуються на підвищення позицій серед конкурентів, для чого залучається висококваліфікований персонал та впроваджуються передові технології виробництва, а також удосконалюється організаційна структура;

- опортуністська стратегія інноваційного розвитку – компанія винаходить такий товар або послугу, які ще не впроваджені на даному ринку, та це дає змогу одному певний час панувати на ринку або в його ніші.

Вибір конкретної інноваційної стратегії підприємства залежить від зовнішнього і внутрішнього середовища. Також важливим при виборі стратегій є ресурси компанії. Так, наприклад, наступальну стратегію інноваційного розвитку переважно застосовують підприємства з великим потенціалом розвитку, фінансовими ресурсами, володінням передовими технологіями та висококваліфікованим персоналом. Тобто, для малих та середніх підприємств

ці стратегії є нетиповими, їх частіше використовують багатонаціональні підприємства [1].

Взагалі на вид стратегії інноваційного розвитку підприємств та самі інновації впливає той набір ресурсів та інструментів, якими володіє компанія. На їх основі після проведення аналізу оцінюється інноваційний потенціал, з якого робиться висновок про можливі нововведення.

Виділяють шість етапів інноваційного розвитку підприємств [4].

Соціально-психологічний етап включає в себе перекваліфікацію персоналу, покращення рівня їх професійної підготовки, не менш важливим є формування позитивного ставлення колективу до інноваційних змін.

Організаційно-управлінський етап передбачає вдосконалення організаційної структури та зв'язків між підрозділами, а також може змінюватись тип контролю за процесами. Це можуть бути як радикальні зміни, так і лише невеликі покращення.

На маркетинговому етапі можливі пошук нових ринків збуту, спрямування певних товарів чи послуг в ті ніші ринку, які не є традиційними для даного товару чи послуги. Також інновації можуть стосуватися удосконалення процесу взаємодії з партнерами компанії.

Економічний етап характеризується здатністю змінювати фінансові інструменти, способи планування, що призведе, наприклад, до зниження собівартості продукції.

Застосовуючи інструменти виробничого етапу, підприємство може впроваджувати інновації у виробничі потужності, змінювати або покращувати матеріали для виробництва тощо. Останнім, шостим, є науково-технічний етап, де проводяться наукові дослідження та певні розробки, змінюється технологія.

В основі всіх стратегій інноваційного розвитку лежать певні альтернативи: зростання, скорочення або обмежене зростання. Підприємства в умовах ринку, що часто змінюється, для оперативного реагування на зміни дещо модифікує інноваційні стратегії, комбінує елементи та дієві механізми з декількох, що приносить максимальний ефект [1].

При застосуванні активних наступальних стратегій інноваційного розвитку підприємств, ризик такої діяльності набагато вищий, ніж при пасивних, захисних стратегіях. Але чим вищий ризик, тим більший шанс високого успіху проекту. Обравши певну стратегію інноваційного розвитку компанія повинна детально проаналізувати всі подальші кроки для імплементації проекту. Таким чином, весь інноваційний проект можна поділити на умовні підсистеми або рівні. Першим нульовим рівнем виступатиме загальне бачення стратегії, визначення критеріїв досягнення поставлених завдань. На першому рівні формується структура обраної стратегії, тобто, вона розподіляється на шість етапів інноваційного розвитку. А вже на другому рівні розподіляються інноваційні проекти в залежності від попередніх етапів. Кількість проектів у стратегії може варіюватися. Наприклад, буде обрано три інноваційні проекти для науково-технічного етапу, а для організаційно-управлінського блоку змін не передбачатиметься. Встановлюється також пріоритетність проектів.

При побудові стратегії інноваційної розвитку компанії на ринку необхідно враховувати певні критерії [3]:

- ринок, на якому планується здійснювати збут продукції, ступінь географічної диференціації цього збуту;
- частка ринку, яку підприємство прагне зайняти;
- обрані цінові стратегії;
- загальна стратегія компанії;
- якість людського капіталу організації, ступінь кваліфікації робочої сили для подолання конкурентного натиску;
- портрет споживачів (поведінка на ринку, ресурси та ін.).

Залежно від обраної інноваційної стратегії розвитку та певних конкретних інноваційних проектів формується модель інноваційного розвитку компанії. Наприклад, це може бути модель інновації продукції, але в свою чергу ця модель передбачає і технологічні зміни на виробництві та певні організаційні зміни. Тобто, можна зробити висновок, що інноваційна модель не завжди стосується конкретних нововведень, а все частіше тягне за собою інші інновації та покращення [5]. Потрібно розуміти, які переваги приносить інноваційний розвиток. Перш за все, покращується конкурентоспроможність продукції, з'являються нові ринки збуту у міжнародному просторі, можливе зменшення собівартості виробництва, що призводить до збільшення прибутковості.

Інноваційний розвиток підприємства повинен бути безперервним, адже постійно на світ з'являються нові нововведення, що є результатами НДДКР. Тож важливими є своєчасне реагування та оцінка новизни інновацій, їх доцільність втілення, наслідком чого буде ступінь конкурентоспроможності інновації.

Список використаних джерел

1. Бжуска Я. Інноваційні моделі бізнесу. URL: http://vlp.com.ua/files/05_34.pdf
2. Богацька Н. М., Дембіцька О. Аналіз інноваційної стратегії розвитку підприємства. *Економічні науки*. 2018. №10 URL: http://www.rusnauka.com/35_OINBG_2018/Economics/73899.doc.htm
3. Вергун В. Сучасні інноваційні стратегії ТНК і синергетичний ефект «технологізації». *Сталий розвиток економіки*. 2014. №4. С. 50-57.
4. Микитюк П. П., Крисько Ж. Л., Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Скочиляс С. М. Інноваційний розвиток підприємства: уавчальний посібник. Тернопіль: ПП «Принтер Інформ». 2015. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/684/1.pdf>
5. Novikov E. Innovations in the Company – Ensuring the Quality of Economic Growth. *Journal of applied economic sciences*. 2015. №5. P.13-19.

*Гордійко Катерина Сергіївна,
магістрантка,
ОПП «Міжнародні економічні відносини»;
науковий керівник:*

***Резнікова Наталя Володимирівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин;
Інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка***

ЕВОЛЮЦІЯ ФОРМ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПАНСІЇ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛЬНОГО СУПЕРНИЦТВА НА ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ РИНКАХ

За останні два десятиліття у світовій економіці можна було спостерігати дві цікаві тенденції. З одного боку, глобальні ринки проявлять тенденцію до поглиблення міжнародної економічної інтеграції. З іншої ж сторони, стало очевидним, що подальше збільшення відкритості національних економік, так само як і лібералізація системи зовнішньоекономічних зв'язків загалом супроводжується появою комплексу певних протиріч між окремими країнами або їх угрупованнями, міжнародними економічними організаціями, а також транснаціональними корпораціями та банками. Це, безперечно, знаходить своє відображення у еволюції зовнішньоторговельної політики, яка нині дедалі більше схиляється до неопротекціонізму [1-3], що стає викликом для переосмислення проблем міжнародного економічного розвитку [5] в умовах глобальної макроекономічної взаємозалежності [6-7], яка наражає країни не лише на протистояння у валютній [8-9] і борговій площині [10], але й технологічних змаганнях [11-14], що стає викликом для національної економічної безпеки [15], впливаючи на глобальну економічну кон'юнктуру [16].

Загалом, аналізуючи етапи розвитку зовнішньоторговельної діяльності та трансформаційний досвід реалізації механізмів державного управління в сфері зовнішньоторговельної політики та враховуючи рівень втручання держави у регулювання зовнішньої торгівлі, можна побудувати наступну траєкторію розвитку зовнішньоторговельної політики в світі в історичному контексті (рис.1). З робіт науковців випливає, що під неопротекціонізмом стандартно розуміють політику «встановлення адміністративних, фінансових, кредитних, технічних та інших бар'єрів, які значно ускладнюють вільне пересування товарів через кордони держав». Класифікуючи основні інструменти неопротекціонізму, варто зазначити, що до них, серед іншого, відносять стандарти і вимоги, пов'язані із захистом життя і здоров'я населення, а також «добровільне» обмеження обсягів експорту, або ж кредитування експорту. Однак такі інструменти не вважаються прямими заходами з метою обмеження міжнародної торгівлі, тому, з одного боку, вони не суперечать зовнішньополітичним інтересам уряду, з іншого – є дієвими методами захисту національного експортера. Безперечно, така неоднозначна природа зазначених вище інструментів неопротекціонізму є однією із головних

причин частих зловживань ними або використання їх навіть за тих умов, коли торгівля здійснюється за відсутності явних ознак демпінгу, експортного субсидування та компенсацій.

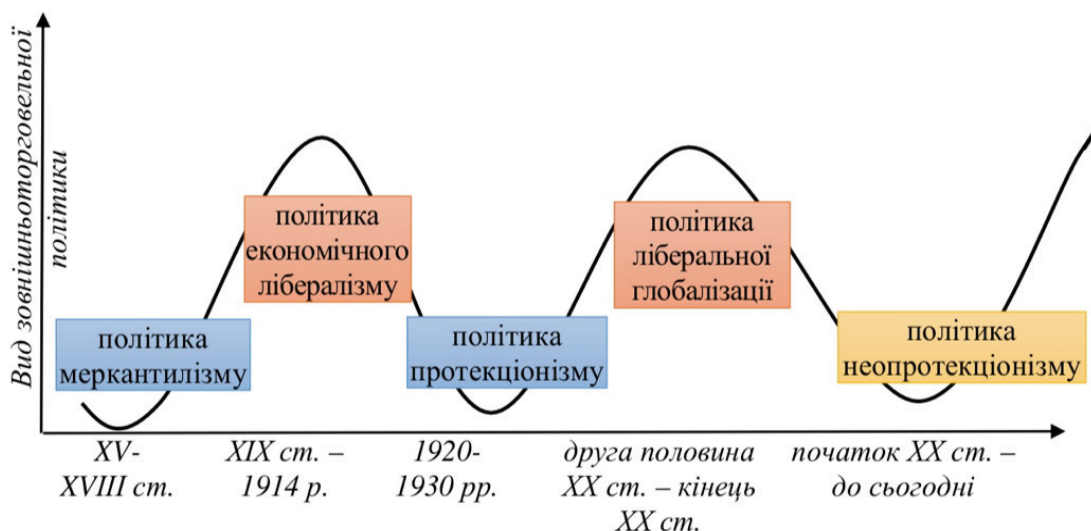

Рис.1. Цикли зовнішньоторговельної політики в світі в розрізі історичних тенденцій

Джерело: [17].

Нинішня глобальна пандемічна криза має різкий і, ймовірно, дуже тривалий гальмівний вплив на міжнародну торгівлю. Однак було б неправильно вважати її єдиною або найбільш важливою причиною стагнації світової торгівлі. Насправді підґрунтя вже було підготовлено фінансово-економічною кризою 2007-2008 років і, зокрема, вибором економічного націоналізму неопротекціоністського типу, внаслідок чого говорити про економічну глобалізацію стає все важче, оскільки в даний час їй перешкоджають серйозні політичні чинники. Як відомо, глобалізація означає, головним чином, подолання політичних бар'єрів, кордонів і відкриття глобального ринку вільної торгівлі. Однак нині, у сучасному глобальному економічному просторі все частіше можна помітити тенденцію до регіоналізації економік, ринків і їх відчуження в рамках кордонів великих держав і політико-географічних блоків. У сучасному світі спостерігається очевидна тенденція до створення нових кордонів та посилення економічного націоналізму, що, у свою чергу, призвело до посилення неопротекціоністської обмежувальної політики, прийнятої великими регіонами і великими державами в якості «механізмів захисту торгівлі». Ця тенденція потенційно веде світ до закритої торгової системи, менш багатосторонньої і глобальної, ніж в 1990-і роки. Саме великі території, великі держави ініціювали закриття кордонів. Справа в тому, що малі підприємства не можуть вводити такі заходи, оскільки невеликий внутрішній ринок експоненційно збільшить витрати автаркії, зробивши їх нестійкими. Неопротекціонізм великих територій був спрямований на захист «внутрішніх» економік від міжнародної конкуренції, що призвело до появи «економічних суперрегіонів» [18], закритих держав і виробничо-комерційних блоків, а також на примирення політичних і економічних просторів.

Розглядаючи причини економічної деглобалізації, експерти загалом виокремлюють два суттєві фактори, що створюють сприятливе підґрунтя для пришвидшення цього процесу [19]. Проявом першого доцільно вважати скорочення вигод від зовнішньої торгівлі та прямих інвестицій у зв'язку зі зростанням вартості товарів з Азії (а в першу чергу, із КНР), та підвищення ризику включення до глобальних ланцюгів створення доданої вартості значної кількості країн, які не здатні підтримувати конкурентні переваги.

Іншим фактором, який почав активно проявлятися за останні роки і особливо посилюється у період між 2017 та 2019 роками, є активізація торговельних та інституційних протистоянь двох найбільших економік світу: США та КНР, а також підсилення у багатьох країнах світу протекціоністських тенденцій, аргументованих необхідністю захисту національних ринків та інтересів національної безпеки. Разом із тим можна згадати про ще один чинник, який підсилює загальні тенденції деглобалізації, і проявляється в уповільненні зростання світової економіки, внаслідок чого необхідність захисту чи підтримки національних економік може розглядатися як своєрідна відповідь на стримуючі глобальні тенденції. Причини для застосування неопротекціоністських заходів, у першу чергу, мають зв'язок із циклічними факторами (економічна криза, коливання обмінного курсу, високий рівень безробіття). Крім того, вони пов'язані зі спробами урядів підвищити міжнародну конкурентоспроможність національного виробництва і захистити інтереси окремих груп.

Таким чином, внаслідок застосування інструментів неопротекціонізму виробники, які отримують прибуток від обмежень на імпорту, мають змогу захистити свої інтереси, при чому від цього вони отримують значно більше переваг, аніж споживачі, які, як правило, опиняються в програші в результаті впровадження торгових бар'єрів. Насправді, активізація протекціоністської політики почалася в США та Західній Європі ще у середині 1970-х років. Протекціонізм у зовнішній торгівлі також найбільш яскраво проявився в сільськогосподарській сфері, особливо в Європейському Союзі.

У підсумку варто підкреслити, що типи міжнародної торговельної політики не є статичними, вони зазнають еволюційного розвитку разом з розвитком світової економіки – реалізація неопротекціонізму відбувається на новому глобальному рівні. Особливість застосування технічних, санітарних і фітосанітарних нетарифних заходів полягає в тому, що загальні критерії регулювання торгівлі цими заходами все ще знаходяться в процесі розробки, і на практиці існують різні підходи до обмеження імпорту. Наприклад, ЄС фактично ввів загальний мораторій на імпорту сировини для виробництва генетично модифікованих харчових продуктів, кормів і готових харчових продуктів, в той час як США, Канада і деякі інші країни регулюють тільки імпорту цих потенційно небезпечних продуктів на свою територію. Застосування нетарифних заходів може ґрунтуватися на різних факторах, однак головна ідея полягає в тому, що ці заходи повинні бути обґрунтованими і правильно спрямованими, а не застосовуватися, як відплата за певні дії, вжиті країнами-партнерами.

Список використаних джерел

1. Резнікова Н. В., Іващенко О. А., Курбала Н. В. Ідентифікаційні характеристики розвинених країн у мандатах міжнародних організацій: ознаки передової економіки у фокусі дослідження. *Економіка та держава*. 2020. № 9. С. 17–24.
2. Панченко В. Г., Резнікова Н.В. Неопротекціонізм як інструмент усунення внутрішньої суперечності лібералізму. *Ефективна економіка*. 2016. №1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5781>
3. Іващенко О., Резнікова Н. Еволюція форм економічної експансії: неопротекціонізм як інструмент глобального домінування. *Економіка і держава*. 2016. №4. С. 4-8.
4. Panchenko V., Reznikova N., Bulatova O. Regulatory Competition in the Digital Economy: New Forms of Protectionism. *International Economic Policy*. 2020. № 1-2 (32-33). P. 49-79.
5. Reznikova N., Ivashchenko O., Rubtsova M. Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. *Ekonomika ta derzhava*. 2020. Vol. 7. P. 24–31.
6. Резнікова Н. В. Проблемы глобальной макроэкономической взаимозависимости. *Modern Science — Moderní věda*. Praha. Česká republika, Nemoros. 2016. № 2. P.52-55.
7. Резнікова Н.В., Рубцова М.Ю. Міжнародна макроекономіка: теорія і практика. Київ: Аграр Медіа Груп, 2019. 364 с.
8. Іващенко О. А. Валютні війни ХХІ століття в контексті конкурентної боротьби за домінування. *Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики: зб. тез доп.* (19 трав. 2016 р., м. Київ) / за заг. ред. В. Г. Ціватого, Н. О. Татаренко. Київ: ДАУ при МЗС України, 2016. С. 50–52.
9. Резнікова Н. В., Луцишин З. О. Конкурентні девальвації у валютних війнах: фінансові протекції неопротекціонізму. *Міжнародна економічна політика*. 2013. № 2 (19). С. 48–65.
10. Резнікова Н. В. Інституційні актори боргової залежності: роль кредитно-рейтингових агентств та міжнародних фінансових організацій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 11. С. 5-9.
11. Резнікова Н. В., Рубцова М. Ю., Рилач Н. М. Інституційні важелі міжнародної конкурентоспроможності національної інноваційної системи: проблема вибору інструментів стимулювання інноваційних підприємств. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/11_2018/16.pdf
12. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Розвиток industry 4.0 й цифрової економіки у фокусі глобального технологічного та інноваційного суперництва КНР і США. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 4–10.
13. Резнікова Н. Інноваційна модель розвитку національної економіки: оцінка стартових можливостей та засобів реалізації. URL: www.academia.org.ua.
14. Резнікова Н.В., Іващенко О.А., Курбала Н.В. Ретроспективний аналіз альтернативних підходів до виокремлення розвинених країн: фінансовий,

індустріальний, цифровий та інноваційний виміри розвитку. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8172>

15. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Безпекові та інноваційні важелі економічної стратегії азійських країн: національні інструменти набуття конкурентних переваг в умовах глобальних трансформацій (на прикладі В'єтнаму та Індії). *Ефективна економіка*. 2021. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8918>

16. Резнікова Н. В., Іващенко О. А., Курбала Н. В. Тенденції розвитку малого і середнього бізнесу та його вплив на економічну кон'юнктуру і конкурентоспроможність розвинених країн. *Економіка та держава*. 2020. № 10. С. 4–14.

17. Панченко В. Г. Технологічний неопротекціонізм як інструмент набуття нових порівняльних переваг [Електронний ресурс]. – URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/handle/123456789/4823>.

18. Reznikova N., Rubtsova M., Yatsenko O. The role of innovation clusters in building up investment and innovation strategies in the crossborder cooperation context. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2020. Вип. 142. С. 85–98.

19. Ivashchenko O., Reznikova N. Projections of deglobalization in the contemporary international economic relations in the context of the paradigm of globalism. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*. 2018. Вип.15. С. 98-106.

*Дорошук Ольга Володимирівна,
студентка освітнього рівня «бакалавр»,
ОПП «Міжнародні економічні відносини»;
науковий керівник:*

*Резнікова Наталя Володимирівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин;
Інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ГЛОБАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЙНІ ПЕРЕГОНИ ЯК ТРИГЕР ЕКОНОМІЧНОЇ КОН'ЮКТУРИ

З початком 21 століття, спостерігалось значне поживлення у кількісному вираженні відтоків ПІІ загалом у світі. З 2006 року середньорічне значення ПІІ, що були направлені до країн-реципієнтів становить 1,6 трильйонів доларів США. Світові потоки ПІІ незначно зросли в 2019 порівняно з попереднім роком, проте говорячи про появу світової пандемії, варто зазначити, що це фундаментально змінить тенденції у цій економічній сфері. У 2019 році сім з 20 найбільших країн, що приймають, були економіками, що розвиваються. Найбільшим одержувачем ПІІ були Сполучені Штати Америки, за ними йшли Китай та Сінгапур [1]. Найбільшими прямими іноземними інвесторами були

Японія, Сполучені Штати Америки та Нідерланди. Така позиція цих країн у ранзі топ-інвесторів виправдана рівнем їх економічного розвитку, економічних та технічних можливостей та зацікавленості у поширенні свого впливу на світовій арені. Зовнішні потоки ПІІ з розвинутих економік значно зросли порівняно з попереднім роком – з 534 млрд. доларів США до 917 млрд. доларів США у 2019 р. [2]. Це збільшення відбулось головним чином за рахунок відновлення відтоку із Північної Америки. Після року із незначно негативними ПІІ з цього регіону в 2018 році, у 2019 році ПІІ в Північній Америці досягли 15 відсотків глобальних ПІІ. Розвинені економіки Азії та Океанії мали частку у 18 відсотків від загального обсягу прямих іноземних інвестицій, а частка розвинутих європейській економік у тому ж розумінні була вдвічі більшою, тобто 36 відсотків. З боку одержувачів, Азія та Океанія залишаються основним регіоном ПІІ у країнах, що розвиваються, залучивши 31 відсоток ПІІ у світі. Американські та африканські економіки, що розвиваються, отримали відповідно 11 та 3 відсотки [2]. У таблиці 1 наведено 20 провідних країн за обсягом відтоку прямих іноземних інвестицій до різних регіонів світу. Розглядаючи регіональну структуру «походження» найбільш значущих країн-інвесторів, варто зазначити, що майже рівноцінний внесок роблять країни Азії та Європи, а от американський район у кількісному вираженні відстає, проте це обумовлене здебільшого географічними причинами, а саме наявністю на американському континенті розвинених країн спроможних до широкомасштабного інвестування.

Таблиця 1

Список країн за обсягом відтоку прямих іноземних інвестицій

Країна-донор	Відтік	
	Значення	Відношення до ВВП
	(млрд дол. США)	(відсотки)
Японія	227	4.5
США	125	0.6
Нідерланди	125	13.8
Китай	117	0.8
Німеччина	99	2.6
Канада	77	4.4
Китай	59	16.1
Франція	39	1.2
Республіка Корея	36	2.1
Сінгапур	33	9.2
Великобританія	31	1.1
Італія	25	1.3
Іспанія	24	1.7
Швеція	23	4.3
РФ	23	1.3
Бельгія	20	3.7
Ірландія	18	4.7
Данія	16	4.6
ОАЕ	16	3.9
Бразилія	16	0.9

Джерело [2]

Досліджуючи інвестиційну діяльність країн-донорів, варто звернути увагу на співвідношення притоку та відтоку ПІІ з одних і тих же груп країн. Найбільшими інвесторами, є і залишатимуться розвинені країни. Це єдина група країн, що інвестує більше ніж приймає, що виправдане їх економічними можливостями та ступенем розвитку.

У 2019 р. приплив ПІІ до країн, що розвиваються, склав 685 млрд. дол. США, що майже вдвічі перевищує їх відтік ПІІ (373 млрд. дол. США). 69% надходжень і 87% відтоку були пов'язані з країнами, що розвиваються в Азії та Океанії [3]. Таким чином, країни, що розвиваються, прагнучи досягти планки, встановленої найбільш розвиненими країнами, реорганізують внутрішні структури економіки, приділяючи все більше увагу саме інвестуванню з їхнього боку та поступовий відхід від тяжіння до постійного залучення інвестицій з-за кордону. Економіки, що розвиваються в Америці та Африці, залучали менше ПІІ і відігравали лише незначну роль як прямі іноземні інвестори, в той час як перехідні економіки взагалі були чистими одержувачами ПІІ. Прослідковується закономірність у співвідношенні між притоком та відтоком ПІІ та рівнем економічного розвитку країни-донора. Таким чином, можна зробити висновок про зворотній зв'язок: інтенсивніші потоки ПІІ з країн, які уже накопичили необхідний економічний потенціал за рахунок надходжень ПІІ, дозволяють відкриті більші можливості для розвитку країни, що сприймається експертами як прояв регуляторної конкуренції та фінансового неопротекціонізму [4] в умовах глобальної макроекономічної залежності [5-7]. Країни-донори та країни-реципієнти є взаємопов'язаними категоріями, і перехід від прийому до надання ПІІ означає поступальний внутрішній розвиток країни.

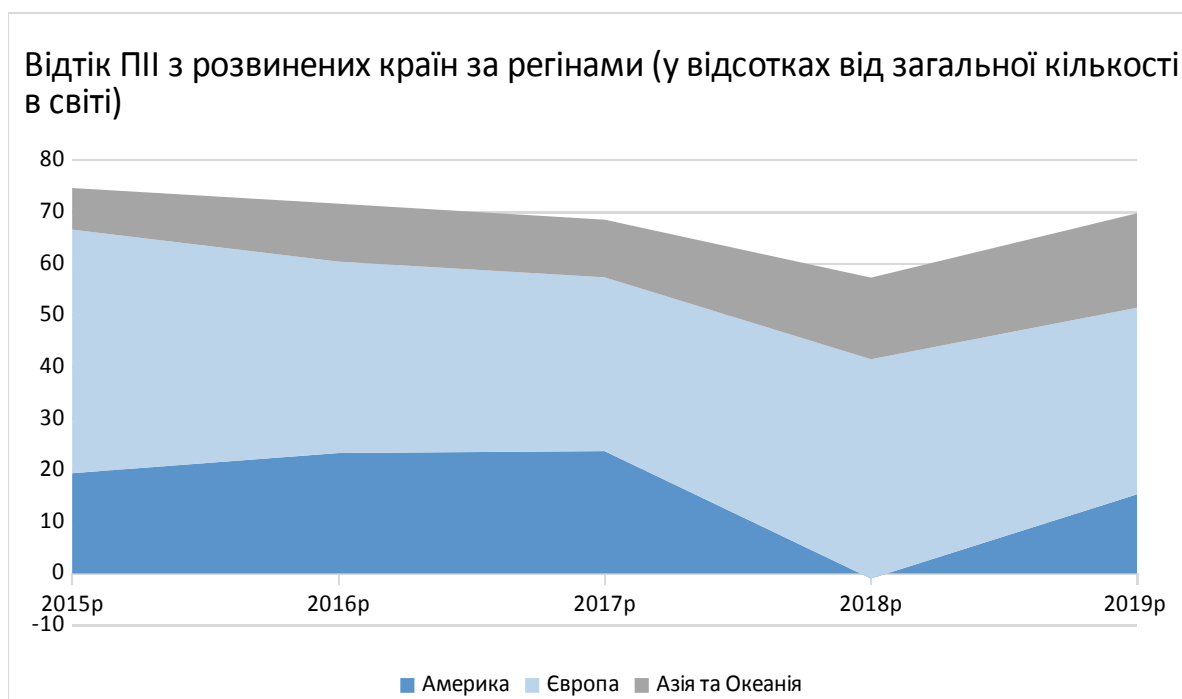

Рис. 1. Відтік ПІІ з розвинених країн за регіонами (у відсотках від загальної кількості в світі)

Джерело [3]

Окрім аналізу кількісних значень щодо ПІІ та співвідношення надходжень та виплат, варто звернути увагу на сфери у які найчастіше вкладаються ПІІ. Основну тенденцію можна виділити проаналізувавши дані, що стосуються країн Великої Сімки. Інвестиції у агросектор коливаються на рівні 0,1% від загального обсягу інвестицій навіть у менш розвинутих країнах. Найбільш преференційними сферами, що є досить обґрунтованими в глобалізованому та діджиталізованому світі, де прогресивний розвиток означає перехід до сфери послуг та іншої високотехнологічної діяльності, є послуги, а також фінанси та страхування. У деяких країнах сфері фінансів та страхування складає конкуренцію ніша промислового виробництва [3]. Так, наприклад, у Японії 50,4% від загального обсягу ПІІ складають інвестиції у сферу послуг, 41,4% - у промисловість, 20,9% - у сферу фінансів та страхової діяльності, схожа ситуація у Франції, де 30,9% ПІІ припадають на промисловість і 21,7% на фінанси та страхування [3]. Щодо інших країн, найбільшу частку у загальній структурі послуги становлять в США – 81,8%, в той час як для Канада цей показник становить 73,2%, для Великобританії – 61,7%, для Франції – 51%, для Італії – 54%, та для Німеччини – 70,4%. У той же час, США серед країн даної вибірки, виділяє найменший відсоток ПІІ у промисловість – 15,2% [3; 8, с.113].

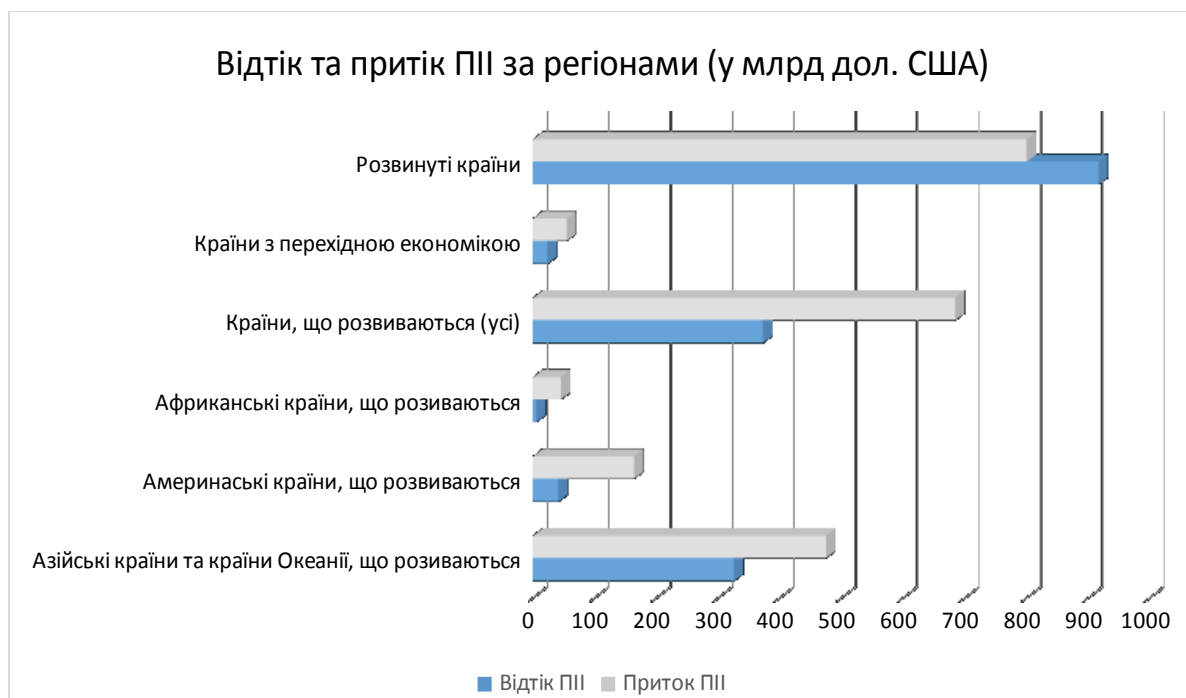

Рис. 2. Відтік та притік ПІІ за регіонами (у млрд.дол. США)

Джерело [3].

Близьким до цього значення є показник для Німеччини та Великобританії – 15,3% та 16,5% відповідно. Отже, ПІІ переважно спрямовуються у стратегічно важливі сектори, драйвери економічного зростання та розвитку, що свідчить про глобальний перерозподіл центрів впливу в умовах технологічного змагання [5-7], що значно трансформує глобальну економічну кон'юнктуру [8].

Сполучені Штати, Великобританія, Німеччина, Японія, Канада та Франція – країни великої сімки – є все більш важливими джерелами ПІІ, тоді як Нідерланди, Швейцарія, Люксембург та Бельгія менш значущими, проте

такими, що також нарощують свої можливості. Ірландія є важливим кінцевим інвестором у Північній Америці завдяки корпоративним інверсіям зі Сполучених Штатів. Присутність американських інвесторів зростає у всіх регіонах, в той час як, наприклад, німецькі інвестори набагато більше приваблюють райони Північної та Західної Європи, а також Північна Америка. Навпаки ж, присутність інвесторів з Нідерландів та Люксембургу явно зменшується в Європі, а також примножується у Північній Америці та Бразилії. Як результат, інтеграція через ПШ в Європі менша, ніж могло б здаватися, через те що цей регіон і так міцно переплетений економічними зв'язками і необхідно шукати нові альтернативи для подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. Резнікова Н.В., Іващенко О.А., Курбала Н.В. Ідентифікаційні характеристики розвинених країн у мандатах міжнародних організацій: ознаки передової економіки у фокусі дослідження. Економіка та держава. 2020. № 9. С. 17–24.
2. World Investment Report [Електронний ресурс] // UNCTAD. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf.
3. Foreign direct investment (FDI) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.investopedia.com/>.
4. Panchenko V., Reznikova N., Bulatova O. Regulatory Competition in the Digital Economy: New Forms of Protectionism. International Economic Policy. 2020. № 1-2 (32-33). P. 49-79.
5. Reznikova N., Ivashchenko O., Rubtsova M. Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. Ekonomika ta derzhava. 2020. Vol. 7. P. 24–31.
6. Резнікова Н.В. Проблемы глобальной макроэкономической взаимозависимости. Modern Science – Moderní věda. Praha. Česká republika, Nemoros. 2016. № 2. P.52-55.
7. Резнікова Н.В., Рубцова М.Ю. Міжнародна макроекономіка: теорія і практика. Київ: Аграр Медіа Груп, 2019. 364 с.
8. Резнікова Н. В. Економічна кон'юнктура розвинених країн: навч. посіб. у 2-х ч. Київ: Аграр Медіа Груп, 2021. Ч.1. 422 с.

*Ду Лінь,
аспірантка,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Економічний розвиток держави можливий за умов високого інтелектуального рівня громадян, який набувається під час здобуття освіти усіх рівнів. Вища освіта в Україні має різні тенденції, зумовлені запитами громадян та роботодавців, проте її рівень залишається таким, що потребує подальшого

зростання. Якісна вища освіта у всіх країнах світу забезпечується високим рівнем фінансування та доволі жорстким відбором працівників і студентів до закладів. Існує значна кількість показників освітньої аналітики за якими визначається рівень закладу, знання студента, рівня підготовки у закладі, рейтинги закладів тощо, проте дві складових є ключовими – інтелектуальний рівень абітурієнта (сукупність компетенцій на вході) та обсяги фінансування освітніх послуг.

В Україні сьогодні існують заклади вищої освіти державної (до 70%) і приватної форми власності, які мають різноманітні джерела фінансування освітньо-наукової діяльності. У зарубіжних країнах з державних бюджетів фінансуються як державні, так і приватні заклади вищої освіти та інколи, фінансування вищої освіти країн з бюджету сягає до 90% загальної суми їх фінансування, залежно від соціально-економічного розвитку держави та її пріоритетів. Не залежно від джерел фінансування, форм власності, чисельності контингенту закладів вищої освіти, державні програми фінансової підтримки мають визначати пріоритети у фінансуванні їхньої діяльності.

Механізм фінансування вищої освіти в Україні задля своєї ефективності потребує науково-обґрунтованого підходу до вибору форм і оптимальних джерел фінансування для забезпечення надання якісної освітньої послуги та виконання соціальної політики у сфері освіти.

В Україні до сьогодні існує механізм фінансування закладів вищої освіти з державного бюджету, який ґрунтується на використанні кошторисно-бюджетного методу. Уже другий рік поспіль заклади вищої освіти фінансуються відповідно рівня певної системи показників діяльності закладів, які згруповано до формули, за якою визначається розмір фінансування. Отже, чим вищий рівень результативності діяльності закладу, тим вищий рівень фінансування. До системи показників, які включено до формули, віднесено, зокрема: масштаб закладу; контингент; регіональний коефіцієнт; позиції у міжнародних рейтингах; обсяг коштів на дослідження, які заклад залучає від бізнесу чи з міжнародних грантів, працевлаштування випускників (з 2021 року). Також, важливим джерелом фінансування діяльності закладів вищої освіти в Україні є на сьогодні кошти юридичних та фізичних осіб.

Статистика сфери вищої освіти, наведена у дослідженні В. Усик за 2007-2016 рр свідчить про те, що частка державних коштів була більшою, ніж приватних, при цьому серед державних коштів більше 90% виділяється з державного бюджету, а серед приватних – кошти домашніх господарств [3, с. 64]. Іншими авторами проведений аналіз фінансування освіти свідчить про те, що у структурі джерел фінансування понад 80 % складають обмежені бюджетні ресурси, яких вистачає лише на покриття поточних видатків освітніх установ – виплату заробітної плати та сплату рахунків за комунальні послуги та енергоносії, а капітальні видатки є наймізернішою статтею у загальному обсязі, тому автори радять розвивати інші джерела фінансування освітніх закладів [1, с. 268]. Ученими в монографії [4, с. 82-83] визначено середній ланцюговий темп приросту номінального надходження видатків до закладів вищої освіти I-II рівнів акредитації за 2007-2018 рр., який становить 37,77 %, водночас середній

темп зростання – 137,77 %, а на заклади вищої освіти III-IV рівнів акредитації відповідно становить 180,24 та 280,24 %.

Дискусійність джерел фінансування і забезпечення функціонування діяльності закладів вищої освіти залишається актуальною через скорочення фінансування із державного (місцевого) бюджету, можливість здобувати вищу освіту у зарубіжних країнах здобувачам, які потенційно можуть навчатись за рахунок власних коштів, нагальної потреби у оновленні матеріально-технічної бази закладів тощо. Тому, варто розкрити можливі варіанти фінансування, розглянуті науковцями та ті, які використовуються закордоном.

Актуальною вбачається розробка та впровадження прогресивних методів фінансування освітньої діяльності у тому числі, впровадження на загальнодержавному рівні єдиної уніфікованої моделі фінансування вищого навчального закладу, яка матиме такі компоненти:

- фінансове забезпечення навчання одного студента;
- стипендіальне забезпечення одного студента на грантовій (конкурсній) основі;
- розвиток інфраструктури (навчально-виробничого обладнання, устаткування, бібліотечного фонду тощо);
- фінансового забезпечення науково-дослідної діяльності викладачів та студентів [2, с. 82].

О.В. Чумак зауважує на тому, що варто передбачити застосування двох загальних підходів у державному фінансуванні вищої освіти: держава фінансує навчальні заклади та / або здобувачів освіти, при цьому постійно повинно бути дотримано виконання соціальної функції держави у сфері вищої освіти (здобувачі освіти – тимчасово переміщені особи, пільгові громадяни, регіональний критерій тощо) [5]. У рамках державно-приватного партнерства вбачається необхідним формування освітньо-наукових кластерів з відповідним фінансуванням, з такими перевагами: 1) стимулювання розвитку підприємницького мислення і сприяння впровадження передових методів управління; 2) сприяння розвитку новаторських форм проектного фінансування; 3) підвищення якості державних послуг споживачам (здобувачам вищої освіти); 4) підвищення ефективності та результативності фінансування з урахуванням інтересів різних груп стейкхолдерів [4, с. 29].

На основі вищезазначеного, для подальшого ефективного розвитку закладів вищої освіти, вважаємо за необхідне розширювати джерела фінансування діяльності закладів через залучення освітніх кредитних ресурсів, створення ендаумент-фондів у закладах, залучення коштів благодійних фондів чи фінансових установ, залучення спонсорів.

Список використаних джерел

1. Бучковська Я. Г., Баранецька О. В. Фінансування освіти в Україні: стан та перспективи. Університетські наукові записки. 2017. № 64. С. 259-271.

2. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективних фінансово-економічних моделей розвитку вищої школи : монографія / за заг. ред. чл.-кор.

НАПН України, д-ра екон. наук., проф. І.М. Грищенко. К.: Інститут вищої освіти. 2015. 260 с.

3. Усик В. Особливості фінансування вищої освіти: аналіз українського та світового контекстів Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2(203)/2019. С. 59-67

4. Фінансування закладів вищої освіти в Україні: монографія / Ю. М. Коваленко, Л. О. Вітренко. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. 238 с.

5. Чумак О. В., Савченко І. Г. Модернізація державного механізму фінансування вищої освіти в умовах її реформування. Теорія та практика державного управління : збірник наукових праць ХарПІ НАДУ. Харків : ХарПІ НАДУ, 2017. № 3. С.56-72.

***Жукович Інна Анатоліївна,**
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник офісу оцінювання діяльності
наукових установ НАН України,
ДУ «Центр оцінювання діяльності наукових установ та
наукового забезпечення розвитку регіонів України НАН України»*

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І РОЗРОБОК У КНР

У сучасних умовах розвиток економіки держави визначається не тільки факторами ресурсного забезпечення, але й рівнем розвитку науки та інновацій. Особливе значення для економічного потенціалу країни має взаємодія науки з виробництвом та ступінь використання результатів наукових досліджень, як фундаментальних, так і прикладних, у реальному секторі економіки. Така взаємодія залежить від створення державою організаційних, правових і фінансових умов. Як приклад успішної взаємодії науки та реального сектору економіки можна привести Китайську Народну Республіку (далі – КНР або Китай).

На сьогодні економіка Китаю є однією з найбільш динамічних у світі. Для розвитку інноваційної економіки, крім створення стимулюючої законодавчої бази, в КНР сформована відповідна державна політика у сфері фінансування науки.

Згідно з інформацією, представленою у звіті Національного бюро статистики Китаю, загальні витрати країни на науково-дослідження і розробки в 2020 році зросли на 10,3 % порівняно з попереднім роком та становили 2,44 трлн юанів (377,8 млрд доларів). Частка цих витрат досягла рекордно високих 2,4 % валового внутрішнього продукту [1].

На Всекитайських зборах народних представників, що є найвищим законодавчим органом (парламентом) КНР, було зроблено заяву щодо підвищення витрат на науку в рамках наступного п'ятирічного плану розвитку країни на 2021–2025 роки. Передбачається щорічне зростання державних видатків на 7 % [2]

Основна частка фінансування китайської науки становлять кошти, що направляються на інноваційний розвиток компаній. Витрати на розробки у 2020 році становили 83 % загального обсягу витрат на дослідження і розробки. Частки витрат на прикладні та фундаментальні дослідження становили, відповідно, 11 % та 6 % [1].

У загальному обсягу витрат на дослідження і розробки кошти підприємницького сектору становлять 77 %, кошти з державного та місцевих бюджетів – 16 %, кошти сектору вищої освіти – 7 %. Найбільші витрати на науку в КНР мають бізнес-структури серед яких є такі гіганти як, наприклад, Alibaba, Tencent, Huawei, а також різні невеликі стартапи.

Значне інвестування приватних компаній у розвиток науки в Китаї пов'язано з тим, що співпраця з різними науково-дослідними інститутами та університетами для бізнес-структур є більш вигідною ніж необхідність утримання протягом довгого часу свої лабораторії, науковий та технічний персонал. Крім цього, уряд Китаю створив численні стимули для бізнесу при фінансуванні науки: звільнення від податку на прибуток в обсязі фінансування наукових досліджень і розробок, зменшення або взагалі звільнення від податків у разі створення спільних наукових підприємств чи особливих зон високотехнологічного розвитку та інше.

Реформи, що проводяться в КНР, протягом багатьох десятиліть, впроваджуються через різного масштабу плани, програми, проекти, які мають чітко окреслені майбутні результати та направлені на перетворення Китаю на одного з світових лідерів у сфері науки, освіти та інновацій.

Основним критерієм для державної підтримки наукових досліджень і розробок, відповідно до чинної законодавчої бази КНР, є практична застосовність отриманих результатів для розвитку економіки та суспільства. Розвиток фундаментальних довгострокових наукових досліджень і розробок уряд Китаю підтримує через Китайський фонд природних наук, пряме фінансування Китайської академії наук, Китайської академії суспільних наук та інші. Найбільші обсяги державного фінансування йдуть на природничі та точні науки, що потребують тривалого циклу досліджень.

Наука і технології визнані керівництвом КНР одним з головних напрямів що допоможуть Китаю у прагненні стати світовою технологічною наддержавою. Розроблений державний план "Зроблено в Китаї – 2025" передбачає модернізацію виробництва для досягнення високого рівня автоматизації та технологічності. Ключову роль в його реалізації відіграє розвиток штучного інтелекту, що стало національним пріоритетом. Китай ставить за мету стати лідером в цій області до 2030 року [3].

Для реалізації амбітних цілей уряд КНР закликав приватний сектор збільшити інвестиції в фундаментальні дослідження, які розглядаються як основа для скорочення залежності Китаю від іноземних технологій. Фундаментальні дослідження, які спрямовані на вдосконалення наукових теорій, с часом можуть бути використані для поліпшення прикладних технологій і методів. Враховуючі це з 2020 році частку витрат на фінансування фундаментальних досліджень було збільшено з 5 до 6 %. До цього, протягом десятків років, зростання за цим напрямом не було [4].

Список використаних джерел

1. China's R&D Spending Rises 10% to Record \$378 Billion in 2020. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-03-01/china-s-r-d-spending-rises-10-to-record-378-billion-in-2020> (дата звернення: 22.09.2021).
2. NPC&CPPCC annual sessions 2021. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2021-03/05/c_139784939.htm (дата звернення: 22.09.2021).
3. Финансирование науки и исследований в Китае достигнет 2,5% ВВП в 2019 году. URL: https://news.rambler.ru/asia/41851404/?utm_content=news_media&utm_medium=read_more&utm_source=copyslink (дата звернення: 22.09.2021).
4. Китай укрепит положение в мировой науке на фоне сокращений в других странах. URL: <http://www.e-vesti.ru/ru/kitaj-ukrepit-polozhenie-v-mirovoj-nauke-na-fone-sokrashhenij-v-drugih-stranah/> (дата звернення: 22.09.2021).

*Заїчко Ірина Володимирівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОДНОГО З МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Проблема забезпечення життєвих інтересів кожного суспільства, держави та нації вимагає вирішення питання про забезпечення оптимального рівня економічної безпеки держави. Однак останні надзвичайні світові події, викликані розповсюдженням коронавірусної інфекції COVID19, спричиняють виникнення непередбачуваних екстрених ситуацій, які вимагали запровадження певних виняткових заходів, що безумовно відображаються на негативному впливі на сучасний стан економічних процесів та зокрема економічну безпеку держави. В умовах, які складаються при пандемії, відбуваються значні трансформації, переформатовуються системи міжнародних економічних відносин. Тому, зростає важливість питання економічної безпеки як з точки зору загальної діяльності держави і щодо суб'єктів господарювання зокрема. Водночас, вибудовані концептуальні підходи до розуміння змісту самого поняття «економічна безпека» вимагають детального розгляду та переосмислення, оскільки обмежувальні заходи, пов'язані з пандемією призводить до перегляду:

- можливостей і діяльності системи органів та установ, що забезпечують економічну безпеку;
- перерозподілу компетенцій та функцій між органами та установами, що забезпечують економічну безпеку;
- особливостей сучасного, посткарантинного суспільно-політичного та економічного становища;
- об'єктивної оцінки процесів, що виникають у державі.

Оскільки, економічну безпеку можна визначити як стан системи, що забезпечує сталий розвиток соціально-економічних відносин між суб'єктами господарювання (виробниками та споживачами), між окремими особами, державними інститутами як у межах національної економіки, так і у сфері зовнішньоекономічної діяльності, можемо зауважити, що саме вона, має надати можливість повної реалізації та захисту життєво важливих економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз шляхом досягнення балансу в інтересах кожного учасника соціально-економічних відносин шляхом оптимального співвідношення з інтересами інших суб'єктів господарювання.

Теорія і практика економічної безпеки опираються на розгалужений понятійно-категоріальний апарат, в існуванні якого проявляються протиріччя. В зв'язку з цим, теоретичне дослідження питань безпеки орієнтується на визначенні структурних і функціональних характеристик, що дозволяють уточнити наукові категорії в цій галузі. Бюджетні аспекти економічної безпеки в сучасній науці розглядаються опосередковано, як правило, у рамках ширших напрямів: національна безпека, фінансова безпека, державні фінанси. Тому, слід зауважити про деякі неточності, які потребують сучасного дослідження і визначення окремих категорій по-новому.

Економічна безпека держави означає захищеність усіх рівнів економіки країни від небезпечних дій, що можуть бути як наслідком свідомого впливу будь-якого чинника, так і стихійним впливом ринкових сил [1, с. 353]. В науковий обіг введено поняття «бюджетна безпека», при цьому дослідники не наводять чіткого і всеосяжного визначення. Це обумовлено тим, що термін «бюджетна безпека» увійшов до понятійно-категоріального апарату порівняно недавно і тому є маловивченим аспектом безпеки. Досить часто, це поняття розглядається з позицій забезпечення фінансової самостійності регіону чи держави. На думку Варналія З. С. бюджетну безпеку слід розглядати як особливий стан платоспроможності держави, що збалансовує доходи і видатки бюджету держави, забезпечує використання фінансових ресурсів бюджетної системи більш ефективно для виконання функцій державної влади (державне управління, міжнародна діяльність; фінансування таких галузей, як наука, освіта, культура й охорона здоров'я; підтримання національної безпеки та оборони, регулювання інвестиційної політики) для збереження фінансової стійкості бюджетної системи до загроз, які впливають на неї [2, с. 5]. Колісник О. Я., зауважив, що бюджетна безпека як важливий фактор соціально-економічного розвитку держави виступає своєрідним індикатором і критерієм ефективності її бюджетної політики та організації бюджетного процесу [3, с. 1]. Така позиція враховує, що бюджетна безпека держави є складовою фінансової безпеки, яка спрямована на забезпечення стійкості до фінансових шоків та дисбалансів в фінансовій системі в цілому [4, с. 143].

На нашу думку, найбільш правильним підходом є інтерпретація бюджетної безпеки як «стану». Вважаємо, що «безпека як стан захищеності» найбільш широке поняття і включає як «сукупність умов» (певний стан характеризується переліком властивостей і умов), так і «здатність протистояти загрозам» (одна з умов, без якої неможливо вважати об'єкт захищеним).

Розгляд бюджетної безпеки як забезпечення певного стану бюджетної системи обмежує вивчення проблем, при яких не враховуються загрози бюджетного механізму і процесів, що виникають в ході їх реалізації і відношення між суб'єктами бюджетної системи, спричинені екстремними ситуаціями, виникненням непередбачуваних великомасштабних ризиків, особливо в умовах посткарантинних умов. У результаті, необґрунтовано виключається розгляд ряду явищ, що формують деструктивні процеси в бюджетній сфері; серед ознак бюджетної безпеки вказуються три властивості бюджетної системи: збалансованість, високий рівень ліквідності активів і наявність грошових, валютних і інших резервів. Таке жорстке обмеження набору характерних рис безпечного стану системи не сприяє об'єктивному його визначенню. Тим більше, відомо, що профіцит (ознака незбалансованого бюджету) в певних випадках може позитивно вплинути на підвищення стійкості бюджету. Можна виділити ряд інших – істотних ознак, наприклад, ефективне державне управління і захист економічних інтересів суб'єктів, комплексне вирішення питань щодо задоволення суспільних потреб. На наш погляд, ефективне управління – це і є посилений захист прав, економічних інтересів і безпеки господарюючих суб'єктів в складних умовах, стабільність економіки. Конструктивно відмітити в якості цілей, що досягалися, ефективність виконання функцій бюджету і повноцінний захист інтересів в бюджетній сфері, що зробило б поняття конкретнішим і спеціалізованим.

Розглядаючи бюджетну безпеку, яка відображає стан та готовність фінансової системи надавати своєчасну та надійну фінансову підтримку економічним потребам у розмірах, достатніх для підтримки необхідного рівня економічної та військової безпеки країни, слід зауважити, що вона досягається завдяки діяльності у фінансовій сфері та у суміжних сферах: грошовій, економічній, соціальній, міжнародній фінансовій тощо. Тому концепція та стратегія бюджетної безпеки мають бути відображені у концепції та національній стратегії економічної безпеки, економічної, бюджетної та грошово-кредитної політики тощо. Стратегія бюджетної безпеки також повинна забезпечувати досягнення основних цілей економічної безпеки. Основні цілі та завдання щодо забезпечення бюджетної безпеки як держави, так і підприємства:

- виявлення факторів, що впливають на фінансову та виробничу діяльність, їх формалізація;

- побудова системи обмежень для усунення ненавмисних і навмисних впливів. Створення системи безпеки бюджету-це евристичний процес, який полягає у вирішенні багатокритеріальних завдань, що вимагають участі високопрофесійних фахівців у різних галузях.

Виходячи з вищевикладеного, витікає розуміння, що під бюджетною безпекою ми розуміємо такий стан бюджетної системи і процесу, при якому в умовах відсутності реальних загроз, своєчасного прогнозування і зниження потенційних ризиків, відбувається повна реалізація особистих, громадських і державних інтересів в бюджетній сфері. Забезпечення бюджетної безпеки держави знаходиться серед ключових завдань під час реалізації її стратегічних соціально-економічних пріоритетів [5, с. 231].

Не випадково акцент у визначенні зроблений на два аспекти безпеки :

1. реалізація інтересів – це першочергове завдання будь-якої з систем безпеки (у іншому випадку вона втрачає власний сенс організації і функціонування);
2. відсутність загроз – головна умова безпеки.

Події, що вимушено запроваджені під час пандемії показують змінену, іншу поведінку основних суб'єктів та елементів у системі забезпечення економічної безпеки. Логічно виникає гіпотеза: в ситуації кризи через надзвичайну ситуацію світового значення – пандемії, елементи системи економічної безпеки змінили поведінку, взаємодію та свою реакцію на зміни. Тому, виникає необхідність і розробці інших видів конкретних дій у зовнішньому та внутрішньому середовищі безпеки, що відмінні від усталених. Очевидно, що стан бюджетної безпеки – це деякий теоретичний ідеал, що не завжди знаходить свого втілення в економічній дійсності, а бюджетна безпека - це орієнтир в вирішенні завдань з підвищення стійкості і надійності бюджетної системи і процесу, що реалізується через напрями і шляхи досягнення ефективності реалізації функцій бюджету.

Список використаних джерел

1. Колеснікова К. С. Економічна безпека України в контексті глобалізаційних викликів / К. С. Колеснікова, І. А. Маліновська, В. О. Чабаров // Молодий вчений. – 2018. – № 3(1). – С. 351-354.
2. Варналій З.С., Дацюк І.О. Економічна безпека держави та суб'єктів господарювання. Економіка і регіон № 6 (67) – ПолтНТУ – 2017. С. 5-11
3. Колісник О.Я. Бюджетна безпека у забезпеченні стратегії соціально-економічного розвитку держави: автореф. дис. к-та екон. наук: 08.00.08 / О. Я. Колісник; Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, 2009. – 22 с.
4. Петричко М.М. Оцінка рівня бюджетної безпеки України: проблеми та шляхи вирішення/ М.М. Петричко // Економічний простір. – 2015. – № 97. – С. 140–148
5. Горалько О. В. Бюджетна складова системи забезпечення фінансової безпеки / О. В. Горалько, О. В. Горайська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.1. – С.230–237.

РИЗИКИ ПРИ ІНВЕСТИЦІЙНОМУ ПРОЄКТУВАННІ

Сучасні умови економічного розвитку зумовлюють необхідність розширення існуючого бізнесу, створення нових бізнес-проектів, інвестування у довгострокові проекти з метою отримання доходів для збільшення джерел прибутків, конкурентоспроможності та диверсифікації. Сьогодні інвестиційні проекти обов'язково аналізують на предмет ймовірної невизначеності, непередбачуваності та несприятливих наслідків.

Ефективність реалізації інвестиційного проекту залежить від багатьох чинників, проте важливим є первісне інвестиційне обґрунтування та визначення кола ризиків з рекомендаціями щодо їх упередження чи побудови такої бізнес моделі, за якої ризики можна мінімізувати на етапі упровадження проекту. Зазначене актуалізує питання визначення ризикованих операцій на етапі інвестиційного проектування в бізнесі.

Від ступеня врахування ризиків залежить можливість успішної реалізації інвестиційного проекту у майбутньому, тому аналітики мають всебічно оцінити ймовірні ризики на етапі планування. При цьому, коли мова йде про ризики, то говоримо про наявну невизначеність щодо окремих подій, пов'язаних із реалізацією проекту, можливі альтернативи у отриманих майбутніх результатах а також, про ймовірні збитки різного характеру під час та після реалізації проекту.

На першому етапі управління ризиками інвестиційного проекту вважаємо за потрібне здійснити їх ідентифікацію за можливими сценаріями створення та реалізації інвестиційного проекту. Оскільки проекти різняться за багатьма ознаками і показниками, то і види ризиків, їх кількість й етапи управління, методи оцінювання можуть різнитись.

Загальний підхід до управління ризиками полягає у:

- виявленні можливих наслідків підприємницької діяльності в ризиковій ситуації;
- розробці заходів, що не допустять або зменшать збитки від непередбачених обставин;
- реалізації такої системи, за допомогою котрої можуть бути не тільки нейтралізовані негативні ймовірні результати, але й максимально використані шанси на отримання високого прибутку [2].

На рис. 1 представлено етапи управління ризиками та їх зв'язок із внутрішнім та зовнішнім середовищем, враховуючи увесь спектр чинників середовищ, котрі характеризують загальні риси будь-якого інвестиційного проекту.

Рис. 1. Управління ризиками на різних етапах інвестиційного проектування

Для управління ризиками учені рекомендують зробити таких п'ять кроків:

- ідентифікація і установка параметрів (в першу чергу необхідно розуміти, де проблеми, де слабкі ланки в технологіях, процесах або людських ресурсах);

- створення команди експертів, яка допоможе розробити план заходів для мінімізації або усунення ризику;

- оцінка ризику за допомогою спеціальних інструментів і методів (наприклад, метод експертних оцінок, матриця оцінювання ризиків, дерево рішень, SWOT-аналіз та ін.) і розробка плану заходів;

- впровадження планів та заходів з постійною корекцією відповідно до мінливих умов (моделювання процесу та створення культури управління ризиками) [1].

Варто розширити зазначені вище пропозиції за такими аспектами:

- чітко ідентифікувати напрями діяльності проєкту за якими можливими є ризики та, надалі, ідентифікувати самі ризики у цих видах діяльності;
- експертам доцільно розробляти заходи не лише з мінімізації (усунення, як наслідку) ризиків, а й з упередження їх виникнення;
- вибір методів оцінок групою експертів, рекомендовано використовувати відносно тих ризиків, які ідентифіковано за видами діяльності на етапі їх ідентифікації;
- на кожному етапі реалізації проєкту відстежувати контрольні показники та чинники, які можуть зумовити негативний вплив ризиків.

Таким чином, управління ризиками при інвестиційному проектуванні доцільно визначати як підсистему в системі управління проєктом з чітким алгоритмом її виконання. При оцінці ризиків необхідно акцентувати на забезпеченні доходу за проєктом, безпековості передбачених інновацій, ймовірності непередбачуваних подій при реалізації проєкту, прорахунку альтернативних варіантів та їх наслідків на випадок настання кожного.

Список використаних джерел

1. Башинська І. О., Полещук А. А., Мотова А. В. Удосконалення системи управління ризиками на підприємстві. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 17. С. 91-94
2. Черевко О. В., Аветісян А. А. Моделі управління ризиками в підприємницькій діяльності. *Наука: теорія та практика: збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції*. 16-18 жовтня 2014 р. Черкаси: вид-во ПП Чабаненко Ю.А., 2014. С. 8-12.

Калтаєв Халіл Шамсадин-огли,
магістрант,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
науковий керівник:
Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

СПІВПРАЦЯ УРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Відносини з міжнародними фінансовими організаціями є важливим вектором розвитку для України. Вдосконалення державної стратегії розвитку взаємовідносин з МФО займає важливу роль у зовнішній та внутрішній політиці України. Аналіз стану взаємовідносин України та провідних міжнародних валютно-фінансових організацій дозволяє зробити висновки, що міжнародні фінансові організації мають величезний вплив на економічний, соціальний та політичний стан нашої країни [1]. Сутність та діяльність

міжнародних фінансових організацій полягає у регулюванні міжнародних валютних, фінансових і кредитних відносин, здійсненні постійних досліджень щодо стану таких відносин та виробленні рекомендацій та пропозицій стосовно зміни певних негативних явищ [2].

Головною метою створення і функціонування таких організацій є забезпечення стійкого розвитку світової економіки та прискорення міжнародних інтеграційних процесів. Розглянуто основні міжнародні фінансові організації, з якими тісно співпрацює Україна, а саме Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий Банк, Європейський банк реконструкції та розвитку. Співпраця України з зазначеними організаціями відбувається переважно у вигляді проєктної діяльності у вигляді надання міжнародними фінансовими організаціями кредитів на реалізацію соціально- та економічно значущих проєктів. Аналіз ключового напрямку співробітництва України та МВФ, а саме кредитування економіки України задля покриття дефіциту бюджету, а також фінансування проведення реформування відповідно до рекомендацій фонду показує, що впродовж останніх 20 років кредити МВФ допомагали розв'язувати численні проблеми макроекономічної нестабільності [3, 4] та забезпечували макроекономічне зростання, підтримували стабілізацію банківського сектору, фінансування імпорту і забезпечення внутрішнього ринку необхідними товарами.

Аналіз наданої упродовж 1994–2021 рр. Світовим банком фінансової допомоги Україні показує, що вона становить близько 3 млрд. дол. США. Проєкти Світового Банку реалізуються у різних сферах господарювання України, а саме: у соціальному, фінансовому транспортному та державному секторах, електроенергетиці, муніципальній інфраструктурі та агропромисловому комплексі [5].

Аналіз залучення фінансової допомоги від ЄБРР на реалізацію різних проєктів показує, що на кінець 2020 р. кредитний портфель ЄБРР в Україні налічував 482 проєкти із загальним обсягом фінансування більше 14,581 млрд євро. Також ЄБРР був ініціатором створення в Україні надзвичайно ефективного інституту допомоги малому та середньому бізнесу у питаннях взаємодії з державними органами – Ради бізнес омбудсмена.

У результаті проведених досліджень характеру співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями встановлено, що головними факторами підвищення ефективності співпраці України та МФО та збереження незалежності країни від міжнародних кредитно-фінансових установ є перехід від фінансової спрямованості відносин до консультативно-дорадчої. В найближчі роки Україна має зменшити боргове навантаження на економіку і вийти з кола постійного отримання кредитів на перекриття дефіциту бюджету, щоб отримати збільшення ВВП для подальшого розвитку країни без значних фінансових впливань [6]. Розкрито такі проблеми взаємодії з МФО для української економіки як: збільшення боргового навантаження, втрата фінансової безпеки [7], поступова втрата незалежності країни та залежність її економіки від політичних і економічних настроїв кредитора, непрозорість роботи із коштами міжнародних організацій, нераціональне використання отриманих коштів внаслідок просування «своїх» проєктів, відсутність загальної стратегії та тактики залучення фінансової допомоги від МФО. Були сформовані такі перспективи співпраці з МФО [8,9]: реорганізація та диверсифікація шляхів

залучення фінансової допомоги, максимальне розширення використання можливостей організацій для сприяння розвитку держави шляхом проведення консультацій, вивчення результатів моніторингових досліджень та інших заходів, які не передбачають надання державних гарантій або фінансових зобов'язань, пошук стратегічно важливих сфер економіки країни, що в довгостроковій перспективі можуть «окупитися», впровадження моніторингу переліку проектів, оприлюднення інформації про стан реалізації та розробка системи оцінки використання міжнародних позичкових коштів, використання досвіду співпраці з МФО для налагодження відносин з інтеграційними об'єднаннями, саме які можуть симулювати розвиток країни в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Колосова В. П. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями: сучасний стан та перспективи розширення. *Фінанси України*. 2014. С. 33–47.
2. Bondaruk T. G., Bondaruk I. S. State regulation of financial support of municipal authority under decentralisation conditions. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 4 (13). Ч. 1. С. 16–21.
3. Бондарук Т. Г., Бондарук О. С., Мельничук Н. Ю. Державний борг України та видатки бюджету на його обслуговування. *Статистика України*, 2018. № 1. С. 30–39.
4. Бондарук Т. Г. Зовнішній державний борг України та механізм його обслуговування. *Фінанси України*. 1999. №5. С. 94-102.
5. Базиліук Я. Б. Пріоритетні напрями підвищення результативності співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями. *Фінанси України*. 2014. С. 54–66.
6. Бондарук Т. Г., Заморока В. О. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями. Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, 17 березня 2020 року / Упоряд. О. А. Іващенко. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2020. С. 49-51.
7. Bondaruk T. G., Bondaruk O. S., Bondaruk I. S. Conceptual basis of mechanism of ensuring budget security. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 3 (11). Ч. 1. С. 21–28.
8. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions>
9. Співпраця України з Міжнародними фінансовими організаціями. URL: <https://mof.gov.ua/uk/spivrobitnictvo-shhodo-zaluchannja-finansuvannja-mfo>

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ

Категорія «фіскальний простір» зустрічається в ході наукових дискусій стосовно спроможності влади до фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку держави, обслуговування боргових зобов'язань та досягнення власної платоспроможності [1].

Найбільш вживане визначення описує фіскальний простір як „наявність бюджетного резерву, що дозволяє уряду забезпечити ресурсами бажані цілі без шкоди для стійкості фінансового стану країни (уряду)” [2]“.

Основна ідея фіскального простору полягає в тому, що його необхідно мати або створити для виділення додаткових ресурсів на обґрунтовані державні витрати.

У контексті нинішньої кризи, викликаної COVID-19, коли Україна повинна виділяти кошти на боротьбу з пандемією, підтримку малого бізнесу, важливо оцінити масштаби фіскального простору країни та джерела його формування. Необхідно переосмислити фіскальну політику, особливо в контексті, коли існує дефіцит інвестицій, зокрема в інновації та людський капітал, які є критично важливими для відновлення економіки після ковідної кризи та, відповідно, зростання доходів бюджету, що забезпечує більший фіскальний простір.

Розширення фіскального простору є ключовою метою політиків, особливо в країнах, що розвиваються, які мають величезні потреби у фінансових ресурсах для вирішення проблем розвитку. Тому частина наукової літератури присвячена чинникам впливу на фіскальний простір, а частина – впливу фіскального простору на макроекономічні індикатори. Як правило, вивчення чинників впливу на фіскальний простір здійснюється з використанням економетричних моделей.

Одним з підходів для оцінювання фіскального простору є підхід на основі використання потенційного випуску і розриву випуску. Фіскальний простір оцінюється як різниця між фактичним співвідношенням бюджетного балансу до ВВП і оціночною циклічною компонентою, визначеною як добуток розриву випуску та коефіцієнту циклічної чутливості бюджету (циклічної еластичності):

$$\Phi\Pi = \frac{B}{Y} - \varepsilon \times c \tag{1}$$

де B – номінальний загальний державний баланс;

Y – ВВП;

c – розрив випуску;

ε – коефіцієнт циклічної чутливості бюджету.

Розрив випуску – частка різниці між фактичним та потенційним ВВП у потенційному ВВП (все у році t), виражена у відсотках:

$$c = \frac{Y^{\text{факт}} - Y^{\text{ном}}}{Y^{\text{ном}}} \cdot 100 \quad (2).$$

Отже, єдиним невідомим показником для розрахунку фіскального простору є показник потенційного випуску.

Потенційний випуск (ВВП) – це максимальна кількість товарів і послуг, яку економіка може виробити, коли вона працює найбільш ефективно – тобто, коли працює на повну потужність. Часто потенційний випуск називають виробничим потенціалом економіки [3].

Потенційний випуск (ВВП), як і реальний, можна визначити на основі виробничої функції. Для реального і потенційного випуску ВВП формула має однаковий вигляд, тільки для потенційного ВВП незалежними змінними є потенційні значення незалежних змінних :

$$Y_t = F_t(K_t, L_t, A_t), \quad (3),$$

або

$$Y_t = \lambda(1 - \alpha - \beta) + \alpha + \beta \quad (4),$$

де Y – випуск продукції (ВВП, ВДВ), що вимірюється у вартісному виразі у постійних цінах;

K – основний капітал, що використовується у процесі виробництва та який вимірюється у вартісному виразі у постійних цінах;

L – ресурс живої праці, який вимірюється чисельністю зайнятих, кількістю відпрацьованих людино-годин або обсягами витрат на оплату праці у вартісному виразі у постійних цінах;

A – структурні параметри виробничої функції або параметри науково-технічного прогресу.

$\dot{A}$ – темп приросту багатofакторної продуктивності у році t ,

$\dot{Y}$ – темп приросту випуску продукції (ВВП) у році t ,

$\dot{L}$ – темп приросту обсягів праці у році t ,

$\dot{K}$ – темп приросту обсягів капіталу у році t ,

α – коефіцієнт, що характеризує внесок праці у зміну випуску (ВВП),

β – внесок капіталу у зміну випуску (ВВП) [4].

У той час, як Y , K і L статистично спостерігаються, A оцінюється по залишковому принципу як різниця між темпом приросту фізичного обсягу випуску та темпами приросту продуктивності праці і капіталу.

На фактичні значення показників мають вплив як короткострокові, так і довгострокові чинники, або циклічні та трендові компоненти. Визначення потенційного рівня кожного показника – це очищення фактичного його значення від циклічних компонентів і виявлення трендової складової.

Методи декомпозиції потенційного ВВП дають уявлення про основні причини уповільнення (зростання) фактичного ВВП та про чинники росту фіскального простору.

Уповільнення продуктивності праці спостерігається у всьому світі після кризи 2009-2010 рр., причому зростання продуктивності праці сповільнилося у міру поширення цифрових технологій. Серед передових економік за останні 15

років або близько того зростання продуктивності становило у середньому менше половини темпів попередніх 15 років.

Це уповільнення викликано, перш за все, слабкістю інвестицій, на що припадала більша частина уповільнення після кризи; інші рушії продуктивності праці – освіта та інституційна якість. Активізація цих основних факторів зростання продуктивності праці буде ключовим у відновленні економік після ковідної кризи.

Другий показник, багатофакторна (або сукупна факторна) продуктивність вимірює ефективність, з якою комбінуються інші 2 вхідних факторів (праця і капітал) та часто використовується для доведення технічного прогресу.

Сукупна факторна продуктивність (СФП) сьогодні широко визнається важливим фактором як довгострокових, так і короткострокових коливань зростання. Відмінності у сукупній факторній продуктивності є основними чинниками міжнародних різниць у доходах країн [напр., 5].

Традиційно зростання СФП розглядається як фіксація технологічного прогресу, але таке тлумачення потребує деяких зауважень. Оскільки СФП вимірюється як залишок від внеску у ВВП факторів праці і капіталу, він оцінює не тільки технологічні зміни, а й інші фактори. Наприклад мережеві ефекти, наслідки виробничих факторів, ефекти кращої практики управління, торгові марки, організаційні зміни та загальні знання, економію від масштабу, попит та наслідки недосконалої конкуренції тощо.

Крім того, обмеження у доступі до даних та ресурсів і будь-які неточні виміри капіталу та затрат праці перешкоджають точному вимірюванню затрат праці та капіталу, деяка частина технологічних змін втілюється у введенні капіталу і тому їхній вплив на ВВП пояснюється впливом капіталу, а не СФП, що впливає на СФП.

Очищення СФП від циклічних змінних використаних факторів виробництва є одним із способів отримання серії «технологій» або впливу технологій на темпи змін ВВП, оскільки зміни в основних технологіях мають більш тривалий вплив порівняно з іншими більш короткостроковими факторами.

Є різні способи визначення потенційних значень незалежних змінних – статистичні фільтри та економетричні моделі.

Використання найбільш простих з них для України двох статистичних фільтрів дозволило виявити існуючий потенціал зростання фіскального простору.

На рис. 1-2 показано декомпозицію внеску у реальний та потенційний ВВП трьох компонент: робочої сили, капіталу та СФП за двома методами дослідження. Капітал був основним чинником уповільнення реального і потенційного зростання ВВП в останні 10 років за обома методами. Але основний потенціал росту як ВВП, так і фіскального простору, знаходиться у площинах продуктивності праці та СФП (рис. 1), потенційні значення яких перевищують реальні.

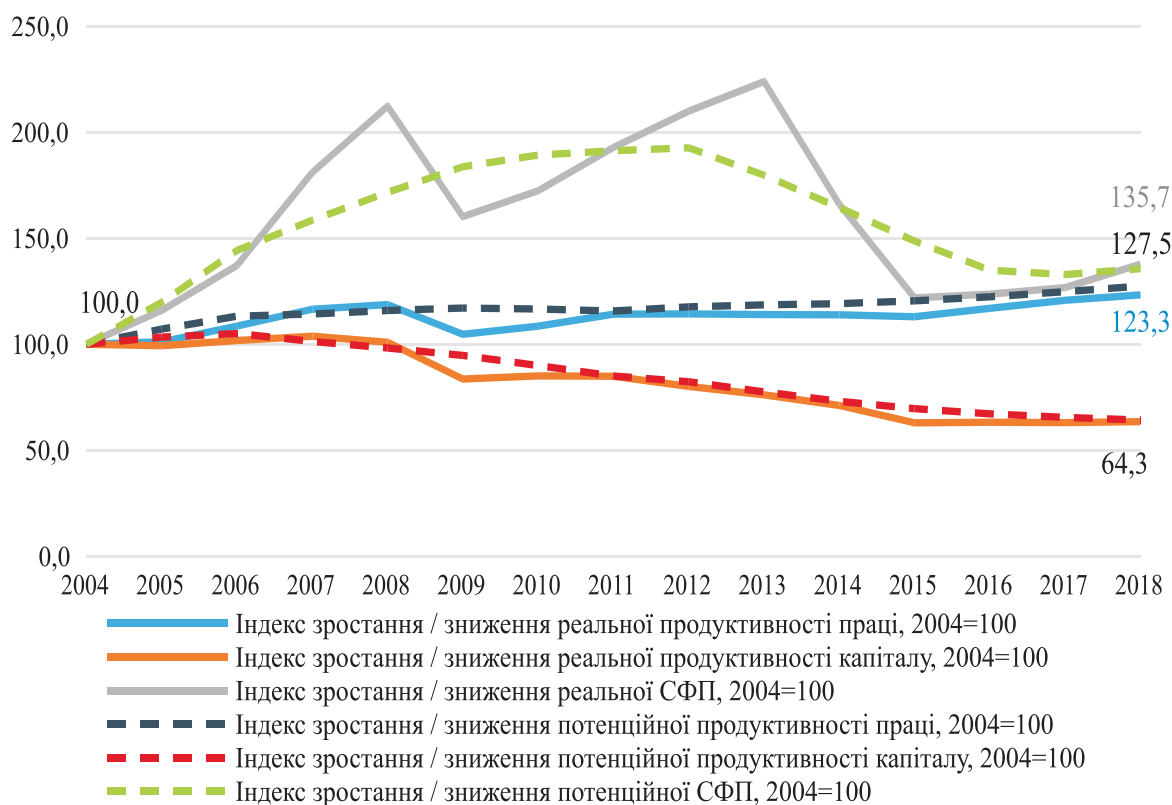

Рис. 1 Динаміка реальних та потенційних продуктивностей праці, капіталу та СФП в Україні з використанням методу згладжування середньої ковзної, % до 2004 року, 2004-2020 рр.

Можна відзначити, що компонент зайнятості займав 2-е місце, в вплив потенційної СФП був найвищим протягом всього періоду за одним методом і був нижчим порівняно з продуктивністю праці у період 2015-2018 рр. за другим методом (рис. 2).

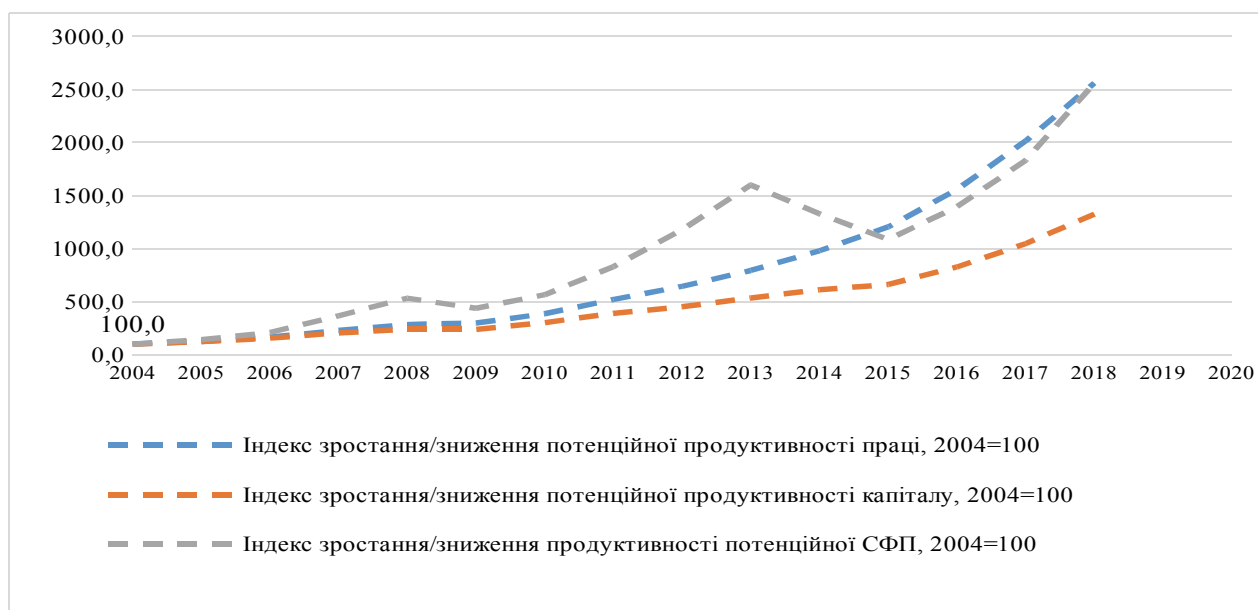

Рис. 2 Динаміка потенційної продуктивності праці, капіталу та СФП в Україні з використанням методу Бакстера-Кінга, % до 2004 року, 2004-2020 рр.

Отже, технологічна складова була основним чинником зростання в Україні до 2015 року, а зараз її вплив зменшився. Переваги України щодо її освіти, людського капіталу починають знижуватися або навіть зникають. Значний вплив на СФП мають обсяги фінансування наукових досліджень, які в Україні вкрай малі.

Для України важливими є заходи із стимулювання капітальних інвестицій і наукової та інноваційної діяльності. Одним з ключових елементів інвестицій є те, що вони можуть покращити СФП у разі втілення капіталу в технологічні зміни.

Існує нагальна потреба у цілеспрямованій політиці із стимулювання капітальних інвестицій, зокрема у інфраструктуру та людський капітал. Потрібна цілеспрямована програма реформ, щоб відновити зростання продуктивності, особливо у світлі можливого стійкого впливу COVID-19 на продуктивність праці та СФП. Зокрема, необхідна політика для подолання ключових перешкод, таких як слабе управління та інститути, поширена неформальна діяльність, недоліки в освіті, зростання якості робочої сили та інвестиції, у т.ч. в інновації.

Комплексний набір політичних заходів може сприяти відновленню після наслідків пандемії та прискоренню зростання продуктивності і підвищення фіскального простору. Ця політика поділяється на чотири широкі категорії:

- покращення факторів виробництва, в тому числі за рахунок розвитку людського капіталу;
- заохочення росту продуктивності праці на рівні фірм, у тому числі шляхом вирівнювання умов для приватних компаній та покращення корпоративного управління;
- усунення перешкод перерозподілу між секторами;
- створення сприятливого для продуктивного середовища бізнесу [6].

Список використаних джерел

1. Квасній О. Р. Теоретичні основи визначення фіскального простору територіальних громад в умовах децентралізації / О. Р. Квасній // БІЗНЕСІНФОРМ, 2019. – № 11. – С. 34-40.

2. Heller P. Understanding Fiscal Space / P. Heller // IMF Policy Discussion Paper 05/4, 2005. – International Monetary Fund, Washington, DC.

3. Sarwat Jahan What Is the Output Gap? / Sarwat Jahan, Ahmed Saber Mahmud // Finance & Development, September 2013. – Vol. 50, No. 3. – P. 38-39. – <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2013/09/pdf/basics.pdf>

4. Кваша Т. К. Чинники росту сукупної факторної продуктивності / Т. Кваша // Статистика України, 2019. – № 2. – С. 12-20. [https://doi.org/10.31767/su.2\(85\)2019.02.02](https://doi.org/10.31767/su.2(85)2019.02.02)

5. Prescott E. C. (1998). Needed: A theory of total factor productivity. *International economic review*, pp. 525–551.

6. Global Productivity. Trends, Drivers, and Policies. International Bank for Reconstruction and Development. – URL: [Global Productivity: Trends, Drivers, and Policies \(worldbank.org\)](http://GlobalProductivity.org) .

*Ковальчук Таміла Григорівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки;
Загарій Віта Клавдіївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки;
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

РОЗВИТОК ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ ПЛАТІЖНИХ ПОСЛУГ ТА ЙОГО ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Динамічний розвиток платіжних послуг відіграє важливу роль у формуванні нових механізмів функціонування платіжної інфраструктури країни, виникнення нових видів платіжних інструментів, а також форм здійснення розрахунків, істотно впливає на всі сфери життя суспільства, одночасно сприяючи стабільному економічному зростанню різних галузей і економіки у цілому або гальмуючи його. З огляду на це, стає актуальним дослідження ринку платіжних послуг в умовах стрімких глобалізаційних процесів.

21 століття характеризується активним рухом глобалізаційних процесів які призводять до трансформації світового ринку і суттєвих змін міжнародних економічних відносин, в тому числі й на фінансовому ринку, вагоме місце на якому займають платіжні системи та постачальники платіжних послуг.

Через швидко мінливі економічні, політичні та соціальні умови загальний технологічний сектор обробки платежів переживає справжню революцію. Важливі зміни відбуваються у банківському та платіжному секторах, зокрема, в області інформаційних технологій. Можна виділити декілька важливих напрямів в розвитку глобального ринку платіжних послуг [1]:

1. Підвищений попит на досвід без зусиль. Відсутність проблеми очікування мінімізує бар'єри, пов'язані з процесом оформлення замовлень як для онлайн-, так і офлайн-хабів. Такий впорядкований процес виключає або скорочує час очікування, зменшуючи кількість кроків, необхідних для здійснення покупки. Тому здійснення платежу включає зручний вибір, такий як мобільний платіж, платежі одним кліком, автоматичне поновлення підписки, безконтактні платежі картою, цифрові гаманці та інші невидимі способи оплати. Завдяки легкому доступу до Інтернету та смартфонів ринки у всьому світі готуються до суттєвого збільшення цифрових платежів. COVID-19 прискорив впровадження цього методу, оскільки роздрібні продавці все частіше звертаються до безконтактних платежів. За даними The Futurist Group досліджень, близько 38% споживачів тепер сприймають безконтактність як основну ознаку платежів [2]. У звіті Juniper Research повідомляється, що половина населення світу користуватиметься мобільними гаманцями до 2024 року [3]. Хоча мобільні платежі раніше були альтернативними способами оплати, на сьогоднішній день вони швидко стають улюбленим способом споживачів для транзакцій.

2. Прийняття платежів у режимі реального часу (RTP). Їх ефективність дозволяє торговцям, покупцям та приватним особам надсилати та отримувати гроші за лічені секунди. Величезні зміни, що відбуваються в системах платежів в режимі реального часу, кореняться у розповсюдженні смартфонів, додатків P2P, соціальних виплат, цифрових валют, біометрії та систем розрахунків у реальному часі. Потреба у змінах та задоволенні зростаючих потреб клієнтів є справжнім мотивом прийняття таких платежів. Конкуренція з боку нових гравців із швидкозростаючими бізнес-моделями також сприяла зростанню платежів у реальному часі. Платежі в режимі реального часу можуть допомогти казначействам управляти оборотними коштами та скоротити час, необхідний для визнання дебіторської заборгованості. Push-транзакції дозволять кожному безпечно санкціонувати оплату. Крім того, платежі в режимі реального часу покращать розміщення даних та управління процесами, що призведе до зниження операційних витрат.

3. Штучний Інтелект та машинне навчання. Якщо у компанії є кілька інтеграційних платіжних систем, вона, ймовірно, виграє від штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання. Згідно з публікацією IDC, фінансові компанії витратили близько 11 мільярдів доларів на штучний інтелект та машинне навчання у 2020 році. Ось декілька способів, як підприємства використовують потужність ШІ та машинного навчання [4]: виявлення шахрайства (програми зможуть виявляти та блокувати будь-які потенційні порушення безпеки); дешевше обслуговування клієнтів (чат-боти можуть заощадити кошти, допомагати в роботі з клієнтами та аналітикою); сприяння цифровій трансформації (операції стають швидшими та ефективнішими); організація платежів (рівень інструментарію платежів, що працює на основі штучного інтелекту, забезпечує аналіз змін відкликаних платежів, шахрайства та успішності транзакцій у режимі реального часу, на основі чого компанії визначають ефективність обробки платежів).

4. Переміщення даних на хмарні сервіси. Застосовуючи хмарні сервіси, платіжні процесори зможуть зберігати, отримувати доступ та обробляти дані через Інтернет, а не на фізичних пристроях. Основними перевагами хмарних технологій є: швидкість, масштабованість, низькі експлуатаційні витрати та кращий рівень безпеки. Обробка платежів через хмарні системи дозволяє клієнтам здійснювати транзакції через свої мобільні телефони. Крім того, з'являється додаткова гнучкість роботи під час роботи з системами EFTPOS, які дозволяють інтегрувати такі послуги, як Google Pay, Apple Pay, Alipay та інші подібні платіжні канали. Багато фінансових установ переходять на хмарні сервери, намагаючись посилити безпеку, оскільки інформація - найцінніший актив компанії.

5. Відкритий банкінг прискорює інновації. Уже сьогодні ці технології використовують 30% малого бізнесу та 40% великих корпоративних підприємств. Ця тенденція, як очікується, сприятиме зростанню на 10% протягом наступних 3-5 років [5]. Відкритий банкінг вплине на операції, пов'язані з оплатою. По-перше, відкритий банкінг сприяє кредитному переказу в режимі реального часу. Це може допомогти компаніям відразу ж відправляти продукцію. Компанії матимуть повний доступ до інформації про клієнтів і

зможуть надсилати їм пропозиції, маючи при цьому можливість безпечного управління ризиками. Відкритий банкінг зосереджений на Штучному інтелекті, що може полегшити інтеграцію з іншими платформами та призведе до плавного і швидшого часу обробки за меншої вартості.

6. COVID-19 прискорює використання цифрових платежів. Пандемія COVID-19 стала переломним моментом для готівкових операцій. На початку 2020 року цифрові валюти досить швидко зростали. Так, у перші місяці 2020 року було здійснено цифрових платежів на суму понад 4,4 млн. дол. США. За даними Statista, це на 14% більше порівняно з попереднім роком [6]. Коли COVID-19 став серйозною проблемою, регулятори рекомендували перейти до безготівкових систем, щоб стримати поширення вірусу. Позитивними моментами цього процесу є: розвиток безконтактних платіжних систем; розширення рішень для цифрових гаманців (зручні функції, такі як звітування, моніторинг транзакцій, цифрові ідентифікатори та заощадження); стабілізація цифрової валюти; раціональні готівкові кошти – повільне полегшення касових операцій, коли цифрові валютні програми набирають швидкість.

7. Наближення ери цифрової валюти. Існує багато цифрових валют, які вже працюють і є загально визнаними. До них належать Bitcoin, Ethereum, Ripple, та багато інших. Деякі з цих криптовалют (особливо Bitcoin) приймаються в таких місцях, як Starbucks, Shopify, Overstock та інших. Компанії, які вже випускають власні валюти, найімовірніше, залучатимуть нових клієнтів, які хочуть здійснювати або отримувати свої платежі через цифрові валюти.

Ринок України відноситься до тієї частки країн, котрі активно запроваджують електронну комерцію і розвивають безготівкові платіжні сервіси та системи. Поступово зменшується кількість платіжних операцій з готівкою на користь карток, мобільних додатків та інших різних інструментів оплати. За п'ять років ринок безготівкових операцій в Україні значно збільшився в грошових обсягах, якщо у 2015 році сума становила 385 млн грн, то в 2019 році досягла 1798 млн грн., у відсотковому співвідношенні отримання готівки та безготівкових операцій прослідковується швидке зростання безготівкового ринку на 20% протягом п'яти років. У 2015 році платіжні операції з готівкою склали майже 70% всіх платіжних операцій, а на безготівкові припадало лише 31%, однак, поступово, щорічне нарощування суми безготівкових операцій на 4% призвело до того, що у 2019 році платіжні операції переважають над готівковими [7].

Кількість безготівкових операцій у 2015 році становила 1,29 млрд шт, а у 2019 році вже 4,17 млрд шт, тобто кількість безготівкових транзакцій зросла більше ніж в 3 рази. В той час, готівкові операції у 2015 році становили 678 млн шт і 890 млн шт у 2020 році. Якщо порівняти кількість платіжних операцій у відсотковому співвідношенні за способом проведення транзакцій протягом 5 років, то можна побачити, що частка безготівкових платіжних операцій з кожним роком зростала в середньому на 4 % і в цілому, з 2015 р. до 2019 р. зросла на 16,9 %, в той час, як готівкові транзакції з кожним роком все більше втрачають свої позиції [7].

Аналіз структури безготівкових операцій з використанням банківських карток свідчить про те, що в Україні розрахунки у торгівельній мережі мають

найбільшу кількість транзакцій – 51,2%, хоча вони за сумою кожної транзакції однозначно не великі. Вагоме місце в платіжних транзакціях займає переказ з картки на рахунок в мережі Інтернет – 18,4% та сплата за товари/послуги в мережі інтернет – 17,5%, що є логічним, тому що завдяки розвитку глобалізації та поширенню ІТ – технологій, Україна має хороший доступ до Інтернет мережі, яка охоплює всю країну і дає змогу придбати будь – що через Інтернет навіть в маленькому селі або ж, переказати кошти своїм рідним за лічені хвилини. Щодо структури безготівкових операцій за сумою, то тут найбільше коштів припадає на перекази з картки на картку – 42,4% та на розрахунки у торгівельній мережі – 29%. На сплату за товари/ послуги в мережі Інтернет припадає 18,8%, що складає майже 1/5 частину всіх безготівкових операцій за сумою. Найменша частка структури безготівкових операцій припадає на сектор операцій у пристроях самообслуговування – 1,8 %, що взагалі не дивно, так як вони були необхідні на початку розвитку фінансових послуг [7].

Україна входить до списку країн–лідерів, які активно розвивають електронну комерцію та переводять більшу частину своєї діяльності в електронну форму. У 2020 році Україна стала першою країною в світі, що створила функціонуючий додаток, який можна використовувати для посвідчення особи без наявності фізичного паспорту – і це лише один з моментів активного розвитку України. Декілька років тому в Києві почали вводити нову фінансову послугу для сплати за проїзд, що отримала назву Платформа Smart city. Є декілька варіантів користування такої платформи, а саме: достатньо одноразово придбати проїзну картку і потім щомісяця поповнювати її рахунок необхідною сумою коштів задля отримання бажаної кількості поїздок онлайн через спеціальний додаток, або ж її можна поповнювати в спеціальних терміналах в метро. Цей проїзний діє у всіх видах міського державного транспорту; деякі банки додали в свої платіжні сервіси в мобільних додатках спеціальний розділ, присвячений «Kiev Smart City», де теж можна придбати будь-яку кількість поїздок в транспорті, але тут купується QR код, який потім необхідно провалідувати в транспортному засобі. Створення такого проекту свідчить про готовність переходу від готівки на картки та платіжні системи через інтернет.

Варто згадати про криптовалюту та можливість її використання на українському ринку платіжних послуг і взагалі, на фінансовому ринку України. В країні є проблема довіри до влади, до чогось нового та невідомого, а криптовалюта – це точно нове та невідоме. Навіть в США вона ще мало доступна для розрахунку.

Отже, у світі платежів відбувається багато змін. Деякі з них, як і цифрові валюти, вже набувають популярності. Активній роботі щодо перетворення платіжних послуг в безготівковий варіант посприяла пандемія COVID – 19. За таких умов активно розвивається платіжний ринок у світі та в Україні – створюються нові платіжні послуги, платформи, нові криптовалюти тощо. В наступні 5 – 10 років світ може максимально зменшити використання готівки, наприклад до рівня Швеції, де лише 9% від загальних платіжних операцій проводиться в готівці. На сьогоднішній день, ринок платіжних послуг в Україні ще розвивається, однак він має високий потенціал і вже зараз Україна займає досить високі позиції в світі за доступом до Інтернету та фінансових послуг у ньому.

Перетворення міст на «Smart City» сприяє створенню нових платіжних послуг та платіжних платформ. В найближчі 10 років Україна має всі шанси зайняти високу позицію в світі в сфері платіжних послуг, платіжних систем та фінансових рішень.

Список використаних джерел

1. What to Expect from Payment Trends in 2021 and Beyond. DataArt. 2021. URL: <https://blog.dataart.com/what-to-expect-from-payment-trends-in-2021-and-beyond> (Дата звернення 24.09.2021).
2. Impact of COVID-19 on Contactless Payments. The Futurist Group. 2020. URL: <https://www.thefuturistgroup.com/ourblog/2020/3/contactlesscovid2> (Дата звернення 25.09.2021).
3. Half the World's Population to Use Digital Wallets by 2024, Juniper Research Study Finds. Juniper Research. 2019. URL: <https://www.juniperresearch.com/press/half-worlds-population-to-use-digital-wallets-2024?ch=mobile%20wallets> (Дата звернення 25.09.2021).
4. Artificial Intelligence and machine learning. IDC. 2020. URL: <https://www.idc.com/> (Дата звернення 26.09.2021).
5. Open Banking. Accenture. 2020. URL: <https://www.accenture.com/us-en/industries/banking-index> (Дата звернення 26.09.2021).
6. Digital Payments. Statista. 2020. URL: <https://www.statista.com/outlook/dmo/fintech/digital-payments/worldwide> (Дата звернення 25.09.2021).
7. НБУ: Результати року на ринку платіжної інфраструктури. Retailers. 2020. URL: <https://retailers.ua/uk/news/partneryi/10472--nbu-v-2019-godu-kolichestvo-beznalichnyih-operatsiy-s-platejnyimi-kartami-uvelichilos-na-36-rezultaty-goda-na-rynke-platejnoy-infrastrukturyi> (Дата звернення 26.09.2021).

*Лисенко Олександра Юріївна,
студентка,*

*спеціальність «Фінанси, банківська справа і страхування»;
науковий керівник:*

*Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТОМ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ

На сьогоднішній день, суспільний розвиток можна характеризувати нестабільністю в економіці, а це в свою чергу призводить до розвитку таких чинників, як підвищення інфляції та безробіття.

Для протистояння негативним наслідкам, потрібна роль дієвої бюджетної політики, як в управлінні державними фінансами так і державному управлінні загалом. Державний бюджет впливає на функціонування сфери фінансів. Отже, добробут країни залежить від ефективності бюджетної політики.

Нестабільна ситуація в Україні призвела до негативних наслідків, через неможливість акумулювання достатньої кількості коштів для бюджетної системи країни. Відбувається стрімке зростання обсягів державної заборгованості та збільшення обсягів платежів за нею, недостатність фінансових ресурсів, бюджетний дефіцит тощо.

Бюджетний дефіцит демонструє негативну тенденцію, витрати перевищують доходи державного бюджету, це є наслідком низького рівня розвитку економіки, процвітання тіньового ринку, зростання обсягів безробіття та збільшення кризових явищ, спричинених пандемією коронавірусу. Для покриття зростаючих видатків та недостачі коштів відбувається пошук додаткових джерел фінансування, а саме державні запозичення. Відсотки за ці позики погашаються за рахунок коштів державного бюджету.

У 2020 році, однією з особливостей бюджетного процесу стала неспроможність влади реалізовувати власні ідеї. У квітні 2020 року відбулося загальне зменшення дохідної та видаткової частини бюджетів, й було створено спеціальний Фонд для боротьби з коронавірусом. Завдяки цьому фонду посилилось медичне забезпечення, підтримка закладів охорони здоров'я, зміцнення захисту найбільш вразливих верст населення [1, с. 68].

Проблемою виявилися процес формування та використання ресурсів Фонду, особливо напрями їх використання. Наприкінці березня минулого року урядом було запропоновано витратити 100 млрд. грн. на боротьбу з коронавірусом, а у проголосованому Верховною Радою варіанті бюджету було передбачено лише 64,7 млрд. грн.

Тому для забезпечення прозорості державних видатків, потрібно було б посилити контроль за забезпеченням їх цільового призначення, зокрема видатків, пов'язаних з фінансуванням антикоронавірусного захисту. У подальшому були схвалені рішення, щодо витрачання коштів Фонду на непрофільні потреби.

Сьогоднішніми загрозами бюджетній політиці України є вплив негативних чинників:

- адміністративний вплив і бюрократичні перешкоди [2, с. 170];
- застосування іноземного досвіду без урахування національних особливостей;
- макроекономічна нестабільність [3, с. 36; 4, с. 42], що супроводжується зростанням інфляції та девальвацією валюти;
- високий рівень залежності від міжнародних позик [5, с. 98];
- стрімке нарощування державного боргу [6, с. 36];
- відтік капіталу за кордон [7, с. 31].

Для фінансування бюджетних дефіцитів необхідні ресурси, як залучають насамперед через боргові зобов'язання. Фіскальні і боргові позиції в Україні не можна вважати стійкими, але вони не є критичними. У 2020 році Україна попри економічні складнощі вчасно виконала зобов'язання по борговим запозиченням, як внутрішнім так і зовнішнім.

Для подолання негативних наслідків пандемії коронавірусу, було запроваджено ряд карантинних заходів, при яких варто було б:

- зберегти зарахування акцизного податку на пальне до бюджетів місцевого самоврядування, адже при скасуванні відбудеться зниження доходів бюджетних громад;

- визначити чіткий розподіл міжбюджетних трансфертів між бюджетами органів місцевого самоврядування [8, с. 50];
- збільшити доходи місцевих бюджетів за рахунок визначення нормативу зарахування ПДФО до місцевих бюджетів в межах 80% [9, с. 188-189].

Потрібними заходами у сфері модернізації чинного Державного бюджету України є:

- розв'язання проблеми зміцнення інвестиційного потенціалу фінансового сектору України;
- впровадження фінансових механізмів стимулювання розвитку малого й середнього бізнесу [10, с. 118; 11, с. 29];
- запровадження моніторингу ризиків, які генеруються у сфері фінансово-економічного та соціального розвитку держави;
- заходи щодо детінізації економічних процесів за рахунок реформування судової та правоохоронної системи;
- упорядкування податкових пільг в Україні.

Список використаних джерел

1. Україна 2020–2021: невинуваті очікування, неочікувані виклики (аналітичні оцінки). URL: <https://razumkov.org.ua/uploads/other/2021-PIDSUMKI-PROGNOZI-UKR-ENG.pdf>
2. Бондарук Т. Г. Концептуальні засади реформування місцевих бюджетів України. *Світ фінансів*. 2011. № 2. С. 168-177.
3. Taisiia Bondaruk, Nataliia Melnychuk, Igor Bondaruk Instability and its government regulation. *Baltic Journal of Economic Studies*, Volume 4 Number 2. Riga: Publishing House “Baltija Publishing”, 2018, 316 pages. P. 32-40
4. Bondaruk, T. H., Momotiuk, L. Ye., & Bondaruk, O. S. (2020). Budget Security as Factor of Economic Development of the State. *Statystyka Ukrainy - Statistics of Ukraine*, 2-3, 40-47.
5. Бондарук Т. Г. Зовнішній державний борг України та механізм його обслуговування Фінанси України. 1999. №5. С.94-102.
6. Бондарук Т.Г., Бондарук О.С. Державний борг України та видатки бюджету на його обслуговування. *Статистика України*. 2018. № 1. С. 30–39.
7. Козачишина Т.О. Сучасні виклики та загрози формування й реалізації бюджетно-податкової політики в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2018. Том 29 (68) № 5. С. 26-33. URL: http://www.pubadm.vernadskeyournals.in.ua/journals/2018/5_2018/5_2018.pdf#page=36.
8. Бондарук Т. Г. Мельничук І.О. Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів України. *Статистика України*. 2015. № 4. С. 46–53.
9. Дмитровська В. С., Кохан І. В. Доходи місцевих бюджетів в умовах пандемії COVID-19. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. Вип.16. Т.1. С. 180-190. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/10143/1/4539-Article%20Text-9976-1-10-20201220.pdf>
10. Бондарук Т. Г. Державна політика підтримки малого підприємництва *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 6. С. 115–121.

11. Bondaruk T. H., Bondaruk I. S. (2020). Conceptual foundations of the development of business social responsibility in Ukraine. *Economies' Horizons*. № 1 (12). С. 26 -32.

*Лукашук Максим Валерійович,
аспірант,
Університет банківської справи*

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Темпи розвитку суб'єктів підприємництва багатьох сфер економіки України визначаються результативністю впровадження інновацій, яка, в свою чергу, залежить від можливості залучення необхідного обсягу фінансових ресурсів для досягнення поставлених цілей. Впровадження новітніх технологій, розвиток інфраструктури вимагають фінансового забезпечення. Загальний низький рівень ефективності інвестиційного потенціалу України зумовлює сповільнення темпів інноваційної діяльності. Ключовим механізмом подолання вказаних проблем сьогодні має стати банківський кредит та його впровадження в сфері інноваційного інвестування.

Банківський сектор є основною частиною фінансової системи України й головним важелем економіки, який акумулює тимчасово вільні кошти та перерозподіляє їх між галузями економіки, створюючи цим інвестиції. Сучасна банківська система – головний партнер держави у реалізації грошово-кредитної та інвестиційної політики.

Актуальність теми полягає у необхідності подальшого вдосконалення системи банківського кредитування інноваційного розвитку реального сектора економіки, пов'язаного із модернізацією, впровадженням сучасних технологій, створенням нових видів наукомістких галузей промисловості.

Метою дослідження є визначення ролі банківського кредитування у процесах впровадження інновацій в реальному секторі економіки України.

Інновації – це результат впровадження нововведення, метою якого є створення додаткових конкурентних переваг, підвищення конкурентоспроможності, здобуття економічного, соціального, науково-технічного ефекту, нарощення прибутків. Інновації є невід'ємною складовою еволюції суспільства та потребують високої концентрації фінансових і людських ресурсів. Саме за таких умов одним із інструментів соціально-економічного розвитку є кредит.

В Україні, за даними Держстату, постійно змінюється частка промислових підприємств, які впроваджують інновації: так в 2017-2018рр. частка таких підприємств зростала, в 2019р. різко зменшилась, а в 2020р. почала знову відновлюватись та склала 14,9% (табл.1).

Відповідно до даних табл. 1 кількість нових видів продукції, які випускались промисловістю протягом 2020 року різко збільшилась, порівняно з попередніми роками. Так, якщо порівнювати з 2019 роком, кількість впроваджених інноваційних видів продукції збільшилась на 86,5% та склала

4 066 од. Частка реалізації інноваційної продукції в загальному обсягу також зросла, зокрема за 2020 рік на 0,6%. При цьому, якщо порівнювати кількість впроваджених інноваційних видів продукції та частку їх реалізації – можна прослідкувати, що така продукція користується підвищеним попитом.

Таблиця 1

Динаміка впровадження інновацій на промислових підприємствах України*

Показник	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.	Відхилення 2020/2019рр.	
					Абсолютні	Відносні
Частка підприємств, які впроваджують інновації, %	14,3	15,6	13,8	14,9	1,1	-
Кількість впроваджених видів інноваційної продукції, од.	2 387	3 843	2 148	4 066	1 858	86,5
Частка обсягу реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізації, %	0,7	0,8	1,3	1,9	0,6	-

* Джерело: побудовано і розраховано автором на основі даних Держстату [1]

Таким чином, загалом у промисловості України протягом 2020 року спостерігалась позитивна динаміка впровадження інновацій.

Однією з головних проблем, яка гальмує впровадження інноваційних процесів в економіку України є відсутність у суб'єктів господарювання достатньої кількості фінансових ресурсів, необхідних для впровадження таких процесів. Динаміку витрат на впровадження інновацій в діяльності промислових підприємств та їх структуру ілюструє рис.1.

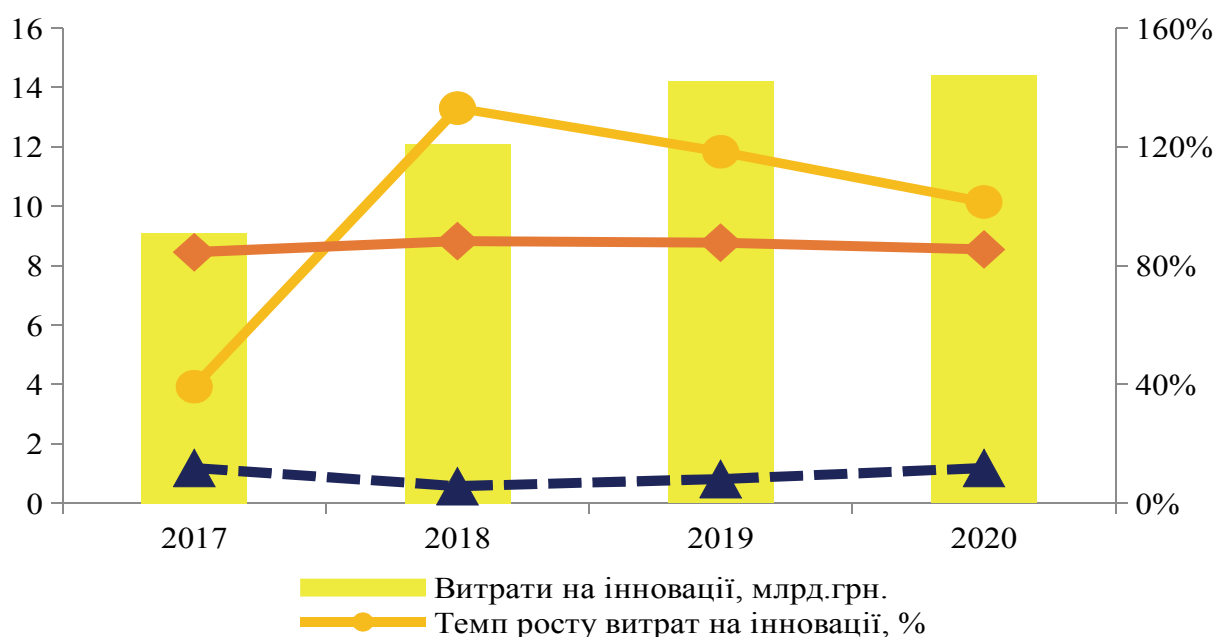

Рис.1. Динаміка витрат на впровадження інновацій промислових підприємств та їх структури*

* Джерело: складено автором на основі даних Держстату [1]

Відповідно до даних Державної служби статистики України протягом 2017-2020рр. обсяг фінансування інновацій промислових підприємств збільшився на 5,3 млрд.грн. (58,2%) до 14,4 млрд.грн. Здебільшого фінансування витрат на впровадження інновацій здійснюється підприємствами за рахунок власних коштів (85,4%), частка фінансування за рахунок банківських кредитів склала всього 11,8%.

Таким чином на сучасному етапі розвитку економіки України банківські кредити відіграють мінімальну роль у фінансуванні інноваційної діяльності. Не зважаючи на значний потенціал банківського кредитування в соціально-економічному зростанні, суб'єкти господарювання активно його не використовують, а віддають перевагу іншим джерелам фінансування. Протягом досліджуваного періоду кредити банківських установ надавались здебільшого на фінансування поточної діяльності і не мали конкретної інноваційної спрямованості.

Слід зазначити, що слабка кредитна активність промислових підприємств зумовлена високою вартістю кредитних ресурсів як наслідку такого фактора, як висока облікова ставка НБУ, не зважаючи на її зменшення у 2019-2020 роках. Такий фактор значно ускладнює залучення кредитів для фінансування інноваційних проектів низькорентабельних підприємств, які в першу чергу потребують технологічної модернізації [2, с.185].

Також гальмівним фактором у розвитку банківського кредитування інновацій є обмежений обсяг довгострокових кредитних ресурсів. Банківський сектор України на сьогодні не є повністю фінансово спроможним генерувати достатній обсяг кредитного забезпечення і відповідним чином обслуговувати інноваційний процес в Україні, а також не готовий брати на себе такі ризики.

Самі банківські установи вказують на декілька чинників, які можуть стримувати кредитування інноваційного розвитку підприємств у найближчій перспективі: споживчі настрої підприємств та населення, які залежать від стану економіки і стабільності курсу національної валюти. «В умовах, коли розгортається девальваційний тренд і спостерігається економічний спад, підприємства та населення, природно, воліють утримуватися від нових інвестицій і не вдаватися до банківських кредитів. І, навпаки, якщо курс стабільний і економіка зростає, спостерігається і підвищення попиту на різні кредитні пропозиції» [2, с.15].

Успішність банківського кредитування інноваційного розвитку підприємств пов'язана із контрольованістю ризиків, їх допустимістю. Рівень ризику збільшується за наступних обставин: недосконалість нормативно-правової бази щодо питань ризиків; раптовість виникнення негативних впливів; відсутність виконання дій або комплексу заходів, направлених на уникнення ризиків, нівелювання їх негативних проявів; відсутність практичного досвіду розв'язання нових завдань та ситуацій [4].

В сучасній ситуації банківського інноваційного кредитування в Україні, необхідно застосувати дієві заходи стимулювання банківської кредитної діяльності в інноваційній сфері, якими можуть бути: запровадження пільгового оподаткування банків, які кредитують інновації; знизити норми обов'язкового резервування ресурсів, які залучаються на термін від одного року з метою збільшення ресурсної бази інноваційного кредитування та зменшення кінцевої

вартості цих кредитів; надати банкам права на включення вартості майнових прав позичальника в розрахунок розміру резерву для відшкодування можливих втрат за наданими інноваційними кредитами в розмірі не менш як 50 % ринкової вартості застави; надати банкам права за ресурсами у вільно конвертованій валюті в короткостроковій перспективі, до одного року для цілей інноваційного кредитування, формувати обов'язкові резерви у вільно конвертованій валюті; запровадити механізм довгострокового рефінансування НБУ комерційних банків, які кредитують високоефективні інноваційні проекти; ввести механізм державних дотацій процентних ставок за інноваційними кредитами; організувати державне страхування інноваційних кредитів і надати державні гарантії за стратегічно пріоритетними напрямками інноваційного фінансування; ввести механізм обліку НБУ цінних паперів банків, емітованих у рахунок сек'юрітизації банківських активів, вкладених в інноваційні проекти, з дисконтною ставкою, нижчою від офіційно оголошеної НБУ [2, с.187].

Таким чином, незважаючи на позитивні перетворення в структурі економіки України за останні роки, фактичний рівень модернізації діяльності реального сектору економіки на сьогодні не повністю відповідає сучасним потребам. Сьогодні банківський сектор не виконує роль прискорювача інновацій в економіці. У банків недостатньо власних ресурсів, а пасивні операції є нестабільними і здебільшого короткостроковими, що обмежує пропозицію кредитних ресурсів. У банків практично відсутня практика кредитування догострокових виробничих програм та проектного фінансування.

Для розробки заходів, які б стимулювали банківське кредитування інновацій в Україні, доцільно розглянути зарубіжний досвід розвитку такого виду банківського кредитування.

Першопрохідцем кредитування інноваційних проектів у світі є США. Також істотних результатів у цій сфері досягнув Ізраїль. У країнах Європейського Союзу фінансування інноваційних проектів не набуло особливої популярності, але в деяких країнах його рівень є достатньо високим [5, с. 16].

На сьогодні в США, в результаті тривалої трансформації банківської системи, перспективи кредитування інновацій багато в чому залежать від банків. В країні існують можливості кредитування інновацій за рахунок фінансових ресурсів трьох типів банків:

- малі спеціалізовані банки, які надають кредити для малих і середніх підприємств, що перебувають на початкових стадіях розвитку;
- спеціалізовані банки, що обслуговують інноваційні фірми, які вже почали генерувати прибутки. Такі банки є більшими, ніж банки з попередньої групи, і мають значно більші можливості кредитування та задоволення фінансових потреб фірм, які перебувають у фазі інтенсивного розвитку;
- великі банки, які пропонують послуги для великих фірм, наприклад, за допомогою організації консорціумних кредитів. Таким банкам треба краще розуміти потреби інноваційного сектору, оскільки банки прагнуть до диверсифікації ризиків [6].

Крім того у США банки пропонують свої продукти з гарантіями Small Business Administration, які часто є добре пристосованими до потреб інноваційних підприємств. Банки надають перевагу фірмам, які перебувають у

фазі сильного зростання, хоч не обов'язково дістають значні доходи чи мають у наявності продукти, які характеризуються значним ринковим потенціалом.

В Ізраїлі на фінансування інновацій впливають: підтримка інноваційного бізнесу урядом, велика пропозиція інвестиційного капіталу та розвинена фінансова інфраструктура, постійні контакти з американськими бізнесовим і фінансовим середовищем. Важливу роль у фінансуванні інноваційного бізнесу в Ізраїлі відіграють багатосторонні міждержавні фонди (наприклад, американсько-ізраїльський, канадсько-ізраїльський тощо).

В Європі банки концентруються на ефективному адмініструванні ризиків. Оскільки інноваційний бізнес є високо ризиковим, європейські банки є стриманими у фінансуванні інновацій. Стандартні послуги, які пропонують банки, найчастіше містять: пакети для інноваційного бізнесу, кредитні гарантії, спеціальні схеми оцінки проектів, доступ до експертиз у галузі високих технологій і засобів побудови безпеки. Але банки в Європі є важливими посередниками в наданні публічної допомоги інноваційному сектору [4, с. 35].

Європейські банки часто адмініструють субсидії та дотації, які надані урядом або органами місцевого самоврядування, часом намагаючись додати їх до свого пакета послуг. Більшість банків не виділяє у своїх кредитних портфелях інноваційного бізнесу, і тому є проблематичним окреслення фінансових характеристик такого типу клієнтів. Брак сегментації ускладнює створення однорідних стандартних пакетів послуг.

Німеччина є однією з європейських країн, в яких достатньо розвинуте кредитування інновацій. Німецька система інвестиційного кредитування передбачає, що підприємства використовують банківські кредити як основне джерело зовнішнього фінансування, а банки володіють істотною частиною капіталів підприємств, які вони кредитують.

У світі «німецька» модель інвестиційного бізнесу отримала поширення через такі основні її принципи:

- провідна роль банків на фінансовому ринку ставить підприємства під їх фінансовий контроль;
- банки, володіючи корпоративними акціями, можуть легко контролювати ефективність використання своїх кредитів і задовольняти потреби промисловості у доступних довгострокових позиках.

Якщо необхідності запровадження інновацій у виробництві не буде приділено достатньо уваги та підтримки – Україна ніколи не досягне прогресу і розвитку економіки. Тому протягом наступних років пріоритетним має стати завдання залучення стратегічних кредитних коштів у пріоритетні напрямки інноваційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Абрамова А.С., Марич М.Г., Попова Л.В. Кредитне забезпечення інноваційного розвитку економіки банківськими установами в Україні // Проблеми і перспективи економіки і управління. – 2019 - № 2 (18). – С. 181-189.

3. Гудзь О.Є. Банківське кредитування інноваційного розвитку підприємств: можливості та ризику // Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2019. – С. 12-19.
4. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т.1.: Управління ризиками базових банківських операцій / А.О. Єпіфанов, Т.А. Васильєва, С.М. Козьменко та ін. / Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ» – 2012. – 283с.
5. Васильєва Т.А. Банківське фінансування інноваційної діяльності: Монографія. – Суми: Ділові перспективи. – 2006. – 60 с.
6. Єпіфанова І.Ю. Аналіз фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств в сучасних умовах // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – № 722. – С. 65–70.

*Мельничук Ірина Олександрівна,
старший викладач,
кафедра фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ АВТОНОМІЇ РЕГІОНІВ

Сучасний економічний світ диктує нові вимоги та пропозиції щодо побудови ефективної та раціональної бюджетної системи, яка найкраще відповідатиме потребам суб'єктів соціально-економічних відносин. Посилюється роль автономії місцевих бюджетів в Україні, а отже, виникає нова потреба у підвищенні ефективності механізмів державного управління. Ключовий акцент потрібно робити на дохідній частині місцевих бюджетів, яка є основним інструментом фінансового забезпечення держави. Це визначає актуальність питання дослідження та пошуку шляхів збільшення дохідної бази місцевих бюджетів України.

Відповідно до ст. 9 Європейської Хартії про місцеве самоврядування органи місцевого самоврядування мають право в рамках національної економічної політики на власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень. Обсяг фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування відповідає повноваженням, передбаченим конституцією або законом. Принаймні частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають повноваження встановлювати в межах закону [1].

Система формування доходів місцевих бюджетів - це сукупність грошово-економічних відносин суспільства, що забезпечують формування, розподіл і використання фінансових ресурсів на регіональному рівні та оптимальний, ефективний розвиток регіонів за результатами діяльності місцевих органів влади за умов децентралізованого управління. Доходи місцевих бюджетів є мотивуючим інструментом розвитку країни в цілому та фінансовою основою місцевого самоврядування. Тобто це не лише процес акумуляції фінансових ресурсів суспільства, які мобілізуються на відповідній

території, а й важливий інструмент елімінування фінансово-економічних ризиків розвитку країни, що особливо актуально в умовах сучасної кризи [2, с. 47].

Розгляд проблем місцевих бюджетів України досліджують багатовекторно. З одного боку, місцеві бюджети тлумачать як організаційну форму мобілізації частини фінансових ресурсів, а з іншого – як систему фінансових відносин, що виникають між різноманітними ланками бюджетної системи (страхування, фінанси підприємств та ін.).

Бюджетним кодексом України визначено, що доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ). Процес формування місцевих бюджетів включає такі етапи, як скла\$ дання, розгляд та їх затвердження. Доходи місцевих бюджетів надходять у постійне користування органів місцевого самоврядування на безповоротній основі та є підґрунтям їх фінансової незалежності, забезпечують стабільність бюджету і фінансування видатків. Згідно з Бюджетним кодексом України доходи бюджету класифікуються за такими розділами: податкові надходження; неподаткові надходження; доходи від операцій з капіталом; трансферти [3, с. 6].

Питання вивчення теоретичних та практичних аспектів формування місцевих бюджетів України є особливо важливими в сучасних умовах господарювання. Реформування місцевих бюджетів потрібно здійснювати з урахуванням кращих світових практик з бюджетного планування, розвитку планування місцевих бюджетів. Вищезазначені заходи допоможуть побудувати якісну, орієнтовану на визначення та досягнення перспективних цілей бюджетну політику з метою зміцнення системи фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Фатюха Н. Г., Тертиця О. А. Сучасний стан та перспективи розвитку місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8324>
2. Бондарук Т. Г., Мельничук І. О. Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів України // *Статистика України*. – 2015. – № 4. – С. 46-52. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/su_2015_4_8
3. Катан Л.І., Качула С.В., Демчук Н.І., Павлова Д.К. Формування місцевих бюджетів в умовах реформування суспільних фінансів України. *Агросвіт*. 2020. № 3. С. 3-12.

*Момотюк Людмила Євгенівна,
доктор економічних наук, професор,
перший проректор з науково-педагогічної роботи,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ: РОЗРИВ МІЖ ФІНАНСОВИМИ РИНКАМИ ТА РЕАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Пандемія коронавірусу COVID-19 досягла майже усіх країн світу. Її розповсюдження змусило національні економіки, суб'єктів господарювання, громадян підраховувати збитки. Сьогодні неможливо точно сказати, який економічний збиток буде нанесений пандемією коронавірусу світовій економіці, але серед економістів існує думка, що це буде дуже серйозний негативний вплив на світову економіку. У 2020 році світовий ВВП знизився на 3,5%, тоді як прогноз на цей рік становив 2,9% зростання ВВП. За оцінками МВФ світова економіка у 2020 році скоротилась на 4,4%. Таке скорочення було охарактеризоване як найгірше з часів великої депресії 1930-х років. Єдиною країною, чия економіка зросла на 2,3%, був Китай. Відповідно до прогнозу на 2021 рік світовий ВВП у цьому році мав би зрости на 5,8%.

Але з огляду на поточний стан розвитку економік провідних країн навряд чи цей показник буде досягнуто, оскільки відновлення в крупних економіках країн, які залежать від послуг, буде дуже повільним. Індустрія туризму сильно постраждала, авіакомпанії відмінили свої рейси. Нові варіанти вірусу змусили більшість країн увести більш жорсткі обмеження на поїздки. У 2020 році кількість рейсів у всьому світі сильно знизилась і до відновлення ще дуже далеко. Також сильно постраждав готельний сектор, оскільки у 2020 році відбулось зниження кількості бронювань за всіма туристичними напрямками. Тому у 2020 році було втрачено мільярди доларів і, хоча прогноз на 2021 рік більш втішний, аналітики вважають, що міжнародні подорожі і туризм повернуться до нормального рівня, який був до пандемії, тільки у 2025 році. Багато людей втратили роботу, або їх доходи скоротились. Рівень безробіття збільшився в багатьох країнах з розвинутою економікою. За даними МВФ у США частка безробітних в рік складає 8,9%, що свідчить про припинення десятирічного зростання кількості робочих місць. Деякі експерти попереджають, що можуть пройти роки, перш ніж рівень зайнятості повернеться до того рівня, який був до пандемії.

З іншого боку, подивимось, що відбувається на світовому фінансовому ринку. За час пандемії та ізоляції загальний статок мільярдерів виріс на 5 трлн дол., тобто до 13 трлн дол. за 12 місяців. Таке зростання стало самим різким стрибком, який коли-небудь був зареєстрований у щорічному списку Forbes. Як можлива така невідповідність між фінансовими ринками та реальністю?

Вплив кризи COVID-19 на компанії та домогосподарства та пов'язана з цим невизначеність викликали спочатку збій на багатьох фінансових ринках. В першому кварталі 2020 року світові фінансові індекси показали істотні втрати, оскільки пандемія коронавірусу викликала економічну невизначеність. Окремі фінансові індекси втратили більше 20% своєї вартості. Nasdaq 100 и S&P 500,

індекси, які відслідковують ефективність компаній у США, втратили свою цінність, оскільки в країні були запроваджені обмеження. Навіть на ринку казначейства США в березні 2020 року спостерігались ознаки стресу. Ринки корпоративних облігацій та фонди грошового ринку також отримали потрясіння. На європейських ринках також спостерігався значний спад, який спровокував панічні продажі серед інвесторів. FTSE 100, провідний індекс акцій компаній у Великобританії, упав на 21% в перші тижні березня 2020 року.

Але фінансові ринки швидко відновились. Індекс S&P 500 втратив третину своєї вартості під час кризи в лютому-березні 2020 року, але в серпні він повернувся до докризового рівня і продовжує зростати. Швидке відновлення фінансових ринків, наприклад, у США частково, звичайно, завдячує Федеральній резервній системі, яка вчинила швидкі дії, щоб запобігти повноцінній фінансовій кризі, запровадивши програму «кількісного пом'якшення» («Quantitative Easing»). Кількісне пом'якшення – це монетарна політика, при якій центральний банк починає викуп облігацій в певному обсязі, щоб знизити їх дохідність та збільшити кількість грошей у фінансовій системі.

Окремі експерти критикують політику кількісного пом'якшення, заявляючи, що вона принесла непропорційно більшу вигоду держателям активів за рахунок штучного завищення цін на ці активи. Будь-яка грошово-кредитна політика має окремі побічні фінансові ефекти. Але політика кількісного пом'якшення дала можливість уникнути глибокої кризи на фінансових ринках. Це змусило багатьох задуматися про можливий розрив між фінансовими ринками та реальною економікою і про значення індикатора фінансового ринка для відновлення економіки.

Мурашко Олена Володимирівна,

кандидат економічних наук,

доцент, професор кафедри банківської та страхування;

Коломійченко Вадим Олегович,

магістрант;

ДВНЗ «Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана»

СУТНІСТЬ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЧИННИКИ ЙОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Одним із найважливіших критеріїв соціально-економічного розбудови держави є добробут та якість життя її громадян. Економічну складову розвинених країн можна охарактеризувати високоякісним рівнем послуг, залученням інноваційних технологій до виробництва та постійним збільшенням мікроекономічних та макроекономічних показників. При стабільному економічному зростанні, громадяни мають можливість довгострокового фінансового планування, що в свою чергу забезпечує стійкий та високий рівень фінансового благополуччя особи та держави в цілому.

Галузь страхування, зокрема страхування життя, має значний вплив на національну економіку держави, оскільки воно є одним з головних важелів забезпечення економічного та соціального благоустрою як держави, так і окремого громадянина. Велике значення страхування життя для громадян підкреслюється тим, що воно покликане мінімізувати ризики, які можуть виникнути за непередбачуваних обставин. Наприклад, втрата постійного джерела доходу внаслідок втрати працездатності або смерті годувальника. Крім покриття подібних непередбачуваних ситуацій, страхування життя також може гарантувати гідний рівень життя після виходу на пенсію за рахунок накопичувального страхування життя. Важливість даного виду страхування для держави підкреслюється тим, що воно направлене на залучення довгострокових інвестицій в економіку країни.

Розглядаючи економічну сутність страхування життя, слід відзначити її особливість, яка полягає у поєднанні властивостей страхового захисту та заощадження коштів. Страховий ризик характеризується непередбачуваністю настання того чи іншого випадку. Таке поняття страхового ризику прийнятне для таких ризиків страхування життя, як ризик смерті або втрати працездатності внаслідок нещасного випадку. Водночас, при договорі страхування, наприклад, досягнення повноліття застрахованої особи ознаки страхового ризику не прослідковуються. Худяков О. І. зазначає, що при страхуванні життя страховим випадком може бути приємна подія, наприклад, одруження чи досягнення повноліття. Такого роду події, як правило, передбачувані, та, навіть, неминучі, наприклад, закінчення строку дії договору страхування життя. Тому страхування життя не має на меті відшкодування збитків, заподіяних страховим випадком, що суперечить самій концепції страхування як економічній категорії. В свою чергу Заруба П.В. наголошує, що в основі особистого страхування, як і страхування майна, також лежить замкнений перерозподіл страхових платежів між учасниками особистого страхування через спеціальний страховий фонд. Сич О. А. приєднується до думок колег та доповнює тим, що страхування життя охоплює такі види страхових операцій, у яких сам ризик ризику полягає в неможливості визначити строку людського життя, таким чином головним страховим ризиком за договорами в сфері страхування життя є тривалість життя людини, тобто не сама смерть, а час її настання [1].

Ринок страхування життя в Україні знаходиться на етапі розбудови, якщо порівнювати саме страхування життя та інші види страхового забезпечення. Частка надходження страхових премій від страхування життя становить близько 8% усього об'єму страхових премій, водночас високорозвинені країни демонструють даний показник на рівні близько 60% [2].

В нашій державі страхування в цілому не є досить поширеним і розвиненим, як, наприклад, в Англії. Тим не менш, порівняно з non-life страхуванням, частка страхування життя на ринку досить мізерна. Однією із вагомих причин є фактор заробітної плати. В Україні рівень оплати праці значно відстає від розвинених країн і складає в середньому близько \$400, громадянам вистачає коштів на задоволення базових потреб, а також оплату комунальних платежів. Досить велика частина населення не має вільних коштів, які можна було б акумулювати і направити в страхування життя. А якщо в

людей і є вільні кошти, то вони обирають інші сфери для інвестування. Звідси випливає й інша проблема, а саме низький рівень довіри до сфери страхування життя, а також недостатність інформування населення про необхідність life страхування. Недовіра спричиняється інфляційними процесами, які присутні в нашій державі, а також гірким досвідом після ліквідації Держстраху, коли багато громадян втратило значні кошти. Низький рівень інформування пояснюється недостатністю реклами засобами масової інформації, тобто відсутня необхідна комунікація між life страховиками та потенційним клієнтом.

На ринку страхування в цілому та страхування життя зокрема, одну зі головних ролей відіграють страхові посередники. Саме вони є тим необхідним комунікатором між страховиком та споживачем, який може донести необхідну інформацію до народу. Посередники на страховому ринку є важелями забезпечення сталого розвитку страхового ринку. Від їх рівня професійності залежить якість реалізації страхових послуг, а це в свою чергу впливає на рівень довіри населення до страхування, як засобу ефективно захистити власні інтереси та власні права. Від кількості реалізованих страхових послуг, страхових продуктів залежить їх урізноманітнення страховими компаніями. При вищому попиту на страхові продукти, страховики будуть змушені збільшувати спектр надаваних послуг, що в свою чергу залучить більше коло потенційних споживачів.

Сучасний ринок страхування життя в Україні формується в складних політичних та економічних умовах. Інфляційні процеси, нестабільність економіки, національної валюти не дає можливість гарантувати активний розвиток ринку. Також існують інші фактори, які здійснюють вплив на його розвиток:

- зміна рівня платоспроможності громадян та середнього рівня їх доходів;
- низький рівень страхової культури та недовіра населення до страховиків та страхових посередників;
- низький рівень розвитку недержавного пенсійного страхування;
- відсутність системи, яка б гарантувала збереження вкладів;
- значна кількість страхових компаній із невідповідним рівнем капіталізації;
- суперечливе та несприятливе законодавство;
- відсутність надійних інвестиційних програм;
- неефективне державне регулювання [3].

На ринку страхування життя зберігається тенденція до зменшення кількості компаній зі страхування життя. Таким чином станом на 31.12.20 загальна кількість life-страховиків налічувала 19 компаній при загальній кількості компаній в 210 шт., що зайвий раз підкреслює більшу зацікавленість людей в non-life страхуванні. Станом на відповідну дату 2019 року ринок страхування налічував 23 компанії з life-страхування при загальній кількості страховиків в 233 шт. Станом на 31.12.18 на ринку були присутні 30 компаній зі страхування життя при загальній кількості 281 шт. Дану тенденцію можна оцінити під різним кутом. Кількість страховиків зменшується з кожним роком, а це означає, що зацікавленість людей в страхуванні життя все нижча і нижча, проте з іншого боку ринок страхування звільняється від недобросовісних

учасників, що надасть потенційним клієнтам більшої впевненості в обраній ними компанії [4].

Створення сприятливих умов для постійного розвитку ринку страхування життя є важливою процедурою для нашої держави, адже страхування життя є ефективним джерелом інвестицій у національну економіку. Необхідною умовою для цього є співпраця держави зі страховими компаніями, їх взаємозв'язок у питаннях розробки програм соціального захисту населення для досягнення максимального ефекту. Важливою є автоматизація процесів андеррайтингу, що допоможе обробляти значні масиви інформації значно швидше.

Підвищенню попиту та поширенню послуг із страхування життя слугуватимуть:

- інформування безпосередньо страховими компаніями та їх агентами потенційних клієнтів про послуги та сильні сторони страхування життя;
- збільшення переліку професій, посад, які підлягають обов'язковому страхуванню життя;
- розширення спектру можливих страхових випадків у сфері life страхування;
- спрощення та автоматизація процесу укладання страхової угоди.

Загалом при ефективному функціонуванні ринку страхування життя підвищується рівень життя та добробуту громадян, їх матеріальне становище. Крім того, забезпечується соціальний захист населення та відбувається залучення довгострокових інвестицій в економіку країни.

Беручи до уваги стан ринку страхування на сьогоднішній день, потенціал його розвитку та колосальний вплив на економіку, можемо стверджувати, що дана галузь потребує реформування. Перспективи та подальший розвиток ринку прямо залежать від модернізації підходів до його управління, вдосконалення нормативно-правової бази, створення сприятливого середовища для страховиків в сфері страхування життя та популяризації даної галузі серед населення. Важливим завданням з розвитку вітчизняного ринку страхування життя є розробка та впровадження певних кроків, які сприятимуть нарощенню інвестиційної привабливості ринку страхування і цілому, та ринку страхування життя зокрема. Такі заходи повинні включати в себе визначення єдиної державної стратегії в галузі страхування, сприяючи тим самим підвищенню прозорості ринку.

Список використаних джерел

1. Сич О. А., Вольська Н. Р. Сутність страхування життя та його доцільність. Ефективна економіка. 2018, №2.
2. Татаріна Т. В. Інституціональна структура ринку страхування життя в Україні: стан і перспективи розвитку. Бізнесінформ. 2019. Випуск 9.
3. Слободянюк О., Чабаров В., Мужайло В. Ринок страхування життя в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2019. №2.
4. Forinsurer. Статистика страхового ринку України. URL: <https://forinsurer.com/stat>. (Дата звернення: 01.10.21).

*Пархоменко Вікторія Вікторівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту ЗЕД,
декан фінансово-економічного факультету,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Сучасний період світового економічного розвитку характеризується все більш широким залученням країн у міжнародні економічні взаємозв'язки. Підсилюється процес інтернаціоналізації виробництва і всього господарського життя. Процеси глобалізації призводять до розширення масштабів міжнародного бізнесу, що характеризується зростанням переміщенням ресурсів, товарів і послуг з однієї країни в іншу.

Україна активно інтегрується в міжнародну економічну систему, а українські підприємства прагнуть брати все більш активну участь у міжнародному поділі праці, здійснюючи експорт та імпорт товарів і послуг. Зокрема, експорт українських товарів у 2020 р. дорівнював 49212,9 млн дол., що на 4,0% більше, ніж у 2018 р. (43264,7 млн дол.), а за I півріччя 2021 року, експорт товарів з України на 30,7% порівняно з аналогічним періодом 2020 року – до 29,924 млрд дол., імпорт – на 28%, до 31,251 млрд дол. [1].

За даними Державної служби статистики України за січень – липень 2021 року основними експортними товарами України є зернові культури (14,5% експорту), прокат чорних металів (21,2%), жири та олії (10,6%), руди (13,6%), машини, обладнання та механізми (8,5%), а також готові харчові продукти, продукти неорганічної хімії, деревина та вироби з неї. В імпорті переважають машини, обладнання та механізми (20,3%), нафта та газ (17,6%), продукція хімічної промисловості (13,4%), полімерні матеріали та пластмаси (7,0%) [1].

Значну частку у товарному експорті України займає зерно. У 2019-2020 МР Україна експортувала на зовнішні ринки 56,7 млн т. зернових і зернобобових [2], що на 13,5% більше минулого року та становить 15,3% світового експорту зерна. Зростання експорту зерна дає можливість значно покращити позиції України на світовому ринку, зважаючи на те, що на міжнародному аграрному ринку зерно продовжує залишатися стратегічно важливим товаром, який забезпечує продовольчу безпеку країн.

В останні роки до існуючих проблем зовнішньої торгівлі України (від'ємне сальдо торгівлі товарами та зниження індексу товарності економіки) додалася нова – вплив пандемії COVID-19, яка проявляється у скороченні обсягів торгівлі (рис. 1).

Обсяги зовнішньої торгівлі товарами в Україні у 2020 р. скоротилися у порівнянні з 2019 р., на 6,8%, а послугами – на 27,4%. Для порівняння: обсяг світової торгівлі товарами скоротився на 7,0%, а світова торгівля послугами у 2020 р. була меншою, ніж у 2019 р, на 20% [3]. Порівняння свідчить, що темпи скорочення торгівлі товарами в Україні нижчі, ніж у світі, а темпи зменшення торгівлі послугами – вищі, ніж у світі.

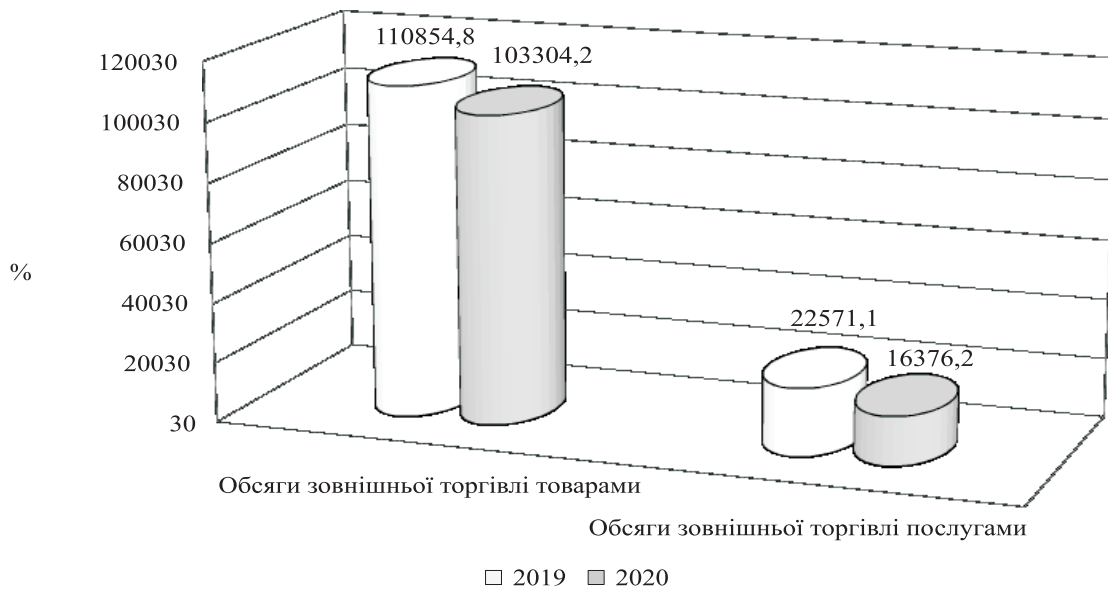

Рис. 1. Вплив пандемії COVID-19 на обсяги зовнішньої торгівлі України товарами та послугами, млн дол.

Джерело: побудовано за даними [1]

Експорт українських товарів зменшився у 2020 р., порівняно із 2019 р., на 1,7%, а імпорт товарів в Україну скоротився на 11,0%. Таку різну динаміку обсягів експорту та імпорту можна пояснити наступним. Експортні галузі в Україні продовжували працювати навіть під час карантину, а попит на імпортні товари знизився внаслідок закриття торговельних підприємств та введення локдаунів.

Зрозуміти, вплив COVID-19 на український експорт та імпорт, можна скориставшись гравітаційною моделлю міжнародної торгівлі, яка використовується дослідниками міжнародних організацій (Світовий Банк, МВФ, ЮНКТАД) як метод економетричного аналізу зовнішньої торгівлі: торгівля між двома країнами прямо пропорційна виробничій потужності країни-експортера та розміру ринку країни-імпортера, і обернено пропорційна торговельним витратам, необхідними для переміщення товарів між країнами. Очевидно, що пандемія COVID-19 здійснює негативний вплив і на виробничі потужності, і на розмір та ємність ринків, і на торговельні витрати.

Зниження виробничої потужності пов'язане як безпосередньо із хворобами працівників, так і їх вимушеною самоізоляцією, якої вимагає уряд задля стримання поширення захворюваності серед населення. Безпрецедентні заходи щодо припинення роботи закладів, зокрема: барів, ресторанів, театрів, спортивних та музичних закладів призвели до повного закриття певних районів Європи для здійснення економічної діяльності за виключенням закладів першочергової необхідності.

Також на виробництво негативно впливає порушення ланцюгів поставок продукції та дефіцит проміжних товарів з тих країн, які зазнали впливу пандемії. Слід зазначити, що такий вплив на даний момент носить глобальний характер.

Вплив на розмір ринку здійснюють також негативні очікування споживачів щодо наявності робочих місць у майбутньому та доходів від

бізнесу. Споживачі скорочують або відкладають на невизначений час купівлю товарів, які не є предметами першої необхідності. Попит на автомобілі, туристичні подорожі, а разом з тим і авіабілетів, товари розкоші значно скорочується, що також негативно впливає на обсяги імпорту товарів та послуг. Витрати на здійснення торгівлі також змінюються у бік скорочення, оскільки уряди вживають заходів, які обмежують вільне переміщення товарів та людей.

У таких умовах перспективним напрямом активізації зовнішньої торгівлі України та зниження впливу пандемії COVID-19 є збільшення експорту сільськогосподарської продукції. Аргументом на користь такого твердження є той факт, що «сільське господарство, як бізнес «на відкритому повітрі» з мінімальною кількістю людського ресурсу, відчуває карантинні обмеження найменше» [4, с. 21].

Вже сьогодні з України експортується сільськогосподарська продукція та продовольство у 190 країн світу. В структурі сільськогосподарського експорту найбільшим ринком для України є країни Азії (43,3%), друге місце посідають країни ЄС (32,6%), третє – країни Африки (14,0%) [5, с. 55].

Серед експортерів агропродовольчої продукції до Європейського Союзу Україна займає третє місце. На першому місці – США, друге місце належить Алжиру [6]. В Україні функціонують декілька крупних зернотрейдерів, які експортують зерно на міжнародні ринки: Нібулон (13,7% від загального експорту); Кернел (9,9%); Державна продовольчо-зернова корпорація України; компанії Louis Dreyfus, Glencore; корпорації Cofco та Cargill. Частка цих постачальників становить 71% від загального обсягу поставок зерна на світовий ринок [7].

Українські товаровиробники мають багаторічний досвід органічного виробництва зернових, зернобобових та олійних культур, а також ягід та овочів. На сьогоднішній день Україна посідає 20 місце серед світових країн-лідерів органічного руху та 1 місце у східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі, що створює значні резерви та можливості для збільшення експорту української сільськогосподарської продукції [5, с. 56]. Ця сильна сторона економіки отримає свій розвиток в найближчій перспективі, з розширенням європейського споживчого ринку органічної продукції, який вже зараз оцінюється у 24 млрд. євро.

Проте, для розширення експорту сільськогосподарської продукції існує низка перешкод. Першою із них є неспроможність більшості вітчизняних виробників задовольнити технічні, санітарні, фітосанітарні умови для експорту. Отже, потребує вирішення проблема низької якості сільськогосподарської продукції. Ще однією проблемою є використання в Україні експортного мита на сільськогосподарську продукцію, що знижує конкурентоспроможність українських товарів на світовому ринку.

Україна з моменту вступу до СОТ зобов'язалась знизити експортні митні тарифи і дотримується своїх зобов'язань. Поступове зниження ставок вивізного мита підвищить привабливість українських товарів для іноземних споживачів, що стимулюватиме національних виробників активізувати свою присутність на зовнішніх ринках.

Слід зазначити ще одну проблему, яка гальмує збільшення експорту українськими компаніями сільськогосподарської продукції – це слабкість ринку аграрного страхування. Сільське господарство є ризиковою сферою господарської діяльності, що обумовлено його високою залежністю від природно-кліматичних умов. Несприятливі умови можуть призвести до значної втрати або й загибелі урожаю сільськогосподарських культур. Отже, збільшення експорту сільськогосподарської продукції потребує створення системи аграрного страхування.

Таким чином, можна констатувати, що негативний вплив пандемії COVID-19 на обсяги зовнішньої торгівлі України є очевидним. Відбулося суттєве скорочення обсягів торгівлі між Україною та її торговельними партнерами. Одним із шляхів виходу із такої ситуації та перспективним напрямом активізації зовнішньої торгівлі, а також зниження впливу пандемії може стати збільшення експорту українськими виробниками аграрного сектору.

Список використаних джерел

1. Зовнішньоекономічна діяльність / Статистична інформація Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. У 2019-2020 МР Україна оновила рекорд з експорту зернових. URL: <https://agro.me.gov.ua>.
3. Ус І. В. Щодо підсумків світової торгівлі у 2020 р. та перспективи на 2021 р. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-04/zovnishnya-torgivlya-2020.pdf>.
4. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України. Кабінетне дослідження. Київ: Громадська організація «Центр прикладних досліджень», 2020 р. 56 с. URL: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/>.
5. Патица Н. І. Напрями та перспективи інтеграції сільського господарства України у світовий аграрний ринок. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 23. Ч. 2. С. 53–60.
6. Україна – у ТОП-3 постачальників агропродукції в Європу. URL: <https://agropolit.com/news/11988-ukrayina--u-top-3-postachalnikiv-agroproduktsiyi-v-yevropu>.
7. Експортні рекорди зерна. URL: <https://ambarexport.ua>.

*Пастернак Євгеній Євгенійович,
аспірант,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ НА РИНКУ КРИПТОВАЛЮТ

На ринку криптовалют угоди злиття та поглинання укладаються, зокрема, з 2013 року були укладені 350 угод на загальну суму 4 млрд дол. США. Найбільше угод було укладено в 2018 році – 160 шт. В 2019 році активність трохи знизилася: було проведено біля 125 подібних угод (рис. 1) [3].

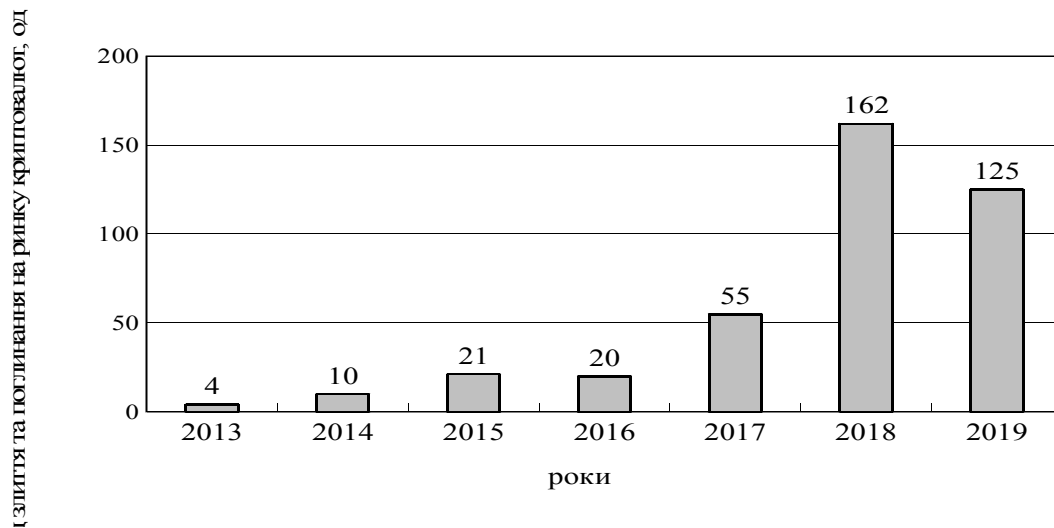

Рис. 1. Кількість угод злиттів та поглинань на ринку криптовалют в 2013-2019 рр.

Джерело: [1].

Обсяг угод злиттів та поглинань поступається капіталізації ринку. В порівнянні з обсягами злиттів і поглинань в інших технологічних галузях, на ринку криптовалюти він все ще незначний. Крім того, експерти виявили кореляцію між активністю угод злиття та поглинання та цінами на криптовалюту.

Найбільш активно в злитті та поглинанні беруть участь криптобіржі – Coinbase і Kraken. Найчастіше метою угоди стає отримання технології або команди розробників.

Угод з справжнім «децентралізованим» злиттям і поглинанням поки немає. Однак учасники ринку вже намагаються придумати механізми, які дозволять їх реалізувати. В 2019 році вперше відбулося об'єднання токенів. Подібна схема може стати важливим механізмом для проведення децентралізованих угод злиття та поглинання в майбутньому.

Злиття і поглинання часто проводяться з метою подолання нормативних бар'єрів різних країн. З урахуванням постійних змін законодавства злиття та поглинання можуть стати ще більш привабливою стратегією для криптокомпаній, які прагнуть відповідати вимогам різних юрисдикцій. Зокрема, 8 вересня 2021 року Верховна рада України прийняла Закон України про віртуальні активи, що легалізував ринок криптовалюта в країні. Метою Закону є комплексне регулювання відносин, що виникають створення, випуску в обіг та обігу віртуальних активів, зокрема, укладення й виконання правочинів з ними, а також забезпечення законодавчого врегулювання принципів функціонування ринку віртуальних активів, зокрема, забезпечення уніфікованого підходу до організації торгівлі віртуальними активами [2].

В 2020 році сукупний обсяг угод злиттів і поглинань зріс більше ніж в 2 рази, досягнувши 1,1 млрд дол. США. У 2019 році показник становив 481 млн дол. США. При цьому, в 2020 році середній розмір угоди піднявся до 53 млн дол. США з 19 млн дол. США роком раніше. Загальний обсяг залучених коштів продемонстрував зростання на 33%. У країнах регіону ЕМЕА (Європа,

Близький Схід і Африка) спостерігався помітний сплеск кількості угод, а в Північній і Південній Америці – зростання вартості угоди в три рази.

В EMEA обсяг укладених угод виріс з 131 млн дол. США до 303 млн дол. США. У Північній і Південній Америці за 2020 рік цей показник збільшився більш ніж в 3 рази - з 251 млн дол. США до 785 млн дол. США, частка регіону зросла з 52 % до 71%. Кожна третя угода відбулася в Європі, в 2019 році в цьому регіоні проходила кожна четверта угода (рис. 2) [1].

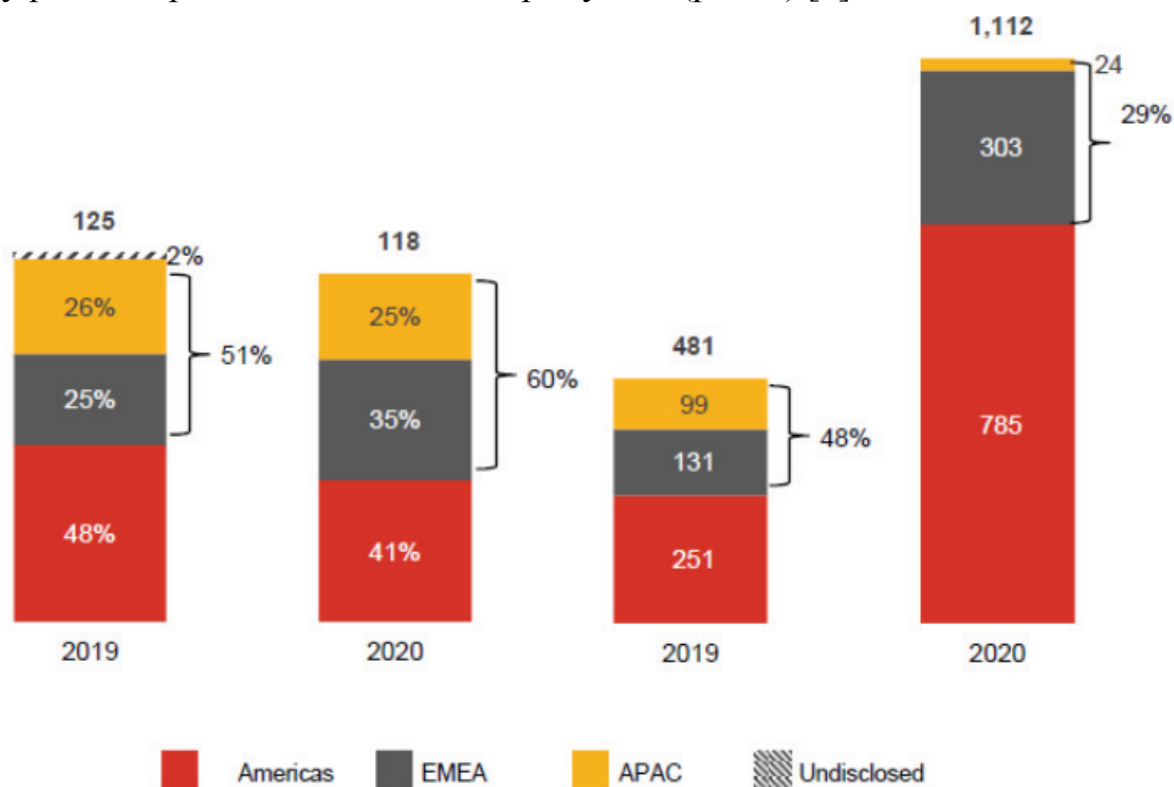

Рис. 2. Регіональне сегментування ринку злиттів та поглинань в сфері криптовалют за кількістю та обсягом в 2020 р.

Джерело: [4].

Голова консалтингової компанії PwC Анрі Арсланян прогнозує, що в 2021 році будуть поставлені нові рекорди за всіма показниками. Основними драйверами зростання, за його припущенням, будуть інституційні гравці, великі інвестори, а також платформи криптовалют зі значними резервами в традиційній валюті. PwC прогнозує, що поряд з посиленням консолідації ринок криптовалюти стане більш інституціоналізованою. У звіті також відзначаються нові історичні максимуми ціни біткоіни, капіталізація стейблкоінов, поширення національних цифрових валют, розвиток сегментів децентралізованих фінансів (DeFi) і невзаємозамінних токенів (NFT) [4].

У 2020 році великі світові криптовалютні біржі, такі як Binance, FTX і Coinbase, увійшли до трійки найбільших придбань в крипто-індустрії. Біржа Coinbase активніше за інших бере участь в угодах злиття та поглинання на криптовалютному ринку. На її рахунку вже 16 придбань. Біржа віддає перевагу поглинанню невеликих компаній, однак встигла взяти участь і в кількох великих угодах, купивши сервіс Earn і компанію Харо за 100 млн дол. США і 55 млн дол. США відповідно [1].

Binance, незважаючи на свої можливості, до цього часу купила всього три компанії – Trustwallet, JEX і Wazirx. З іншого боку, біржа вкладає значні кошти в інші криптокомпанії і партнерські проекти, які мають для неї таке ж стратегічне значення, як і злиття та поглинання.

Список використаних джерел

1. «Варвары блокчейна»: как происходят слияния и поглощения в криптоотрасли по версии Tokendata. URL: <https://bloomchain.ru/detailed/varvary-blokchejna-kak-proishodyat-sliyaniya-i-pogloshheniya-v-kriptootrasli-po-versii-tokendata>

2. Прийнято Закон України про віртуальні активи (№ 3637). URL: <https://t.me/verkhovnaradaukrainy/3938>

3. Слияния и поглощения в сфере криптовалют. URL: <https://www.tadviser.ru/index.php>.

4. Crypto mergers and acquisitions doubled to \$ 1.1B in 2020 року, PwC reports. URL: <https://cointelegraph.com/news/crypto-mergers-and-acquisitions-doubled-to-1-1b-in-2020-pwc-reports>

*Приймак Олександр Олександрович,
аспірант,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ

В цей час світова економіка переживає найбільший спад з часів Великої Депресії 1930-х років. Хоча неможливо точно сказати, який економічний збиток нанесе глобальна пандемія коронавірусу COVID-19, серед економістів існує думка, що це матиме серйозні негативні наслідки для світової економіки. За попередніми оцінками, якщо вірус стане глобальною пандемією, більшість великих економік втратять щонайменше 5,8% свого валового внутрішнього продукту (ВВП) протягом 2021 року. У 2020 році світовий валовий внутрішній продукт (ВВП) зменшився на 3,5 %, тоді як прогноз на цей рік становив 2,9 % зростання ВВП [1].

Глобальні фондові ринки також зазнали різкого падіння через спалах коронавірусу, хоча їм вдалося відновити втрати досить швидко. 16 березня 2020 року Dow Jones повідомив про свою найбільшу за весь день втрату майже 3000 балів, побивши свій попередній рекорд у 2300 пунктів, встановлений лише чотирма днями раніше [3].

Основні азійські та американські фондові ринки відновились після оголошення про першу вакцину в листопаді, але FTSE впав на 14,3% у 2020 році, що є найгіршим показником з 2008 року (рис. 1).

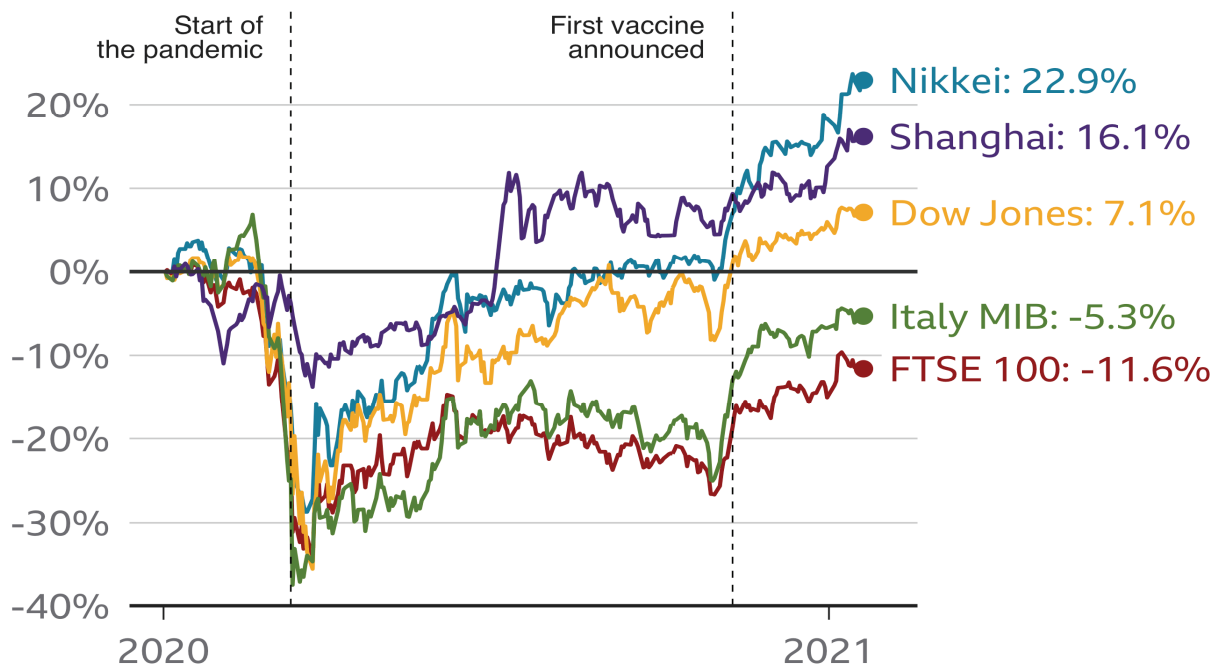

Рис. 1 Впливу пандемії коронавірусу COVID-19 на фондові ринки з початку спалаху

Джерело: [1].

У відповідь центральні банки багатьох країн, включаючи Великобританію, знизили процентні ставки. Теоретично це повинно здешевити позики та стимулювати витрати на стабілізацію економіки. Деякі ринки відновили свої позиції в січні цього року, але це нормальна тенденція, відома як «ефект січня» [2].

Економічні збитки, спричинені пандемією COVID-19, значною мірою обумовлені падінням попиту, а це означає, що споживачів, охочих купувати товари та послуги, доступні у світовій економіці, менше. Ця динаміка чітко простежується у галузях, таких як подорожі та туризм. Щоб уповільнити поширення вірусу, країни ввели обмеження на подорожі, і багато людей не змогли придбати авіаквитки у відпустку чи у відрядження. Це зниження споживчого попиту стало причиною того, що авіакомпанії втратили запланований дохід, і в результаті їм довелося скоротити витрати, зменшивши кількість рейсів. Без державної допомоги в кінцевому результаті авіакомпаніям також доведеться скорочувати матеріали, щоб скоротити більші витрати. Така ж динаміка застосовується і до інших галузей промисловості, наприклад, із падінням попиту на нафту та нові автомобілі, оскільки щоденні поїздки на роботу, соціальні заходи та свята більше неможливі. Оскільки компанії починають скорочувати зайнятість, щоб компенсувати втрачені доходи, може виникнути спадна економічна спіраль, коли ці нещодавно безробітні працівники більше не зможуть дозволити собі купувати стільки товарів і послуг, як раніше. Ця динаміка змушує економістів задуматися, чи може пандемія COVID-19 призвести до глобальної рецесії в масштабах Великої депресії.

Зауважимо, що багато урядів збільшують обсяги надання грошового забезпечення громадянам та забезпечують доступ підприємств до коштів, необхідних для утримання персоналу протягом усього періоду пандемії. Крім

того, специфічний характер цієї кризи означає, що деякі сектори можуть отримати від цього користь [4]. Електронна комерція, роздрібна торгівля продуктами харчування та галузь охорони здоров'я забезпечують принаймні деяке економічне зростання, щоб компенсувати збитки. Також спостерігається підвищення діяльності в Інтернеті (робота вдома, покупка товарів через Інтернет, спілкування з родиною тощо). Це дає можливість постачальникам ІТ-рішень збільшити свою частку на ринку.

Китай першим увійшов в епідемію і першим вийшов з неї, а централізація управління дозволила йому розгорнути масштабні заходи з припинення негативних наслідків і відновлення виробництва [2]. Саме Китай, був єдиною великою економікою, яка зросла у 2020 році. Він зареєстрував зростання на 2,3%.

МВФ прогнозує глобальне зростання економіки на 5,2% у 2021 році. Цьому сприятимуть насамперед такі країни, як Індія та Китай, прогноз зростання яких становитиме відповідно 8,8% та 8,2%. Очікується, що відновлення у великих, залежних від послуг, економіках, які сильно постраждали від спалаху, таких як Великобританія чи Італія, буде повільним [3].

Список використаних джерел

1. Forecasted global real Gross Domestic Product (GDP) growth due to the coronavirus (COVID-19) from 2019 to 2022. URL: <https://www.statista.com/statistics/1102889/covid-19-forecasted-global-real-gdp-growth/>
2. Jones L., Palumbo D., Brown D. Coronavirus: How the pandemic has changed the world economy. URL: <https://www.bbc.com/news/business-51706225>
3. Szmigiera M. Impact of the coronavirus pandemic on the global economy – Statistics & Facts. Sep 15. 2021. URL: <https://www.statista.com/topics/6139/covid-19-impact-on-the-global-economy/>
4. The Global Economy: on Track for Strong but Uneven Growth as COVID-19 Still Weighs. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2021/06/08/the-global-economy-on-track-for-strong-but-uneven-growth-as-covid-19-still-weighs>

*Ренбілас Рафал,
професор, декан факультету адміністрації та інформатики,
уповноважений Ректора по роботі з країнами регіону
Східного партнерства в програмі ERASMUS+*

СТРУКТУРА ТА ВАРТІСТЬ КАПІТАЛУ ДЛЯ ФІНАНСУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Основною умовою успіху матеріальних інвестицій є пошук оптимального фінансування для них. Можна припустити, що оптимальним інвестиційним фінансуванням є таке, якому властиві наступні характеристики:

- існує відповідна суб'єктивна структура фінансування, або інакше – відповідна структура між власним та зовнішнім капіталом, що не спричиняє значної залежності від постачальників капіталу у сфері незалежних інвестицій.

- термін, протягом якого був отриманий іноземний капітал, досить довгий, тому кількість платежів відповідає можливості їх повернення, навіть у разі песимістичного сценарію з точки зору результатів, отриманих від інвестицій.
- вартість капіталу є найнижчою з можливих при збереженні заздалегідь визначених умов фінансування інвестицій, що дозволяє максимізувати фінансову ефективність інвестиційного проекту.

Забезпечення цих умов відповідає критерію оптимізації інвестиційного фінансування. Також менеджери повинні брати до уваги ще один важливий елемент. Реалізація інвестицій істотно впливає на картину балансу компанії. Організуючи відповідне інвестиційне фінансування, необхідно забезпечити належне формування як структури зобов'язань, так і відповідної пасивно-активної структури балансу [1].

Категорія вартості капіталу безпосередньо застосовується при розрахунку рентабельності інвестиції. Вартість капіталу виражається у вигляді відсоткової ставки, що відображає співвідношення витрат, які несе компанія протягом року на основі розпорядження капіталом, до його ринкової вартості. Універсальною формулою, яка дозволяє визначити суму вартості капіталу для фінансування інвестиції, є формула середньозваженої вартості капіталу (weighted average cost of capital — WACC). У цьому методі вартість капіталу визначається як середньозважена вартість кожного з його компонентів, де вагою є частка даного компонента фінансування інвестиції в загальному обсязі залучених коштів.

Вартість окремих компонентів капіталу тісно пов'язана з джерелом їхнього походження і змінами, що відбуваються на фінансовому ринку. Для прибутку і власного капіталу до них відносять очікувану інвестором норму окупності та величину дивідендів, які виплачуються учасникам. Для стороннього капіталу це, найчастіше, відсотки за кредитом і облігаційним боргом, різниця між вартістю викупу і ціною продажу боргових цінних паперів, витрати на організацію випуску боргових цінних паперів і комісії та інші збори, пов'язані з використанням стороннього капіталу. У випадку сторонніх капіталів у формулі розрахунку вартості капіталу враховується ставка податку. Це пов'язано з тим, що відсотки зазвичай зменшують базу податку на прибуток [2].

Беручи до уваги наведене, слід зазначити, що на етапі підготовки інвестицій неможливо точно розрахувати вартість капіталу. Це пов'язано з тим, що очікувана норма рентабельності власного капіталу значною мірою залежить від тенденцій формування процентних ставок за інструментами ринку капіталу (тими, які вважаються найбільш безпечними). Тому його розміри змінюються в процесі реалізації інвестицій. Процентні ставки за іноземним капіталом (наприклад, банківські кредити) також змінюються, оскільки, як правило, вони базуються на змінній процентній ставці, яка часто змінюється протягом інвестиційного періоду. Таким чином, середньозважену вартість капіталу слід інтерпретувати як середньоочікувану вартість кожної одиниці капіталу, інвестованої у цей проект. Обговорюючи вартість капіталу, слід звернути увагу на поняття альтернативної вартості капіталу. У даному випадку це не ціна, за якою організовується капітал, а норма прибутку, від якої інвестор відмовляється, інвестуючи в інший проект, крім альтернативного. Найчастіше цей проект є інвестицією в інструменти безпечного ринку капіталу. Приймаючи рішення про

інвестування, інвестор також звертає увагу на співвідношення між середньозваженою вартістю капіталу та внутрішньою нормою рентабельності інвестицій. Якщо внутрішня норма прибутку (IRR) вища за середньозважену вартість капіталу (WAC), раціонально прийняти схвальне рішення щодо інвестиційного проекту. В іншому випадку вам слід замислитися про доцільність участі в ньому [3].

Порядок вибору джерел фінансування інвестицій залишається окремим питанням. У цьому плані в теорії немає однозначного підходу. Відповідно до теорії порядку вибору фінансування, особи, які приймають рішення, спочатку обирають внутрішні джерела фінансування (з нерозподіленого прибутку компанії) щодо зовнішніх. Це пов'язано з першим недоліком процедур його залучення та низьким ризиком для менеджерів за відсутності успіху інвестиції. Також важливою є асиметрія інформації, яка виявляється в тому, що менеджери інвестиційних проектів мають більш глибоке розуміння перспектив і ризиків, пов'язаних з інвестицією, ніж зовнішні постачальники капіталу. Це, в свою чергу, призводить до збільшення очікування суб'єктів фінансового ринку відносно рентабельності їх участі у фінансуванні інвестиції. За іншою теорією, в першу чергу використовується сторонній капітал, який характеризується більш низькою вартістю його придбання в результаті, серед іншого, ефекту податкового щита (вартість стороннього капіталу зменшує базу оподаткування), а також можливістю виникнення ефекту фінансового важеля. На практиці, незалежно від представлених теорій, слід розглянути переваги та ризики фінансування даної інвестиції і доступність капіталу. Вибір конкретної форми і конкретного фінансового інструменту значною мірою впливає на формування економічної ефективності інвестиційного проекту, що пов'язано не тільки з вартістю отриманого капіталу, а й з іншими його рисами, які впливають на економічні розрахунки стосовно інвестиції. Цей зв'язок особливо чітко проявляється в періоди кризи на фінансових ринках і обмеженої пропозиції капіталу, який може фінансувати інвестиції [4].

Список використаних джерел

1. Rogowski W. 2004. Rachunek efektywności przedsięwzięć inwestycyjnych. Kraków: Wyd. Oficyna Ekonomiczna.
2. Milewski R., Kwiatkowski E. (red.), Podstawy Ekonomii, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2005.
3. Róžański J. (red.). 2006. Inwestycje rzeczowe i kapitałowe. Warszawa: Difin.
4. Felis P. Metody i procedury oceny efektywności inwestycji rzeczowych przedsiębiorstw, Wydawnictwo WSE-I, Warszawa, 2005.

*Сторчак Карина Володимирівна,
студентка освітнього рівня «бакалавр»,
ОПП «Міжнародні економічні відносини»;
науковий керівник:*

*Резнікова Наталя Володимирівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин;
Інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ДО АДАПТАЦІЇ ЦСР В ПРАКТИКУ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Не дивлячись на довгі роки і величезні зусилля, які були докладені до досягнення цілей сталого розвитку [1-3], 2015 рік став ключовим для розробки і впровадження різних процесів, пов'язаних зі сталим розвитком, які будуть впливати на торгівлю порядку денного на наступні десятиліття. До них відносяться Програма фінансування розвитку (FfD), прийнята в Аддис-Абебі в липні, Саміт ООН щодо прийняття Порядку денного на період після 2015 року, Саміт з клімату в Парижі, і Зустріч міністрів СОТ в Найробі в грудні [4, с.28]. Ці зустрічі на вищому рівні надають великі можливості для формування взаємозв'язку між торгівлею і навколишнім середовищем, відповідної політики і практики, а також створення сприятливих умов для більш стійкої торгівлі та інвестицій.

Країни все більше пов'язані на глобальному рівні. В результаті у світі неухильного росте значення міжнародної торгівлі для світової економіки. Тоді як з 1980 року світова економіка зросла близько в три рази, світова торгівля зросла в шість разів. Але після фінансової кризи зростання світової торгівлі в останні роки сповільнилося. Відновлені зусилля відносно стимулювання зростання торгівлі відкривають можливості для досягнення ЦСР та сприяння переходу до більш «зеленої» економіки, втім деякі країни використовують концепт сталості як інструмент регуляторної конкуренції [6] або примусової транснаціоналізації через брак бюджетних коштів та недоступність фінансування для малого та середнього бізнесу [6-8].

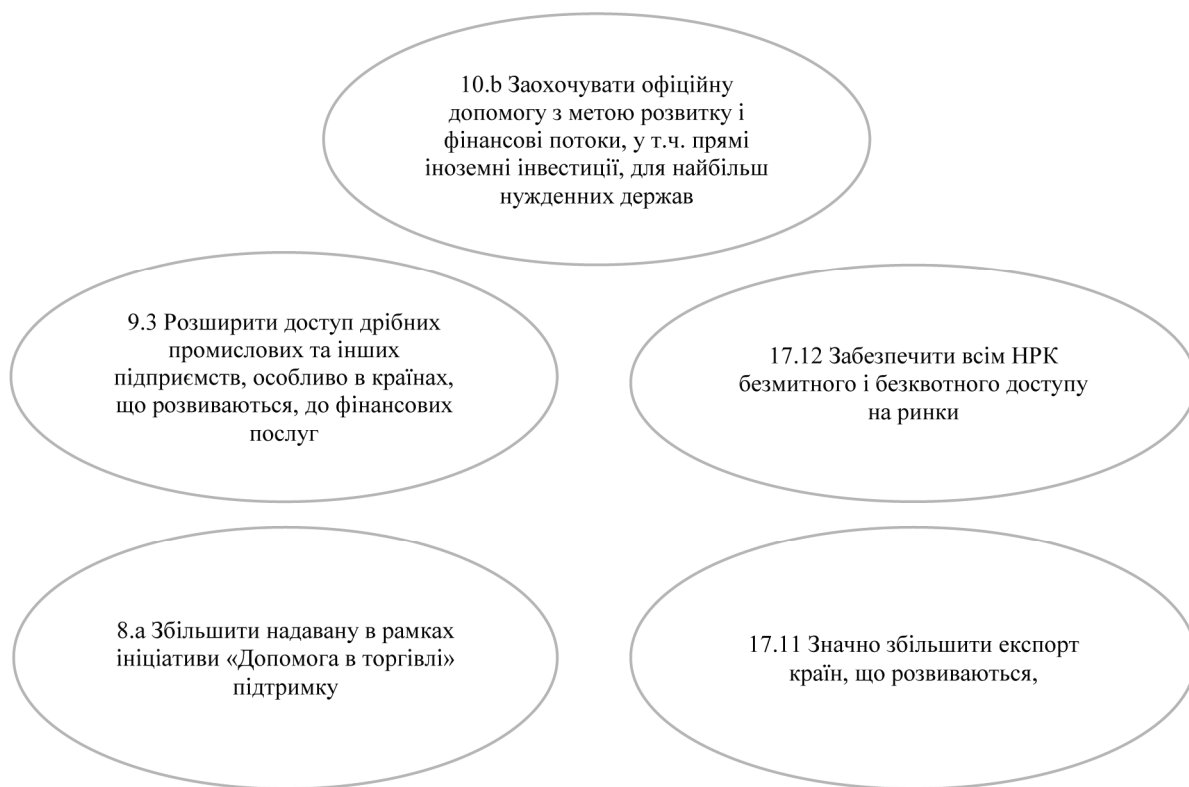
Якщо торгівля супроводжується відповідною екологічною та соціальною політикою і стимулами, вона може створювати економічні можливості і гідну зайнятість, одночасно знижуючи екологічні ризики і екологічний дефіцит [9]. Шляхи підвищення стійкості торгівлі включають зосередження уваги на підвищенні виробничого потенціалу, використання екологічно безпечних технологій, товарів і послуг і обміні ними, підвищенні ефективності використання ресурсів і зниження впливу на навколишнє середовище і ресурси за рахунок більш раціональних підходів до споживання і виробництва.

Голови держав на конференції за Програмою фінансування розвитку в Аддис-Абебі зобов'язалися дотримуватися узгодженої політики, фінансування і торгових рамок для захисту, управління і відновлення екосистем, а також для

підвищення стійкості, скорочення забруднення і боротьби зі зміною клімату, спустелюванням і деградацією земель. У підсумковому документі конференції торгівля визнається важливим двигуном досягнення ЦСР, зобов'язує країни інтегрувати сталий розвиток в торговельну політику на всіх рівнях.

За допомогою торгівлі та таким заходам, як коригування сільськогосподарських і рибних субсидій, розширення доступу до недорогих ліків, підтримка структур регіонального співробітництва та глобальні зусилля по боротьбі з незаконною торгівлею видами, небезпечними відходами та корисними копалинами, можна просунути в досягненні ЦСР. Прямі зв'язки між торгівлею і порядком денним в галузі сталого розвитку включені в інші ЦСР. Наприклад, мета виправлення і запобігання обмежень на світових ринках сільськогосподарської продукції (ЦСР 2.a) безпосередньо пов'язана з метою досягнення продовольчої безпеки і просування сталого сільського господарства (ЦСР 2). Нарешті, раціоналізація неефективних субсидій на викопне паливо, які заохочують марнотратне споживання (ЦСР 12.c), є метою досягнення сталого споживання та виробництва (ЦСР 12).

Рис. 1. ЦСР, що сприяють досягненню глобальних цілей сталого виробництва та споживання, інклюзивних і стійких виробництв, скорочення нерівності та зміцнення партнерських відносин з метою сталого розвитку

Джерело: укладено автором

ЦСР включають ряд пов'язаних з торгівлею пріоритетів. Торгівля має важливе значення для «підключення» країн, особливо найменш розвинених, до глобальних виробничо-збутових ланцюгів, фінансів та іноземних інвестицій (ЦСР 9.3, 10.b, 17.5). ЦСР, показані на рисунку 1, сприяють досягненню

глобальних цілей сталого виробництва та споживання, інклюзивних і стійких виробництв, скорочення нерівності та зміцнення партнерських відносин з метою сталого розвитку.

Торгівля також була визначена як рушійна сила всеохоплюючого і стійкого економічного зростання, повної і продуктивної зайнятості та гідної роботи (ЦСР 8). Для досягнення цієї мети країнам необхідно буде досягти більш високих рівнів продуктивності за рахунок технологічної модернізації та інновацій (ЦСР 8.2), глобальної ресурсоефективності в галузі сталого споживання та виробництва (ЦСР 8.4) і збільшення допомоги в інтересах торгівлі для країн, що розвиваються, особливо НРК (ЦСР 8.a), що демонструє новітні прояви незалежності та виклики конвергенції економічних систем [10-15] в процесі просування сталості як новітнього імперативу економічного розвитку.

Взяті разом, ці цілі демонструють, як торгівля та інвестиції можуть виступати в якості засобів підвищення добробуту людей, а також екологічної та соціальної стійкості. Хоча існує безліч підходів, які країни можуть використовувати для переходу до більш «зеленої» економіки, ЦСР запропонують ключову міжнародну основу і керівництво для цієї мети.

Список використаних джерел

1. Іващенко О. А. Концепція сталості у фокусі цілей сталого розвитку. Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2019. С. 289-291.

2. Іващенко О. А. До питання про співвідношення понять "зелене зростання", "сталий розвиток", і "зелена економіка": від колізії до консенсусу. Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 17 березня 2021 року / Упоряд. О. А. Іващенко. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2021. С. 132-136.

3. Резнікова Н. В. Консолідаційний потенціал «зеленої економіки» як запорука реалізації Цілей сталого розвитку. Зелена економіка та низьковуглецевий розвиток: міжнародний та національний вимір: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 4 грудня 2020 р.). Київ: Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління, 2020. С. 82-86.

4. Резнікова Н. В. Глобальні і регіональні екологічні проблеми. Київ: Вістка, 2016. 324 с.

5. Panchenko V., Reznikova N., Bulatova O. Regulatory Competition in the Digital Economy: New Forms of Protectionism. *International Economic Policy*. 2020. № 1-2 (32-33). P. 49-79.

6. Melnyk T., Reznikova N., Ivashchenko O. Problems of statistical study of “green economics” and green growth potentials in the sustainable development context. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol. 6 (3). P. 87-98.

7. Reznikova N., Ivashchenko O., Rubtsova M. Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. *Ekonomika ta derzhava*. 2020. Vol. 7. P. 24–31.

8. Reznikova N. Transnationalization as an aggravator of the nature use problem: challenges on the way to sustainable development. Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки». 2016. №7. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/issue/view/16336.
9. Reznikova N., Zvarych R., Zvarych I., Shnyrkov O. (2019). Global circular e-chain in overcoming the global waste. Procedia Environmental Science, Engineering and Management. Vol. 6. No. 4. pp. 641-647. URL: http://procediaesem.eu/pdf/issues/2019/no4/72_Reznikova_19.pdf.
10. Іващенко О. А. екологічні важелі конкурентоспроможності: від теорії до міжнародної практики. Зелена економіка та низьковуглецевий розвиток: міжнародний та національний вимір: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 4 грудня 2020 р.). Київ: Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління, 2020. С. 67-71.
11. Іващенко О. А. Системна екологічна криза як предмет міждисциплінарних досліджень. Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки». 2018. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3462
12. Іващенко О. А. Політекономія сталого розвитку: інституційні важелі забезпечення трансформаційного управління. Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: «Інформаційно-аналітичне агентство», 2020. С. 235-238.
13. Резнікова Н. В. Глобалізація залежності в термінах конвергенції: виклики міжкраїновій взаємодії. Вісник Донецького національного університету. Серія В: Економіка і право. 2014. № 1. С.164-168.
14. Резнікова Н. В. Економічна експансія в умовах становлення нового каркасу міжкраїнової взаємодії. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2012. Вип. 111(2). С. 90-100.
15. Резнікова Н. В. Моделювання теоретичних конструктів економічної залежності в умовах глобалізаційних зрушень. Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право. 2013. №1. С. 141-144.

*Шахергелдієв Мухаммет,
аспірант,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ЦИФРОВА ІНФРАСТРУКТУРА ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ

Умови ведення бізнесу в середовищі цифрової економіки (цифрові дані і мережеві транзакції) вимагають від підприємств забезпечення належної інфраструктури. Фінансова система підприємства має бути забезпечена ефективними і достатніми інформаційними комунікаційними і цифровими технологіями, програмними продуктами, можливістю інтеграції різних програмних продуктів (вертикально і горизонтально) для швидких транзакцій та складання звітів. Позитивним сигналом для діджитал-трансформації підприємства є наявність технологій електронного обміну даними (EDI –

Electronic Data Interchange), методів і технік аналізу й обробки великих даних (так звані технології Big Data), технологій хмарних (Cloud Computing) та туманних обчислень, інтелектуальних технологій, таких як машинне навчання, та можливості впровадження гібридних рішень [1]. Цифрова інфраструктура підприємства виражається через використання наявних: електронно-цифрових пристроїв, електронно-цифрових засобів та електронно-цифрових систем.

Узагальнено фундаментальними складовими цифрової інфраструктури визначено комплекс технологій, продуктів та процесів, які забезпечуватимуть реалізацію відповідних можливостей:

- обчислювальні можливості сформовані на цифровій основі,
- телекомунікаційні цифрові можливості,
- мережеві цифрові можливості [3].

Напрями фінансової діяльності, які беруть участь у цифрових операціях підприємства та потребують цифрової інфраструктури:

- безготівкові платежі й розрахунки за різних фінансових технологій;
- залучення та використання кредитних ресурсів;
- документування фінансових операцій та взаємодія щодо документообороту з фінансовими установами;
- управління фінансовою допомогою;
- операції з інвестиційними ресурсами отриманими за різних форм інвестиційних надходжень;
- програмні продукти фінансових операцій;
- операції зі страховими компаніями щодо майна, працівників, господарських операцій;
- інтеграція фінансових операцій в цифровому середовищі тощо.

Цифровізація фінансів має забезпечувати кібербезпеку, захист даних, своєчасну передачу даних у повному обсязі, ґрунтуючись на надійних інформаційних комунікаціях і платформах (рис. 1).

Цифрова інфраструктура фінансової системи підприємства	Інформаційні комунікації та платформи
	Цифрові технології
	Цифрова ідентифікація працівника
	Ланцюги компонентів інфраструктури інформатизації

Рис. 1. Контури цифрової інфраструктури фінансової системи підприємства

На державному рівні економічна система потребує м'якої цифрової інфраструктури, яка повинна включати, такі складові елементи:

- інфраструктуру ідентифікації та довіри (довірчі послуги, citizen ID, BankID, mobileID);
- інфраструктури відкритих даних;
- інфраструктуру інтероперабельності (API, стандарти європейської ISA);

- інфраструктуру e-commerce (b2b цифрові платформи купівлі та продажу, e-contract, e-invoicing, e-supply chain);
- транзакційно-процесингову інфраструктуру (он-лайн платежі, інструменти cashless, сервіси fintech);
- інфраструктуру державних послуг (e-government);
- інфраструктуру життєзабезпечення (цифрові медичні, освітня, транспортні, логістичні та інші послуги, в тому числі послуги громадської безпеки);
- геоінформаційну інфраструктуру (прив'язки цифрових даних до просторових об'єктів);
- промислові та аграрні цифрові інфраструктури (індустрія 4.0, кіберсистеми);
- інфраструктуру цифрових валют тощо [2].

На наше переконання, для ефективного здійснення фінансових операцій в рамках цифрової економіки на підприємстві необхідно належне забезпечення цифрової інфраструктури через такі її основні складові елементи:

1. Доступ до мережі Інтернет (швидкість, доступність для усіх структурних підрозділів, банківський операційний час, мобільні пристрої тощо).
2. Комп'ютеризація та інформатизація фінансових операцій.
3. Хмарні сервіси для зберігання інформаційних баз даних.
4. Кібербезпека.
5. Цифрова інфраструктура ідентифікація (працівники, контрагенти, фінансові установи, страхові компанії).
6. Безготівкові розрахунки.

Цифрові інструменти цифрової інфраструктури забезпечують на підприємстві формування та упровадження інтегрованого механізму ефективного функціонування фінансової системи підприємства через розвиток цифрового середовища.

Список використаних джерел

1. Ткачук В. О., Обіход С. В., Зіміна Н. П. Цифровізація бізнес-процесів підприємства в умовах переходу в діджитал-середовище. Інфраструктура ринку. Випуск 47. 2020. С. 116-122.
2. Фіщук В. Цифрова інфраструктура економічного зростання. Новое время. 2017. URL: [https://biz.nv.ua/ukr/experts/fichuk/tsifrova\\$infrastruktura\\$ekonomichnogo\\$zrostannja\\$1408403.html](https://biz.nv.ua/ukr/experts/fichuk/tsifrova$infrastruktura$ekonomichnogo$zrostannja$1408403.html)
3. Фостолович В. А. Цифровізація в сучасній системі управління. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики, 2019, № 7. С. 154-168.

СУЧАСНІ СПОСОБИ ТА МЕТОДИ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ

Ринок електронних платежів знаходиться у мовах трансформації, викликаної пандемією COVID-19, проте і до початку пандемії стали активно розвиватися нові способи здійснення платежів: QR-коди або платежі з використанням мобільних пристроїв. За прогнозом PwC, ринок електронних платежів в найближчі десять років буде зростати швидкими темпами: кількість безготівкових платежів в світі з 2020 по 2025 рік зросте більш ніж на 80% з приблизно 1 трлн транзакцій до майже 1,9 трлн. До 2030 року їх кількість зросте ще на 61% до 3 трлн транзакцій (рис. 1) [4].

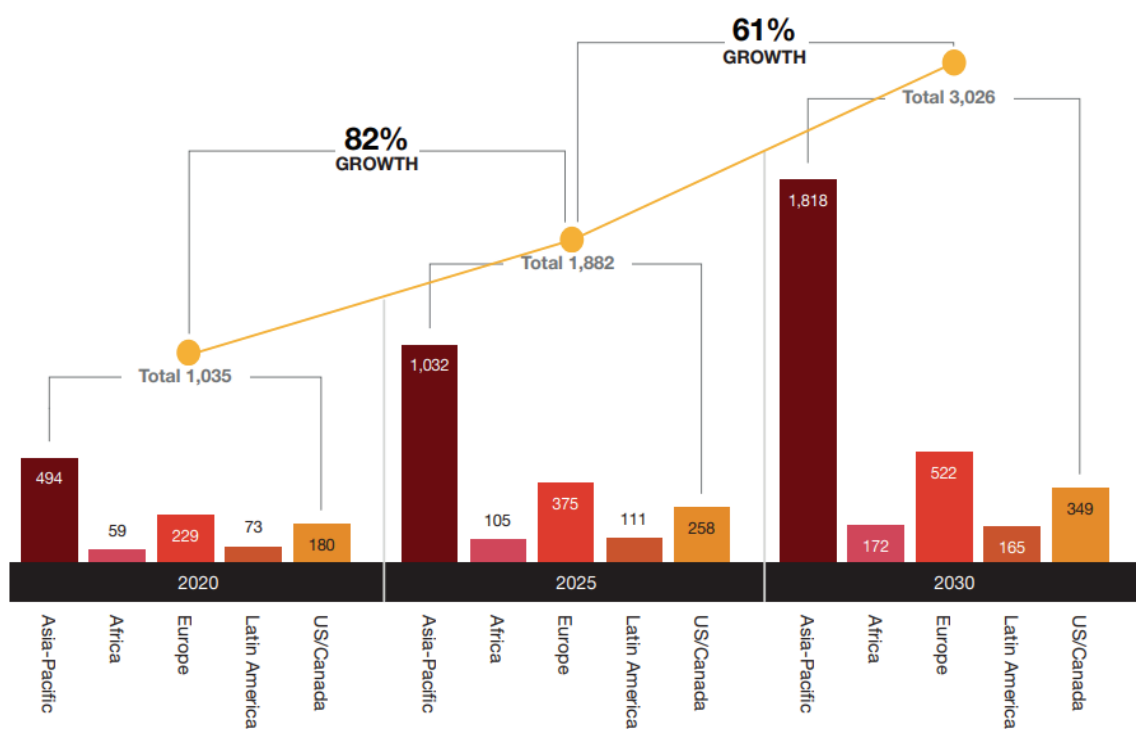

Рис. 1. Прогноз розвитку ринку безготівкових операцій з 2020 до 2030 рр.
Джерело: [4].

Аналітики консалтингової компанії PwC зазначають, що безготівкові платежі зростатимуть в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, очікується, що в найближчі 5 років – на 109 %, а до 2030 року – ще на 76 %. Ринок також буде активно розвиватися в Африці (очікується зростання на 78% і 64% відповідно) і Європі (кількість платежів збільшиться на 64% до 2025 і на 39% до 2030 року) [2].

Європа – один з найбільш зрілих регіонів на ринку електронної комерції. Євро використовується в якості національної валюти в 19 з 28 держав-членів ЄС, а SEPA (єдина зона платежів в євро) стала загальноєвропейським методом для передачі грошових коштів.

Незважаючи на те що дебетові та кредитні картки є найкращим способом оплати в більшості європейських країн, ринок безготівкових платежів країн ЄС продовжує бути досить різноманітним з точки зору місцевих, альтернативних способів оплати (платіжних систем): ELV, Sofort і GiroPay в Німеччині, iDEAL в країнах Бенілюксу та т. д. Платіжні методи в різних частинах регіону становлять складний набір способів оплати, який варто вивчити до активного входження бізнесу в новий регіон. Наприклад, в Великобританії 92% дорослого населення користуються Інтернетом. PayPal і платежі за допомогою дебетових / кредитних карт є найпоширенішими способами онлайн-платежів в Великобританії. За даними Statista, в 2019 році близько 29% британських споживачів використовували цифрові гаманці для покупок, причому PayPal був найпопулярнішим електронним гаманцем. Інші цифрові гаманці, такі як Apple Pay і Google Pay, використовувала менша частка споживачів.

Швидко набирає популярності серед британських компаній і споживачів такий платіжний метод як Open Banking. Згідно зі статистикою, більше 2,5 мільйони британських користувачів і онлайн-бізнесів вже використовують продукти з підтримкою Open Banking для управління своїми фінансами і оплати онлайн [1].

Німеччина – один з найбільш фрагментованих ринків з точки зору способів здійснення платежів. Німецькі споживачі віддають перевагу дебетовими і кредитними картами (Mastercard, Visa), SEPA Direct Debit, а також альтернативними способами оплати – глобальні та локальні методи, такі як PayPal, Sofort і GiroPay є найбільш популярними альтернативними методами оплати в Німеччині.

Згідно з даними Statista, половина 47-мільйонного населення Іспанії оплачує свої онлайн-покупки за допомогою дебетових або кредитних карт, тоді як трохи більше 40 відсотків вважають за краще використовувати платіжні системи, такі як PayPal, в якості основного способу оплати онлайн [3].

Найпопулярнішими методами здійснення платежів в Бельгії є платіжна система Bancontact, дебетові (Bancontact / Mister Cash) і кредитні картки (Visa, Mastercard, American Express), а також альтернативні способи оплати, такі як PayPal, iDEAL.

Радикальна трансформація ринку електронних платежів включає в себе дві паралельні тенденції. Відбувається еволюційний розвиток платіжних технологій (куди входять миттєві платежі; оплата рахунків і платежі за запитом; цифрові гаманці), а також революційний (це структурні зміни в структурі платежів і в екосистемі – поява так званих пропозицій «купуй зараз, плати потім»; криптовалюта; цифрових валют центральних банків).

Список використаних джерел

1. Европейские платежные системы и популярные методы оплаты в Европе. URL: <https://ecommpay.com/ru/products/payment-methods/payment-systems-in-europe/>
2. Киракасянц А. 6 трендов в платежах от PwC: сколько банки заработают на этом рынке в 2030 году. URL: <https://frankrg.com/44692>

3. Official site of Statista. URL:<https://www.statista.com/>

4. PwC Navigating the payments matrix. Charting a course amid evolution and revolution. Payments 2025 & Beyond. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/financial-services/fs-2025/pwc-future-of-payments.pdf>.

*Юрченко Тетяна Ігорівна,
студентка,
науковий керівник:
Артем'єва Інга Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

СИСТЕМА ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В БАНКУ ТА НАПРЯМИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

Періодичне виникнення кризових ситуацій на різних рівнях світової та національної економіки вимагають від керуючих органів банківських структур створення дієвої системи фінансового контролю, вдосконалення його методів та форм.

Запровадження новітніх методів та форм контролю у банківських структурах зумовлене посиленням боротьби з конкурентами самих банків, утворенням розгалуженої мережі філій, бажанням підвищити продуктивність прийняття рішень керівними органами, необхідністю впровадження нових методів управління ризиками, активами та пасивами банків та іншими чинниками.

Аналіз наукових публікації демонструє, що даній проблемі приділяється незначна увага. Дослідження окремих аспектів зовнішнього та внутрішнього фінансового контролю діяльності банківських структур наявні в наукових працях та підручниках таких вчених, як Бандурка О. М., Гончарук С. М., Даниляк Л. Я., Дікань Л. В., Романів Є. М., Приймак С. В. та інші [3,4,5].

Метою даної роботи є дослідження сутності та структури фінансового контролю в банківських установах та напрями її удосконалення.

Для досягнення зазначеної мети можна поставити такі завдання:

1. Дослідити та узагальнити теоретико-методичні аспекти визначення фінансового контролю в банках;
2. Проаналізувати особливості структури фінансового контролю в банківській установі;
3. Визначити напрями удосконалення фінансового контролю в банківській установі.

Об'єктом дослідження є банківські установи.

Предметом дослідження є теоретичні й організаційно-методичні аспекти фінансового контролю в банківській установі та виявлення напрямків його удосконалення.

Функціонування фінансової системи банків забезпечує фінансовий контроль, який є головною функцією держави. Поняття «фінансовий контроль» являє собою

цілеспрямовану діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, спрямовану на додержання законності, фінансової дисципліни і раціональності у забезпеченні реалізації фінансової діяльності держави, тобто мобілізації, розподілу й використання централізованих та децентралізованих фондів і коштів [1].

Метою фінансового контролю являється виконання завдань і функцій держави та ефективного соціально-економічного розвитку всіх суб'єктів фінансових відносин [5, с. 54].

Банківський контроль відноситься до одного з видів фінансового контролю та означає систему оцінок успішності виконання цілей, поставлених перед банківською системою, тобто зіставлення реальних досягнень із показниками, що утворюють регулюючі та управлінські органи [4, с. 172].

Його метою є об'єктивне вивчення фактичного стану справ у досліджуваному секторі економіки та досягнення поставлених цілей щодо забезпечення надійності й ефективності всієї банківської системи [4, с. 172].

Діяльність банків підлягає контролю з боку таких державних органів, як: Рахункова палата України, Державна фіскальна інспекція України, Національний банк України, аудиторські фірми тощо [4, с. 171]. Основною причиною державного нагляду за банківською діяльністю являється стратегічне значення банківських інститутів в соціально-економічному житті держави. Водночас, комерційні банки позиціонують себе як підприємницькі структури, у яких немає обов'язків виконувати функції контролюючих, державних, податкових органів, що ускладнює боротьбу з корупцією та економічними злочинами.

Контроль за діяльністю банківських установ в Україні поділяється на зовнішній та внутрішній. Зовнішній контроль у банків здійснюється Національним банком України і незалежними аудиторськими фірмами (рис. 1). Даний контроль містить систему банківського нагляду та регулювання з боку Національного банку України та зовнішній аудит [4, с. 174].

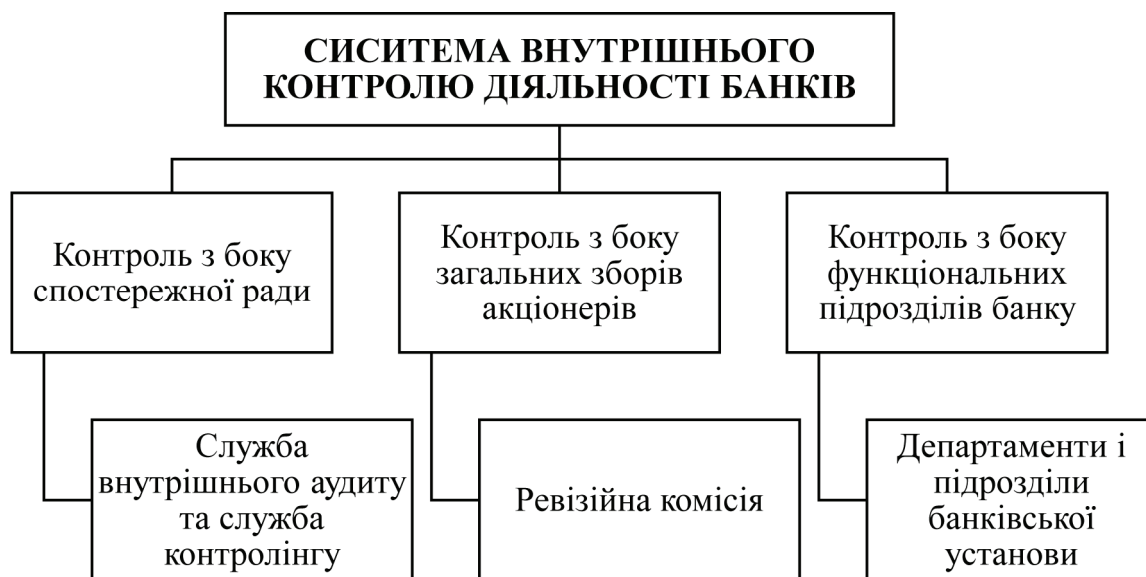

Рис. 1. Система зовнішнього контролю діяльності банківської установи

Щодо внутрішнього контролю в банку, то це сукупність процедур, які забезпечують достовірність і повноту інформації, яка передається керівництву банку, дотримання внутрішніх та зовнішніх нормативних актив при здійсненні

операцій банку, оптимальне використання ресурсів банку, збереження активів банку і його клієнтів, управління ризиками, забезпечення використання розпоряджень органів управління банку [2].

Основними напрямками внутрішнього контролю (рис. 2).

Рис. 2. Система внутрішнього контролю діяльності банків

Підвищений інтерес до внутрішнього контролю в банківській системі України сьогодні посилюється у зв'язку з чисельними банкрутствами банків. З метою забезпечення надійності, ефективності, законності, а також безпеки банківських операцій та діяльності кожен банк повинен мати внутрішній механізм, який захищає від потенційних помилок, втрат та різних порушень. Саме таку роль виконує внутрішній контроль банку у вигляді акціонерного, внутрішньо-технологічного та внутрішнього аудиту [4, с. 182].

Тобто, в системі фінансового контролю банків основним гарантом підтвердження достовірності публічної фінансової звітності та висловлення експертної думки про якість її складання і подання є аудит: внутрішній і зовнішній.

На нашу думку, удосконаленням фінансового контролю банків буде вірно складена та практично випробувана система внутрішнього аудиту має включати в себе наступні складові, такі як: систему бухгалтерського обліку (правильність реєстрації господарських операцій); оптимальне середовище аудиту (безпосередній доступ до активів банку); засоби аудиту (дозвіл на ведення бухгалтерських операцій).

Тому основними цілями і завданнями системи внутрішнього аудиту є незалежний рівень контролю за ефективністю його проведення та інформаційною прозорістю обліково-економічної інформації, здобутої засобами аудиту за грошовим обігом і зобов'язаннями банку [3, с. 27].

При аудиті облік виступає системою контролю за веденням фінансово-господарської діяльності банків. Для цілей аудиту облік дає можливість здійснення наступного контролю, тобто контролю не в момент його проведення, а у будь-який час пізніше. За наявності обліку особа, яка здійснює

аудит, має змогу у будь-який час провести контрольні процедури з метою виявлення помилок чи шахрайства у грошових операціях банків [3, с. 15].

Роль аудиторів є особливо важливою для фінансового контролю банківської установи. Ефективність ради і вищого керівництва ми пропонуємо посилити наступними шляхами:

1. Визначення пріоритетності аудиторського процесу і доведення до відома банківських працівників важливості цього;
2. Забезпечення незалежності керівника служби внутрішнього аудиту через підзвітність раді або аудиторському комітету ради;
3. Вчасного та ефективного використання висновків аудиторів;
4. Висування вимоги вчасного виправлення керівництвом проблем, які виявлені аудитором;
5. Залучення зовнішніх аудиторів до визначення ефективності системи внутрішнього контролю.

Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що в умовах зростання вимог до ефективності діяльності банківських установ постійно зростає значення та роль фінансового контролю, тому що його результати відображають контроль всієї діяльності банківських структур.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. 2000.
2. Положення про організацію системи внутрішнього контролю в банках України та банківських групах від 02.07.2019 р. №88 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0088500-19#Text>
3. Внутрішній аудит: навчальний посібник / за ред. Ю. Б. Слободяник. – Суми :ТОВ «ВПП «Фабрика друку», 2018. 248 с.
4. Дікань Л. В. Фінансово-господарський контроль: навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Л. В. Дікань, Н. В. Синюгіна. Х. : вид. ХНЕУ, 2017. 336 с.
5. Фінансове право: підручник / [Бандурка О. М., Гетманець О. П., Жорнокуй Ю. М. та ін.], за заг. ред. О. П. Гетманець; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 392 с.

СЕКЦІЯ 2.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ В УКРАЇНІ

Bezverkhyi Kostiantyn,
PhD (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of Financial Analysis and Auditing;
Obukhov Illia,
Student of Faculty of International Trade and Law;
Kyiv National University of Trade and Economics

ECONOMIC ANALYSIS METHODS AND TECHNIQUES

Economic analysis is of twofold nature. It can be viewed as an important function of the economic theory and it does stand as an independent field of study with the results applicable to both economic theory and business practise. Nevertheless, its methods, despite being described repeatedly, are often misunderstood, as Ukrainian scholars seem to come to a silent agreement about how to treat them and do not make any attempts to notice say less correct the misguidances in classification of economic analysis methods.

There is a vast majority of works that touch the subject of determining and classifying methods of economic analysis. Among Ukrainian scholars are Boliukh M. A. [1], Otenko V. I. [2], Chernysh S. S. [3] and others. Kenneth E. Boulding is foreign researcher who has considered this matter [4].

Methods of economic analysis are traditionally divided on qualitative and quantitative [1, 5]. The division may seem quite reasonable, however, it then proceeds as shown in the table (table 1).

Table 1

Classification of economic analysis methods

Economic analysis methods		
Qualitative	Quantitative	
analysis	Descriptive	Analytical
synthesis	average values	factor analysis
induction	relative values	optimization techniques
deduction	time series	
comparison	graphical technique	
heuristic technique	structural groupings	

Source: [1]

There induction and deduction, analysis and synthesis are considered as certain kinds of methods as opposed to different, quantitative methods. It implies that the methods are alternative to one another, i.e. that there is a choice e.g. between deduction and time series or factor analysis.

This, however, is a fatal misconception, as analysis, synthesis, induction, deduction and comparison are central concepts to a cognition process which cannot take place without them. While it can be speculated that analysis, synthesis and comparison are used in a more specific way and mean not the functions of the mind but the approaches to a certain issue, induction and deduction must be understood as only forms of logical reasoning (alongside with abduction) and therefore of any inference and conclusion possibly made.

Having recognized that, one cannot advocate the view of induction and deduction as of pure economic analysis methods. Moreover, these are not only general scientific methods but the methods of thinking, whether scientific or performed on a daily basis. Hence, even if it is appropriate to mention discussed methods of reasoning and to regard them as specific methods of economic analysis, they most certainly cannot be put alongside mathematical, statistical and other methods and techniques.

In conclusion, it must be noted that it is of great importance to avoid mixture of this terms regarding their essentially different nature and further mistakes that may occur upon such fallacious notion. It is in this case appropriate to avoid introducing methods of logical reasoning as specific methods of economic analysis and to consider only the known specific methods, as many researchers do successfully.

References

1. Ekonomichnyi analiz: Navch. posibnyk / M. A. Boliukh, V. Z. Burchevskiyi, M. I. Horbatok ta in.; Za red. akad. NANU, prof. M.H. Chumachenka. Vyd. 2-he, pererob. i dop. K.: KNEU, 2003. 556 s. [in Ukraine]

2. Otenko V.I. Teoriia ekonomichnoho analizu: navch. posib. dlia VNZ / Otenko V. I., Ivaniienko V. V., Azarenkov H. F. ; Kharkiv. nats. ekon. un-t im. Semena Kuznetsia. Kharkiv: INZhEK, 2015. 339 s. [in Ukraine]

3. Chernysh S.S. Ekonomichnyi analiz: [Navch. posib.]. K.: Tsentri uchbovoi literatury, 2010. 312 s. [in Ukraine]

4. Boulding Kenneth E. (1941). Economic analysis. Harper and brothers Publishers, London. URL:

<https://dspace.gipe.ac.in/xmlui/bitstream/handle/10973/38817/GIPE-190489.pdf>

(дата звернення: 06.10.2021 р.).

5. Analiz hospodarskoi diialnosti: navchalnyi posibnyk za zah. red. I.V. Simenko, T.D. Kosovoi]. K.: Tsentri uchbovoi literatury, 2013. 384 s. URL: <https://pe.nmu.org.ua/ua/student/informzabezp/%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%90%D0%93%D0%94%D0%9F.pdf> (дата звернення: 06.10.2021 р.). [in Ukraine]

*Korinko Mykola,
Dsc. (Economics),
Head of the Department of Accounting, Audit and Taxation,
National Academy of Statistics, Accounting and Audit*

PECULIARITIES OF DOCUMENTARY JUSTIFICATION OF UNDERTAKING OF INCOME BY AGRICULTURAL ENTERPRISES DUE TO DROUGHT

Changes in the climate of Ukraine have a significant impact on the business activities of domestic agricultural enterprises and necessitate new approaches to: assessment of performance, conditions of contracts with contractors, documentation of business transactions and their reflection in the accounting of business entities.

According to the results of the study of business activities of individual agricultural enterprises, it is established that the development of feasibility studies for growing crops (business plans) to determine: areas of activity, assess the capabilities of the business entity, the need and opportunities to attract resources for their implementation, is carried out using a database formed over the past 3-5 years. This approach takes into account all the positive and negative factors that had an impact on the activities in the period and forms the planned (forecast) prospects for obtaining the volume of production of certain crops. Based on this, agricultural enterprises offer to conclude agreements (contracts) with contractors for the supply of crops of the planned year and the attraction of resources for its cultivation.

Counterparties that purchase crops for the current year's harvest, to obtain reasonable confidence and verify the information provided by the agricultural enterprise, analyzes the financial and economic condition of such enterprise, as of the date of conclusion of contracts of sale of future crops. It uses "Guidelines for identifying signs of insolvency of the enterprise and signs of actions to conceal bankruptcy, fictitious bankruptcy or bankruptcy", approved by the Order of the Ministry of Economy of Ukraine 19.01.2006 № 14 (as amended by the order of the Ministry of Economy of Ukraine 26.10.2010 № 1361).

According to the results of the study of data contained in the Reports of the agricultural enterprise as of the date preceding the conclusion of contracts of sale of the future harvest, the management of contractors pays special attention to the main economic indicators that characterize the financial and economic condition, in particular:

- coverage of current liabilities by current assets;
- the share of working capital in the structure of the balance sheet;
- the share of inventories in the structure of current assets;
- financial condition in terms of stock coverage;
- providing activities with their own funds.
- trend of current (total) liquidity;
- state of absolute liquidity (solvency);
- the share of working capital to support activities;
- the share of borrowed funds and the level of dependence of entrepreneurial activity on borrowings.

Analytical elaboration of these indicators provides an opportunity for management staff of agricultural contractors to determine the level of risk by concluding agreements (contracts) and possible measures to level them, which may be exacerbated by the manifestation and effects of adverse climatic conditions for growing crops.

The practice of business in the context of significant climate change in our country has provided an opportunity to draw some conclusions about the need for a more thorough approach to assess the impact of such changes on the ability to fulfill the terms of contracts. This conclusion was confirmed by the adoption of a normative act: "The procedure for determining the actual damage caused by the drought in May 2007, approved by the Orders of the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine, Ministry of Economy of Ukraine dated 15.06.2007 № 417/180, registered with the Ministry of Justice of Ukraine on 16 June 2007 for № 643/13910».

He, in particular, defined: the mechanism for determining the size actual damage caused to agricultural producers due to drought and a list of documents that can confirm the consequences of action: adverse weather conditions that led to the death of crops, emergencies and losses. Among these documents are:

- final report on the results of sowing for the harvest ___ year (form № 4-sg);
- crop inspection reports;
- certificates of hydrometeorology centers;
- minutes of the meeting of the commissions on technogenic ecological safety and emergency situations.

Thus, in the process of carrying out business activities by the state authorities recognized the possibility of adverse weather conditions that will cause the death of crops of certain crops.

Based on the above, it is appropriate to allow allegations about the impossibility of individual agricultural enterprises to fulfill the terms of agreements (contracts) not only for the supply of crops of the current year, but also the return of resources (funds) raised from contractors for agricultural work related to planned cultivation of certain crops. This statement is based on the analysis of existing disputes, which are considered in the courts of various instances of Ukraine. In some such disputes, forensic experts are involved for the purpose of objective consideration of cases. Based on the above, to address the issues before forensic experts is appropriate in addition to the general methods recommended by the Ministry of Justice of Ukraine, the use of "Guidelines for identifying signs of insolvency and signs of concealment of bankruptcy, fictitious bankruptcy or bankruptcy", which approved Order of the Ministry of Economy of Ukraine 19.01.2006 № 14 (as amended by the order of the Ministry of Economy of Ukraine 26.10.2010 № 1361), "Procedure for determining the actual damage caused by drought in May 2007, approved by Orders of the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine, Ministry of Economy dated 15.06.2007 № 417/180, registered in the Ministry of Justice of Ukraine on June 16, 2007 under № 643/13910» and documents, which are determined in the specified order together with the documents of accounting and financial reporting.

According to the results of the study of the data contained in the Reports of the agricultural enterprise as of the date corresponding to the date of fulfillment of the contracts of purchase and sale of future crops, comparisons are made and changes are made in indicators (*indicated on p. 2 of this text*) enterprises on the date preceding the conclusion of such agreements. Based on this comparison, the forensic expert will be

able to form an answer to the question of the ability of the agricultural enterprise to fulfill the terms of contracts in terms of return of resources provided by the contractor for growing specified in the contract (contract) crops of the current year.

Conclusions.

Taking into account the climate change of Ukraine and their manifestation in the process of entrepreneurial activity of agricultural enterprises, assessing the impact of such changes on their financial condition using forensic experts using new approaches will provide an objective solution to the relationship between agricultural enterprises and their counterparties.

References

1. Metodichni rekomendatsiyi shchodo vyyavlennya oznak neplatospromozhnosti pidpryyemstva ta oznak diy z prykhovuvannya bankrutstva, fiktyvnoho bankrutstva chy dovedennya do bankrutstva», yaki zatverdzheno Nakazom Ministerstva ekonomiky Ukrayiny 19.01.2006 roku № 14 (u redaktsiyi nakazu Ministerstva ekonomiky Ukrayiny 26.10.2010 roku № 1361) – Methodical recommendations for identifying signs of insolvency of the enterprise and signs of actions to conceal bankruptcy, fictitious bankruptcy or bankruptcy ", approved by the Order of the Ministry of Economy of Ukraine 19.01.2006 № 14 (as amended by the order of the Ministry of Economy of Ukraine 26.10.2010 № 1361). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06#Text>. [in Ukraine].

2. Procedure for determining the actual damage caused by the drought in May 2007, approved by the Orders of the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine, Ministry of Economy of Ukraine dated 15.06.2007 № 417/180, registered with the Ministry of Justice of Ukraine on June 16, 2007 under № 643/13910». – Poryadok vyznachennya faktychnykh zbytkiv, zavdanykh unaslidok posukhy v travni 2007 roku, yakyu zatverdzheno Nakazamy Ministerstva ahraryoi polityky Ukrayiny, Ministerstva ekonomiky Ukrayiny vid 15.06.2007 roku № 417/180, zareyestrovano v Ministerstvi yustytsiyi Ukrayiny 16 chervnya 2007 roku za №643/13910». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-07#Text>. [in Ukraine].

***Баранцев Павло Павлович,**
аспірант,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

АНАЛІЗ ЗВІТУ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

На сьогодні, згідно чинного законодавства, для організацій колективного управління передбачено складання щорічного звіту про діяльність такої організації та передбачено необхідність ведення бухгалтерського обліку, складання фінансової та статистичної звітності. Організацією колективного управління (ОКУ) є громадське об'єднання зі статусом юридичної особи, що зареєстроване в Центральному органі виконавчої влади, що забезпечує

формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, засноване виключно правовласниками та діяльність якого спрямована на колективне управління майновими правами на об'єкти авторського права і (або) суміжних прав. Громадське об'єднання (ГО) є добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. ГО згідно чинного законодавства утворюється за організаційно-правовою формою як юридична особа – громадська організація або громадська спілка без права на зайняття господарською комерційною діяльністю. Такі нормативно-правові аспекти визначатимуть особливості формування обліково-звітної системи ОКУ.

Слід зазначити, що юридичне підґрунтя стосовно добровільного колективного управління майновими авторськими правами виконується через бажання правовласників та відповідно до договору з організацією колективного управління у будь-якій сфері управління правами, крім тих, у яких здійснюється розширене або обов'язкове колективне управління.

Професор О. Яворська зауважила, оскільки такі організації не можуть мати на меті одержання прибутку, то на законодавчому рівні з метою уникнення зловживань має бути зазначене джерело формування ресурсів на функціонування організації, адже вона буде виконувати різні дії, спрямовані на управління майновими правами [5]. Зважаючи на зазначене, відмітимо, що це спричинює передумови складання такої звітності, яка буде транспарентною і дозволить розкривати інформацію про діяльність ОКУ прозоро перед усіма користувачами звітної інформації.

При складанні фінансової звітності, ОКУ і ГО керуються положеннями, розробленими для підприємств, метою яких є отримання прибутку. Фінансову звітність ОКУ (як правило, спрощену), подають у відповідності до Національного положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність». Проте, дана звітність не дозволяє отримувати повну інформацію про діяльність ОКУ. Додатково щодо звітності ОКУ, Установа запровадила щорічний звіт про діяльність ОКУ за рік, у якому визначила основні дані задоволення потреб певних користувачів, що наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Основні відомості звіту про діяльність ОКУ

1.	Відомості про двосторонні та багатосторонні договори організації з іншими організаціями колективного управління, у тому числі з аналогічними іноземними організаціями
2.	Відомості про доходи від прав, зібрані організацією колективного управління, щодо використання таких доходів
3.	Відомості про відносини з іншими організаціями колективного управління, у тому числі з аналогічними іноземними організаціями
4.	Відомості про розподіл і виплату організацією колективного управління доходів від прав
5.	Відомості про причини наявності нерозподілених і невикористаних коштів та про заходи, здійснені організацією колективного управління для

	пошуку та ідентифікації правовласника, якому мають бути розподілені та виплачені кошти
6.	Відомості про використання сум, утриманих організацією колективного управління, з обґрунтуванням та розрахунком цих сум
7.	Випадки відмови організації колективного управління від укладення договорів з користувачами
8.	Відомості про організаційно-правову форму та структуру організації колективного управління
9.	Інші відомості про діяльність організації колективного управління
10.	Додаток: 1. Спеціальний звіт на _ арк.
11.	Додаток: 2. Аудиторський звіт на _ арк.

Форма зазначеного звіту затверджена наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 20 листопада 2018 року № 1707. Зазначена звітність у певній мірі підміняє фінансову звітність для підприємств та уводить додаткову звітність, але виключно для такого типу організацій.

Порівняємо звітності, запроваджені Міністерством фінансів України та Міністерством економічного розвитку і торгівлі України. Необхідно звернути увагу, на єдину спільну рису, на дані р. IV «Відомості про ресурси організації колективного управління, що використовуються для покриття витрат» п.п. 6.2 «На кінець звітного періоду» п. 6 «Відомості про використання сум, утриманих організацією колективного управління, з обґрунтуванням та розрахунком цих сум» Щорічного звіту господарської діяльності ОКУ та код рядка 2120 «Інші операційні доходи» р. 2 Звіту про фінансові результати Фінансової звітності малого підприємства, в який у відповідності до п.п. 5.2 «Інші операційні доходи» п. 5 «Зміст статей звіту про фінансові результати» р. II «Фінансова звітність малого підприємства» Національного положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність» «відображаються суми інших доходів від операційної діяльності підприємства, крім доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг): дохід від операційної оренди активів; дохід від операційних курсових різниць; відшкодування раніше списаних активів; дохід від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій), необоротних активів, утримуваних для продажу, та груп вибуття тощо. Дохід від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції та дохід від зміни вартості поточних біологічних активів також наводяться у цій статті».

Ресурси ОКУ, використані для покриття витрат, визначаються як інші операційні доходи ОКУ. Нагальним постає питання з'ясування необхідності використання певних даних щорічного звіту господарської діяльності ОКУ у фінансовій звітності малого підприємства.

У такому випадку слід зауважити, що у чинній формі звіту не вистачає окремих статей і як наслідок, виникає певна необхідність доповнити Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність» відповідними рядками.

Враховуючи, що протягом 2020 року територіальними органами Міністерства юстиції України зареєстровано 4285 громадських об'єднань, можна констатувати, що виникає потреба внесення даних ГО, ОКУ окремим

розділом до Національного положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» та 25 «Спрощена фінансова звітність», затвердженого наказом Міністерства фінансів України 25.02.2000 № 39 (у редакції наказу Міністерства фінансів України 24.01.2011 №25) або прийняття окремого Національного положення (стандарту).

Викладене пропонується з метою обґрунтування інформаційних очікувань зацікавлених сторін у корисній інформації. Враховуючи той факт, що звітність ОКУ, ГО повинна містити інформацію про ефективність і результативність своєї діяльності з точки зору зовнішнього користувача, крім цього звітність ОКУ, певною мірою повинна відображати економічні показники, зокрема й для правовласників.

Список використаних джерел

1. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав [Електронний ресурс]: закон України від 15.05.2018 року № 2415-VIII/Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19#Text>

2. Про затвердження Національного положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність» [Електронний ресурс]: наказ Міністерства фінансів України 25.02.2000 № 39 (у редакції наказу Міністерства фінансів України 24.01.2011 №25)/Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#top>

3. Про затвердження форм заяви та звіту організацій колективного управління” [Електронний ресурс]: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 20 листопада 2018 року № 1707 / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1432-18#Text>

4. Розвиток інститутів громадянського суспільства у 2020 році. URL: https://minjust.gov.ua/news/ministry/rozvitok-institutiv-gromadyanskogo-suspilstva-u-2020-rotsi?fbclid=IwAR1_U9ZNMLXaTj4ZigtqN4rT5tTGqHDOViWnboJsqqWFb3z9llzx3_20MНw

5. Яворська О. Управління майновими правами суб’єктів авторського права і суміжних прав. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 7. С. 26-30.

Гриненко Ігор Миколайович,

аспірант,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

РЕЗЕРВ ПІД ЗНЕЦІНЕННЯ ЗАПАСІВ: БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ

Запаси як об’єкт бухгалтерського обліку відіграють важливу роль у забезпеченні оборотності вкладеного капіталу, впливають на отримання запланованого розміру прибутку від здійснення господарської діяльності. Достовірність та правильність відображення вартості запасів в системі

бухгалтерського обліку та у звітності підприємства забезпечують реалізацію принципів повного висвітлення та обачності. Оцінка запасів на дату фінансової звітності в умовах коливання та постійного зростання цін на запаси, зумовлює потребу встановлення реальної вартості запасів суб'єкта господарювання.

Вимоги до оцінки запасів на дату балансу встановлені НП(С)БО 9 «Запаси» та МСБО 2 «Запаси». Відповідно до положень НП(С)БО 9 «Запаси» запаси на дату балансу оцінюються за найменшою з двох оцінок: первісною вартістю або чистою вартістю реалізації. На відміну від національних стандартів у МСБО 2 «Запаси» передбачено здійснення оцінки запасів на дату балансу за чистою вартістю реалізації. Наявність зазначених відмінностей призводить до формування відмінних підходів до проведення уцінки вартості запасів.

НП(С)БО 9 «Запаси» врегульовано, що сума уцінки запасів списується на витрати звітного періоду. Разом з тим, МСБО 2 «Запаси» встановлено, що суб'єкт господарювання може обрати метод списання сум уцінки, зокрема:

- шляхом списання суми уцінки запасів на витрати звітного періоду;
- на основі списання суми уцінки запасів шляхом розрахунку та формування резерву під знецінення запасів.

Використання того чи іншого способу уцінки запасів повинно бути врегульовано в обліковій політиці підприємства, а також в обліковій політиці слід виписати порядок облікового відображення нарахування та списання резерву під знецінення запасів. Крім того, у примітках до річної фінансової звітності суб'єкт господарювання повинен розкривати інформацію про обсяги нарахованих та використаних резервів під знецінення запасів.

Дослідження облікового відображення резервів під знецінення запасів, дозволяє зробити висновок про наявність різних підходів до вирішення даного питання. Зокрема, Ю.В. Подмешальська та О.В. Парнюк пропонують «для обліку резерву уцінки товарних запасів необхідно відкрити субрахунок до рахунку 28 «Товари», а саме субрахунок з назвою 287 «Резерв уцінки товарних запасів», який є контрактивним. Відповідно створення резерву уцінки товарних запасів буде відображатися за кредитом рахунка, а списання суми уцінки за рахунок створеного резерву буде відображатися за дебетом рахунка. Таким чином, створений резерв буде коригувати балансову вартість товарних запасів на кінець звітного періоду» [3, с. 103-104].

Дерій О.І., Ярова Н.І. для обліку резерву уцінки запасів пропонують «застосовувати окремий контрактивний субрахунок, наприклад, 2811 «Резерв уцінки запасів». За характеристиками зазначений субрахунок – пасивний, з аналітикою за номенклатурою та партіями уцінених запасів. За кредитом субрахунку відображається створення резерву уцінки, за дебетом – списання раніше створеного резерву у зв'язку з вибуттям запасів, щодо яких резерв було створено» [1, с. 29].

Протилежний підхід до нарахування та відображення в обліку резерву під знецінення запасів пропонує Корольова О.І.. Так, автор зазначає, що «враховуючи суттєву тривалість операційного циклу і високу питому вагу запасів доцільно рекомендувати нараховувати резерв знецінення запасів. При цьому, суму нарахованого резерву формувати в обліку на контрактивному рахунку 47

«Забезпечення майбутніх витрат і платежів» і відобразити у балансі окремим рядком із мінусом в активі балансу (звіту про фінансовий стан) (рекомендовано рядок 1105 «Резерв знецінення запасів»). Нарахована сума резерву по відношенню до суми запасів свідчатиме про зниження вартості ресурсів і надасть можливість контролю за роботою комерційних відділів. Для відображення в системі обліку суми резервів, знижок, переоцінок та нестач запасів важливим є застосування автоматизованої ідентифікації продукції на основі штрихового кодування, що сприятиме удосконаленню методики обліку товарних запасів і відповідно достовірного визнання суми витрат» [2, с. 235].

Враховуючи вищезазначені підходи, можна зробити висновок, що науковцями пропонуються різні підходи до облікового відображення резервів під знецінення запасів. З метою формування належної аналітики та деталізації чистої вартості реалізації за кожною одиницею запасів, вважаємо за доцільне резерв під знецінення запасів обліковувати шляхом відкриття контрактивних субрахунків до субрахунків запасів, які обліковуються у суб'єкта господарювання на дату балансу. Наприклад, 2011 «Резерв під знецінення сировини та матеріалів», 2811 «Резерв під знецінення товарів на складі» тобто з урахуванням номенклатури запасів підприємства. Відповідно при формуванні бухгалтерських проведення за кредитом субрахунку слід відобразити формування резерву під знецінення запасів, а за дебетом – списання раніше сформованого резерву під знецінення запасів в результаті вибуття (списання) таких запасів.

В частині оподаткування операцій зі створення та списання резерву під знецінення запасів, на особливу увагу заслуговують порядок нарахування ПДВ та податку на прибуток. У випадку, якщо на дату придбання запасів виник податковий кредит, у підприємства на дату нарахування резерві під знецінення запасів відсутні підстави для його коригування. слід звернути лише увагу на нарахування компенсуючи податкових зобов'язань у випадку продажу запасів за ціною нижче вартості їх придбання.

При обчисленні об'єкта оподаткування податком на прибуток підприємств при нарахуванні та списанні резерву під знецінення запасів виникають податкові різниці, зокрема:

- у випадку нарахування резерву під знецінення запасів фінансовий результат до оподаткування збільшується на суму такого створеного резерву;
- у випадку списання резерву під знецінення запасів фінансовий результат до оподаткування зменшується на суму резерву, що був створений стосовно відповідних номенклатурних позицій, які вибули за період.

Отже, використання резерву під знецінення запасів як способу визначення чистої вартості реалізації запасів може здійснюватися лише за рішенням суб'єкта господарювання, якщо воно закріплено в обліковій політиці. Перевагою використання даного підходу є збереження історичної вартості придбання запасів та відстеження випадків їх продажу нижче вартості придбання.

Список використаних джерел

1. Дерій О. І., Ярова Н. І. Знецінення запасів: облік та податкові наслідки. *Науково-економічні аспекти розвитку підприємств аграрної сфери: облік, оподаткування і контроль. Всеукраїнська науково-практична інтернетконференція*. 21-22 листопада 2019 рік Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2019. С. 28-30.
2. Корольова О. І. Особливості організації обліку витрат на підприємствах машинобудування. *Вісник Національного транспортного університету*. НТУ, 2013. Вип. 28. С. 233-241.
3. Подмешальська Ю. В., Парнюк О. В. Документальне забезпечення обліку товарних запасів на підприємстві. *Агросвіт*. 2020. № 22. С. 97-104.

*Залюбовська Світлана Сергіївна,
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
економіки та менеджменту ЗЕД,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Державні борг, як ефективний важіль впливу державної політики на розвиток країни, є звичайним явищем для світової економіки і, в період фінансових криз, що супроводжуються швидкою девальвацією національних валют відбувається зростання державного боргу, яке впливає на макроекономічну стабільність та призводить до боргової кризи, що є чинником гальмування економічної розвитку різних країн світу.

Як засвідчують світові тенденції – в той чи інший період всі суб'єкти господарювання живуть в борг. Це призводить до того, що майбутні покоління ще не народившись стають боржниками. [1].

Державні органи влади в античну та середньовічну епохи потребували фінансування, як і в сучасних умовах розвитку. Однак вони не позичали «публічно» згідно концепції залучення фінансових ресурсів в населення.

Протягом усіх епох розвитку державні органи влади зверталися до позик, тому поступове зростання державного боргу можна розглядати як закономірний процес. Науковці по різному характеризують цей процес. Сміт А., Рікардо Д. та їх послідовники негативно відносилися до розвитку державного боргу. На їх думку, зростання державного боргу, як правило, тягне підвищення ставок діючих податків або навіть введення нових податкових платежів, адже основне джерело погашення державних боргових зобов'язань і витрат з його обслуговування, як правило, один – бюджет, в якому ці засоби закріплюються як витрати і виділяються окремим рядком. У державних боргах вони бачили лише крайній засіб, яким можна користуватися за відсутності інших можливостей. Для країни вигідніше покривати будь-які надзвичайні витрати, не виключаючи витрат на ведення воєн, за рахунок прямого збільшення податків, чим вдаватися до кредиту.

Вони вважали, що населення саме повинне нести тягар по погашенню своїх боргів, а не перекладати їх у вигляді податків на подальші покоління [2; 3].

Головним напрямом фінансової діяльності держави в особі державних органів влади є управління державним боргом. Неefективне управління позиковими ресурсами, залученими із зовнішніх та внутрішніх фінансових ринків, може ставити під загрозу стабільність фінансової системи країни, що зрештою знижує добробут населення країни. [4].

Управління державним боргом – це процес встановлення та реалізації стратегії управління державним боргом з метою залучення необхідного обсягу фінансування за мінімально можливих витрат у середньо- та довгостроковій перспективі, що узгоджується з помірним ступенем ризику. Інші дослідники, вважають, що управління державним боргом – це процес розробки та реалізації стратегії розумного управління державним боргом з метою задоволення потреб уряду у фінансуванні, досягнення цілей витрат та ризику та інших цілей управління державним боргом, які він може встановити, як підтримка ефективного ринку державних цінних паперів [5].

Фінансові кризи останніх років показали необхідність переосмислення ролі та значення системи управління державним боргом. Головними складовими цієї системи є суб'єкти та об'єкт при взаємодії яких відбувається посилення спроможності урядів різних країн ефективно та стійко управляти своїми державними боргами на підтримку скорочення бідності, розвитку, прозорості та належного управління.

Система управління державним боргом забезпечує більш широкий спектр фінансових інструментів, включаючи поєднання як традиційних джерел. Вона також консолідує набір всеохоплюючих та альтернативних варіантів фінансування, включаючи, але не обмежуючись комерційним боргом, державно-приватним партнерством та випуском облігацій. Така система визначає загальну політику, орієнтири, правову та інституційну основу для придбання, використання та управління державним боргом.

Основною метою існування системи управління державним боргом є забезпечення фінансування дефіциту уряду з урахуванням компромісу з витратами, зберігаючи стійкість боргу в довгостроковому періоді та забезпечуючи ефективно використання позикових фінансових ресурсів.

Досягти ефективності системи управління державним боргом можливо лише при наявності незалежної фінансової установи, яка здатна результативно управляти боргом. Згідно світової існує три моделі інституціональної підтримки управління державним боргом: банківські установи, державні органи та незалежна фінансова установа.

Історія свідчить, що в більшості європейських країн застосовується модель системи управління державним боргом при якій існує незалежна фінансова установа, повноваження якої включають вибір найбільш оптимальних методів управління державним боргом, випуск облігацій державної позики, здійснення витрат на обслуговування державного боргу. Рівень підпорядкування органів управління державним боргом залежить від фіскальної політики кожної країни та існуючого інституційного середовища.

Управління державним боргом відрізняються і залежать конкретно, яку модель управління використовує та чи інша країна. Часто його вважають універсальним, проте необхідно пам'ятати, що та модель, яка працює в одній частині світу може не працювати в іншій частині світу. Моделі управління мають жорстку і м'яку силу та відрізняється одна від іншої такими критеріями, як: статусом та місцезнаходженням, цілями управління державним боргом, емісією державних цінних паперів, активною торгівлею, ризик-менеджментом, особливостями управління борговою стійкістю.

Такий підхід в управлінні державним боргом дає можливість обрати індивідуальну систему, яка найбільш відповідатиме традиціям та особливостям розвитку тої чи іншої країни.

Сьогодні український уряд вживає усіх заходів щоб модернізувати процес управління державним боргом. В цьому напрямі розробляється стратегія управління боргом, яка передбачає встановлення цілей управління боргом, розуміння наслідків витрат та ризиків, а також створення міцної системи управління, включаючи забезпечення відповідальності розпорядників боргу за ефективне впровадження стратегії. Не менш важливим є врахування того, що стратегію не розробляють окремо, а враховують макроекономічні чинники та рівень розвитку внутрішнього ринку.

Таким чином, з огляду на зазначене варто зауважити, що державні органи управління повинні прагнути забезпечити оптимальний рівень державного боргу, який не шкодитиме соціально-економічному розвитку України, а навпаки стане опорою в її майбутньому розвитку. Визначення оптимальної стратегії управління державним боргом є важливим завданням на найближчу перспективу.

Список використаних джерел

1. Федоров В. А. Боргова функція сучасної держави : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 176 с.
2. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения. Москва : Госполитиздат, 1955. Т. 1. 358 с.
3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Москва : Соцэкгиз, 1962. 684 с.
4. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Москва : Государственное издательство политической литературы, 1962. Т. 25. Ч. 2. 551 с.
5. Воробйов Ю. М., Гриценко О. І Державний борг та його вплив на соціально-економічний стан України в умовах світової фінансової кризи. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2009. № 1. С.22–34.

*Зоріна Олена Анатоліївна,
доктор економічних наук, професор кафедри
обліку, аудиту та оподаткування;
Петраковська Олена Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри обліку, аудиту та оподаткування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОПЕРАЦІЇ З ДАВАЛЬНИЦЬКОЮ СИРОВИНОЮ: ЗНАЧЕННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

Для вітчизняних підприємств операції з давальницькою сировиною можуть вирішити низку їх фінансових, виробничих, техніко-технологічних, ресурсних, кадрових проблем, найістотніше пов'язаних із згортанням виробничих процесів і загрозою банкрутства, та водночас підняти на якісно новий рівень розвитку й успішно репрезентувати у міжнародному діловому колі.

На сучасному етапі можемо констатувати той факт, що у науковій, нормативно-правовій та підприємницькій сферах немає чіткого виокремлення такого поняття як «операції з давальницькою сировиною» поряд із толінговими операціями, серед теоретиків та практиків відсутнє єдине однозначне розуміння його сутності, для керівників й фахівців господарюючих структур не до кінця зрозумілими залишаються різноаспектні мотиви їх впровадження та здійснення. У науковій та практичній літературі зустрічається поняття «толінгові операції», яке часто ототожнюється із операціями з давальницькою сировиною, що обумовлює відсутність єдності трактувань та неможливість визначення даних операцій як об'єкту бухгалтерського обліку.

Впродовж останніх років наковці почали активно вживати такий термін як «толінг», дане визначення регулярно обговорюється на сторінках вітчизняних видань. Термін «толінг» набув поширення у міжнародному співробітництві, його визнала Світова організація торгівлі як одну з форм міжнародного поділу праці. Однак у чинному законодавстві термін «толінг» не визначено, у Митному кодексі України використовується поняття «товари, розміщені у митному режимі переробки» [1].

До 01.06.2012 р. в Україні діяв Закон України «Про операції з давальницькою сировиною» [2], який втратив чинність у зв'язку прийняттям Митного Кодексу України у новій редакції. Зазначимо, що саме у цьому Законі були зазначені поняття «давальницька сировина» та «операції з давальницькою сировиною».

Наразі визначення «давальницька сировина» знаходимо у статті 14 «Визначення понять» чинного Податкового Кодексу України, в якій вказано, що «давальницька сировина – це сировина, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії, що є власністю одного суб'єкта господарювання (замовника) і передаються іншому суб'єкту господарювання (виробнику) для виробництва готової продукції, з подальшим переданням чи поверненням такої продукції або її частини їх власникові чи за його дорученням іншій особі» [3].

Питанням визначення сутності дефініції «давальницька сировина» науковцями приділяється досить значна увага, що засвідчує важливість даного питання. Дослідження свідчать про різноманітність трактувань поняття «давальницька сировина», що зумовлено насамперед частковим висвітленням його окремих аспектів та відсутністю системного тлумачення цієї категорії.

Можна відмітити, що у визначенні, наведеному в Податковому кодексі, не акцентується увага на вітчизняному чи іноземному статусі замовника або виконавця, на відміну від Закону України «Про операції з давальницькою сировиною», де чітко було сказано про зовнішньоекономічний характер таких операцій, причому особливою вимогою була зміна коду УКТ ЗЕД після переробки давальницької сировини [2]. Що наразі стосується міжнародного характеру операцій з давальницькою сировиною, то його можна помітити у Митному Кодексі України, який передбачає два митних режими – переробка на митній території та переробка за межами митної території [1].

На підставі ретельного вивчення та аналізування різних трактувань понять «давальницька сировина» та «операції з давальницькою сировиною» вважаємо за доцільне використовувати їх нормативно-правові дефініції, представлені у чинному Податковому Кодексі України, котрі доволі ґрунтовно розкривають структуру, характерні особливості та функціональне призначення таких операцій.

Що стосується безпосередньо толінгу і толінгових операцій, то, як зазначалось вище, у вітчизняній нормативно-правовій базі таких понять не закріплено. Тому для встановлення їхньої сутності слід звернутись до вітчизняної й зарубіжної наукової літератури, які пропонують визначення цих понять. Розглянувши позиції різних авторів та їх трактування дефініції «толінг», можемо зробити висновок, що головним критерієм, який відрізняє толінгові операції від операцій з давальницькою сировиною, є їх зовнішньоекономічний характер, а саме основні учасники толінгових операцій – власник давальницької сировини і переробне підприємство – повинні бути представниками різних держав.

З огляду на визначення, наведені вище, можна стверджувати, що операції з давальницькою сировиною – це господарські операції, що передбачають співпрацю між підприємствами щодо передачі одним контрагентом давальницької сировини іншому з метою переробки та виготовлення готової продукції, яка підлягає поверненню виконавцем замовнику за отриману винагороду. Деякі автори стверджують, що такі операції здійснюються в межах однієї країни за договором підряду (посилання). Вважаємо, що таке узагальнення є не зовсім вірним, оскільки значний час в нашій країні використовувався саме термін «операції з давальницькою сировиною», і навіть на сьогодні в законодавстві не зустрічається поняття «толінгові операції». Хоча є зерно істини в тому, щоб при заключенні саме міжнародних договорів про перероблення давальницької сировини використовувати останній термін, оскільки він більш звичний для міжнародної практики. Таким чином, на нашу думку, толінгові операції є різновидом операцій з давальницькою сировиною, які використовуються у взаємостосунках між контрагентами різних країн.

Зокрема, вважаємо, що категорія «операції з давальницькою сировиною» є ширшим та загальним поняттям відносно категорії «толінгові операції», під якими доцільно розуміти сукупність господарських операцій, що виникають між підприємством-резидентом та підприємством-нерезидентом щодо переробки давальницької сировини з метою отримання готової продукції, на умовах, визначених договором та у межах чинного законодавства.

Не зважаючи на те, що такі операції мають спільні характеристики: наявність двох контрагентів (підприємство-замовник та підприємство-виконавець) та збереження права власності підприємства-замовника як на сировину, що передається, так і на продукцію, що буде виготовлена підприємством-виконавцем по закінченню договору, відображення в системі бухгалтерського обліку операцій з давальницькою сировиною між вітчизняними контрагентами та толінгових операцій суттєво відрізнятиметься, адже толінгові операції стосуватимуться зовнішньоекономічної діяльності, що визначатиме відмінний режим оподаткування та здійснення таких операцій під митним контролем.

Враховуючи приведення вітчизняної нормативної бази у відповідність до міжнародних стандартів, вважаємо за необхідне введення законодавчого визначення поняття «толінгові операції» для забезпечення чіткого розуміння визначення їх сутності для іноземних суб'єктів господарювання, для уникнення непорозумінь між партнерами толінгової взаємодії, для налагодження плідної міжнародної співпраці.

Таким чином, досліджуючи операції з давальницькою сировиною як об'єкт бухгалтерського обліку, на підставі аналізу підходів щодо трактування сутності основних та суміжних категорій було встановлено ототожнення у наукових джерелах понять «операції з давальницькою сировиною», «толінг» та «толінгові операції». Для уточнення понятійно-категоріального апарату, розмежовано визначені вище поняття та запропоновано розглядати толінгові операції як різновид операцій з давальницькою сировиною при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України № 4495 – VI від 13.03.2012 р. зі змінами і доповненнями від 23.10.2013 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
2. Закон України «Про давальницькі операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах» від 15. 09. 1995 № 327/95 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/108>
3. Податковий Кодекс України від 11. 12. 2019/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РИЗИКУ: ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

З розвитком холдингових структур власники дедалі більше відходять від безпосереднього управління підприємством шляхом делегування цієї функції найманим менеджерам. Підприємства об'єднуються, формуючи розгалужену управлінську структуру, загальна кількість працівників зростає; кількість функцій, делегованих окремим працівникам, також збільшено; в діяльності застосовують нові технології. Це призводить до необхідності перегляду системи внутрішнього контролю підприємства, особливо в частині здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

«Нині питання налагодження ефективно діючої системи внутрішнього контролю на багатьох підприємствах далекі від рішення, не дивлячись на актуальність. Господарючі суб'єкти, що мають вади в організації системи внутрішнього контролю, зумовлюють помітні фінансові втрати, а підприємства, які надають важливу увагу внутрішньому контролю, мають ліпший результат у діяльності. Чимало керівників підприємств розпочинають розуміти важливість та необхідність добре налагодженої системи внутрішнього контролю» [2, с. 33].

Проведення внутрішнього контролю на підприємстві не є обов'язковою процедурою і не закріплене чинним законодавством, проте його організація та здійснення є необхідною умовою управління господарською діяльністю. Система внутрішнього контролю дозволяє виявити та усунути фінансові, правові та виробничі ризики, виявити факти господарського життя, пов'язані з умисним або випадковим порушенням працівниками покладених обов'язків, що призводить до погіршення ділової репутації та фінансового стану підприємства.

Правильно організована система внутрішнього контролю ЗЕД в умовах ризику включає:

- чітке встановлення цільового спрямування внутрішнього контролю ЗЕД в умовах ризику та під впливом факторів невизначеності зовнішнього та внутрішнього економічного середовища;
- визначення суб'єктів і об'єктів внутрішнього контролю ЗЕД;
- інформаційне, організаційне та методичне забезпечення проведення внутрішнього контролю ЗЕД в умовах ризику;
- організаційні положення узагальнення результатів та оцінки ефективності функціонування системи внутрішнього контролю ЗЕД в умовах ризику.

Організаційне забезпечення внутрішнього контролю ЗЕД в умовах ризику передбачає розробку сукупності внутрішніх організаційно-розпорядчих документів, використання яких забезпечить ефективного проведення та отримання достовірної, об'єктивної та неупередженої інформації щодо здійснених зовнішньоекономічних операцій та наслідків виникнення ризиків в даній сфері.

На етапі організації внутрішнього контролю ЗЕД слід здійснити детальний розподіл контрольних функцій та повноважень між суб'єктами організації внутрішнього контролю (власник, керівник, уповноважена особа) та суб'єктами здійснення внутрішнього контролю (працівники підрозділів внутрішнього контролю, працівники задіяні у здійсненні ЗЕД).

«Враховуючи різноманітність суб'єктів внутрішнього контролю зовнішньоекономічних договорів, перетині їх функціональних обов'язків в ході виконання перевірок, необхідно упорядкувати та систематизувати черговість виконання контрольних процедур щодо одного об'єкта представниками різних служб підприємства й закріпити це у таких внутрішніх регламентах підприємства, як: посадові інструкції, положення про відповідні структурні підрозділи (служби, відділи), положенні про внутрішній контроль» [1, с. 67].

Організаційне забезпечення слід розглядати як сукупність внутрішніх документів, що регламентують функціонування організаційної структури суб'єктів внутрішнього контролю. Серед основних елементів організаційного середовища внутрішнього контролю ЗЕД в умовах ризику слід використати документальне забезпечення та сукупність внутрішніх регламентів.

Розробка та затвердження Положення про організацію та порядок здійснення внутрішнього контролю ЗЕД в умовах ризику, Плану внутрішнього контролю ЗЕД підприємства, Програми внутрішнього контролю ЗЕД підприємства, Регламенту обміну інформацією та комунікацій між структурними підрозділами в сфері ЗЕД, забезпечує єдине розуміння та встановлення найбільш доцільних форм та заходів внутрішнього контролю зовнішньоекономічних операцій в умовах ризику.

Запропоновані розпорядчі документи, повинні бути конкретними та забезпечувати впевненість у тому, що суб'єкти внутрішнього контролю в сфері ЗЕД їх знають, розуміють та виконують. Обґрунтованість складених планів та програм внутрішнього контролю ЗЕД дозволяє здійснити об'єктивну оцінку законності і доцільності здійснених зовнішньоекономічних операцій, повноти їх відображення на рахунках бухгалтерському обліку, здійснити оцінку впливу наслідків настання ризиків ЗЕД на фінансові результати діяльності підприємства.

Сукупність розроблених заходів та підходів до організації системи внутрішнього контролю ЗЕД в умовах ризику створює умови для застосування різних форм контролю з урахуванням специфіки діяльності підприємств торгівлі, включаючи систему раціонального розподілу контрольних функцій між структурними підрозділами та службою внутрішнього аудиту. Правильно налагоджена система організації внутрішнього контролю ЗЕД зводить до мінімуму здійснення будь-яких шахрайських дій, а результати контролю дозволяють побудувати оптимальну з точки зору ефективності та витрат систему захисту бухгалтерської інформації, адекватну поточним завданням та цілям підприємницької діяльності.

Список використаних джерел

1. Глущенко Я. І. Внутрішній контроль зовнішньоекономічного договору: інформаційно-організаційні та методичні аспекти. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 16. С. 64-68.

2. Мулик Я. І. Методичні та організаційні підходи до системи внутрішнього контролю на підприємстві. *Агросвіт*. 2020. № 17-18. С. 28-38.

*Кочик Сергій Олександрович,
аспірант,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ І КЛАСИФІКАЦІЯ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ

Кожне підприємство час від часу застосовує в своїй практиці різні варіанти законних способів мінімізації витрат, спрямованих на сплату податків.

В Україні найбільш популярним законним способом зменшення сум податкових відрахувань є податкове планування. Для ефективної реалізації податкової політики та оцінки її альтернативних варіантів, підприємство повинно використовувати коректні методи податкового планування, пов'язані з особливостями оподаткування конкретних видів економічної діяльності.

Євтушевська О. О. зазначає, що податкове планування – це частина корпоративного податкового менеджменту; система заходів суб'єктів господарської діяльності, спрямована на максимальне і правильне використання податкового законодавства з метою встановлення балансу між оптимально можливим рівнем податкового навантаження та величиною податкових ризиків [1].

Основами податкового планування є:

1) облік основних напрямків розвитку податкової, бюджетної та інвестиційної політики держави;

2) розробка облікової політики підприємства і проведення договірних компаній з урахуванням їх податкових наслідків;

3) правильне і повне використання всіх встановлених законом пільг, звільнень від податків і виконання обов'язків платників податків;

4) оцінка можливостей отримання відстрочок і розстрочок зі сплати податків, а також різних податкових і інвестиційних податкових кредитів.

Суб'єкти господарювання для досягнення мети – зниження податкових ризиків, повинні пам'ятати про дотримання принципів податкового планування.

Принципами податкового планування є:

1) принцип законності (дотримання податкового законодавства при формуванні та оплаті податкових платежів);

2) принцип обґрунтованості (наявність необхідних доказів для захисту своєї позиції перед податковими органами в разі застосування спірних або непопулярних методів податкового планування);

- 3) принцип вигідності (застосування податкової політики, прийнятої з урахуванням інтересів організації);
- 4) принцип доступності (інструменти повинні бути зрозумілі виконавцям);
- 5) принцип оперативності (проведення своєчасного податкового планування з урахуванням змін в податковому законодавстві);
- 6) принцип альтернативності (розробка безлічі варіантів податкової оптимізації з можливістю вибору найбільш виграшного для підприємства);
- 7) принцип конфіденційності (збереження інформації про застосування методів податкового планування);
- 8) принцип комплексності (застосування методів податкового планування з урахуванням всіх правових галузей) [2].

Виходячи зі спрямованості і масштабів, виділяють:

- 1) стратегічне податкове планування – це сукупність методів управління базами оподаткування, об'єднаних за певними ознаками на довгострокову перспективу [3];
- 2) поточне (оперативне) податкове планування – це складання оптимальних варіантів, що дозволяють знизити податковий тягар суб'єкта господарювання в кожному конкретному випадку і окремому податковому періоді.

Залежно від об'єктів податкового планування виділяють:

- 1) податкове планування суб'єкта господарювання в цілому;
- 2) податкове планування структурних підрозділів (філій, територіально відокремлених підрозділів).

Виходячи з тривалості планового періоду, виділяють [4]:

- 1) оперативне планування (не більше 30 календарних днів);
- 2) середньострокове планування (від 30 днів до року);
- 3) довгострокове планування (понад рік).

В даний час існує величезна кількість видів податкового планування, що дозволяє вибрати підприємству оптимальний для нього варіант.

Продумане податкове планування з урахуванням особливостей сучасних проблем вимагає вживати заходи, що сприяють мотивації підприємців, і забезпечують відповідні потребам держави податкові надходження до бюджетів усіх рівнів – важливі аспекти в тому числі для подолання світової економічної кризи.

Податкова оптимізація – це обґрунтована дію платника податків з метою правомірного зменшення податків, природний процес для бізнесу і правильний для ведення здорової конкуренції і виконання головної підприємницької функції – отримання прибутку, проте це доречно тільки в тому випадку, якщо не порушуються права інших платників податків, держави та законодавства про податки і збори в цілому.

Модернізація податкового планування повинна охоплювати оподаткування підприємницької діяльності таким чином, щоб стимулювати впровадження інновацій, скорочення витрат і зростання прибутку компанії для подальшого перерозподілу податкових доходів з урахуванням структурної перебудови української економіки. Один з найбільш важливих факторів, що впливають на модернізацію податкового планування – це зміна структури податкових

надходжень, яка спирається на податковому потенціалі регіонів і поділ податкової системи на -макро і -мікрорівні.

Список використаних джерел

1. Євтушевська О. О. Податкове планування у системі корпоративного податкового менеджменту. *Економіка харчової промисловості*. 2021. Т. 13, Вип. 2. С. 34-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2021_13_2_6
2. Податкове планування та мінімізація податкових ризиків: навч. посіб. для студентів екон. спец. ВНЗ другого (магістер.) рівня спец. 071 "Облік і оподаткування" ден. та заоч. форм навчання / [А. П. Макаренко, Т. О. Меліхова, Н. С. Чакалова]. Запоріжжя: ЗДІА, 2017. 260 с.
3. Савицкая Г. В. Методика налогового планирования. М.: ИНФРА-М, 2014. 208 с.
4. Черкас Т. С., Долженко І. І. Податкове планування як складова системи фінансового управління підприємства. *Молодий вчений*. 2019. № 9(2). С. 491-495. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_9\(2\)_59](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_9(2)_59)

*Лубенченко Ольга Едуардівна,
доктор економічних наук,
професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

АУДИТ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ ТА НЕЗАВЕРШЕНОГО ВИРОБНИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВІ, ЩО НАДАЄ ПОСЛУГИ

За НП(С)БО 9 «Запаси», п. 24 запаси на дату оцінюються за меншою з двох величин: собівартістю та чистою вартістю реалізації [1]. Проведене авторами дослідження наказів про облікову політику де – яких суб'єктів господарювання під час аудиту свідчить, що накази не містять такої норми. За відсутності документів, що підтверджують проведення річної інвентаризації та конкретних приписів в наказі про облікову політику, аудитор неможливо визначити, що є на дату балансу найменшою з оцінок. Такий стан речей може привести до викривлення фінансової звітності.

Наявність в балансі незавершеного виробництва також потребує ретельної уваги аудитора. Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій № 291 від 30.11.1999 року, рахунок 23 «Виробництво» призначений для узагальнення інформації про витрати на виробництво продукції (робіт, послуг). За дебетом рахунку 23 «Виробництво» відображаються прямі матеріальні, трудові та інші прямі витрати, а також розподілені загальновиробничі витрати і втрати від браку продукції (робіт, послуг) з технологічних причин, за кредитом - вартість фактичної виробничої собівартості завершеної виробництвом готової продукції, вартість реалізованих (виконаних) робіт і послуг, собівартість виготовлених у допоміжних

(підсобних) виробництвах виробів, робіт, послуг (інструменту, енергії, ремонтно-транспортних послуг тощо) [2].

Аналітичний облік за рахунком 23 «Виробництво» ведеться за видами виробництв, за статтями витрат і видами або групами продукції (робіт, послуг), що виробляється (надається покупцям та замовникам). Якщо всі послуги реалізовано в поточному періоді і на кінець місяця немає незавершених процесів, то рахунок 23 списується в дебет рахунку 903 «Собівартість реалізованих послуг» у повному обсязі, тобто рахунок 23 не має сальдового залишку. Наявність сальдового залишку свідчить, що частина витрат не визнана витратами періоду, відповідно занижені витрати та завищено прибуток, що протирічить п. 7 НП(С)БО 16 «Витрати»: витрати визнаються витратами певного періоду одночасно з визнанням доходу, для отримання якого вони здійснені.

Наявність відхилень щодо обліку запасів та незавершеного виробництва, за умови, що ці статті є суттєвими, призводить до модифікації думки аудитора (думка із застереженням, негативна думка, відмова від думки). Якщо виявлені відхилення є несуттєвими, аудитор має про це сповістити персонал суб'єкта господарювання через лист тим, кого наділено найвищими управлінськими повноваженнями.

Висновок. В результаті невідповідного відображення господарчих операцій в обліку існує ризик некоректного представлення інформації для користувачів фінансової звітності. В такому випадку суб'єкту господарювання необхідно провести відповідні коригування фінансової звітності з урахуванням вимог НП(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» на підставі результатів аудиту.

Список використаних джерел

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text>

2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій № 291 від 30.11.1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>

*Нежива Марія Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансового аналізу та аудиту,
Київський національний торговельно-економічний університет*

ВНУТРІШНІЙ ТА ЗОВНІШНІЙ АУДИТ В ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАЦІЙ ЗЛИТТЯ ТА ПОГЛИНАННЯ

Злиття є поєднанням двох або більше незалежних компаній в одну, а поглинання є купівлею домінантною компанією акцій або активів іншої компанії. Проте інколи провести межу між цими двома поняттями дуже складно, тому їх поєднують в одне – процес злиття та поглинання (M&A).

Загальноприйнято злиття та поглинання (M&A) розуміти як один із додаткових способів укрупнення бізнесу, розширення діяльності компанії та сфер впливу на окремому ринку. Щоб обмежити негативні наслідки процесів M&A і не допустити надмірної концентрації, антиконкурентної поведінки та підвищення цін, необхідний контроль із боку держави. Основними напрямками контролю злиття та поглинання є: антистресове регулювання; оподаткування (від обсягу податкових виплат залежить і безпосередня вартість угоди злиття та поглинання); регулювання операцій із цінними паперами.

Коли злиттями управляють технології і глобалізація економіки, а не бажання компаній домінувати на ринках і підвищувати ціни, то можливі позитивні наслідки. Позитивним ефектом M&A є також активізація міжнародного співробітництва. Однак досягти ефекту за допомогою злиття чи поглинання вдається не завжди. Дослідження практики діяльності підприємств, пов'язаних з операціями зі злиття та поглинання, дало змогу дійти таких висновків:

- акціонери стурбовані високим рівнем ставок під час операцій із злиття і поглинання. Проте багато хто з них визнає успіх M&A за рахунок очікуваного збільшення вартості акцій. Невдалі злиття та поглинання можуть знищити ринкову вартість компанії, дестабілізувати її фінансову позицію та кредитні рейтинги, погіршити її стратегічну позицію, послабити організацію та пошкодити репутацію компанії;

- більшість компаній під час операцій зі злиття та поглинання працюють неефективно. Учасники вважають, що більшість публічних компаній погано працюють на всіх етапах процесу злиття та поглинання, від вибору потенційних цілей придбання до здійснення інтеграції після злиття;

- аудиторські комітети повинні використовувати ефективно час для підготовки майбутнього злиття та поглинання. Керівництво повинно забезпечити надійність процесу злиття та поглинання, наявність сильних та незалежних кадрів, які можуть швидко реагувати на зміни.

Аудит операцій зі злиття та поглинання є відомим компонентом діяльності аудитора. У цій діяльності аудитор, внутрішній або зовнішній, вибирає деякий обсяг операцій, щоб визначити їх відповідність повному циклу діяльності підприємства. Правильно спланований та виконаний аудит може допомогти сторонам досягти взаємного розуміння ключових бізнес-процесів, наприклад: процес створення вартості, включаючи продукцію та послуги; ринкову позицію та бренд; продажі та розповсюдження; покупців; виробництво продукції або надання послуг; поставки та управління процесами поставок; інформація, зв'язки, підтримка основної системи процесу створення вартості; працівники, навчання, корпоративна культура (включаючи структуру управління та трудові зв'язки).

Складовими елементами системи контролю за операціями M&A мають бути: зовнішній і внутрішній контроль, які в свою чергу поділяються відповідно на державний і незалежний (зовнішній аудит), а внутрішній – на перевірку і внутрішній аудит. Налагодження ефективної системи контролю за ресурсами кожним із перелічених суб'єктів сприятиме вирішенню проблеми забезпечення задовільного фінансового стану компанії та їх ефективності.

В Україні протягом останніх років внутрішній аудит набув значного поширення, а його мета і характер виконаних робіт стали різноманітнішими. Внутрішній аудит повинен відповідати потребам, які випливають із діяльності підприємства.

За результатами фінансово-господарської діяльності підприємств по підсумках фінансового року перевіряючий готує звіт, в якому міститься інформація про:

- підтвердження достовірності і повноти даних фінансової звітності за відповідний період;
- факти порушення законодавства під час здійснення фінансово-господарської діяльності, а також встановленого порядку ведення бухгалтерського обліку і представлення звітності.

Необхідність здійснення зовнішнього аудиту М&А є найбільш актуальною в декількох випадках:

- 1) у разі виникнення конфлікту інтересів між різними групами власників (акціонерів) або між групою акціонерів і менеджерами підприємства;
- 2) на вимогу банку або інвестиційного фонду;
- 3) за відсутності необхідного досвіду здійснення операцій М&А у працівників фінансової служби підприємства.

Таким чином, аудит операцій зі злиття та поглинання є відомим компонентом діяльності аудитора. У цій діяльності аудитор, внутрішній або зовнішній, вибирає деякий обсяг операцій, щоб визначити їх відповідність повному циклу діяльності підприємства. Правильно спланований та виконаний аудит може допомогти сторонам досягти взаємного розуміння ключових бізнес-процесів, наприклад: процес створення вартості, включаючи продукцію та послуги; ринкову позицію та бренд; продажі та розповсюдження; покупців; виробництво продукції або надання послуг; поставки та управління процесами поставок; інформація, зв'язки, підтримка основної системи процесу створення вартості; працівники, навчання, корпоративна культура.

*Новіченко Людмила Степанівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ АУДИТ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА РЕАЛІЇ РОЗВИТКУ

Поступова перебудова системи державного фінансового контролю в Україні з метою формування прозорого та раціонального використання коштів з бюджетів різних рівнів, зумовили виникнення та розвиток нових форм контролю, зокрема, державного фінансового аудиту. Основним призначенням державного фінансового аудиту, відповідно до вимог законодавства, є встановлення випадків незаконного та неефективного використання державних чи комунальних ресурсів, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, а також функціонування системи

внутрішнього контролю. Належне впровадження та здійснення державного фінансового аудиту Рахунковою палатою України та Державною аудиторською службою України є базисом для побудови дієвої системи контролю та оцінки ефективності використання бюджетних коштів.

Нагальним та проблемним питанням подальшого розвитку та удосконалення державного фінансового аудиту в Україні є переосмислення та перегляд концептуальних засад його здійснення як форми контролю. Ефективна та комплексна система державного фінансового аудиту є невід'ємним та важливим елементом розвитку нашої держави в напрямку євроінтеграції та формує передумови для раціонального використання бюджетних коштів і державних ресурсів. З набуттям чинності закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 року № 2939-ХІІ [1], сформувався лише базис для запровадження в Україні державного фінансового аудиту як однієї з ключових форм державного фінансового контролю за законним та ефективним використанням державних коштів і майна. Однак, зазначеним нормативним документом встановлені лише окремі основні постулати здійснення державного фінансового аудиту, що зумовлює низький рівень нормативного регулювання організаційних та методичних засад належної реалізації зазначеної форми контролю.

“Ефективне використання бюджетних коштів залишається однією з важливих проблем виконання бюджету як для України, так і більшості країн світу. Реалізація ефективної політики у сфері державних фінансів посідає важливе місце у процесі регулювання економічного розвитку держави. Тільки належне застосування новітніх форм державного фінансового контролю, до яких відноситься державний фінансовий аудит, в управлінні фінансовими ресурсами надасть можливість створити необхідні передумови для здійснення в державі ефективної економічної політики” [2, с. 121].

Практичне впровадження та генезис державного фінансового аудиту в Україні ускладнюється наявністю багатьох проблемних питань. Серед факторів, що перешкоджають ефективному розвитку державного фінансового аудиту є наступні:

– колізії на законодавчому рівні в частині ідентифікації сутності поняття «державний фінансовий аудит». Зокрема, визначення даного терміну наведено в законі України “Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні” [1]. При цьому Бюджетний кодекс України не містить трактування зазначеної дефініції, а також не врегульовує основні організаційно-методичні положення його здійснення. Також на сьогодні відсутній нормативний документ, у якому наводилися б предмет, об'єкти, види та форми здійснення державного фінансового аудиту;

– відсутність детальних та апробованих методик здійснення державного фінансового аудиту, що приводить до зниження результативності та дієвості державного фінансового аудиту як інструменту оцінки ефективності й раціональності використання ресурсів державного та місцевого бюджетів;

– недостатній рівень комп'ютеризації та автоматизації процедур державного фінансового аудиту, оформлення робочих та підсумкових документів за

результатами державного фінансового аудиту ключовими суб'єктами державного фінансового контролю;

– наявність обмежень в частині функцій суб'єктів державного фінансового контролю, зокрема, Рахункової палати України при здійсненні державного фінансового аудиту, а також в частині реалізації результатів аудиту ефективності;

– необхідність нагального та детального вивчення зарубіжної практики і досвіду здійснення державного фінансового аудиту з подальшою імплементацією алгоритмів та механізмів здійснення, напрямів удосконалення організаційно-методичного забезпечення державного фінансового аудиту.

Підтримуємо позицію О.Л. Ткач, що “система державного фінансового аудиту в Україні не забезпечує належного рівня виконання державою своїх повноважень у частині здійснення контролю за формуванням, розподілом і використанням державних коштів. Такий стан справ приводить до зростання кількості й обсягів фінансових правопорушень, а отже – до розкрадання державних коштів” [3, с. 208]. Тому, усунення вищезазначених недоліків та проблемних питань розвитку державного фінансового аудиту сприятиме розвитку України як демократичної держави, збереженню державної власності та активів, а також підвищенню ефективності та якості виконання функцій основними суб'єктами державного фінансового контролю. Подолання вищенаведених проблем нормального функціонування системи державного фінансового аудиту в Україні, повинно базуватися на послідовному та комплексному виконанні системи заходів та дій, спрямованих на побудову логічної та дієвої моделі державного фінансового аудиту, з урахуванням потреб національної економіки.

Список використаних джерел

1. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: закон України 26 січня 1993 року № 2939-ХІІ (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>

2. Процун К. С. Державний фінансовий аудит в Україні: теоретичні основи становлення і розвитку // ВІСНИК ЖДТУ. 2011. № 4 (58). С.121-123.

3. Ткач О. Л. Сучасні проблеми розвитку державного фінансового аудиту в Україні // Науковий погляд: економіка та управління. 2018. № 1. С. 206-210.

*Пантелєєв Володимир Павлович,
доктор економічних наук, професор,
приватний підприємець*

РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ ЗАСТОСУВАННЯ ESG-ФАКТОРІВ

Зміст ESG. Початок ХХІ сторіччя зумовив певні виклики, рівнозначною відповіддю на ці виклики став пошук нових підходів, категорій, які б змогли дати надійні інструменти адекватних рішень щодо викликів. Йдеться про забезпечення стійкого розвитку суспільства, адекватного стійкому розвитку

зовнішнього та внутрішнього середовища. Одним із важливих чинників розвитку у даному напрямку вважається ESG – це інтегроване екологічне, соціальне та корпоративне управління (англ. *Environmental, Social and corporate Governance, ESG*).

Нормативна база та регуляторне поле. У 2006 р. ООН та консорціум інституціональних інвесторів розробили *Принципи відповідального інвестування (PRI, Principles of Responsible Investment)* для підтримки залучених інвесторів, в тому числі в тому, щоб включити питання ESG в їх практику прийняття інвестиційних рішень. У 2011 році була сформована *Рада по стандартах фінансової звітності щодо стійкого розвитку (SASB, Sustainability Accounting Standards Board)* для розробки стандартів бухгалтерського обліку про стійкість для компаній, які розкривають суттєву інформацію про ESG. Щоб допомогти навчанню інвесторів, Інститут сертифікованих фінансових аналітиків CFA опублікував керівництво *«ESG вопросы в инвестировании: руководство для специалистов по инвестированию»* у листопаді 2015 року. Регламент Європейського союзу за інформацією про сталий розвиток. Розкриття інформації (англ. SFDR). Цей регламент встановлює три категорії інвестиційних фондів в залежності від ступеня їх участі у вирішенні ESG-питань. У Проекті Практичного керівництва по МСФЗ ED / 2021/6 «Коментарі керівництва», який переглядає IFRS PS 1 «Коментарі керівництва» від 2010 року. Рада бачить коментарі керівництва підходящим місцем для інформації про питання ESG, які істотні для інвесторів і кредиторів. Також ясно, що Рада передбачає застосування переглянутого PS в поєднанні, наприклад, з вимогами і керівництвом по екологічній стійкості. З точки зору економіки (менеджменту, управління) ESG має тісний зв'язок із управлінням корпораціями, управлінням портфелем, корпоративним аналізом тощо; зазначається підвищений інтерес до стійких інвестицій на фінансових ринках, значно зростає обсяг стійкого інвестування/ ESG-інвестування. Повна відповідність або високий ступінь відповідності визнаним критеріям сталого розвитку та є важливим чинником відносних переваг корпорації; такі корпорації будуть перебувати у найвигіднішому стані на ринку.

У сучасному світі ESG-чинники стали *Lingua franca* Лінгва франка (італ. *lingua franca* «франкська мова») — мова або діалект, який систематично використовується для комунікації між особами, рідними мовами яких є інші. Йдеться про нову концепцію управління. ESG-питання постійно знаходяться у назвах рубрик періодичних видань, наукових працях, об'явах рекламних/консалтингових агенцій тощо.

ESG-фактори в інвестиційному аналізі. Суттєвість ESG-факторів в інвестиційному аналізі, зокрема, екологічних і соціальних факторів, часто значно відрізняється для різних секторів. ESG-фактор вважається істотним, коли він впливає на довгострокову бізнес-модель компанії.

Краща світова практика менеджменту включає: розгляд ESG-факторів в звітах про інвестиційну політику; інтеграцію ESG-факторів в оцінку ризику або прибутковості інвестицій; а також використання ESG-міркувань в якості визначальних чинників при відборі інвестицій, які мають еквівалентні економічні вигоди, наприклад, для пенсійної програми.

Екологічні та соціальні фактори разом із факторами корпоративного управління використовуються інвесторами в відповідних екологічних і соціальних цілях. В рамках вивчення корпоративних фінансів розглядається термінологія ESG, підходи до реалізації ESG, а також стимулятори росту ESG в інвестиційному процесі.

Тематичне інвестування (англ. 'Thematic investment') - це інвестиції в теми або активи, пов'язані з особливими ESG-факторами, такі як чиста енергія, зелені технології або стійке сільське господарство. Цей підхід часто ґрунтується на потребах, що впливають з економічних або соціальних тенденцій. Дві загальнопоширені тенденції, пов'язані з ESG, - це попит на енергію і воду, а також наявність альтернативних джерел цих ресурсів. Глобальний економічний розвиток підвищив попит на енергетику, що разом із зростанням викидів вуглецю по загальноприйнятій думці може негативно вплинути на клімат Землі.

Питання. Практика розгляду ESG-факторів розвивалася повільно. Існує велика кількість екологічних і соціальних питань, а визначення того, які фактори можуть вплинути на результати компанії, є непростим завданням. Проблеми, що впливають на використання екологічної та соціальної інформації в інвестиційному процесі, включають дефіцит природних ресурсів, зміну клімату, глобальні економічні та демографічні тенденції та соціальну еволюцію. Хоча ESG-фактори раніше розцінювалися як нематеріальні або якісні дані, переосмислення ідентифікації та аналізу таких чинників, а також збільшення розкриття корпоративної інформації, привели до все більш кількісним даним. Термін SRI (соціально відповідальні інвестиції) став включати в себе інвестиційні цілі, які сприяють реалізації позитивних соціальних цілей, часто інвестування в компанії зі сприятливими екологічними або соціальними профілями. Підходи до застосування ESG-факторів в інвестиційному процесі варіюють від підходів, заснованих на (кількісних) значеннях до підходів, заснованих на цінностях (моральних і етичних). Ще один фактор, який підтримує зростання ESG, полягає в прийнятті інвесторами більш складних поглядів на стійке зростання та його вплив на інвестиційні показники. Оскільки на карту поставлена довгострокова ефективність їх фондів і інтереси їх бенефіціарів, деякі власники прагнуть позитивно впливати на те, як компанії ведуть бізнес, щоб мінімізувати витрати, пов'язані з ESG. Інституційні інвестори, які дотримуються філософії загальносвітових власників, вважають, що стійке глобальне економічне зростання необхідне для успішних інвестиційних показників.

Наглядний орган кожної країни Європи вирішує, які зобов'язання вона має на увазі, щоб бути «статтею 8» або «статтею 9» SFDR, так що вони не повинні бути однаковими, наприклад, в Іспанії і в інших країнах.

Регулятор фондового ринку в кожній країні Європи вирішує, який відсоток базових інвестицій інвестиційний фонд повинен мати у своєму портфелі, щоб він був світло-зеленим або темно-зеленим. Експерти, вважають, що регулювання стане фундаментальним поштовхом для вкорінення стійких інвестицій в Іспанії.

Проблеми обліку та звітності. Намагання корпорацій України відповідати запитам стейкхолдерів за вимогами ESG-факторів обумовлює формування та розкриття інформації про всі сфери діяльності, тобто, замість підготовки окремої «традиційної» фінансової звітності та нефінансової звітності корпорацій зараз формується корпоративна звітність. Дослідникам бачиться перспективним ф'южн (злиття, синтез) звітності соціальної, екологічної та звітності з управління корпорації у єдиний масив інформації.

Для забезпечення належної інформації потребує на оновлення «класичні» елементи методу бухгалтерського обліку (документування, інвентаризація, оцінка, калькулювання, бухгалтерські рахунки, подвійний запис, баланс, бухгалтерська звітність) та поява нових елементів та об'єктів, які враховують широке коло ризиків, визначення вартості підприємства, яка буде залежати від розкриття інформації про соціальні, екологічні та управлінські аспекти діяльності корпорацій, появи нових об'єктів бухгалтерського обліку; оцінка вартості корпорації, яку генерують або складають ESG-фактори тощо.

Передбачається розвиток методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності, розробка та застосування Міжнародних/національних стандартів корпоративної звітності сталого розвитку тощо. Підтвердження достовірності ESG-звітності з боку внутрішнього аудиту корпорацій та незалежного аудиту стануть ключовим елементом формування ESG-звітності. Доречно використовувати відомі пропозиції щодо звітності про стійкий розвиток, концепцію інтегрованої звітності, форми 10-k, Звіту про управління тощо; потрібний узагальнений досвід позитивної практики використання норм (стандартів, критеріїв) ESG, інформаційного забезпечення, внутрішнього корпоративного звітування, підготовки зовнішньої звітності, внутрішнього та зовнішнього контролю тощо із соціального, екологічного та управлінського напрямів ESG.

При реалізації функціоналу ESG-факторів в Україні, на думку дослідників, йдеться про нову парадигму бухгалтерського обліку — систему обліку сталого розвитку, визначальною ознакою якої є формування та реалізація нової філософії поглядів на сутність і характер змін, що відбуваються у глобальному економічному середовищі, національних економічних системах. Однією із стандартизованих технологічних платформ, які можуть використовуватися для інтегрованої звітності, є XBRL (Extensible Business Reporting Language), яка покращує способи створення, обробки, розподілу та аналізу інформації завдяки стандартизованому набору визначень, маркувань, розрахунків, посилань і контекстів, що застосовуються до індивідуальних цифрових і текстових даних. Подальші наукові дослідження доцільно проводити щодо розкриття та удосконалення організаційних і методичних інструментів у сучасній обліковій системі, які якнайбільш оптимально відповідають актуальним інформаційним запитам та формату ESG-звітності, якісний контент якої можна визнавати як один з методів верифікації сталого розвитку сучасного ефективного бізнесу [1, с.563-564].

Для найбільш повного розкриття інформації про соціальну, економічну та екологічну сфери діяльності компаній та створення системного бачення траєкторії її розвитку, ризиків та ефективності використання поряд з

виробничим і фінансовим людського та природного капіталів потребують уточнення та чіткого окреслення методики формування та розкриття інформації про індикатори соціальної справедливості, захисту прав людини, розвитку людського капіталу, досягнення цілей корпоративної стратегії тощо на основі системного підходу та концепції сталого розвитку (чинник складності інновації) [2, с.119].

Запровадження ESG-факторів доречно розглядати як інноваційний елемент корпоративного управління.

Список використаних джерел

1. Кундря-Висоцька О. П. Демко І. І. Екологічна, соціальна та управлінська (ESG) інформація в обліковій системі як інструмент верифікації концепції сталого розвитку, с. 554-565. Режим доступу:

https://www.researchgate.net/publication/343954229_ENVIRONMENTAL_SOCIAL_AND_MANAGEMENT_ASG_INFORMATION_IN_ACCOUNTING_SYSTEMS_AS_A_TOOL_FOR_VERIFYING_THE_CONCEPT_OF_SUSTAINABLE_DEVELOPMENT/fulltext/5f49ada792851c6cfd6c383/ENVIRONMENTAL-SOCIAL-AND-MANAGEMENT-ASG-INFO-RMATION-IN-ACCOUNTING-SYSTEMS-AS-A-TOOL-FOR-VERIFYING-THE-CONCEPT-OF-SUSTAINABLE-DEVELOPMENT.pdf

2. Васильєва Т. А., Макаренко І. О. Сучасні інновації в складанні та наданні корпоративної звітності// Маркетинг і менеджмент інновацій. 2017. № 1. С. 115-125. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2017_1_12.

Пилипенко Олексій Іванович,

доктор економічних наук,

професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування,

декан обліково-статистичного факультету,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ОЦІНКА ІНСТРУМЕНТІВ ПОЗИКОВОГО ФІНАНСУВАННЯ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ринок похідних цінних паперів є динамічним сегментом фондового ринку, що виступає важливим джерелом нарощування капіталу. Якщо на початку 90-х років ХХ ст. практично ніхто в Україні не знав, що таке похідні інструменти, то з 2005 року темпи розвитку цього ринку є стрімкими, у зв'язку з чим ринок деривативів виконує роль індикатора стану і перспектив змін національної економіки. Цим обумовлена актуальність пошуку можливостей удосконалення бухгалтерського обліку та оцінки деривативів, зокрема за МСФЗ, для досягнення економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Вчений Л. Примостка визначає поняття ринку похідних цінних паперів наступним чином: сукупність економічних відносин щодо перерозподілу (трансферту) ризиків, які виникають у процесі обміну фінансовими інструментами

чи товарами [1, с. 50]. Основна функція даного ринку полягає у формуванні механізмів хеджування (мінімізації) ризиків.

На відміну від світових ринків в Україні ринок деривативів розвивається нестабільно. Ще в 2016 році однією з ключових тенденцій вітчизняного ринку деривативів було збільшення обсягів емісії опціонних сертифікатів, що є позитивною тенденцією розвитку такого ринку [2, с. 10]. Серед негативних тенденцій функціонування ринку деривативів дослідники визначають обмеженість переліку інструментів ринку (ф'ючерсні контракти, опціони та опціонні сертифікати) [2, с. 11]. Крім того, важливим напрямом розвитку ринку Л. Примостка вбачає запровадження нових механізмів захисту його учасників шляхом застосування ліквідаційного неттінгу, що сприяє зменшенню ризиків і вивільненню капіталу [1, с. 62-63].

Зміст процедури ліквідаційного неттінгу полягає в дозволі сторонам деривативних контрактів завершити розрахунки між собою при настанні певної заздалегідь визначеної події, зокрема дефолту або неплатоспроможності контрагента. Враховуючи основну ознаку деривативів, що виражається в невизначеності їх справедливої вартості в майбутньому, організація бухгалтерського обліку операцій з деривативами є досить складним завданням, що вимагає врахування різноманітних ризиків і передбачає вибір методів та форм регулювання похідних фінансових інструментів через методологію бухгалтерського обліку. Відповідно, облікова політика підприємства повинна сприяти підвищенню економічної безпеки прав інвесторів, збереженню інтересів та безпеці суб'єктів господарювання.

У вітчизняній теорії і практиці відчувається дефіцит методологічних і методичних розробок, що дозволяють суб'єктам господарювання здійснювати дієвий облік похідних фінансових інструментів відповідно до принципів міжнародних стандартів. Повільні темпи розвитку законодавчої бази з регулювання фінансового і валютного ринку, відсутність фахівців у даній сфері й відповідної інфраструктури призводять до неможливості використання деривативів за їх безпосереднім призначенням. Лише в червні 2020 року Верховна Рада ухвалила Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів" [3], що визначає правові засади функціонування ринків капіталу та організованих товарних ринків в Україні, провадження професійної діяльності на зазначених ринках, врегулює відносини під час укладення й виконання деривативних контрактів та правочинів з ними.

В цілому організація бухгалтерського обліку похідних фінансових інструментів здійснюється в контексті положень Податкового кодексу України, Законів України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про цінні папери та фондовий ринок»; «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», П(С)БО 13 "Фінансові інструменти", а також ряду положень і методичних рекомендацій Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Оскільки ринок похідних фінансових інструментів в Україні не має великого досвіду, застосування положень міжнародних стандартів обліку поряд з П(С)БО здатне зробити істотний вплив на достовірність фінансової звітності

суб'єктів бізнесу. Дослідження підходів до організації і ведення обліку фінансових вкладень в тісному взаємозв'язку з практикою міжнародних стандартів фінансової звітності є досить актуальним.

Відповідно до МСБО 32 "Фінансові інструменти: розкриття та подання інформації" фінансовий інструмент – це будь-який контракт, який веде як до фінансового активу одного підприємства, так і до фінансового зобов'язання або інструмента капіталу іншого підприємства. При цьому до фінансових активів віднесені такі: грошові кошти; контрактне право отримувати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства; контрактне право обмінюватися фінансовими інструментами з іншими підприємствами за умов, які є потенційно сприятливі; інструментом капіталу іншого підприємства [4, с. 68].

Відповідно до МСБО та П(С)БО 13 "Фінансові інструменти" деривативи оцінюються та відображаються в балансі за справедливою вартістю. Якщо від операції з таким інструментом в поточний момент очікується дохід, зміна вартості деривативів вважається позитивною, оскільки вона збільшує активи підприємства. Зміна вартості деривативів визнається від'ємною, якщо від операції з ними в поточний момент очікуються збитки.

Ф'ючерсні та опціонні контракти первісно оцінюються в бухгалтерському обліку за справедливою вартістю. Справедлива вартість цих контрактів, виплата премії за якими обліковується через варіаційну маржу похідних, на дату операції дорівнює нулю. Справедлива вартість стандартних опціонів на дату операції дорівнює премії опціонів, яка відображається на балансових рахунках доходів та витрат за операціями з опціонами.

У випадку, якщо за ф'ючерсними та опціонними контрактами виплата премій відображається в обліку як варіаційна маржа, на дату операції вони відображаються на позабалансовому рахунку 03 «Контрактні зобов'язання» за їх видами згідно укладених контрактів. На цьому ж рахунку ведеться облік стандартних опціонних контрактів в кількісному вираженні відповідно до їх кодів, що містять розмір премії, яка сплачується в момент укладення контракту.

Відображення надалі в балансі ф'ючерсних і опціонних контрактів, виплата премії за якими обліковується через варіаційну маржу, відбувається за справедливою вартістю без витрат на операції, що відповідає вимогам МСБО 39. Зміна справедливої вартості опціонів розраховується відповідно до вимог облікової політики підприємства.

Однак бухгалтерський баланс та інші форми фінансової звітності, зокрема примітки до фінансової звітності, недостатньо інформативні для здійснення аналізу та комплексної оцінки фінансового стану підприємства. Це обумовлено тим, що звітність відображає фінансові результати минулої діяльності та не містить повної інформації, корисної для ухвалення інвестиційних рішень, не дозволяє визначити розмір майбутніх грошових потоків підприємства, ефективність використання його ресурсів, залучення позикового капіталу тощо.

Непродумана організація бухгалтерського обліку, як зазначає М.І. Бондар, "робить підприємство схожим на "чорну скриньку", параметри якого складно або неможливо отримати об'єктивними методами. Підприємствам, які реально хочуть продавати свої акції, робити первинну чи додаткову емісію, привертати засоби або отримати кредит, потрібно почати з себе, з удосконалення і систематизації

системи обліку й аналізу, щоб потенційний інвестор міг визначити законність дій підприємства та динаміку його розвитку. Керівник підприємства повинен забезпечити здійснення обліку й аналізу як для внутрішніх, так і зовнішніх користувачів” [4, с. 150]. Відповідно, значимість оцінки похідних фінансових інструментів в бухгалтерському обліку визначає актуальність пошуку концепцій, що сприятимуть найбільш якісному розкриттю фінансової інформації в звітності. Вибір методів оцінки похідних фінансових інструментів повинен враховувати ряд властивостей цих об’єктів бухгалтерського обліку, які не властиві іншим об’єктам.

Концепція оцінки вартості будь-яких об’єктів бухгалтерського обліку повинна сприяти досягненню цілей фінансової звітності, яка відповідно до МСФЗ передбачає подання інформації про фінансовий стан і результати діяльності компанії. При цьому потреба в одночасному поданні статичної і динамічної інформації є умовою прийнятності концепції оцінки. Так, використання поточної оцінки для показників балансу передбачає, що увага користувачів концентрується на вартості підприємства, відображеній в балансі, використання історичної оцінки забезпечує надання інформації про якість управлінських рішень в звіті про прибутки та збитки. Переоцінка показників балансу призводить до «розмивання» показників звіту про прибутки і збитки, а облік активів і зобов’язань на основі історичної оцінки не спроможний забезпечити достовірну інформацію про реальну вартість активів.

Отже, проблема узгодження П(С)БО з МСФЗ щодо оцінки похідних фінансових інструментів полягає в різних підходах до формування показників фінансової звітності. Розкриття бухгалтерської інформації за МСФЗ базується на відображенні господарських операцій і мети здійснення компанією певного виду діяльності. Юридичні вимоги або форма при складанні звітності за П(С)БО переважають над економічним змістом інформації, що розкривається. Ключова роль у застосуванні МСФЗ відводиться професійному судженню бухгалтера, вільному у виборі варіантів відображення господарських операцій задля максимально достовірного відображення економічного змісту операції. Врахування вимог нормативних документів України щодо бухгалтерського обліку обумовлює практично повну відсутність масової практики застосування бухгалтерами їх професійного судження.

Вибір оптимальної концепції оцінки похідних фінансових інструментів передбачає їх аналіз на відповідність чинникам і тенденціям, визначеним інформаційним суспільством, а також наявним моделям звітності.

Використання історичної вартості для оцінки фінансових інструментів є недоречним через нездатність такої оцінки реєструвати та відображати в звітності операції з фінансовими інструментами, оскільки їх договірна сутність проявляється в можливості нескінченно довго здійснювати операції, які не призводять до грошових розрахунків, однак збільшують фінансові ризики підприємства. Порівнянність показників, отриманих на основі історичної вартості, між періодами або різними підприємствами сумнівна, адже показники прибутку передусім залежать від часу придбання фінансових інструментів, альтернативних витрат і доходів. У разі заміни фінансового інструменту цей метод оцінки не відображає вартість заміщення об’єкта і ефект угоди стає не

очевидний. При продажу історична вартість не сприяє визначенню реального результату операції.

Однак нарощування кількості і складності використовуваних фінансових інструментів у діловій практиці через відсутність відповідної бухгалтерської інформації може призводити до негативних наслідків для підприємства та не задовольняти потреби користувачів звітності. Використання альтернативної концепції справедливої вартості для оцінки похідних фінансових інструментів обумовлює потребу в організації оціночного процесу задля забезпечення об'єктивності процесу оцінки, вибору цін і параметрів їх моделювання для фінансових інструментів. Від якості організації оціночного процесу залежать подальший вибір джерел фінансування і цілі інвестування, а також управління фінансовими ризиками.

Задля зниження впливу використання суб'єктивних припущень при оцінці слід дотримуватися принципів, що сприяють достовірності процесу оцінки похідних фінансових інструментів: незалежність суб'єктів, відповідальних за оцінку, від працівників, відповідальних за здійснення операцій; розмір винагороди за оцінку не повинен залежати від результатів за операціями; обмежений доступ до оцінки та підготовки даних для звітності; наявність політики оцінки у складі облікової політики підприємства, що визначає методи оцінки та відповідні процедури, завдання і відповідальність працівників на етапах оцінки, види портфелів, які знаходяться на балансі та за його межами, перелік принципів оцінки у всіх структурних підрозділах, джерела цінової інформації, враховуючи їх незалежність, надійність, стабільність і своєчасність, типи використовуваних цін (попит, пропозиція, середні), час фіксації цін, порядок вибору торгових майданчиків тощо. Основні положення облікової політики слід розкривати в поясненнях до річної фінансової звітності.

Достовірність оцінки похідних фінансових інструментів для подальшого відображення на рахунках бухгалтерського обліку повинна перевірятися шляхом порівняння результатів оцінки відповідно до отриманих цін або параметрів з результатами, наданими суб'єктами оцінки. Необхідність такої перевірки обумовлена потребою в мінімізації потенційних ризиків економічних втрат внаслідок використання неправильних цін і ринкових параметрів. Перевірку слід проводити по відношенню до ліквідних фінансових інструментів і до таких інструментів, що не мають ринкових цін. За результатами перевірки виявлені відхилення модельованих цін від ринкових цін повинні виноситися на розгляд компетентних фахівців для прийняття рішення про коригування використовуваних параметрів або моделей.

Список використаних джерел

1. Примостка Л. О. Біржовий ринок деривативів в Україні: історія, сучасність, перспективи розвитку / Л. О. Примостка, І. В. Краснова // Фінанси України. – 2014. – № 7. – С. 49-65.

2. Шевченко О. М., Шевченко О. О. Сучасні тенденції функціонування ринку деривативів в Україні / О. М. Шевченко, О. О. Шевченко // Економічна

теорія та історія економічної думки. – 2018. – № 16. – Режим доступу: 4.pdf (market-infr.od.ua).

3. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів" від 19.06.2020 № 738-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Про внесення змін до деяких з... | від 19.06.2020 № 738-IX (rada.gov.ua).

4. Бондар М. І. Інвестиційна діяльність: методика та організація обліку і контролю: монографія / М. І. Бондар. К.: КНЕУ, 2008. 256 с.

Побережний Олександр Вікторович,

аспірант,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ПОВЕДІНКУ ПЛАТНИКА ПОДАТКІВ

Традиційна економічна модель поведінки платника податків передбачає, що платник податків буде дотримуватися податкового законодавства, якщо сума штрафу, передбаченого за злочин, який може виникнути в результаті його виявлення, перевищує суму відповідного податку [3]. Через складність оподаткування, правопорушення може бути ненавмисним або, частіше, добровільним.

Виділяють безліч факторів, які можуть вплинути на рішення платника податків про те, чи варто дотримуватися податкового законодавства. До них належать, зокрема, міркування, пов'язані з соціальними цінностями, суспільною мораллю і уявленнями людей про державний сектор.

Науковцями розглядаються також такі фактори ухилення від податків, як:

– економічний фактор, до якого окрім зниження фінансового стану платника податків, як правило через наслідки світових криз, також включають високе податкове навантаження, що є особливістю податкової системи держави. При сплаті податкових зобов'язань, може відбутися зниження фінансового положення платника податків, в деяких випадках, до критичного, тому ухилення від оподаткування для даного платника податків, розглядається як єдиний вихід, для подальшого існування [1].

– політичний фактор, який пов'язаний з регулюючою функцією податків, так як держава здійснюючи управління фінансовими потоками, отриманими від податкових надходжень, проводить різну соціально-економічну політику. Тобто, держава може використовувати податкові надходжень, як засіб тієї чи іншої соціально-економічної політики, з метою впливу на групу певних платників податків. Громадяни та підприємства проти яких діє така політика, здійснюють певну протидію державі, за допомогою ухилення від оподаткування. В даному випадку, ухилення від оподаткування виступає як форма протидії, опору такій соціально-економічній політиці державній.

– моральні, їх ще можна назвати морально-психологічними, вони викликані не лише характером податкового законодавства, а й податковою системою держави в цілому. В даному випадку, особливо важливу роль відіграє особистісний фактор, який виражається в індивідуально-негативному емоційному відношенні до сплати податків, що призводить до реалізації вольового фактору, який в свою чергу спрямований на вчинення протизаконної дії [4].

Податкова культура – це перш за все ще один фундаментальний додатковий фактор, що сприяє дотриманню законодавства. У широкому сенсі податкова культура відноситься до розуміння суспільством необхідності сплати податків і пов'язаними з цим перевагами.

Ухилення від сплати податків в силу його впливу на податкову мораль є причиною тіньової економіки, хоча сама по собі ця практика не є тіньовою економічною діяльністю. Для боротьби з недотриманням податкових зобов'язань підкреслюється важливістю надання особливої уваги обслуговуванню клієнтів, якості, прозорості та простоті забезпечення дотримання податкового законодавства, а не просто примусу і стримування.

Відчуття ефективності політиків, їх здатність діяти в інтересах громадян, масштаби податкового шахрайства, податкова справедливість, якість державних послуг – все це важливі важелі податкової моралі.

– правові фактори. Тут виділяється недосконалість і нестабільність податкового законодавства. В податковому законодавстві все ще існує значна кількість прогалин, які в значній мірі ускладнюють використання правових норм платників податків, та сприяють зловживанню цим самим правом. Проблема зловживання правом існує (перевищення меж податкової оптимізації, недбалство платника податків), і вона особливо актуальна для існуючої податкової системи України [2].

Порушення загальної заборони на недобросовісні дії також відноситься до правового фактору. Таку поведінку назвати протиправною складно, так як суб'єкт діє відповідно до норм права, і крім зниження податкової бази, суб'єкт не має на меті досягнення будь-якої економічної вигоди. Сам по собі факт отримання необґрунтованої податкової вигоди аргументувати досить проблематично, в силу складності збору доказової бази, наявні переважно непрямих доказів і т.п.

Також додаткові труднощі створюють постійні зміни до податкового законодавства. Постійне очікування збільшення ставок податків, змушує громадян і підприємства заздалегідь занижувати обсяг податкових зобов'язань.

– організаційно-технічні фактори. Сюди варто віднести недоліки у взаємодії між органами податкового контролю, іншими органами контролю та органами правопорядку. Також варто віднести недосконалість процесуального законодавства, які обумовлюються неузгодженістю дій органів попередніх слідчих дій і арбітражних судів.

Недоліки форм і методів податкового контролю, стосуються технічних причин. Слід виділити факти незаконних залучень до адміністративної відповідальності, порушення порядку адміністративного провадження податковими органами, а також накладення зайвих штрафних санкцій [3].

У період різних соціально-економічних потрясінь, багато підприємств і громадян в цілому, перш за все знаходять «вихід з положення» в зниженні податкових зобов'язань та отриманні максимально доходу.

В даний час, способи ухилення від оподаткування, об'єднують в такі групи: фальсифікація бізнесу; маскування бізнесу; поділ бізнесу; об'єднання бізнесу; фіктивне банкрутство.

Список використаних джерел

1. Єніна А. О. Аналіз причин, що впливають на ухилення від сплати податків. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/31_2019_ukr/20.pdf.

2. Орловський Б. М. Ухилення від сплати податків чи податкове шахрайство: питання правової ефективності. *Правова держава*. 2020. № 38. С. 130-137.

3. Посаднева О. М. Соціологічний складник ухилення від сплати податків. *Підприємництво та інновації*. 2019. Вип.10. С. 160-165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pidinnov_2019_10_26

4. Юзвін З., Проценко В. Чому українці не платять податки. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/11/7/653440/>

Польова Ольга Петрівна,
магістрантка,

спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;
науковий керівник:

Бондарук Таїсія Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ПОДАТОК НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ І ЙОГО РОЛЬ У РЕГУЛЮВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Один з суб'єктів економіки є підприємство, яке є учасником суспільного поділу праці і виступає виробником, що спеціалізується на виготовленні певного товару чи послуг. З прибутку від реалізації продукції, основних фондів, нематеріальних активів, цінних паперів та іншої діяльності, підприємства сплачують податок на прибуток, який є бюджетоутворюючим податком та відіграє важливу регулюючу роль в економічній системі України.

Податок на прибуток є невід'ємним інструментом податкової політики будь-якої держави. За його допомогою можна стимулювати та підтримувати економічне зростання, інноваційний вектор розвитку держави, спрямовувати діяльність платників податків у суспільно корисних напрямках.

Питання формування та ролі податку на прибуток у регулюванні економічних процесів присвячувалися праці українських вчених-фінансистів,

таких як: Андрущенко В. Л., Волохова І. С., Дубовик О. Ю., Копчинська К.О., Слатвінська М. О, Сідельникова Л. П., Костіна Н. М..

Метою досліджуваної теми є особливості податку на прибуток підприємств та його роль у регулюванні економічних процесів.

Для обґрунтування даної мети необхідно поставити завдання:

- 1) розкрити сутність та використання податку на прибуток підприємств;
- 2) визначити особливості податку на прибуток підприємств;
- 3) дослідити роль податку на прибуток підприємств у регулюванні економічних процесів.

Об'єктом дослідження є податок на прибуток підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методичні аспекти визначення податку на прибуток підприємств та його роль у регулюванні економічних процесів.

Поняття «податок на прибуток підприємств», означає прямий податок, який підприємства сплачують з прибутку, одержаного від реалізації продукції (робіт, послуг), нематеріальних активів, основних фондів, валютних цінностей, цінних паперів та інших видів фінансово-матеріальних цінностей, із прибутку від орендних операцій, роялті та від позареалізаційних операцій [4, с. 189].

Порядок обчислення та справляння податку на прибуток підприємств регламентовано розділом III Податкового кодексу України (далі ПКУ), за яким платники податку – резиденти є суб'єкти господарської діяльності - юридичні особи, які провадять господарську діяльність як на території України, так і за її межами, та управитель фонду операцій з нерухомістю [2].

Платники податку - нерезиденти є юридичні особи, які утворені в будь-якій організаційно-правовій формі та отримують доходи з джерелом походження з України, за винятком установ та організацій, що мають дипломатичні привілеї; постійні представництва нерезидентів, які отримують доходи із джерелом походження з України або виконують агентські та інші функції стосовно нерезидентів чи їх засновників [2].

Базова ставка податку становить 18 відсотків, а «об'єктом оподаткування є прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом коригування фінансового результату до оподаткування, визначеного у фінансовій звітності підприємства відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, на різниці, які виникають відповідно до ПКУ» [2]. Базою оподаткування є грошове вираження об'єкту оподаткування, визначеного з урахуванням положень ПКУ.

Податок на прибуток підприємств посідає четверте місце, після податку з доходів фізичних осіб, податку на додану вартість та акцизного податку, серед основних бюджетоутворюючих податків. Він формує національний дохід держави у грошовій формі та виступає специфічною формою реалізації виробничих відносин.

Відповідно до Бюджетного кодексу [1] та Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік» податок на прибуток підприємств розподіляється між державним та місцевим бюджетами в пропорції (рис. 1):

Рис. 1. Розподіл податку на прибуток підприємств [1, 2, 3]

Даний розподіл податкових надходжень означає, з одного боку, зміцнити фінансову базу органів місцевого самоврядування, забезпечити поступальний розвиток територіальних громад [5, с. 21; 6, с. 218], а з іншого боку, зберегти за даним фіскальним інструментом його перерозподільну функцію [7 с. 11; 8, с. 59]. Також, можна зазначити, що висока пропорція зарахування податку на прибуток до державного бюджету обумовлена нерівномірністю розміщення підприємств.

Податок на прибуток підприємств має досить широку соціальну підтримку [9, с. 28] в наслідок того, що дає можливість державі коректувати розподіл прибутку, виходячи з критерію справедливості. У підприємства оподатковується не первинний капітал, а його приріст, тобто прибуток, що не перешкоджає подальшому розвитку бізнесу та не підриває основи соціального добробуту [10, с.114].

Особливості оподаткування прибутку в Україні залежить від таких факторів:

- підприємницької діяльності;
- національного менталітету;
- рівня розвитку економіки та життя населення.

Так як кожен з факторів схильний до нестабільності [11 с. 37], тому необхідно провадити виважену податкову політику, бути в змозі вчасно реагувати на будь-які зміни для мінімізації негативних та максимізації позитивних їх наслідків.

Регулювання економічних процесів за допомогою податку на прибуток передбачає комплекс важелів щодо стимулювання, стримування, сприяння відтворенню об'єктивних економічних процесів.

За допомогою податку на прибуток можна регулювати такі процеси:

1. Вибір правової форми організації бізнесу;

2. Розподіл трудових та матеріальних ресурсів між окремими сферами господарської діяльності;
3. Вибір методів фінансування інвестицій;
4. Розподіл прибутку (на споживання чи накопичення);
5. Регулювання темпів економічного зростання на макрорівні;
6. Розподіл та перерозподіл ВВП [4 с. 192].

Податок на прибуток підприємств має можливості для регулювання і стимулювання підприємницької діяльності, зокрема малого підприємництва [12 с. 117]. За допомогою цього податку держава також може здійснювати стимулюючий вплив на розвиток галузей або регіонів, а також на виробництво пріоритетних товарів, робіт, послуг, на пошук і впровадження інвестиційної та інноваційної діяльності [13, с. 84; 14, с. 143] та розвиток конкурентних відносин тощо. Цей вплив може здійснюватися за рахунок диференціації ставок оподаткування і надання пільг, амортизаційної політики, податкового кредиту та податкових знижок.

Отже, податок на прибуток підприємств реалізує регулюючу, стимулюючу та розподільчу функції, забезпечуючи територіальні громади стабільним фінансовим ресурсом. Податок на прибуток є одним із основних прямих податків, що формують дохідну частину бюджету України та наділений потужним регулюючим впливом на розвиток галузей національної економіки. Тому, ми зможемо за його допомогою стимулювати та підтримувати економічне зростання, інноваційний вектор розвитку держави, спрямовувати діяльність платників податків у суспільно корисних напрямках.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. №2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15.07.2021 р. №1690-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20>
4. Андрущенко В.Л. Податкова система: Навчальний посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2017. 416 с.
5. Бондарук Т. Г., Мельничук І. О. Місцеві податки та збори в Україні: суперечності та перспективи розвитку. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації*. Збірник наукових праць. К. : Типографія «Інтердрук», 2014. С. 17–24.
6. Бондарук Т. Г. Реформування місцевого оподаткування в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 6. С. 213–221.
7. Bondaruk T. H., Bondaruk I. S., Dubyna M. V. Financial sustainability as a factor of forming fiscal space of local budgets. *Economies' Horizons*. 2020. № 2(13). С. 4–16.
8. Бондарук Т. Г. Проблеми та перспективи оцінки фіскального простору місцевих бюджетів в умовах децентралізації. *Ринок праці та зайнятість населення*. Науково-практичний журнал. 2020. № 1(61). С. 55–64.

9. Bondaruk T. H., Bondaruk I. S. Conceptual foundations of the development of business social responsibility in Ukraine. *Economies' Horizons*. 2020. № 1(12). С. 26–32.

10. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Державне регулювання розвитку малого бізнесу і його соціальної відповідальності. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*: зб. наук. пр. 2019. № 3. С. 111–119.

11. Taisiia Bondaruk, Nataliia Melnychuk, Igor Bondaruk Instability and its government regulation. *Baltic Journal of Economic Studies*, Volume 4 Number 2. Riga: Publishing House “Baltija Publishing”, 2018, 316 pages. P. 32-40.

12. Бондарук Т. Г. Державна політика підтримки малого підприємництва *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 6. С. 115–121.

13. Бондарук Т. Г., Бондарук О.С. Інвестиційна безпека держави: стратегічні цілі та механізм забезпечення. *Статистика України*. 2019. № 2. С. 83-90.

14. Бондарук Т. Г., Бондарук О.С. Економічна природа механізму забезпечення інвестиційно-інноваційної безпеки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*: науковий журнал. Чернігів. нац. технол. ун-т. Чернігів: ЧНТУ, 2019. № 2. С. 143.

Рижов Володимир Васильович,

аспірант,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

НОВІТНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В РОБОТІ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ

Цифровізація проникає в усі сфери, змінюючи суспільство, економіку і процеси управління. Інтернет, соціальні мережі, великі дані і автоматизація процесів трансформують звичні моделі розвитку [4].

Інформаційні системи та технології в роботі податкової служби включають в себе будь-який тип програмного забезпечення, програми, платформи або цифрового інструменту, який підтримує оцифровку податкових процесів і покращує роботу податкових фахівців [1].

В сучасних умовах, в роботі податкової служби можна використовувати різні типи технологій, і цілком ймовірно, що з часом їх кількість буде тільки збільшуватися [1, 4]:

– роботизована автоматизація процесів (RPA), яка розроблена для автоматизації простих процесів, буде корисна для багатьох операцій, які є ручними, логічними і часто повторюються. Перевірка даних, створення звітів і введення даних – це приклади малоцінних завдань, які можуть виконуватися технічними інструментами RPA, а не людьми.

– інтелектуальна автоматизація процесів (SPA). SPA просуває RPA на крок вперед за допомогою машинного навчання, забезпечуючи більш інтелектуальний автоматизований робочий процес. Машинне навчання означає, що комп'ютери можуть «навчитися» виконувати завдання з часом, дозволяючи

інструментам SPA виконувати такі завдання, як класифікація документів або активів та маркування неструктурованих даних.

– штучний інтелект (ШІ) – комп'ютерні системи, які можуть виконувати завдання, подібні до людських, поступово стають реальністю. Хоча в даний час для податкової системи є кілька інструментів штучного інтелекту, цей тип податкової технології матиме розширені можливості аналізу даних, які поліпшать роботу податкової служби.

– хмарні обчислення. Багато податкових департаментів також починають використовувати переваги хмарних додатків – веб-додатків, які доставляються через Інтернет, а не «встановлюються» на машину. Підвищення рівня віртуалізації означає, що команди більше не прив'язані до фізичних пристроїв і можуть працювати де завгодно і коли завгодно.

В даний час податкова практика використовує ці типи технологій практично у всіх сферах оподаткування, використовуючи їх для всього, від податкового управління та вилучення даних до управління документами, подання декларацій, прогнозування, оплати рахунків і багато чого іншого.

У багатьох країнах податкові органи вклали кошти в платформи великих даних, розробили інструменти аналітики для поліпшення дотримання нормативних вимог і обмеження шахрайства і все активніше співпрацюють один з одним.

У Великобританії Податкова і митна служба Її Величності (HMRC) вже широко використовує технології для обробки даних і виконання нормативних вимог. Інноваційна комп'ютерна система інтелектуального аналізу даних «Connect», розроблена HMRC, змінила підходи до дотримання податкових вимог. Connect систематично зіставляє і аналізує дані, які повинні бути доступні відділу на законодавчій основі, загальнодоступну інформацію та соціальні мережі. Можливості співпраці, пропонувані системою Connect, яка може взаємодіяти з більш ніж 60 іншими країнами ОЕСР по всьому світу, демонструють трансформаційний характер сучасних технологій. Connect також взаємодіє з інтернет-даними, включаючи блоги, соціальні мережі та інші інтернет-джерела з «відкритим вихідним кодом» для створення більш повного уявлення про податкову історію людини або компанії. Протягом перших чотирьох років використання Connect дозволила HMRC зібрати додатково 4 млрд фунтів стерлінгів податку в зв'язку з підозрами в ухиленні від сплати податків, виявленими системою [3].

Технологія блокчейн також може вплинути на податкову систему. Хоча блокчейн все ще знаходиться в стадії становлення, він налаштований на полегшення торгівлі в реальному часі без необхідності в посередниках на кожному етапі. Повна довіра до цілісності системи може радикально спростити дотримання податкових вимог і адміністрування. Блокчейн може доставляти надійну інформацію в реальному часі з багатьох рівнів в міжнародному масштабі. Крім того, його здатність забезпечувати більшу безпеку, прозорість і контроль над даними принесе значну користь податковим органам.

Блокчейн також пропонує фінансові стимули для органів державної податкової служби. Це могло б знизити адміністративне навантаження і вартість збору податків. У нього є потенціал для збільшення вартості всередині

бізнесу, між підприємствами, між підприємствами і споживачами, а також між підприємствами і урядом. Блокчейн може знизити складність трансфертного ціноутворення, забезпечуючи облік внутрішньофірмових транзакцій з матеріальними товарами і автоматизуючи встановлення цін і коригування для матеріальних товарів [2].

Для міжнародних компаній податковий ландшафт змінюється. Нові заходи, такі як проект ОЕСР BEPS і його ініціатива зі звітності по країнах (CbC), сприяють підвищенню прозорості та міжнародного обміну інформацією. З більш витонченими методами забезпечення дотримання і обтяжливими вимогами відповідності необхідно використовувати підвищену автоматизацію, поліпшені дані і процеси, розширену аналітику і покращений внутрішній контроль. Завдяки новим технологічним рішенням, здатним управляти цілими процесами, включаючи збір даних, аналіз, дотримання нормативних вимог і аудит, технології можуть стати ключем до майбутнього оподаткування.

Список використаних джерел

1. Brandon Van Volkenburgh. What Is Tax Technology? URL: <https://www.crowdreason.com/blog/what-is-tax-technology>
2. Tax technology and transformation. Tax functions ‘go digital’. URL: https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_gl/topics/digital/ey-tax-technology-transformation.pdf
3. The future of tax technology. URL: <https://www.financierworldwide.com/the-future-of-tax-technology#.YVoDFzdBzIU>
4. Use of digital technologies set to increase tax compliance. URL: <https://www.oecd.org/tax/use-of-digital-technologies-set-to-increase-tax-compliance.htm>

*Свирида Олена Андріївна,
старший викладач,
кафедра обліку, аудиту та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ЕЛЕКТРОННІ ЛИСТКИ НЕПРАЦЕЗДАТНОСТІ: ІНСТРУКЦІЯ ДЛЯ БУХГАЛТЕРА

З 1 жовтня 2021 року в Україні в повній мірі запрацювали електронні листи непрацездатності. Електронний листок непрацездатності (е-Лікарняний) – це лікарняний лист, сформований (виданий) програмними засобами Реєстру листків непрацездатності на підставі медичного висновку про тимчасову непрацездатність. Як і паперовий листок непрацездатності, електронний слугує підставою для:

- тимчасового звільнення працівника від роботи;
- оплати перших п’яти днів тимчасової втрати непрацездатності;
- отримання допомоги від Фонду соціального страхування.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 328 затверджено Порядок організації ведення Електронного реєстру листків непрацездатності та надання інформації з нього. Реєстр формує та веде Пенсійний фонд України, який є власником інформації, що міститься в ньому.

Співпраця роботодавців із Електронним реєстром листків непрацездатності та отримання відомостей про своїх працівників, зокрема стосовно видачі електронного листка непрацездатності, розміру заробітної плати для проведення розрахунків виплат за листками непрацездатності та отримання іншої корисної інформації, здійснюється через Електронний кабінет страхувальника (роботодавця) вебпорталу Електронних послуг Пенсійного фонду України.

Отримавши таку інформацію, бухгалтер може розпочинати збирати дані, за якими обчислюватиме виплати:

- страховий стаж працівника, зокрема, загальний і за останніх 12 місяців перед страховим випадком; [1]
- розрахунковий період для обчислення середньодобового заробітку; [2]
- дні та місяці, що працівник не відпрацював у розрахунковому періоді через поважні причини відсутності на роботі; [3]
- розмір заробітної плати, що нарахували працівникові в такому розрахунковому періоді. [3]

Але на підставі наведеної вище інформації бухгалтер може розрахувати лише середньоденний заробіток працівника. Розмір допомоги можливо буде визначити лише тоді, коли працівник закриє електронний листок непрацездатності. Лише після закриття Е-лікарняного, бухгалтер знатиме точну кількість днів тимчасової непрацездатності, що підлягають оплаті.

Винятком є електронний листок непрацездатності щодо вагітності та пологів. Такий лікарняний вважають фактично закритим з моменту його відкриття. Бухгалтеру відомо скільки триватиме такий е-Лікарняний, тому можливо відразу розрахувати розмір допомоги стосовно вагітності та пологів.

Відомості про відкритий електронний листок непрацездатності з'являються в кабінеті страхувальника-роботодавця в день його створення. В е-Лікарняному буде одразу зазначено дату відкриття та дату його закриття. Та до роботи Електронний листок непрацездатності слід приймати тоді, коли він змінить свій статус на «Готово до сплати».

Після появи е-Лікарняного в кабінеті страхувальника-роботодавця із статусом «Готово до сплати» бухгалтеру необхідно:

- розрахувати страховий стаж працівника;
- комісія із соціального страхування підприємства приймає рішення про оплату (не пізніше 10 календарних днів з моменту закриття е-Лікарняного), яке затверджується протоколом;
- здійснити розрахунок суми матеріальної допомоги;
- подати Фонду соціального страхування заяву-розрахунок на отримання фінансування (не пізніше 5 календарних днів з моменту прийняття рішення комісією);
- подати податківцям "Довідковий" об'єднаний звіт при призначенні пенсії або лікарняних;
- отримати фінансування на спеціальний рахунок;

- виплатити лікарняні;
- подати до Фонду соціального страхування повідомлення про виплату допомоги працівнику.

Зміни за розміром оплати лікарняного залежно від страхового стажу працівника не відбулися (таблиця 1).

Таблиця 1

<i>Загальний страховий стаж працівника</i>	<i>% виплат по електронному листку непрацездатності</i>
До 3 років	50 % середньоденної зарплати працівника
Від 3 до 5 років	60 % середньоденної зарплати
Від 5 до 8 років	70 % середньоденної зарплати
Понад років	100 % середньоденної зарплати
Допомога при вагітності та пологах	100 % середньоденної зарплати
Пільгові категорії працівників незалежно від страхового стажу*	100 % середньоденної зарплати
* Пільгові категорії працівників: перелік наведено у п. 5 ч. 1 ст. 24 Закону № 1105 [1]	

Слід звернути увагу, що нумерація причин непрацездатності в е-Лікарняному та паперовому листку відрізняється.

Запровадження електронних лікарняних листів – важливий етап депаперизації не лише як у сфері охорони здоров'я, так і у побудові системи ефективного електронного документообігу. Даний процес суттєво спростить процес отримання страхових виплат, мінімізує корупційні ризики видачі необґрунтованих лікарняних, що дозволить суттєво економити бюджетні кошти.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування”, прийнятий Верховною Радою України 1999 р., №1105, зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>

2. Постанова Кабінету міністрів України “Про обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням”, від 26 вересня 2001 р., № 1266 .URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1266-2001-%D0%BF#Text>

3. Постанова Кабінету міністрів України “Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати”, від 8 лютого 1995 р. № 100, зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-95-%D0%BF#Text>

*Тимошенко Юлія Анатоліївна,
магістрантка,
спеціальність «Облік і оподаткування»,
Національна академія статистики обліку та аудиту*

СУТНІСТЬ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА ЇХ ЕКВІВАЛЕНТІВ

Будь-яка господарська діяльність неможлива без її фінансування, тобто без фінансових ресурсів (грошових коштів та еквівалентів грошових коштів) Особливу увагу звичайно поділяють грошовим коштам.

Актуальність теми даної роботи полягає в тому, що грошові кошти відіграють важливу роль в діяльності підприємства. За допомогою грошових коштів підприємство в процесі своєї діяльності може закуповує сировину, основні засоби, сплачує за виконані роботи та послуги, розраховується з працівниками по оплаті праці, сплачує податки та соціальні внески та сформулювати основні фонди підприємства, та й не тільки. Отже, грошові кошти та їх еквіваленти є важливою складовою системи кругообігу ресурсів.

Питання теорії та практики обліку, контролю грошових коштів досліджують такі науковці як Ткаченко Н. М., Марочкіна А. М., Бутинець Ф. Ф., Грабова Н. М., Завгородній В. П., Кулаковська Л. П., Піч Ю. В., Бланк І. О., Ситник Г. В., Суторміна В. М., Шкарабан С. І. та інші. Остафійчук С. М. наведено визначення грошових коштів, яке найбільше відповідає потребам бухгалтерського обліку.

Грошові кошти (ГК) – це готівка в касі підприємства, депозити до запитання, кошти на банківських рахунках, які характеризуються абсолютною ліквідністю, можуть бути використані для здійснення розрахунків, або обміняні на законні платіжні засоби [8, с. 218].

Таблиця 1

Економічна сутність поняття «грошові кошти»

Джерело	Визначення
Г.В. Осовська	грошові кошти – це доходи і надходження, що акумулюються у грошовій формі на рахунках підприємства, організації, установи у банках і використовуються для забезпечення їх власних потреб або розміщення у вигляді ресурсів банків [9]
О.С. Філімоненко	грошові кошти – це кошти у вигляді грошей, які знаходяться в касі підприємства, на рахунках в установах банку, в акредитивах, у
В.І. Єфименко, Л.І. Лук'яненко	грошові кошти – це готівка, яка зберігається на підприємстві, гроші в банках (на рахунках); банківські векселі, грошові чеки та перекази від клієнтів [7]
Ф.Ф. Бутинець	грошові кошти – форма існування грошей, використовується як засіб обігу та платежу; грошові знаки національної валюти України – банкноти і монети, в тому числі пам'ятні та ювілейні монети, що знаходяться в обігу і є дійсними платіжними засобами [6]
Н.М. Ткаченко	грошові кошти – касова готівка, кошти на рахунках у банках, інші грошові кошти [10]

В Таблиці 2 наведені визначення грошових коштів у нормативних документах.

З усіх перелічених визначень щодо поняття «грошові кошти», що наведені в діючих нормативних документах та враховуючи думку науковців, які досліджували дане питання, формулювання поняття «грошові кошти» є недосконалим та немає точності у визначенні і потребує уточнення. В визначеннях перераховуються складові даного поняття, але і складові зазначені не в повному обсязі, або їх взагалі навіть до даного поняття і не відносять, це стосується авансів та грошові кошти видані під звіт.

Таблиця 2

**Визначення термінів грошових коштів
та їх еквівалентів у нормативних документах**

Визначення	Зміст	Джерело
<i>Грошові кошти</i>	готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання;	Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [2]
<i>Грошові кошти</i>	складаються з готівки в касі і депозитів до запитання	Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 «Звіт про рух грошових коштів» [3]
<i>Еквіваленти грошових коштів</i>	короткострокові, високоліквідні інвестиції, які вільно конвертуються у відомі суми грошових коштів і яким притаманний незначний ризик зміни вартості.	
<i>Гроші (грошові кошти)</i>	1. Законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України - гривня. 2. Іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом.	Цивільний кодекс України Редакція від 14.08.2021, Стаття 192. [1]

На нашу думку, сьогодні вноситься свої корективи і в зв'язку з змінами до законодавства, у вищевказаного переліку грошових коштів потрібно включити визначення монети, так як сьогодні в обігу діють монети вартістю десять гривень, п'ять гривень, дві гривні, та одна гривня.

Тому ми схильні до думки науковця Ф. Ф. Бутинець, який дає визначення, що грошові кошти – форма існування грошей, використовується як засіб обігу та платежу; грошові знаки національної валюти України – банкноти і монети, в тому числі пам'ятні та ювілейні монети, що знаходяться в обігу і є дійсними платіжними засобами [6].

Визначення поняття “монети” є і інструкції про ведення касових операцій банками в Україні від 25 вересня 2018 року № 103, в редакції за 12.08.2021 р. № 85, та в редакції від 01.12.2020.

Національний банк України осучаснив порядок і вимоги до здійснення касових операцій в банках [11].

25 вересня 2018 року № 103 Інструкція про ведення касових операцій банками в Україні 18) монети – металеві грошові знаки різного номіналу, до яких належать розмінні та обігові монети національної валюти; (підпункт 18 пункту 4 у редакції постанови Правління Національного банку України від 12.08.2021 р. № 85) [11].

25 вересня 2018 року № 103 Інструкція про ведення касових операцій банками в Україні, зміни за 23.11.2020 рік №148 ст.18 монети – металеві грошові знаки різного номіналу [4].

Потрібно врахувати ще й те що існують і електронні гроші.

Провівши аналіз літературних джерел та ознайомившись з працями науковців, можна зробити висновок, що на сьогоднішній момент відсутній єдиний комплексний підхід щодо визначення сутності поняття «грошові кошти» та існують розбіжності у складових даного поняття, що потребує більшої уваги та уточнень та доопрацювань, виходячи з змін та доповнень чинного законодавства.

Грошові кошти, як відомо це найліквідніші активи підприємства, і для точності в бухгалтерському обліку, потрібне розмежування цього поняття, так як грошові кошти та їх еквіваленти є важливою складовою системи кругообігу ресурсів.

Саме гроші, а особливо через їх функції, реалізуються потреби як підприємства так і окремо взятої особи, тому грошова система і визначає взаємозв'язок між виробництвом, обміном, розподілом і споживанням.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України Редакція від 14.08.2021, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Національне положення (стандарт)бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> Редакція від 23.07.2019.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 Звіт про рух грошових коштів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_019#Text
4. Про затвердження Інструкції про ведення касових операцій банками в Україні. Редакція від 01.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103500-18#Text>
5. Філімоненко О. С. Фінанси підприємств: навч. посіб. / О.С. Філімоненко. – К.: Кондор, 2005. – С. 351.
6. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів / Бутинець Ф.Ф. – 8-е вид. – Житомир: ПП «Рута», 2009. – 912 с.
7. Єфіменко В. І. Облік у зарубіжних країнах: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / В.І. Єфіменко, Л.І. Лук'яненко; за ред. В.І. Єфіменка. – К.: КНЕУ, 2005. – 211 с.
8. Остафійчук С. М. Грошові кошти та їх еквіваленти – найліквідніші активи підприємства / С. Остафійчук // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія Економіка. Спецвипуск 33. Частина 2. – С. 215-220.

9. Осовська Г. В. Економічний словник / Г. В. Осовська, О. О. Юркевич, Й. С. Завадська. – К.: Кондор, 2007. – 358 с.

10. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський облік, оподаткування і звітність

11. Електронний ресурс: https://buh.ligazakon.net/news/205702_natsbank-zmniv-vimogi-do-zdysnennya-kasovikh-operatsiy-v-bankakh-ta-nkasatorskikh-kompanyakh

*Шкуліна Людмила Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу обліку та оподаткування,
ННЦ «Інститут аграрної економіки»,
Національна академія аграрних наук України*

ОЦІНКА ВПЛИВУ BREXIT ТА COVID-19 НА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕГУЛЮЮЧИХ ІНСТИТУЦІЙ В СФЕРІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

Основні глобальні зміни, які відбулися нещодавно на міжнародному просторі, – вихід Великобританії зі складу ЄС та пандемія COVID-19, вплинули суттєво на діяльність регулюючих інституцій в сфері бухгалтерського обліку та аудиту. Великобританія до виходу з ЄС (далі – Brexit) входила у склад Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (далі – IASB) та Європейської консультативної групи з питань фінансової звітності (далі – EFRAG), після Brexit країна залишилася тільки у складі однієї регулюючої інституції – IASB.

Враховуючи трирівневу структуру управління IASB, Великобританія також вийшла зі складу моніторингової ради Фонду МСФЗ (IFRS Foundation Monitoring Board), створеної у 2009 р. із представників найбільших ринків капіталів, відповідальних за встановлення форми і змісту фінансової звітності [1]. Це призвело до необхідності подати британському уряду заявку на участь у моніторинговій раді уже не як член Європейської комісії та провести реформатування діяльності Ради з фінансової звітності Великобританії (далі – FRC).

Регламентом ЄС № 2019/685 [2] було передано повноваження Європейської Комісії щодо затвердження та прийняття МСФЗ Державному секретарю Великобританії [3] з подальшим делегуванням цих функцій новому незалежному органу ухвалення стандартів — Схвальній раді Великобританії (далі – УКЕВ) [4].

Згідно з планом регламенту нова УКЕВ є дочірньою компанією FRC, включаючи штатного голову, членів правління за сумісництвом та 12–15 співробітників. А FRC замінено новим Органом з аудиту, звітності та управління (далі – ARGА), підзвітним Парламенту, з новим керівництвом та сильнішими статутними повноваженнями. Таким чином, ARGА забезпечить більш ефективний нагляд за аудиторськими фірмами «Великої четвірки» та буде значимим у діяльності IASB при розробці глобальних стандартів обліку.

Однією з найважливіших відмінностей між FRC та ARGAs є те, що новий регулятор має право розслідувати керівників компаній, фінансових директорів, всіх голів аудиторських комісій, незалежно від їх кваліфікації. До цього, FRC регулювала лише діяльність тих, хто мав бухгалтерську кваліфікацію [5].

Тому після закінчення перехідного періоду (з 1 січня 2021 р.) для багатьох постало питання якості проведення обов'язкового аудиту та правової форми британських аудиторських звітів, підготовлених для підприємств на території ЄС [6]. Крім того, з фінансової точки зору, багатьом компаніям доведеться залучати додаткові ресурси для розроблення плану дій, оцінки ризиків, перекваліфікації бухгалтерів, забезпечення інформацією, необхідною для прийняття правильних управлінських рішень у майбутньому.

Водночас уряд Великобританії у супровідному меморандумі зазначив, що "в інтересах Великобританії підтримувати конвергенцію з МСФЗ після виходу з ЄС, враховуючи, що МСФЗ використовуються в усьому світі понад 140 юрисдикціями, в тому числі 15 країнами G20" [7]. Це підтверджує той політичний настрій Великобританії, який призвів до Brexit. Отже, незважаючи на те, що після закінчення перехідного періоду до фінансових звітів додадуться, окрім вимог МСФЗ ЄС, вимоги GAAP Великобританії, щодо останніх очікується поступове наближення до МСФЗ.

Однак, запланована підконтрольність уряду означає, що процес схвалення міжнародних стандартів фінансової звітності буде супроводжуватися їх інтенсивним вивченням, подібно до процесів у ЄС та Австралії. Це допоможе підтримувати одночасно роботу IASB та сприятиме розвитку її стандартів.

У контексті появи пандемії найбільшого економічного удару отримали туристична індустрія (зниження акцій на 6,8%), авіа- (3%–4%) та залізничні перевезення (6,2%), світова торгівля, промисловість, глобальний бізнес, що призвело до реального спаду світового виробництва, зниження попиту і цін на сировину та ресурси.

Як наслідок, розробники МСФЗ змушені були негайно реагувати на такі негативні наслідки COVID-19 (обмеження функціонування, відсутність доходів від реалізації та прибутків) для бізнесу та уточнювати діючі правила МСФЗ для підготовки фінансової звітності у період пандемії, адже лише деякі статті у звітах залишилися незадіяними такою ситуацією, яка склалася в усьому світі та торкнулася діяльності усіх суб'єктів господарювання [8, с. 336-337].

Як показує дослідження [9], найбільшого ускладнення в період пандемії отримали розрахунки очікуваних кредитних збитків (ECL), включаючи велику кількість невизначеностей й суджень. Наприклад, якщо припустити борг дебітора в 1000 гр. од., то в період пандемії ECL можуть мати різні варіанти розрахунків залежно від тривалості карантинних заходів.

Тому у відповідь на прийнятий Європейським органом ринків цінних паперів (ESMA) мораторій на повернення позик 27 березня 2020 р. IASB випустила коротку інструкцію щодо включення таких заборгованостей у розрахунок ECL (табл. 1). Проте представники ESMA вважають МСФЗ 9 достатньо гнучким для достовірного відображення конкретних обставин спалаху COVID-19 та пов'язаних з ним публічних заходів.

Можливі варіанти розрахунку ECL у період пандемії COVID-19

Можливі варіанти	Частка збитків при дефолті	Ймовірність дефолту	ECL
Карантин закінчується через 1 місяць	0%	10%	0
Карантин закінчується через 6 місяців	30%*	70%	210
Карантин закінчується через 1 рік	90%	20%	180
Всього	-	-	390

Примітки: *у розрахунок включено не тільки найбільш ймовірний результат. Для такого випадку, ECL склали б тільки 210 гр. од.

Джерело: авторське подання листа-роз'яснення РМСБО щодо застосування МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» в період пандемії.

Також, крім уточнення МСФЗ 9, у травні 2020 р. IASB випустила нові поправки до МСФЗ 16, пов'язані із COVID-19. Основна їх ідея полягає в тому, що суб'єкти господарювання не повинні обліковувати пільги по оренді (окрім змін у термінах оренди) як модифікацію договору, адже до пандемії будь-які непередбачувані зміни в договірних умовах вимагали значних перерахунків та коригувань у орендних зобов'язаннях, п. 44].

Проте зазначені спрощення діють виключно для звітності за періоди, які починаються після 1 червня 2020 р. (або раніше, якщо звіти не були випущені до 28 травня 2020 р.), і для їх використання орендарі повинні виконати три умови:

- 1) орендна плата є меншою за первісну або залишається незмінною;
- 2) період зниження орендної плати триває до 20 червня 2021 р.¹;
- 3) інші суттєві зміни в умовах оренди відсутні.

Крім того, якщо орендодавець знизив або взагалі відмінив орендні платежі, то орендар повинен відобразити зменшення відповідних зобов'язань напряму через прибутки/збитки; але, якщо орендодавець надав відстрочку, то такі зменшення продовжують обліковуватися без змін.

Таким чином, швидка реакція регулюючих інституцій на зовнішні виклики та наслідки від них полегшує роботу бухгалтерів, що підтверджується рис. 1.

Отже, вплив глобальних макроекономічних детермінант на розвиток бухгалтерського обліку в частині МСФЗ як на локальному, так і міжнародному рівні відбувся значний. Тепер нова британська система обліку, звітування та аудиту, а також неочікувані негативні наслідки COVID-19 сприятимуть удосконаленню МСФЗ на локальному та міжнародному рівнях, що в контексті впливу на бухгалтерський облік як соціально-економічний інститут відкриває нові вектори його розвитку та напрямки для подальших наукових досліджень.

¹ Тобто, якщо термін оренди закінчується в грудні 2021 р., і орендодавець надає знижку на всі платежі упродовж 2021 р., то застосовувати такий спрощений підхід неможливо для всієї оренди.

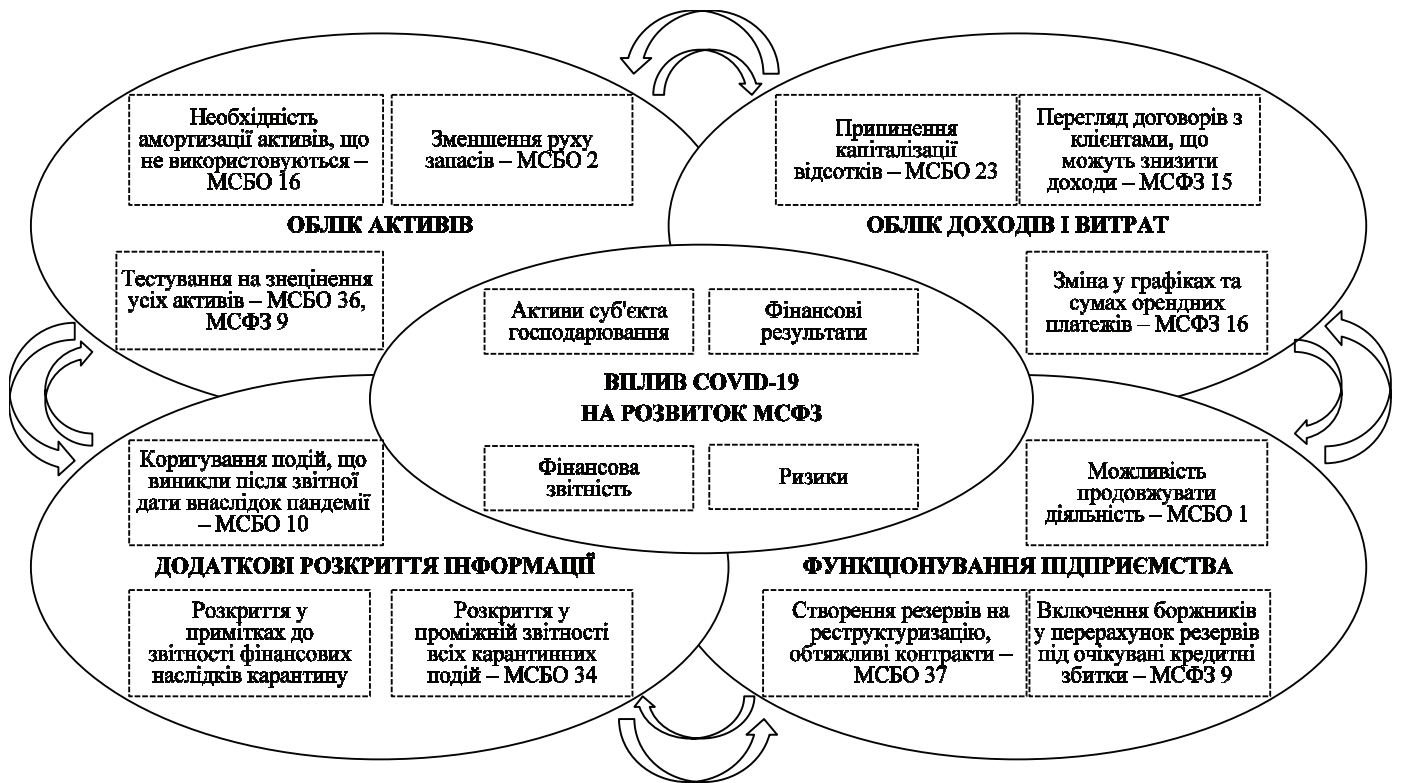

Рис. 1. Вплив COVID-19 на розвиток МСФЗ

Список використаних джерел

1. IFRS Foundation Monitoring Board [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.ifrs.org/groups/ifrs-foundation-monitoring-board>
2. Endorsement of IAS. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.frc.org.uk/endorsement-of-ias>
3. Secretary of State for Business, Energy and Industrial Strategy [Electronic resource]. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Secretary_of_State_for_Business,_Energy_and_Industrial_Strategy
4. UK endorsement of IFRSs post EU-exit [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.iasplus.com/en/news/2019/10/ifass-brexit>
5. Will ARGA restore trust in audit? [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.icaew.com/technical/audit-and-assurance/inquiry-into-audit/commentary-on-audit-reviews/will-arga-restore-trust-in-audit>
6. Implications of Brexit on cooperation within the European audit profession. Accountancy Europe. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.ccab.org.uk/implications-of-brexit-on-cooperation-within-the-european-audit-profession/>
7. Bouvier S. Accounting Matters: EU moves to review standards. IPE magazine March 2020. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.ipe.com/analysis/analysis/accounting-matters-eu-moves-to-review-standards/10024380.article>
8. Шкуліпа Л. В. Розвиток бухгалтерського обліку у вимірі міжнародних стандартів фінансової звітності та інноваційних технологій: методологія та

практика: монографія. Ніжин: ТПК «Орхідея», 2020. 616 с.
<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3797610>

9. Shkulipa L. The impact of brexit on the further development of ifrs and accounting system in the UK: Advantages and disadvantages. Cogito, 2020, 12(4), стр. 90–113.

*Шульга Світлана Володимирівна,
доктор економічних наук, професор
кафедри обліку, аудиту та оподаткування;
Томченко Анастасія Сергіївна,
магістрантка,
спеціальність «Облік і оподаткування»;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

АНАЛІТИЧНІ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАВДАННЯ З АУДИТУ ОПЛАТИ ПРАЦІ

Аудит оплати праці займає масивну частину аудиторської перевірки, який спрямований на відображення повноти, достовірності, законності інформації у первинній документації та фінансовій звітності з дотримання чинного законодавства та встановлених нормативів.

Результатом сформуванням аудиторського висновку є застосування певного переліку аналітичних процедур для виявлення доказів згідно основних завдань.

Завданнями аудиту оплати праці і розрахунків є:

- перевірка обліку особового складу працівників;
- перевірка на дотримання підприємством законодавчих документів про оплату праці;
- перевірка правильності нарахування оплати праці та інших видів оплати;
- перевірка правильності утримань з заробітної плати податків та обов'язкових платежів;
- контроль за правильним і своєчасним перерахуванням утриманих платежів до відповідних державних фондів;
- перевірка порядку і своєчасності сплати працівникам заробітної плати, додаткової плати, премії тощо;
- перевірка правильності відображення в обліку і сплаті депонованої заробітної плати;
- перевірка правильності створення резерву оплати відпусток;
- перевірка розрахунку середньої заробітної плати;
- перевірка повноти відображення операцій з оплати праці в бухгалтерському обліку.

Згідно Міжнародним стандартам аудиту, «аналітичні процедури» означають оцінки фінансової інформації, зроблені на основі аналізу очікуваних взаємозв'язків між фінансовими та нефінансовими даними, що охоплюють

необхідне вивчення ідентифікованих відхилень або взаємозв'язків, які не узгоджуються з іншою доречною інформацією чи значно відрізняються від очікуваних величин [1, с.490].

Проведення аудиту оплати праці передбачає виконання таких процедур:

- якість оперативного обліку працівників згідно з табелями робочого часу;
- достовірність і правильність нарахувань різних видів оплати і доплат;
- правильність нарахувань і перерахувань до бюджету утриманих податків та обов'язкових платежів;
- правильність утримань із заробітної плати працівників;
- правильність розрахунку середньої заробітної плати при нарахуванні відпускних, лікарняних тощо;
- своєчасність нарахувань і сплати заробітної плати, додаткової заробітної плати, премій та коштів на державне соціальне страхування;
- правильність ведення бухгалтерського обліку з оплати праці, у тому числі за депонованою заробітною платою;
- достовірність формування показників звітності щодо праці.

Для виконання аналітичних процедур можуть використовуватися різні методи. Ці методи варіюються від виконання простих порівнянь до здійснення комплексного аналізу з використанням сучасних статистичних методів [1, с. 492].

Протягом здійснення аудиту оплати праці аудитор найчастіше виявляє порушення з неправильним нарахуванням заробітної плати працівникам підприємства, помилкове розрахування утримань, документальні помилки, розкрадання грошових коштів за рахунок заробітної плати [2].

Отже, аналітичні процедури є ключовим елементом процесу аудиту. Дані процедури можна поєднувати з різними методами аудиту, які підвищать ефективність аудиту. Аналітичні процедури дають змогу отримувати надійні аудиторські докази, які потім виступають основою для обґрунтування аудиторського звіту.

Список використаних джерел

1. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. URL : https://mof.gov.ua/storage/files/2016-2017-IAASB-Handbook-Volume-1_%D1%83%D0%BA%D1%80.pdf (дата звернення 29.09.21 р.)
2. Коротаєва, І.Р. & Рябчук, О.Г. (2018). Особливості та проблеми аудиту з розрахунків з оплати праці. Науковий погляд: економіка та управління, 4(62), 123-128.
3. Плакса А.А. Аудит нарахування та виплати заробітної плати // Актуальні проблеми економіки та фінансів: збірник тез наукових робіт II Міжнародної науково-практичної конференції (Київ-Санкт-Петербург-Відень, 29 квітня 2015 року / Фінансово-економічна наукова рада, 2015. – 50 с.).

*Щирська Ольга Василівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування;
Іскра Сергій Валентинович,
аспірант,
Національна академія статистики обліку та аудиту*

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНА МОДЕЛЬ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ЯК ПРЕВЕНТИВНА МІРА ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ

Стабільність державної економіки не завжди являється запорукою впевненості та захисту від стратегічних і ділових ризиків. Тим самим жоден інститут економіки не може передбачити економічну кризу та дати поради як бути готовим до неї. Здатність ідентифікувати та керувати ризиками є важливим елементом економічної системи, зокрема системи управління. Саме тому все частіше можна почути про ризик-орієнтований підхід до проведення внутрішнього аудиту з метою належного управління ризиками. Але, даний підхід широко застосований у фінансовому секторі та приватному бізнесі, запроваджується в державному секторі обмежено і обережно, хоча саме системи управління державними фінансами є дуже уразливою до різноманітних ризиків.

Отже, чи можливо та як застосувати ризик-орієнтований підхід у державному секторі?

Належне планування внутрішнього аудиту суттєво сприяє досягненню головної мети (місії) та цілей внутрішнього аудиту – «збільшувати та зберігати вартість організації шляхом надання ризик-орієнтованих й об'єктивних аудиторських послуг, консультацій та професійної думки» [1].

Визначаючи головні завдання роботи служби внутрішнього аудиту в розрізі інформативного наповнення рішень апарату менеджменту установи, окреслимо основні з них. Забезпечення зваженими, об'єктивними, неупередженими висновками та рекомендаціями щодо проведених заходів контролю, які сприятимуть зростанню ефективності та результативності роботи системи внутрішнього контролю, адекватності та своєчасності відображення в обліку процесів діяльності, допоможуть оптимізувати процеси управління ризиками та удосконалити систему управління в цілому.

Зауважимо, оцінка системи внутрішнього контролю не є метою внутрішнього аудиту, зважаючи на обмеженість ресурсів що не дає можливості якісно приділити увагу всім об'єктам аудиту. Таким чином, завдання внутрішнього аудиту мають бути націлені на вивчення найбільш важливих сфер діяльності для ефективного управління державним органом.

Ризик орієнтований підхід до проведення внутрішнього аудиту передбачає здійснення планування, обов'язковими елементами якого є визначення цілі завдання внутрішнього аудиту і ризиків, що повинні бути покриті. Постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження Основних засад здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 вересня

2011 р. № 1001» від 12 грудня 2018 р. № 1062 в редакції від 27.04.2019 чітко прописано, що одним із принципів внутрішнього контролю є: «розмежування внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту – внутрішній аудит здійснюється для оцінки функціонування системи внутрішнього контролю в установі, надання рекомендацій щодо її поліпшення без безпосереднього здійснення заходів з організації внутрішнього контролю, управління ризиками і прийняття управлінських рішень про управління фінансовими та іншими ресурсами» [2].

У разі якщо керівник служби внутрішнього аудиту збирається здійснювати діяльність дотримуючись Міжнародних стандартів професійної практики внутрішнього аудиту, він повинен враховувати той факт що до використання такого підходу в своїй роботі є чіткі вимоги що прописані саме в цих стандартах.

А саме:

- в першу чергу керівник служби внутрішнього аудиту повинен розробити ризик-орієнтований план для визначення функцій внутрішнього аудиту які є пріоритетнішими та відповідають цілям організації ;
- розробити перелік завдань та функцій внутрішнього аудиту які повинні базуватись на документально оформленій оцінці ризиків;
- використовуючи ризик-орієнтований систематичний та послідовний підхід внутрішній аудит повинен сприяти ефективній оцінці та вдосконаленню процесів корпоративного управління, управління ризиками й контролю в компанії;
- при плануванні аудиторської перевірки внутрішні аудитори повинні враховувати усі суттєві ризики що пов'язані з діяльністю об'єкта а також методу запобігання або утримання ризиків на прийнятному рівні;
- обов'язково повинна проводитись попередня оцінка ризиків та враховуватись результати цієї оцінки при проведенні аудиту.

Інститут внутрішніх аудиторів дає наступне визначення ризик-орієнтованому підходу внутрішнього аудиту – це методологія, яка поєднує внутрішній аудит із загальною системою управління ризиками відповідної організації.

Підхід до визначення ризиків буде відрізнятися, якщо керівником установи не запроваджено діяльність з управління ризиками на послідовній та структурованій основі. У таких випадках працівники підрозділу внутрішнього аудиту самостійно визначають події, які призводять до виникнення ризиків, проводять оцінку ризиків щодо ймовірності їх виникнення та впливу на досягнення цілей діяльності установи. Така робота є набагато складнішою та вимагає більше часу, ніж аналіз системи управління ризиками, запровадженої в установі [3].

Використовуючи даний підхід в державному секторі слід зауважити що при оцінці ризиків та плануванні роботи внутрішнього аудиту з даним підходом слід враховувати не тільки внутрішні ризики що є загальними, наприклад природними, побутовими або соціально-політичними, але й регіонально-економічний ризик що впливає на роботу окремих державних установ і, в свою чергу, являється «двигуном» певного регіону.

На нашу думку, яскравим прикладом для визнання необхідності впровадження ризик-орієнтованого підходу в роботі внутрішнього аудиту

державного сектора є пандемія викликана респіраторним захворюванням Sars Cov-19 яка в свою чергу дала старт новій світовій кризі та похитнула економіки навіть найрозвинутіших країн світу.

Підсумовуючи вищевказане ми можемо спостерігати що все частіше методи управління, запобігання ризиків та збільшення ефективності які діють в бізнес середовищі можуть бути дуже доречними якщо їх імплементувати в державний сектор. Даний крок дозволить сформувати превентивну модель в боротьбі не тільки з ризиками але й з кризами а також перезавантажити застарілу систему в розрізі внутрішнього аудиту та контролю. Саме тому досягнення даної реформи в державному секторі потребує чіткого рішення Кабінету міністрів України, яке запровадить розробку нових стандартів внутрішнього аудиту в державному секторі або імплементує вже діючі які допомагають бізнес середовищу підвищувати свою ефективність за рахунок ризик-орієнтованого підходу у внутрішньому аудиті.

Список використаних джерел

1. Інститут внутрішніх аудиторів України. URL: https://iia-ua.org/?page_id=212
2. Про затвердження Основних засад здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 р. № 1001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018-п?find=1&text=внутрішній+аудит#Text>
3. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/5__Методичний_посібник_Ризик-орієнтоване_планування_діяльності_з_внутрішнього_аудиту.pdf

*Юрченко Олександр Анатолійович,
кандидат економічних наук, доцент кафедри
обліку, аудиту та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ДОКУМЕНТУВАННЯ ЦИФРОВИХ ФІНАНСОВИХ АКТИВІВ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

Важливим питанням в роботі бухгалтера є організація документообігу всіх господарських операцій, що здійснюються на підприємстві. Під бухгалтерським документом слід розуміти документ певної форми і змісту, що містить інформацію про господарську операцію та юридично підтверджує факт її здійснення або розпорядження на право її проведення [5].

Інтенсивний розвиток цифрової економіки в Україні призвів до виникнення нового об'єкту бухгалтерського обліку, зокрема, цифрових фінансових активів (далі – ЦФА). Звідси виникає проблема у забезпеченні спеціального документообігу ЦФА на підприємстві, здатного функціонувати в рамках цифрової економіки. Постає питання у встановленні єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та

обігу документів задля забезпечення захисту прав усіх учасників цифрових транзакцій. Безумовно, висока популярність цифрових транзакцій створює проблеми в частині їх документування на підприємстві.

При оформленні бухгалтерських документів слід дотримуватися наступних принципів надання якісної інформації, зокрема:

- своєчасність – інформація повинна бути придатна для прийняття керівництвом управлінських рішень;
- зворотний зв'язок – інформація відіграє важливу роль у підтвердженні або коригуванні рішення;
- порівнянність – інформація повинна бути представлена у такій формі, яка дозволяє порівнювати одне економічне явище з іншим;
- надійність та відповідність – наведені дані достовірно та в повній мірі відображають господарські операції на підприємстві [5].

Специфіка цифрового документообігу полягає в тому, що документи створюються у комп'ютерному просторі за допомогою програмних засобів і зберігаються в цифровому полі.

Комп'ютерне середовище, в якому проводяться цифрові транзакції надає значні переваги в документообігу цифрових фінансових активів у порівнянні з традиційним обігом документів, зокрема:

- документ реєструється в електронній системі один раз;
- проводиться ідентифікація зареєстрованого електронного документу;
- з електронними документами проводиться декілька операцій (реєстрація, пошук, створення, обробка, відправка за кількома адресами, тощо). Це значно скорочує час документообігу;
- постійне перебування і обробка документа в системі дозволяє встановити виконавця та відповідального за документообіг в будь-який момент часу, що полегшує контроль за виконанням документа;
- встановлені мінімальні ризики втрати або псування електронних документів;
- ефективно організований пошуковий процес електронних документів;
- прискорений рух інформаційного потоку та економне витрачання матеріалів, ресурсів, тощо.

Важливою особливістю документообігу цифрових транзакцій на сьогодні є потреба в мінімальній кількості документів. Вважаємо, що первинними документами при цифрових транзакціях на підприємстві може бути договір (смарт-контракт) та електронний реєстр записів.

Смарт-контракт повинен містити наступну обов'язкову інформацію про: реквізити сторін; предмет договору (дані про емітента, вартість ЦФА за номіналом, вартість ЦФА при покупці, тощо). Решта умов можуть прописуватися у смарт-контракті на розсуд сторін.

Облік цифрових фінансових активів на підприємстві повинен вестися у спеціальному електронному реєстрі, де будуть представлені дані про ЦФА.

Інформація про перехід права власності на цифрові фінансові активи може надходити до бухгалтерії підприємства у формі виписок з реєстру обліку ЦФА, в яких зможемо побачити дані про найменування ЦФА, загальну кількість, власника

із зазначенням дати переходу права власності на активи і посиланням на документ, на підставі якого це право перейшло до нового власника.

Виписка з реєстру може бути представлена або за певний період часу, або за станом на дату, яка сформована на прохання зацікавлених осіб (власників активів), а також за запитом контролюючих органів. Таку виписку з реєстру слід завіряти електронним цифровим підписом (далі – ЕЦП) керівника (власника) або уповноваженої особи підприємства.

Ще одним важливим документом в частині документування операцій із ЦФА є книга обліку ЦФА, в якій будуть реєструватися всі цифрові активи, які надходять на підприємство. Ця книга буде містити наступні реквізити: найменування ЦФА; номінальна вартість ЦФА; покупна вартість ЦФА; електронна адреса з якого надійшов цифровий актив; загальна кількість; дата придбання (передачі); дата вибуття (продажу), тощо.

Пропонуємо бухгалтерам вести книгу обліку ЦФА виключно електронному вигляді. Звіти можуть бути сформовані та роздруковані на паперових носіях на вимогу керівництва підприємства або контролюючих органів.

Документообіг ЦФА з інформацією щодо термінів оформлення, передачі, зберігання і відповідальних осіб представлений в таблиці 1.

Таблиця 1

Документообігу цифрових фінансових активів на підприємстві

Найменування документів	Відповідальні особи за складання і термін виконання	Відповідальні особи за обробку і термін виконання	Строк зберігання і передачі до архіву
Договір (Смарт-контракт), вихідний	Юрист, програміст, керівник підприємства. В день виникнення договірних відносин	Бухгалтер. В день виникнення трудових відносин не пізніше 3 днів	По закінченню звітного періоду, після виконання умов договору
Договір (Смарт-контракт), вхідний	Постачальник в день виникнення договірних відносин	Бухгалтерія. В день надходження ЦФА	По закінченню звітного періоду, після виконання умов договору
Реєстр цифрових фінансових активів	Відповідальна особа на підприємстві за ведення реєстру ЦФА, яка назначена керівником. Щоденно		Безстроково
Виписка з реєстру ЦФА	Відповідальна особа на підприємстві за ведення реєстру ЦФА, яка назначена керівником. Один раз на місяць.	Бухгалтерія. В день надходження документу	По закінченню звітного періоду.
Смарт-акт	Бухгалтерія, програміст В момент виконання робіт	Бухгалтерія. В день виконання операції.	По закінченню звітного періоду
Книга обліку цифрових фінансових активів	Бухгалтерія. В день отримання документа про рух цифрових фінансових активів.	Бухгалтерія. В день отримання документа про рух цифрових фінансових активів.	По закінченню звітного періоду.
Акт переоцінки цифрових	Бухгалтер. в день переоцінки цифрових	Бухгалтер. в день переоцінки	По закінченню звітного періоду.

фінансових активів	фінансових активів.	цифрових фінансових активів.	
--------------------	---------------------	------------------------------	--

Дослідження в питання організації електронного документообігу ЦФА дозволило зробити припущення про необхідність впровадження на підприємстві -цифрового акта наданих послуг (смарт-акта) – програми, яка була б інтегрована зі смарт-контрактом і дозволяла б встановлювати ступінь виконання контракту та рівень взаєморозрахунків по ним. Цей документ дозволить визначити величину ЦФА (криптовалюти), суб'єктів цифрових транзакцій. Вважаємо, що такий смарт-акт повинен бути підписаний ЕЦП усіма сторонами угоди, тим самим закріплюючи зобов'язання по виконанням послуг та перерахування певного обсягу цифрових фінансових активів.

Отже, документообіг цифрових транзакцій, побудованому на криптографічних методах створення і захисту документів, що регламентують ідентифікацію власників ЦФА і фіксацію факту їх зміни, притаманні всі переваги, якими володіють цифрові транзакції, а саме моментальність обігу документів, високий ступінь захищеності, економія фінансових, трудових і часових ресурсів.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження, нами були окреслені важливі питання документування операцій із цифровими фінансовими активами на підприємстві, з'ясовані переваги електронного документообігу ЦФА над паперовим, запропонований перелік документів для оформлення операцій із ЦФА, зокрема: смарт-контракт, реєстр цифрових фінансових активів, виписку з реєстру ЦФА, смарт-акт та акт переоцінки ЦФА. Запропоновані рекомендації в частині удосконалення документообігу ЦФА сприятимуть покращенню організації їх первинного обліку на підприємстві

Список використаних джерел

1. Безверхий К., Кувшинова А. Криптовалюта: гроші чи мильна бульбашка? Бухгалтерський облік і аудит. 2018. № 1. С. 29–38.
2. Каморджанова Н. А. Цифровая экономика: изменение парадигмы бухгалтерского учета. В сборнике: Бухгалтерский учет, анализ и аудит: история, современность и перспективы развития. Материалы XII международной научной конференции студентов, аспирантов, преподавателей. СПб.: Санкт-Петербургский государственный экономический университет; 2017:31–36.
3. Макурін А. А. Легалізація криптовалюти та відображення в обліку цифрових фінансових активів URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/49_2020_ukr/58.pdf (дата звернення: 30.09.2021)
4. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22.05.2003 р. №852-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15#Text>.
5. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV (в редакції 07.11.2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>. 42. (дата звернення: 30.09.2021)

СЕКЦІЯ 3.
СУЧАСНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ:
ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ

Gacim Salah,
PhD, Research professor of Polydisciplinary Faculty of Smara,
Ibn Zohr University, Laboratory of Studies and Applied Researches in
Economic Sciences (LERASE), Agadir, Morocco

**THE MANAGERIAL ROLE OF INTERGOVERNMENTAL STRUCTURES
IN ECONOMIC COOPERATION BETWEEN THE KINGDOM OF MOROCCO
AND UKRAINE**

International management is the field of activity of international companies and certainly their managerial role is paramount in the development of international business. Nevertheless, when it applies to international economic relations, the interests of states are involved and these must be taken into account in order to ensure a long-term international partnership. For alignment of bilateral interstate interests, as well as the interests of business, intergovernmental structures are created. The functions of such structures include coordination of enterprise and organization activities regarding international business in the country-partner, creating conditions for mutual facilitation of doing business, initiating programs for the development of bilateral relations, minimizing risks in the foreign market for national businesses, etc.

Let's consider the key directions of international economic cooperation between the Kingdom of Morocco and Ukraine, which optimization requires the participation of intergovernmental structures.

In the current circumstances international trade is the main form of economic cooperation between the Kingdom of Morocco and Ukraine. Traditionally growing bilateral merchandise turnover in the period 2012 - 2015 steadily decreased and in 2015 amounted to US\$ 241 million, which is 43.7% less than in 2012. It caused by political and economic instability and, as a consequence, a decrease in business activity in Ukraine in the period. The subsequent political and economic stabilization in Ukraine led to the intensification of bilateral trade, in the period 2015 - 2020 there has been a steady upward trend. In 2020 bilateral merchandise trade amounted to US\$ 446.9 million, which exceeds the 2012 level by 4.5% [1].

Ukraine's exports play a key role in the structure of bilateral merchandise trade. In 2020, while Ukraine's imports from Morocco amounted at the level of US\$ 90 million, Ukraine's merchandise exports exceeded US\$ 357 million [1]. Historically, Moroccan share accounted for no more than 10% in the merchandise turnover between Ukraine and the Kingdom of Morocco, but in the last decade this figure has repeatedly reached the level of 15% [2], and in the last two it has reached the level of 20-25%. This leap is

mainly driven by growth of Moroccan shipments of fertilizers. In 2020, they amounted over US\$ 41 million [1], which is 46% of Ukraine's imports from Morocco.

Other product groups that are significant in Ukraine's imports from Morocco are vehicles (their share in Ukrainian imports from Morocco in 2020 amounted to 17.2%), different types of clothing (share in imports 17.2%), as well as fish and crustaceans (share in imports 5.7%) - (table 1). It is important to note that the range of goods supplied by Morocco to Ukraine is quite wide. Electrical machinery and equipment, edible vegetables and fruits, footwear, rubber and rubber products, products of the printing industry, plastic products and many other names are supplied, but their values mostly remain small, which indicates the need for deepening trade cooperation in these directions. In addition, supplies of Moroccan fishmeal may have good prospects in the Ukrainian market.

As for Ukrainian supplies to Morocco, a huge part of them consists of cereals (more than 71% of Ukrainian exports to Morocco in 2020), as well as residues and waste from the food industries (mostly oil cake, more than 17% in 2020) - table 1. Important Ukrainian exports are also fats and oils (2.6%) and steel and iron (2.3%). Since 2019, Ukrainian tobacco products have been supplied to the Moroccan market, and already in 2020 their share amounted to 1.8% of Ukrainian exports to Morocco.

Table 1.

Bilateral merchandise trade between Morocco and Ukraine
by main product groups in 2020

Ukraine's exports to Morocco				Ukraine's imports from Morocco			
Product code	Product group	Value, US\$ million	Share, %	Product code	Product group	Value, US\$ million	Share, %
10	Cereals	256.49	71.8	31	Fertilisers	41.26	46.0
23	Residues and waste from the food industries	61.54	17.2	87	Vehicles	15.45	17.2
15	Fats and oils	9.16	2.6	61 and 62	Clothing	11.02	12.3
72	Iron and steel	8.07	2.3	03	Fish and crustaceans	5.08	5.7
24	Tobacco	6.59	1.8	85	Electrical machinery and equipment	2.94	3.3
84	Machinery, mechanical appliances	6.32	1.8	07 and 08	Edible vegetables and fruits	2.11	2.3
31	Fertilisers	3.35	0.9	64	Footwear	1.93	2.1
11	Products of the milling industry	1.13	0.3	49	Products of the printing industry	1.74	1.9
	Others	4.45	1.3		Others	8.23	9.2
	Total:	357.10	100.0		Total:	89.76	100.0

As regards bilateral trade in services, its volumes are currently insignificant. According to recent Ukrainian statistics in 2020, the turnover of services between the two countries amounted to about US\$ 21 million [3], of which more than 98% are the services of Ukraine and more than 99% of the services provided by Ukraine are related to travel.

Nevertheless, factual assessment of the situation regarding the services provided in Ukraine to Moroccan citizens allows us to conclude that the actual volume of services provided is much higher. In particular, this applies to educational services and services that accompany them. According to the average estimate, a Moroccan student spends about US\$ 10,000 a year on education and living in Ukraine. Most of these funds come to Ukraine in cash. According to the latest data from the Ukrainian State Center for International Education, Morocco ranks second among the countries sending its students for studying in Ukraine. In 2020, 8,832 Moroccan students studied in Ukraine [4]. Thus, in 2020, on average, Ukraine received about US\$ 88 million in foreign exchange earnings from the Kingdom of Morocco related to education. This means that educational services are one of the priorities of Ukrainian-Moroccan cooperation. And in this area there are a number of issues regarding recognition of diploma equivalence that need intergovernmental coordination.

Meanwhile there are some directions of economic cooperation, such as investments and scientific and technical cooperation, which have not been developed between the two countries despite existing prerequisites. In addition, in the future with the overcoming the Covid-19 pandemic, tourism may have significant potential in bilateral economic relations.

Currently many economic agents in both countries are interested in development of Ukrainian-Moroccan cooperation. Their activity is based mainly on private initiatives and develops within the framework of separate organizations [5], individual events [6] and cities. However, the dynamics of these initiatives and bilateral cooperation as a whole is constrained by the lack of a proper interstate coordination and management of bilateral economic relations. In particular, at the moment there is no developed system of intergovernmental structures that would consolidate the activities of individual organizations and cover various areas of bilateral economic cooperation, such as merchandise trade and trade in services, scientific and technical cooperation, educational cooperation, tourism, etc. In our view, it is advisable to have the following elements in the system of intergovernmental structures for managing bilateral cooperation: mixed trade commissions, commissions on education, tourism, investments and other structures. These are intended to promote mutual rapprochement of Ukrainian and Moroccan enterprises and organizations in various sectors and activities, providing them with the necessary support at the intergovernmental level.

References

1. UNSD – United Nations Statistics Division. URL: <https://unstats.un.org/home/> (date of access: 08.09.2021).
2. Гасим С. Україно-марокканське економічне співробітництво: сучасне становище і пріоритети розвитку // Бізнес Інформ. 2016. № 4. С. 38-43.

3. Річні обсяги зовнішньої торгівлі послугами України з країнами світу (за видами послуг) – Держстат України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/roztp_ks_vp/arh_roztp_ks_vd_u.htm (date of access: 09.08.2021).

4. Іноземні студенти в Україні – Навчання в Україні. Навчання в Україні – Ukrainian State Center for International Education. URL: <https://studyinukraine.gov.ua/zhittya-v-ukraini/inozemni-studenti-v-ukraini/> (date of access: 09.09.2021).

5. Гасім С. Стратегія виходу українських виробників на ринки країн Близького Сходу та Північної Африки (на прикладі ринку ветеринарних препаратів Королівства Марокко) // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр. 2018. №1-2. С. 174-181.

6. Представители Марокканской Федерации птицеводства (FISA) посетили Украину – Agro.Press. URL: <https://agro.press/ru/article/predstaviteli-marokkanskoj-federatsii-ptitsevodstva--fisa--posetili-ukrainu> (date of access: 08.09.2021).

*Абдирахманов Беглі
аспірант,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасний розвиток підприємницької діяльності відбувається під впливом численних зовнішніх і внутрішніх факторів, які варто враховувати при побудові стратегічних орієнтирів, як визначальних в обранні напрямків розвитку та методів управління проектами і бізнес-процесами. Таке середовище приховує низку ризиків, які можливо і не можливо передбачати й упереджувати, а тому, складно враховувати при стратегічному управлінні. При плануванні перспективної діяльності підприємства важливим є дотримання стратегічних цілей із дотриманням обраних обґрунтованих шляхів їх досягнення. Стратегічне планування є підґрунтям формування оперативних і стратегічних управлінських рішень в аспекті організації й контролю виконання таких планів.

Передусім, стратегічне планування розпочинають із формування стратегії розвитку економічної діяльності. Сутність стратегії доволі вдало узагальнено І.В. Міняйленко у таких проявах:

- стратегія визначає основні напрями розвитку організації та шляхи досягнення її цілей;
- стратегія виступає способом встановлення взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем;
- стратегія формується на основі узагальненої, неповної та недостатньо точної інформації;
- стратегія є основою для розробки стратегічних планів, проектів і програм, які системно відображають напрями та інструменти розвитку підприємства [3, с. 513].

Обрана стратегія визначає цілі та враховує вплив й ймовірність ризиків від зовнішніх і внутрішніх чинників, конкурентного середовища, галузі, передбачає проведення внутрішнього аналізу діяльності з боку економічного, організаційного й управлінського аспектів. На основі розробленої стратегії переходять до розробки форматів, за якими вона буде реалізована, зокрема, планів.

М. Б. Свистович розглянуто стратегію у взаємозв'язку із плануванням та стратегію визначено як модель поведінки, спрямованої на досягнення поставлених цілей, набір правил для пошуку і використання можливостей, стратегічний план як послідовність певних кроків та дій, інтегрованих у просторі і часі, що приводять до зміни поточного становища на бажане [4]. При цьому автор зазначає, що план не має гнучкості і реалізується тільки за певних зовнішніх умов, стратегія застосовувана в будь-яких ситуаціях й повинен постійно коригуватися залежно від змін у зовнішньому середовищі, тоді як стратегію потрібно змінювати тільки при внутрішніх змінах (за власним бажанням).

Таким чином у стратегічному плані необхідно визначити усі етапи реалізації стратегії, методичні підходи, за якими їх втілювати та передбачити організаційні засади управління таким процесом. Процес стратегічного управління відбувається у три етапи: визначаються довгострокові перспективи розвитку підприємства, його основних підрозділів; на етапі реалізації планів розробляються заходи щодо здійснення фірмової стратегії; за допомогою контролю виявляються основні проблеми в межах реалізації стратегії компанії [2].

У контексті стратегічного розвитку, про планування варто говорити як про формування контуру забезпечення процесу досягнення певних змін, виражених у кількісному і якісному форматі під впливом внутрішнього і зовнішнього середовища при визначенні довгострокової перспективи досягнення цілей. У сучасних умовах господарювання виділяють декілька основних підходів до процесу розробки стратегій розвитку підприємства [1]:

1. Контроль витрат. Основою таких стратегій є зменшення власних витрат порівняно з конкурентами шляхом постійного та суцільного контролю над витратами.

2. Стратегія диференціації, суть якої полягає в концентрації організацією своїх зусиль на певних пріоритетних напрямках, де вона намагається отримати якнайбільше переваг. Ці напрями можуть бути різними, тому варіантів такої стратегії на практиці існує дуже багато.

3. Стратегія фокусування. У цьому разі підприємство цілеспрямовано орієнтується напевне коло споживачів або на обмежену частину асортименту продукції, або на окремий ринок.

У процесі стратегічного планування формуються різні стратегічні орієнтири та різні функціональні стратегії для досягнення визначених стратегічних цілей, проте використані методичні підходи до стратегічного управління розвитком підприємства є визначальним інструментом для реалізації стратегії та ефективного виконання стратегічного плану. За сучасних умов вважаємо за доцільне у стратегічному управлінні приділяти належної уваги інноваційній складовій, новітнім джерелам фінансування стратегічних проєктів та попередньо визначати потенціал передбачуваного розвитку підприємства.

Список використаних джерел

1. Гуржій Н. М., Колтунік А. Ю. Особливості сучасних підходів до стратегічного управління розвитком підприємства. Глобальні та національні проблеми економіки. Вип.14, 2016р. С. 344-347
2. Запара Л. А. Сутність та необхідність стратегічного планування. Агросвіт. 2010. № 24. С. 36-39
3. Міняйленко І. В., Гайжук О. В. Теоретичні аспекти стратегічного планування розвитку підприємств. Глобальні та національні проблеми економіки. Електр. наук. фах. вид. Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. Миколаїв, 2015. Вип. №5. С. 512-515.
4. Свистович М. Б. Сутність та основні поняття стратегічного планування. Державне управління: теорія та практика. 2013. № 2. С. 37-43.

*Аніх Кевін Чіді,
аспірант,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ В СТРУКТУРІ МАЙНА ПІДПРИЄМСТВА

Людський капітал у різні часи вченими розглядався з позиції соціології, економічної теорії, психології переважно як індивідуальні здібності та набуті знаннєві якості. Деякі економічні дослідники розглядають людський капітал з позиції категорії капіталу, який здатний приносити вигоди, накопичуватися в процесі виробництва, є невід'ємною складовою особистості й належить їй на правах власності.

Накопичення людського капіталу здійснюється в процесі нарощення знань і розвитку здібностей людини-працівника, за безперервності такого якісні характеристики людського капіталу поліпшуються і збільшуються, що сприяє зростанню продуктивності праці і ефективності виробництва, а накопичення характеризує взаємодію людини з навколишнім середовищем у процесі економічної діяльності, необхідної для забезпечення життєдіяльності людини, і визначають певний рівень його життя і розвиток суспільства [4, с. 155].

Якщо розглядати людський капітал як майно власника, то необхідно визнавати його у вартісному виразі, піддається зменшенню або збільшенню корисності та бачити майбутні ефекти від використання. У цьому аспекті, людський капітал визнають як:

- вартість створення і підтримки на певному рівні спеціальних якостей найманих робітників за рахунок витрат підприємства [1, с. 2]
- витратами поточного періоду;
- зобов'язаннями;
- окремим видом нематеріальних активів;
- складову ділової репутації підприємства тощо.

Витрати на розвиток людського капіталу сприймають як довгострокову інвестицію підприємства у власну економічну безпеку, що приносить матеріальну

та нематеріальну користь, тому економічна спрямованість спирається на підвищення уваги до нематеріальних активів, зокрема: авторські права, інтелектуальна власність, патенти, ліцензії, бази, технології, а також навички та вміння працівників (знання, досвід, ноу-хау працівників, компетенції, організаційна культура, колективна позиція, партнерство) [3, с. 70].

У розвиток зазначеного, учені зауважують, що в процесі управління людським капіталом підприємство може використовувати дві стратегії:

«персонал-витрати», яка передбачає, що витрати на розвиток людського капіталу розглядаються з погляду саме витрат які мають бути мінімізовані;

«персонал-ресурси», тоді обсяг витрат на розвиток людського капіталу вважається інвестиціями, здійснення яких дозволяє забезпечити його розвиток та зростання у майбутньому з метою підвищення рентабельності підприємства та забезпечення високого рівня конкурентоспроможності [2, с. 97]

Якщо розглядати витрати на розвиток людського капіталу через призму інвестицій, то варто розрізняти джерела інвестування: власні кошти працівника, кошти підприємства – витрати, державні кошти – бюджетне фінансування професійного розвитку працівників. Залежно від джерела, прирост людського капіталу може бути створеним нематеріальним активом у складі майна чи поза майна підприємства за умов власного фінансування. При цьому період окупності визначають від 5 до 15 років, а враховуючи швидкий моральний знос знань за умов швидкоплинного сьогодення і швидкого «старіння» інформації, цей термін значно скоротився останніми роками. Тому людський капітал є таким, що завжди вимагає додаткового інвестування, щоб набувати ознак активу з позиції забезпечення економічного ефекту підприємству, й у той же час, має швидкий темп зносу, а відтак, є на сьогодні дороговартісним активом (особливо у наукоємких галузях).

Витрати на розвиток людського капіталу, які є спожитими ресурсами у звітному періоді та не виражені активом як частиною майна підприємства, варто планувати та бюджетувати у розрізі структурних підрозділів, видів посад та центрів відповідальності. Такий підхід забезпечить оптимізацію витрат через мінімізацію платежів, контроль періодизації професійного розвитку та усунення асиметрії у видатках на фінансування певних професій. Зокрема до витрат на розвиток людського капіталу можна віднести поліпшення умов праці, розширення інформаційних баз даних, упровадження соціальних проектів, медичне забезпечення тощо.

Варіантом складової майна людського капіталу може виступати внутрішньо генерований гудвіл, що є доволі складним видом активу через складну процедуру визнання й вартісного оцінювання.

Важливим управлінським інструментом за умов понесення витрат на розвиток людського капіталу є дотримання обраного стратегічного вектору економічного розвитку бізнесу. Деякими провідними компаніями у світі й в Україні зокрема, для розвитку людського капіталу відкриваються корпоративні університети чи академії, де працівники постійно розвивають професійні компетенції, провідні фахівці передають досвід новим співробітникам, здійснюється планування потреб у навчанні співробітників та визначаються оптимальні шляхи досягнення планових показників тощо.

Список використаних джерел

1. Замула И.В. Направления развития учета расходов на человеческие ресурсы. Вестник Брестского государственного технического университета, 2011. № 3. С. 2–5.
2. Кубатко, О.В. Пронікова Ж.С. Інвестування в людський капітал як фактор зростання конкурентоспроможності підприємства. Механізм регулювання економіки. 2013. № 3. С. 92–99.
3. Рекун, І. І. Роль людського капіталу в процесі формування економічної безпеки. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. Вип. 4 (09). С. 67-71.
4. Романова О. В. Людський капітал як соціально-економічна та облікова категорії: аналіз наукових джерел / О. В. Романова // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. 2013. № 2. С. 153-160.

Асланова Еліза Ісмаїлівна,

магістрантка,

ОПП «Міжнародні економічні відносини»;

науковий керівник:

Резнікова Наталія Володимирівна,

доктор економічних наук, професор, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин;

Інститут міжнародних відносин,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕГУЛЯТОРНА КОНКУРЕНЦІЯ ТА ПРОДУКТИВНА СПРОМОЖНІСТЬ: АНАЛІЗ КАНАЛІВ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ

Втручання в політику конкуренції в контексті регуляторної конкуренції [1] можуть бути інспіровані необхідністю вирішення глобальних проблем міжнародного економічного розвитку в парадигмі сталості [2], стимулювання продуктивності та інноваційності [3-6], спонукаючи ринки працювати більш конкурентоспроможно [7] навіть за рахунок використання валютних курсів як інструментів корегування дисбалансів [8; 9] в умовах глобальної макроекономічної взаємозалежності [10-12] та неопротекціоністських трендів в міжнародній економічній політиці [13-16]. Теоретичні дослідження визначають три основні канали, через які конкуренція може впливати на продуктивність.

По-перше, конкуренція може стимулювати перерозподіл витрат капіталу і праці на користь тих фірм, які використовують ці ресурси найбільш продуктивно з маржею (ефективність розподілу). Цей «вихолощуючий» механізм підвищує ефективність розподілу ресурсів в секторі, що веде до більш високого росту продуктивності.

По-друге, конкуренція може збільшити управлінські зусилля і підвищити ефективність виробничого процесу, наприклад, за рахунок оптимізації використання ресурсів (виробничої ефективності).

По-третє, стимули конкуренції можуть спонукати фірми до інновацій, а відстаючі фірми – застосовувати більш ефективні існуючі технології, щоб залишатися на ринку (динамічна ефективність).

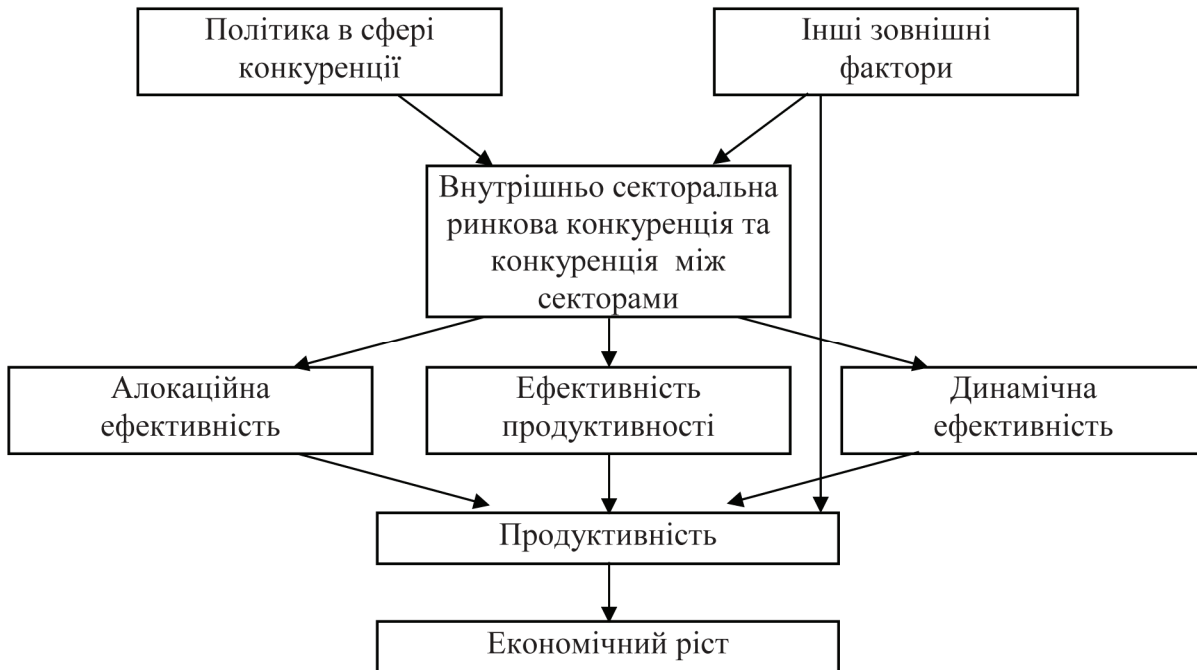
У моделі QUEST III зростання конкуренції (що відбивається в більш низьких націнках) збільшить співвідношення капіталу до праці (капіталомісткість) через більш низькі ціни на інвестиційні товари і більш високу реальну заробітну плату. Це зростання продуктивності праці відображає не справжнє підвищення ефективності виробництва, як у випадку шоку загальної факторної продуктивності (англ. total factor productivity, TFP), а просто відносне збільшення кількості капіталу, використовуваного у виробничому процесі. Щоб оцінити вплив конкуренції на ефективність виробництва, необхідно використовувати альтернативні заходи продуктивності, такі як сукупна факторна продуктивність або продуктивність праці, що підвищує продуктивність.

Як і в багатьох інших макроекономічних моделях, в QUEST III продуктивність моделюється як збільшення продуктивності праці (або нейтральне за Харродом): як наслідок підвищення ефективності виробництва, витрати праці стають більш продуктивними (тобто збільшуються), в той час як капіталомісткість (тобто співвідношення випуску до капіталу) залишається незмінною. Однак в QUEST III шок націнки не впливає на загальну факторну продуктивність (TFP), тому що: (1) технологія є екзогенною і, отже, не впливає на інновації (динамічна ефективність); і (2) динаміка фірм не моделюється, і, отже, не впливає на розподіл фірм за продуктивністю (ефективність розподілу). Отже, щоб врахувати вплив підвищення рівня конкуренції на продуктивність, в модель необхідно ввести емпірично оцінений шок продуктивності праці, що збільшує продуктивність. Це дозволить дати більш повну кількісну оцінку макроекономічного впливу застосування конкурентної політики з використанням макромоделі QUEST, оскільки це дозволить врахувати прямий вплив шоків націнки на зростання продуктивності. Ігнорування цього каналу призведе до недооцінки макророзподілу неринкових втручань в політику в області конкуренції.

На Рис.1 детально розглядається питання про те, як конкурентна політика може сприяти економічному зростанню за рахунок стимулювання продуктивності.

Ефективність розподілу досягається за рахунок підвищення конкурентоспроможності ринку. Серед фірм конкуренція діє як дисциплінуючий інструмент: вона гарантує, що більш продуктивні фірми збільшують свою частку ринку за рахунок менш продуктивних. Після цього низькопродуктивні фірми можуть піти з ринку, і їх замінять більш високопродуктивні фірми. Конкурентне середовище не тільки витісняє з ринку високовитратні фірми, але і підвищує межу продуктивності, з якою повинен зіткнутися будь-який потенційний учасник, щоб успішно вийти на ринок. В таких умовах компанії з низькою продуктивністю йдуть, а компанії з високою продуктивністю виробляють більше, що призводить до збільшення сукупної продуктивності. Зростання конкуренції також може бути пов'язане зі збільшенням технічної або виробничої ефективності, змушуючи фірми оптимізувати використання ресурсів і зменшуючи різні форми X-неефективності (наприклад, неефективність менеджерів або працівників і бюрократичну інерцію).

Рис. 1. Ефекти конкурентної політики на економічний ріст

Підвищуючи рівень продуктивності самих виробників, ринкова конкуренція може підвищити сукупну продуктивність економіки. Цей канал зазвичай аналізується в моделях з асиметричною інформацією, де менеджери та працівники можуть частково отримувати монопольну ренту в формі більш високої заробітної плати або скорочення зусиль. Такі дослідження приходять до висновку, що конкуренція зменшує асиметрію інформації за допомогою відповідних стимулів для моніторингу продуктивності працівників або шляхом ув'язки заробітної плати з зусиллями.

Нарешті, політика в сфері конкуренції потенційно впливає на динамічну ефективність. Конкуренція на ринку може спонукати фірми до інновацій і диференціації своєї продукції з метою завоювання частки ринку. У цьому сенсі інновації підвищують продуктивність за рахунок технологічних удосконалень виробничих процесів або створення нових продуктів. Однак зв'язок між ринковою конкуренцією і продуктивністю обговорюється в літературі, і емпіричні результати неоднозначні. З одного боку, в літературі стверджується, що конкуренція може завдавати шкоди інновацій («ефект розчарування»). Монополістичні фірми можуть легше фінансувати витрати на НДДКР, оскільки ринкова структура дозволяє їм отримувати всі вигоди від своїх інновацій. Отже, монополіст може досягти більш високих темпів інновацій і, отже, зростання. До такого ж висновку прийшли і ранні моделі ендогенного зростання, бо посилення ринкової конкуренції між виробниками знижує очікувані майбутні прибутки від інновацій і, отже, швидкість технічних змін («ефект розсіювання ренти»). Крім того, більш інтенсивна конкуренція знизить очікувану довговічність інновацій («творче руйнування») і, отже, стимул до інновацій. З іншого боку, деякі економісти відзначають, що у монополіста менше стимулів до інновацій, адже він тільки відшкодує свою існуючу ренту, яка покриває витрати на інновації, тоді як конкуруючі фірми захоплять ринок, перш ніж вони

просто покривають свої виробничі витрати (ефект заміщення стріли). Інші дослідження, засновані на теоретичній традиції «відстань до кордону», показують, що потенційна або реальна конкуренція може спонукати діючого лідера реагувати на загрозу конкуренції та запроваджувати нововведення, щоб зберегти своє лідерство («уникнути ефекту конкуренції»).

Список використаних джерел

1. Panchenko V., Reznikova N., Bulatova O. Regulatory Competition in the Digital Economy: New Forms of Protectionism. *International Economic Policy*. 2020. № 1-2 (32-33). P. 49-79.
2. Reznikova N., Ivashchenko O., Rubtsova M. Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. *Ekonomika ta derzhava*. 2020. Vol. 7. P. 24–31.
3. Резнікова Н. В., Рубцова М. Ю., Рилач Н. М. Інституційні важелі міжнародної конкурентоспроможності національної інноваційної системи: проблема вибору інструментів стимулювання інноваційних підприємств. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/16.pdf
4. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Розвиток industry 4.0 й цифрової економіки у фокусі глобального технологічного та інноваційного суперництва КНР і США. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 4–10.
5. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Безпекові та інноваційні важелі економічної стратегії азійських країн: національні інструменти набуття конкурентних переваг в умовах глобальних трансформацій (на прикладі В'єтнаму та Індії). *Ефективна економіка*. 2021. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8918>
6. Резнікова Н. Інноваційна модель розвитку національної економіки: оцінка стартових можливостей та засобів реалізації. URL: www.academia.org.ua.
7. Резнікова Н. В., Іващенко О. А., Курбала Н. В. Ретроспективний аналіз альтернативних підходів до виокремлення розвинених країн: фінансовий, індустріальний, цифровий та інноваційний виміри розвитку. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8172>
8. Іващенко О. А. Валютні війни XXI століття в контексті конкурентної боротьби за домінування. *Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики: зб. тез доп.* (19 трав. 2016 р., м. Київ) / за заг. ред. В. Г. Ціватого, Н. О. Татаренко. Київ: ДАУ при МЗС України, 2016. С. 50–52.
9. Резнікова Н. В., Луцишин З. О. Конкурентні девальвації у валютних війнах: фінансові протекції неопротекціонізму. *Міжнародна економічна політика*. 2013. № 2 (19). С. 48–65.
10. Резнікова Н. В. Проблемы глобальной макроэкономической взаимозависимости. *Modern Science — Moderní věda*. Praha. Česká republika, Nemoros. 2016. № 2. P.52-55.
11. Резнікова Н.В., Рубцова М.Ю. Міжнародна макроекономіка: теорія і практика. Київ: Аграр Медіа Груп, 2019. 364 с.

12. Резнікова Н. В., Іващенко О. А., Курбала Н. В. Тенденції розвитку малого і середнього бізнесу та його вплив на економічну кон'юнктуру і конкурентоспроможність розвинених країн. *Економіка та держава*. 2020. № 10. С. 4–14.

13. Резнікова Н. В., Іващенко О. А., Курбала Н. В. Ідентифікаційні характеристики розвинених країн у мандатах міжнародних організацій: ознаки передової економіки у фокусі дослідження. *Економіка та держава*. 2020. № 9. С. 17–24.

14. Панченко В. Г., Резнікова Н. В. Неопротекціонізм як інструмент усунення внутрішньої суперечності лібералізму. *Ефективна економіка*. 2016. №1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5781>

15. Іващенко О., Резнікова Н. Еволюція форм економічної експансії: неопротекціонізм як інструмент глобального домінування. *Економіка і держава*. 2016. №4. С. 4-8.

16. Резнікова Н. В. Інституційні актори боргової залежності: роль кредитно-рейтингових агентств та міжнародних фінансових організацій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 11. С. 5-9.

*Барвінок Наталія Володимирівна,
викладач кафедри технологій та організації
туризму і готельно-ресторанної справи,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ОСОБЛИВОСТІ ТУРИЗМУ ЯК ГАЛУЗІ УПРАВЛІННЯ

На сучасному етапі розвитку як світової так і економіки в Україні туризм в різних його формах відіграє все більш значну роль, так як досить швидко розвивається та стає могутнім важелем розвитку. Слід зазначити, що туристична діяльність відноситься до міжгалузевої сфери економіки, яка охоплює засоби розміщення, зв'язок, транспорт, індустрію харчування, розваг та інше. І ця сфера має вплив на кожну державу, частину держави чи, навіть, місто.

Туризм має велике значення для розвитку економік різних держав, адже, за умови успішного розвитку, надає певні переваги в економічному розвитку. Ідеться про зростання кількості робочих місць у готелях та інших місцях розміщення, у ресторанах та інших підприємствах індустрії харчування, на транспорті і в суміжних обслуговуючих галузях. Також важливою перевагою є мультиплікативний ефект від туризму, тобто його вплив на розвиток суміжних галузей економіки. Крім цього, варто згадати і про зростання податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів. Туризм справляє економічний вплив на місцеву економіку, стимулюючи експорт місцевих продуктів. Отже, туристичну діяльність слід розглядати як одну з важливих галузей економіки [6, с. 28].

Туризм має низку особливостей, яким варто надавати більшої уваги для його сприятливого розвитку як галузі економіки та подальшого позитивного впливу на економіку. Тому варто приділити увагу менеджменту у сфері туризмі,

завданням якого є виявлення таких особливостей і в подальшому враховувати їх при управлінні туристичними підприємствами й організаціями [2].

Однією з найважливіших особливостей туризму як об'єкта управління є специфіка туристичних послуг і туристичного продукту. Їх необхідно враховувати під час розробки системи управління туристичним підприємством, організацією, територією, при встановленні стандартів обслуговування, навчанні персоналу тощо [1, ст. 17].

Туристична послуга – це сукупність дій у сфері обслуговування, спрямована на забезпечення і задоволення потреб туриста, що відповідає цілям туризму, характеру і спрямованості туристичного продукту і не суперечить принципам моралі.

Туристичні послуги мають специфічний соціально-оздоровчий характер. Вони відкривають можливості для розвитку особистості, пізнання історичних і культурних цінностей, заняття спортом, участі в культурно-масових заходах, тобто туризм поєднує у собі економічний, соціальний, гуманітарний, виховний і естетичний фактори [3].

Туристичні послуги, як і будь-які інші послуги, нематеріальні, невідчутні. Цим вони відрізняються від товарів та інших матеріальних благ. Невідчутність туристичних послуг – дуже важлива властивість. Корисний ефект туристичного сервісу може бути охарактеризований суб'єктивним сприйняттям його споживачами. Невідчутність цього ефекту і його невіддільність від процесу виробництва ускладнюють не тільки його споживання, що відбувається безпосередньо на місці перебування туристично-рекреаційних ресурсів. Невідчутність створює такі умови, коли невизначеність корисного ефекту туристичних послуг поєднана з особливим ризиком споживчого вибору. Потенційний турист має можливість лише непрямой оцінки споживчих властивостей послуг, що здобуваються, використовуючи для цього суспільну думку, рекламу, фірмовий знак і т. п [8].

Туристичний продукт – це сукупність речових (предметів споживання) та неречових (у формі послуг) споживчих вартостей, необхідних для задоволення потреб клієнта, які виникають у період його туристичної подорожі. Сюди відносяться тур, додаткові туристично-екскурсійні послуги, товари [4].

Наступна особливість туризму полягає у великій глибині його проникнення і складності взаємозв'язків між його складовими елементами. Велика частина туристських підприємств – невеликих розмірів. Великі туристичні підприємства створюються лише у густонаселених районах. В туриндустрії багато туристичних підприємств і організацій, які так чи інакше повинні бути частиною єдиної регіональної системи управління, де переслідується мета забезпечення довготривалої дієздатності і конкурентоспроможності на ринку [5].

Ще одну важливу особливість туризму як об'єкта управління можна представити у вигляді неясних і важко вимірюваних цілей. Через те, що туристичні підприємства не мають вимірюваних цілей, тому не можна об'єктивно оцінити їх продуктивність і успіх. Мова йде про ймовірність характерних процесів, що відбуваються в туриндустрії, та які дуже складно точно спрогнозувати (змінилася політична обстановка, різко погіршились кліматичні умови тощо) [5].

До головних цілей і мотивацій туризму експерти відносять такі:

- знайомство з іншими містами, іншою культурою, музеями, виставками, способом життя, звичаями людей, їжею і напоями;
- знайомство з іншою природою, рідкісними природними явищами, тваринами і рослинами, геологічними і водними об'єктами;
- знайомство з розвагами, нічним життям, ресторанами, дансингами та іншими розважальними закладами;
- знайомство з життям і звичаями інших народів, занурення в іншу культурну середу, спілкування з іншомовними людьми;
- можливість долучитися до іншого способу життя, вільно і з задоволенням витратити гроші, відчути себе людиною іншого, більш високого рівня життя;
- зміна звичної обстановки, зняття стресу, відпочинок від буденності;
- знайомство з археологічними, архітектурними пам'ятками та пам'ятками інших країн, відвідування театрів, вистав, фестивалів, карнавалів;
- зустріч з цікавими людьми, перебування в новому суспільстві;
- вивчення умов для потенційного бізнесу в даній країні або регіоні;
- шопінг-цілі, придбання товарів, сувенірів і подарунків;
- відпочинок і спорт на море в літній час;
- відпочинок і спорт в зимовий час;
- релігійні цілі, паломництво до святих місць;
- лікування, оздоровчі санаторно-курортні цілі;
- поїздки в сільську місцевість, на дачу, для зустрічі з родичами та ін.

Слід зазначити, що для туристів у різних країнах перераховані мотиви мають різні вагові показники. Кожен турист вибирає для себе найбільш підходящий образ відпочинку, і його мотивація залежить від фізичних, духовних, соціально-економічних і матеріальних можливостей.

Дальні закордонні поїздки в екзотичні країни (Африку, Південну Америку, Південно-Східну Азію, Океанію) вимагають великих матеріальних витрат, пов'язані з певним ризиком наслідків від зміни клімату, незнайомих захворювань, що вимагає додаткових витрат на щеплення та медичне страхування. Подібні подорожі можуть собі дозволити далеко не всі наші співвітчизники.

Ближнє зарубіжжя і внутрішній туризм не вимагають великих витрат і тому доступні більшому числу вітчизняних туристів [7].

Наступна особливість туризму полягає в сильному впливі з боку зацікавлених клієнтів. Кожне туристичне підприємство здійснює свою діяльність в оточенні різних зацікавлених осіб і клієнтів. Туристичні підприємства працюють з великою кількістю зацікавлених осіб, які мають сильний вплив на підприємство. Крім того, всередині окремих груп клієнтів існують свої інтереси. Туристичні підприємства не можуть очікувати від своїх учасників того, що вони всі будуть вести себе однаково, оскільки існують певного роду суперечності між власниками готелів, місцевими жителями і приїжджими туристами.

Туристичне підприємство може швидше врівноважувати інтереси між різними, задіяними в процесі обслуговування групами, якщо у своїй діяльності

воно керується загальноприйнятими нормами, цілями і уявленнями про цінності і має перед собою далекосяжні цілі щодо подальшого розвитку регіону [5].

І найважливішою особливістю туризму як об'єкта управління є специфіка туристичного продукту, його невіддільність від джерела формування. Туристичні послуги є невіддільними від джерел створення. З цієї причини в менеджменті туризму незмірно більше уваги повинно приділятися управлінню персоналом і регулюванню міжособистісних відносин. Це, насамперед, відноситься до роботи туристичних підприємств, послуги яких надаються при безпосередньому контакті з людьми [5].

Тому, так як складовою частиною менеджменту туристичного підприємства є управління персоналом організації, то у кінцевому вигляді управління виробничо-господарською діяльністю туристичної організації зводиться до управління людьми. Менеджмент персоналу передбачає свідоме регулювання діяльності трудового колективу, а саме: форм його організації, характеру взаємовідносин між його членами, формування психологічного клімату, управління конфліктами, мотивації дій тощо.

За визначенням американського економіста Марвіна Шоу, група (колектив) - це дві і більше особи, які взаємодіють одна з одною таким чином, що кожна особа здійснює вплив на конкретних людей (працівників) та одночасно знаходиться під впливом інших осіб. Отже, трудовий колектив виступає не тільки об'єктом, а одночасно й суб'єктом управління. Звідси випливає необхідність правильного розуміння процесу формування управлінських впливів і способів взаємодії людей у цьому процесі.

Складовою частиною менеджменту туристичного підприємства є управління персоналом організації. У кінцевому вигляді управління виробничо-господарською діяльністю туристичної організації зводиться до управління людьми. Менеджмент персоналу передбачає свідоме регулювання діяльності трудового колективу, а саме: форм його організації, характеру взаємовідносин між його членами, формування психологічного клімату, управління конфліктами, мотивації дій тощо [9, ст. 89].

Отже, проаналізувавши особливості туризму як об'єкта управління, варто зауважити, що туристична галузь має свої особливості, відмінні від інших сфер. Тому слід рахуватися з тим, що ця галузь абсолютно не схожа на інші і тому механічно перенести моделі управління з інших сфер трудової діяльності в сферу туризму неможливо.

У зв'язку з цим можна виділити наступні риси, характерні для управління будь-яким туристичним підприємством.

По-перше, при плануванні туристичної діяльності в центрі уваги повинні бути потреби і бажання кінцевих споживачів.

По-друге, варто враховувати специфіку туристичних послуг і туристичного продукту, адже туристичний продукт не став ще товаром першої необхідності, хоча в сучасному світі значення туризму як засобу відновлення сил і здоров'я величезне.

По-третє, важливе місце в управлінні туристичним підприємством складає глибина його проникнення і складність взаємозв'язків між його складовими елементами.

По-четверте, складність управління в туризмі складає неясність і важко вимірювані цілі, зацікавленість клієнтів. Також важливою рисою є специфіка туристичного продукту, його невіддільність від джерела формування.

Також в туристичній галузі велике значення має маркетинг. Це пов'язано з тим, що продавець туристської послуги, не маючи можливості представити її зразок-еталон (як це практикується при реалізації товарів), повинен знайти аргументи на користь свого товару-послуги, а це можна зробити тільки при добре налагодженій системі маркетингу з використанням всіх його інструментів.

Список використаних джерел

1. Кіптенко В. К. Менеджмент туризму: підручник. Київ: Знання, 2010. 502 с.
2. Особливості менеджменту в туризмі. URL: https://pidru4niki.com/12810419/turizm/osoblivosti_menedzhmentu_turizmi (дата звернення: 21.09.2021).
3. Специфіка туристичних послуг. URL: https://pidru4niki.com/88849/marketing/spetsifika_turistichnih_poslug (дата звернення: 21.09.2021).
4. Туристичний продукт і його особливості. URL: https://tourlib.net/books_ukr/kyfjak_4.htm (дата звернення: 21.09.2021).
5. Феномен туризму в сучасному суспільстві. URL: <http://infotour.in.ua/lojko1-3.htm> (дата звернення: 21.09.2021).
6. Хустова В. Є., Горбатова Є. Ф. Проблеми розвитку туристичної галузі в Україні. *Проблеми економіки*. 2010. №2. С.28-33
7. Цілі і мотивація туризму і туристів. URL: <https://moyaosvita.com.ua/geografija/cili-i-motivaciya-turizmu-i-turistiv/> (дата звернення: 21.09.2021).
8. Шепелюк С. І. Туристичний продукт та туристична послуга: критерії розмежування понять. *Економіка. Управління. Інновації*. 2011. №1 (5). URL: https://tourlib.net/statti_ukr/shepeljuk.htm (дата звернення: 21.09.2021).
9. Школа І. М. Менеджмент туристичної індустрії: навчальний посібник. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2003. 662 с.

*Булах Тетяна Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та менеджменту ЗЕД,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

МЕТОДИ САМОМОТИВАЦІЇ В ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТІ

У нашому житті досить міцно вкорінено слово «мотивація», але людина рідко коли задумується, що воно означає саме для неї. Тільки коли вона дуже уважно концентрується на власних станах і на різного роду відчуттях, то отримує шанс краще пізнати себе, а отже і навчитися володіти своєю мотивацією, тобто самовмотивуватись [6].

Самомотивація (внутрішня мотивація) – це прагнення здійснювати діяльність заради неї самої, заради нагороди, яка міститься в самій цій діяльності [5].

Наразі в тайм-менеджменті існує велика кількість методів, які можуть допомогти розвинути самомотивацію:

1. Матриця «хочу-можу-треба». Допомогає у формулюванні своїх життєвих цілей.

«Хочу» – це простір бажань, цілей, інтересів, прагнень.

«Можу» – це простір здібностей, талантів, стан здоров'я.

«Треба» – це простір відповідей на запитання: що приносить гроші, за що люди готові платити, що їм потрібно?

Облік і поєднання цих трьох компонентів веде до професійного успіху [4].

2. Рефреймінг – це спеціальний прийом, який дозволяє побачити ситуацію, факт, дію по-іншому, під іншим кутом зору [5]. Основними принципами застосування рефреймінгу є:

- позитивне формулювання додаткових завдань;
- виявлення переваг ситуації або якостей людини, використання терміну «проте»;
- постановка факту, людини чи ситуації у вигідний для порівняння ряд;
- використання слова «або» для створення контрасту.

Застосування рефреймінгу передбачає, що всі факти, які характеризують іншу сторону події, явища або якості людини обов'язково повинні відповідати дійсності [2].

3. Прийом «Пиріг часу». Надає можливість усвідомити поняття «капітал часу» через візуальну техніку, дослідити як і на що людина витрачає свій час і скільки його в неї залишилось, а також мотивувати її на те, що потрібно ставити перед собою задачі і виконувати їх тут і зараз, а не там і потім.

4. Техніка «якоріння». Ця техніка відома вже давно і встигла зарекомендувати себе як надійний і перевірений спосіб. В основі її лежить уявлення про те, що будь-який матеріальний об'єкт («якір») пов'язаний з певним емоційним станом і здатний його викликати. Тому, коли людині потрібно налаштуватися на роботу, вона «включає» потрібний «якір»,

викликаючи необхідний для неї емоційний стан. Загалом, існує два способи виникнення «якорів»:

– шляхом багаторазових повторень. Коли існують повторювані випадки, що закріплюють зв'язок «якір-асоціація-дія»;

– на піку сильного емоційного переживання. Коли людям щось цікаво, коли вони залучені в процес, то сприйняття, засвоєння і закріплення інформації відбувається набагато швидше і легше.

Життя кожної людини багате на різноманітні події і супроводжуючі їх емоції, і тому у кожного – свої «якоря» (музика, колір, слово, рух, жест і т.д.) на певні дії.

Найчастіше в житті людини присутні зовнішні «якоря»: дзвінок будильника вранці – пора вставати; зелене світло світлофора – можна йти; закритий шлагбаум на залізничному переїзді – наближається поїзд.

Як правило, більшість «якорів» настільки очевидні і поширені, що люди ледь їх помічають, звикають до них як до само собою зрозумілих явищ, а тим часом вони активно впливають на зміну їх емоційного стану [1].

Варто зазначити, що вищеописані методи для самомотивації не є універсальними. На практиці необхідно застосовувати різні техніки тайм-менеджменту у їх взаємозв'язку та самостійно обирати ті методи, які дозволяють враховувати індивідуальні особливості та є найбільш ефективними для конкретної особи [3].

Окрім того, ефективність зазначених методів проявлятиметься лише в тому випадку, коли людина буде свідомо налаштована на досягнення цілей та готова вирішувати поставлені перед нею завдання.

Список використаних джерел

1. Архангельский Г. А., Лукашенко М. А., Телегина Т. В., Бехтерев С. В. Тайм-менеджмент. Полный курс: Учебное пособие. М.: Альпина Паблишер, 2012. 311 с.

2. Методы самомотивации и тайм-менеджмента. URL: <https://dmitriytishanskiy.ru/menedzhment/tajm-menedzhment-samomotivatsiya.html>.

3. Причепя І. В., Соломонюк І. Л., Лесько Т. В. Тайм-менеджмент як дієвий інструмент ефективного використання часу успішного менеджера за сучасних умов. Ефективна економіка. 2018. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/106.pdf/.

4. Хочу – можу – треба: правильний вибір професії. URL: <http://mdu.edu.ua/?p=33545>.

5. Чкан А. С., Маркова С. В., Коваленко Н. М. Самоменеджмент: навчальний посібник для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напряму підготовки «Менеджмент». Запоріжжя: ЗНУ, 2014. 84 с.

6. Як зробити так, щоб почати робити? Способи самомотивації. URL: <https://spe.org.ua/blog/tm/samomotyvatsiia/>

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ ЗА УМОВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

Розвиток підприємств за сучасних умов здійснюється при використанні новітніх інформаційних технологій, які є ключовими у цифровій економіці. На сьогодні бізнес існує в концепції Індустрії 4.0, як переходу до повністю автоматизованого цифрового виробництва, яке керується інтелектуальними системами в режимі реального часу в постійній взаємодії із зовнішнім середовищем, що виходить за межі одного підприємства, з перспективою об'єднання в глобальну промислову мережу речей і послуг [1]. Економічні процеси підприємств пов'язані великою мірою з процесами цифровізації як із зовнішнього боку так і в середині підприємства, що допомагає бізнесу функціонувати у світі великих даних та значних інформаційних потоків, проте знаходиться під впливом значних безпекових загроз.

Під поняттям «цифрова безпека підприємства» розуміти пропонується розуміти захищеність функціональних складових підприємства під час здійснення господарської діяльності в умовах цифровізації і конкуренції; заходи і методи, що спрямовані на мінімізацію зовнішніх і внутрішніх ризиків е-бізнесу, а також забезпечення безпеки функціональних складових [2]. Слід зауважити на тому, що на сьогодні підприємства використовують інструменти електронного ведення бізнесу, що вимагає значного посилення економічної безпеки. Нами прокласифіковано ризики цифрового бізнес-середовища підприємства за різними бізнес-процесами, негативний вплив яких на економічну систему може мати різні прояви з різними наслідками (табл. 1).

Таблиця 1

Ризики цифрового бізнес-середовища підприємства

Ризики	Бізнес-процеси
Безпекові ризики	Захист й зберігання цифрової інформації. Встановлення інформаційної зони та прав користувачам. Програмні продукти. Вірусні атаки. Інтернет забезпечення. Цифрова ідентифікація працівника. Цифрові технології. Провайдери. Технічне забезпечення та енерго- живлення. ІТ-інфраструктура.
Конфіденційні ризики	Договірний супровід операцій. Комунікація структурних підрозділів та із зовнішніми користувачами інформації. Цифровий підпис. Доступ до даних та обмеженість їх передачі і використання.
Управлінські ризики	Автоматизація бізнес-процесів. Структурування бізнес-процесів в інформаційних системах. Відповідальність виконання бізнес-процесів. Формування звітних даних за усіма корпоративними програмними продуктами. Своєчасність виконання бізнес-процесів.
Процесні ризики	Безперервність роботи баз даних підприємства. Інтеграція програмних продуктів корпоративних інформаційних систем. Фінансові технології підприємства. Кібератаки. Кваліфікація користувачів програмних продуктів.

З метою забезпечення настання ймовірних ризиків та упередження їх негативних наслідків, доцільно визначити ключові складові економічної безпеки підприємств за умов цифровізації (рис. 1) та здійснювати певні заходи щодо управління ризиками.

Рис. 1. Складові економічної безпеки підприємств за умов цифровізації

Оскільки сьогодні цифрова трансформація підприємств має беззаперечні переваги при здійсненні діяльності, новітні інформаційні технології й корпоративні програмні продукти варто інтегрувати в бізнес-процеси та передбачати стратегічне управління такими процесами. Т. С. Передерій в основі розробки стратегії цифрової безпеки підприємства пропонує використовувати концепцію, яка ґрунтується на базових положеннях:

1) система цифрової безпеки для будь-якого підприємства є унікальною, виходячи з її організаційної структури, виробничої спеціалізації та наявності цифрових технологій;

2) нормальне функціонування системи цифрової безпеки е-бізнесу можливо забезпечити лише за умови комплексної безпеки функціональних складових;

3) ефективне забезпечення цифрової безпеки підприємства можливе лише за умови продуманої концепції та вжиття відповідних заходів безпеки [2].

Формування єдиного та інтегрованого корпоративного інформаційного простору на підприємстві відповідає сучасним викликам і запитам на швидку якісну обробку даних через цифровізацію бізнес-процесів. Це призводить до необхідності забезпечувати безпеку великих даних економічної системи, забезпечувати їх конфіденційність, захист та зберігання. Учені зауважують на тому, що проведення цифрових трансформацій є необхідною умовою досягнення підприємством високого рівня економічного розвитку та є платформою для покращення положення бізнесу в сучасному конкурентному середовищі [3].

Отже, забезпечення економічної безпеки підприємства передбачає з одного боку, захист бізнес-процесів від негативних наслідків ймовірних цифрових ризиків, а з іншого – цифровізація сприяє економічній ефективності й оптимізації фінансово-економічних процесів в системі економічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Касьянова Н. В., Кравчук Н. М., Коваль Ю. Л. Безпека підприємства в умовах цифрової трансформації економіки. *Modern Economics*. 2020. № 20 (2020). С. 124-129.

2. Передерій Т. С. Стратегія цифрової безпеки підприємства як драйвер цифрової трансформації економіки України. Вісник економічної науки України. 2019. № 2 (37). С. 201-204.

3. Ткачук Г. О. Цифрові трансформації: взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства. Економіка харчової промисловості. 2019. Том 11. № 4 (2019). С. 42-50.

*Гринчак Наталія Анатоліївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту ЗЕД,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ САМОМОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ

Сучасні менеджери постійно шукають найефективніші способи залучення та мотивації свого персоналу. Їх зусилля стають ще складнішими, оскільки сам персонал змінюється та еволюціонує.

С. Детердінг (S. Deterding), Д. Діксон (D. Dixon), Р. Халед (R. Khaled), Л. Наке (L. Naske) визначають, що гейміфікація, яка передбачає застосування елементів ігрового дизайну в неігрових контекстах, є одним із потенційних засобів, за допомогою яких організації можуть ефективно залучати та мотивувати нове покоління працівників [1].

Гейміфікація – це не створення ігор з метою мотивації людей, а скоріше включення ігрових елементів до повсякденних систем організації праці персоналу в компанії. Проте, саме використання таких елементів гри робить ці системи організації робочих місць та праці більш схожими на ігрові.

Гейміфікація використовувалася в самих різних контекстах, включаючи навчання та розвиток, системи управління продуктивністю, маркетинг, кампанії з енергозбереження та в освітньому процесі. Дійсно, багато поширених програм, що використовуються в нашому сучасному світі, демонструють впровадження елементів гейміфікації в повсякденне життя. Наприклад, Audible – популярна платформа аудіокниг, використовує значки та інші елементи гейміфікації, щоб мотивувати та заохочувати використання свого додатка. Прикладів застосування елементів гейміфікації така велика кількість, що вони майже залишаються непоміченими та невивченими.

Річард Н.Ландерс (Richard N. Landers) та інші науковці визначили, що елементи гри, які використовуються в організації робочого процесу, маркетингових кампаніях, платформах соціальних медіа та інших контекстах, створюють додаткові різноманітні позитивні результати [2]. На сьогодні, кількість компаній, які використовують елементи гейміфікації у своїх організаціях, продовжує зростати. Яскравими представниками використання гейміфікації як інструменту самомотивації власного персоналу є Cisco, Aetna, Nike, Google, Deloitte, Samsung та Siemens). Дослідження їхнього досвіду

дозволяє виокремити основні елементами гейміфікації як засобу самомотивації персоналу, зокрема:

– система балів і рівнів. Бали – це кількісна форма зворотного зв'язку з персоналом, яка зустрічається як у гейміфікованому, так і в неігровому контексті. Бали мають різні назви, та іноді вони змінюються відповідно до контексту, в якому використовуються (наприклад, «бали досвіду»). Крім того, бали, як правило, поєднуються з рівнями, на яких персонал отримує нові переваги та/або відповідальність. Рівні можуть надавати своєрідний статус, який може виходити за межі самої гейміфікованої системи.

– таблиці лідерів. Таблиці лідерів як правило включають систему ранжування (рейтингу), яка показує, хто найкраще працює в гейміфікованій системі (відділі, департаменті, компанії в цілому). Ці рейтинги можуть ґрунтуватися на прогресі, рівнях, балах або загальних показниках. Крім того, ці рейтинги зазвичай видно всім працівникам, щоб вони могли бачити, наскільки добре працюють відносно інших. Наприклад, таблиці лідерів, як елемент гейміфікації, компанія Amazon використовує на своїх складах для підвищення продуктивності праці своїх співробітників. Така система дозволяє працівникам вносити результати своєї діяльності у таблицю лідерів, де їх можна порівняти з іншими працівниками на цьому складі та інших складах Amazon [4].

– співпраця/конкуренція є ще одним загальним елементом більшості ігор та гейміфікованих систем і відноситься до конкурентного чи кооперативного характеру ігор та ігрових систем. Іноді співпраця та конкуренція працюють узгоджено один з одним. Наприклад, спортивні команди повинні співпрацювати, щоб конкурувати з іншими командами (тобто футболом, баскетболом тощо).

– аватар – це візуальне зображення учасника в гейміфікованому контексті. Аватари можуть набути неймовірного значення для учасників деяких онлайн-середовищ як перспективне подання себе. Для деяких людей зовнішній вигляд і рухи їхніх аватарів дуже важливі, представляючи їх реальну чи ідеальну сутність у контексті гри.

– розповіді та теми є ще одним загальним елементом гейміфікації. Розповіді та теми, побудовані навколо гейміфікованої системи, можуть додати серйозності чи легкості до того, що інакше було б буденним заняттям. Добре сформована історія, накладена на завдання чи робочі місця, може збільшити зацікавленість та «змінити зміст дій у реальному світі» [3]. Ці розповіді та теми дуже відрізняються як за складністю, так і за змістом. У будь-якому випадку до повсякденних завдань, проектів та робочих місць додаються цікаві контексти, що підвищує їх уявний сенс для збільшення загального інтересу та залучення до виконання поставлених завдань.

Ефективність багатьох елементів гейміфікації залежить від такого важливого ігрового елемента, як вибір, або ж варіанти вибору. Наприклад, бали по суті забезпечують зворотний зв'язок щодо вибору (кращий вибір призводить до більшої кількості балів). Аналогічно, створення та вибір аватарів ґрунтується на виборі користувача. Тому вибір є важливим елементом, який об'єднує та посилює усі розглянуті елементи гейміфікації.

Варто зазначити, що без розробленої моделі, яка б пов'язувала конкретні елементи гейміфікації, які застосовують менеджери підприємства, щоб

поєднати, наприклад, навчання персоналу з його результатами, ніколи не стане зрозуміло, чому і як ці елементи впливають на нові результати персоналу.

Список використаних джерел

1. Deterding S., Dan Dixon, Rilla Khaled, and Lennart Nacke. From Game Design Elements to Gamefulness. In *Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference on Envisioning Future Media Environments—MindTrek '11*. New York: ACM Press, 2011. p. 9.

2. Landers Richard N., Elena M. Auer, Andrew B. Collmus, Michael B. Armstrong. Gamification Science, Its History and Future: Definitions and a Research Agenda. *Simulation and Gaming* 2018. №49. P.315–337.

3. Sailer Michael, Jan Ulrich Hense, Sarah Katharina Mayr, Heinz Mandl. How Gamification Motivates: An Experimental Study of the Effects of Specific Game Design Elements on Psychological Need Satisfaction. *Computers in Human Behavior* 2017. №69. P.371–80.

4. Statt Nick. Amazon Expands Gamification Program That Encourages Warehouse Employees to Work Harder. *The Verge*. 2021. URL: <https://www.theverge.com/2021/3/15/22331502/amazon-warehouse-gamification-program-expand-fc-games>

*Джумаєв Ільхам,
аспірант,*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

МОНІТОРИНГ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Економічна діяльність підприємств за своєю концептуальною спрямованістю має бути ефективною та результативною у звітному періоді за усіма складовими і сферами. Ефективність характеризує досягнення запланованих показників досягнення результатів відповідно наявній потужності та поставленій меті (тактичній чи стратегічній). У науковій літературі зустрічається розуміння ефективності як успішності бізнесу, коли отриманий ефект перевищує використані ресурси з якісним результатом та отриманням прибутку.

Основними елементами фінансово-економічного моніторингу повинні бути механізми, що забезпечують вироблення уявлення як про нормальний стан середовища моніторингу (норми), так і про потенційно небезпечні (негативних) його стани. З цих позицій фінансово-економічний моніторинг може трактуватися як система управління станом моніторингового середовища з реалізацією наступних функцій: спостереження за динамікою підприємства; накопичення нових знань про підприємство і джерелах впливу на нього; діагностика відхилень фактичного стану середовища від норми; регулювання цих відхилень [2].

Для забезпечення безперервного ефективного функціонування підприємства є необхідним моніторинг використаних ресурсів, отриманих результатів, досягнутої якості, збільшення частки ринку тощо. З цією метою доцільно

використовувати концепцію економічного моніторингу діяльності підприємства, як хронологічного безперервного спостереження за бізнес-процесами і операціями для встановлення тенденцій і закономірностей досягнення отриманих результатів та запланованих економічних показників діяльності.

Моніторинг ключових показників надає інформацію, яка буде корисна при:

- аналізі ситуації в діяльності підприємства;
- визначенні того, чи добре використовуються ресурси на підприємстві;
- визначенні проблем, що стоять перед керівництвом, та пошук рішень;
- забезпеченні всієї діяльності здійснюється вчасно та компетентним персоналом;
- використанні знань інших підприємств [3].

Моніторинг, як процес спостереження варто проводити за певними етапами, які узагальнено відносно економічної ефективності підприємства у такій спосіб:

1. Визначення об'єктів моніторингу економічної ефективності;
2. Визначення суб'єктів моніторингу економічної ефективності;
3. Обрання методів, способів, показників моніторингу економічної ефективності;
4. Формування робочого документу за яким забезпечується проведення моніторингу;
5. Діагностування економічної системи та узагальнення результатів моніторингу;
6. Оформлення результатів моніторингу;
7. Оцінка отриманих результатів, розробка напрямів поліпшення ефективності та прийняття управлінських рішень.

Така послідовність дозволяє забезпечити повноцінний комплексний моніторинг економічної ефективності діяльності підприємства зі зворотним зв'язком. За сучасних умов діяльність підприємства варто моніторити за такими складовими як економіка, екологія та соціальна сфера через відповідну систему показників, які характеризують сталий розвиток.

Фінансово-економічний моніторинг може реалізовуватися на двох рівнях: на нижньому (як інформаційна система про стан та потенційні можливості об'єкта дослідження) і на верхньому (з доповненням функціями регулювання стану об'єкта, забезпечення його певного необхідного стану – як система управління) [4]. Пропонуємо здійснювати моніторинг ефективності діяльності за показниками ефективності використання ресурсів, рентабельності, оцінки фінансового стану і стійкості, платоспроможності і конкурентоспроможності у їх кількісному і якісному вимірі. Для здійснення повного моніторингу діяльності промислових підприємств Т. А. Бурова радить розрахувати показники двох основних блоків:

- 1) про економічний стан підприємства;
- 2) поетапного моніторингу цих же показників.

Авторка зазначає, якщо результати моніторингу для конкретного показника не відповідають зазначеним вимогам, результат прогнозування визнається незадовільним і для підвищення ефективності подальшого

прогнозування необхідно переглянути обрані раніше пара метри прогнозування з урахуванням фактичних значень прогнозованого показника [1].

Результати моніторингу економічної ефективності також можуть бути використані під час обґрунтування інвестиційної привабливості нових проєктів. Також саме моніторингове дослідження дозволить у динаміці чітко простежити вироблення додаткової вартості підприємством, як джерела прибутку, реінвестицій та покриття витрат періоду. Набута додаткова вартість як результат ефективної економічної діяльності може забезпечувати капіталізацію бізнесу в періоді.

Список використаних джерел

1. Бурова Т. А. Організація моніторингу діяльності підприємств в конкурентному середовищі. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Економічні науки. 2015. № 1 (4). С. 33-37

2. Захарченко В. О., Счасна С. І. Систематизація методів оцінки фінансового стану підприємства. Фінанси України. 2005. № 1. С. 137-143

3. Роскладка Н. О., Роскладка А. А., Пушкарьова А. В. Система моніторингу ключових показників ефективності діяльності підприємства. Ефективна економіка. 2019. № 12. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_12_8.

4. Халіна В. М., Полозова Т. В., Пригунов П. Я. Фінансово-економічний моніторинг діяльності підприємства: теоретичні аспекти. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2012. № 40. С. 203-207

*Іващенко Оксана Андріївна,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та менеджменту ЗЕД,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ІНВЕСТИЦІЙНА ЕКСПАНСІЯ КНР В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Упродовж останніх років пріоритети американської політики щодо КНР змінюються: від сприйняття Китаю як глобального трейдера і постачальника до Китаю як конкурента, особливо у сфері передових технологій, як потужного військового і геополітичного суперника. Різні країни і регіони оцінюють ці чотири аспекти по-різному, їх дедалі складніше узгодити. Бізнес-лідери і політичні лідери, як і раніше, вважають, що їхні країни можуть втратити набагато більше, ніж виграти, якщо дотримуватимуться більш конфронтаційного підходу щодо Китаю. Більшість не бачать у КНР реальної загрози демократичному світовому порядку, а якщо і бачать, то відповідальність за реакцію покладають на США, тим часом продовжуючи отримувати вигоду від торгівлі з КНР.

Пріоритети США і Європи не можуть бути узгоджені, якщо КНР не стане короткостроковою економічною загрозою для основних європейських галузей

(автомобілебудування, авіакосмічна промисловість, хімічна промисловість і верстатобудування) [1-6]. КНР є важливим ринком для Японії, Південної Кореї та Австралії. Японія і Південна Корея продають Китаю багато передової і високотехнологічної продукції, а Австралія постачає переважно продукти харчування і продукцію видобувної промисловості, а також освітні і туристичні послуги. Як і американські компанії у Китаї, азіатська бізнес-спільнота вважає за краще уникати суперечок. Хоча КНР є основним постачальником для всіх трьох країн, Японія, Південна Корея і Австралія мають позитивне сальдо торгового балансу, тому вони, як правило, підтримують торгівлю як усередині, так і за межами Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Всі троє приєдналися до 12 інших тихоокеанських країн, які уклали торговельну угоду про всеосяжне регіональне економічне партнерство (ВРЕП), тоді як США і Індія цього не зробили. Угоду про ВРЕП підписали країни Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) і п'яти найбільших торгово-економічних партнерів блоку: Японія, Австралія, КНР, Нова Зеландія і Південна Корея. Угодою утворено найбільшу в світі зону вільної торгівлі приблизно з 2,2 млрд споживачами і обсягом ВВП у 28 трлн доларів США, що становить понад 32% від загального світового обсягу ВВП. За прогнозами фахівців, до 2050 року загальний ВВП країн ВРЕП може зрости до 100 трлн доларів США [7].

Прикметно, що Японія, Південна Корея та Австралія розглядають КНР як військову загрозу навіть більшою мірою, ніж США, оскільки в регіоні існує безліч потенційних гарячих точок. Всі троє також є близькими військовими союзниками США, хоча вони не можуть бути впевнені, наскільки далеко зайдуть США для захисту їхніх інтересів. З геополітичної точки зору всі троє ближче до США, ніж до КНР, але вважають, що відкритий вибір є ризикованим і не відповідає їхнім інтересам. І США, і КНР дуже залежать від тайванських чіпів, а тому обидві країни вважають Тайвань важливим для свого майбутнього. Якщо КНР поглине Тайвань так, як і Гонконг, регіональний і цифровий баланс сил рішуче зміниться, якщо залежність Заходу від Тайваню не буде зменшено. Адже в цьому випадку США залежатимуть від Китаю щодо критично важливих напівпровідників, зокрема тих, що застосовуються у сучасній зброї. Оскільки широко поширена думка, що керівник КНР Сі Цзіньпін вважає суверенітет Китаю над Тайванем наріжним каменем власної спадщини, малоймовірно, що ця загроза зникне, а, отже, США приречені розробляти альтернативні джерела напівпровідників.

За даними ОЕСР, світові обсяги прямих іноземних інвестицій у 2020 році знизилися на 38% порівняно з роком раніше. Це був найнижчий рівень глобальної активності ПІІ з 2005 року [8, с.124]. В Європі (і всюди) виникли побоювання, що китайські інвестори можуть брати участь у купівлі проблемних активів користуючись зниженням вартості акцій в усьому світі, оскільки пандемія у багатьох країнах спровокувала рецесію. Глобальна інвестиційна активність китайських фірм знизилася у 2020 році, а головний акцент китайських інвесторів припав на транспорт, будівництво й інфраструктуру (25% від загального обсягу). Офіційна китайська статистика свідчить про стабільні вихідні інвестиції на рівні 132,9 млрд доларів США (116,5 млрд євро), але переважно завдяки потокам всередині компаній. Глобальна активність

Китаю у сфері злиттів і поглинань за кордоном впала до 13-річного мінімуму в 2020 році: було укладено угод всього на 25 млрд євро порівняно з 47 млрд євро у 2019 році, що на 45% менше [8, с.132].

Прикметно, що китайські інвестиції у нові проекти зросли до найвищого рівня з 2016 року, склавши майже 1,3 мільярда євро або 20 відсотків від загального обсягу прямих іноземних інвестицій порівняно з середнім показником у 6,5% за останнє десятиліття. Європейські країни «великої трійки» (Німеччина, Франція, Велика Британія) стали основним напрямом для китайських інвестицій у 2020 році, вони отримали більше половини (53%) загального обсягу. Роком раніше у центрі уваги китайських інвесторів опинилася Північна Європа (країни Балтії, Скандинавії, Ірландія), що свідчить про невикористані українським урядом можливості в стратегічному позиціонуванні [9-11]. Німеччина була найбільшим одержувачем китайських інвестицій, значна частка яких диверсифікована серед невеликих за обсягами угод. Великобританія, яка посіла третє місце, зафіксувала падіння китайських інвестицій на 77% - найнижчий рівень майже за десять років. Польща піднялася на друге місце, оскільки залучила рекордні 815 мільйонів євро китайських інвестицій, значна частка яких пов'язана з часткою Польщі у придбанні компанією GLP China Holdings логістичного портфеля Goodman Group у Східній Європі. Ця угода підштовхнула сусідні країни до того, щоб стати точками для спрямування китайських інвесторів у 2020 році (у цілому 1,5 мільярда євро) [8, с.142]. Сектор ІКТ був одним із найпривабливіших, залучаючи 18% від загального обсягу інвестицій. Електроніка була третім за величиною сектором за обсягами інвестицій, що має бути враховано українськими урядовцями в процесі розбудови національної інноваційної екосистеми [12-13].

Список використаних джерел

1. Reznikova N., Zvarych R., Iavshchenko O. Approaches to identifying the form of China's economic expansion in the context of global economy transnationalization: the commercial expansion case. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>

2. Резнікова Н. В., Зварич Р. Є., Іващенко О. А. Експансіоністські імперативи та детермінанти міжнародної економічної політики КНР. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7286>

3. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Розвиток industry 4.0 й цифрової економіки у фокусі глобального технологічного та інноваційного суперництва КНР і США. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 4–10.

4. Резнікова Н. В., Панченко В. Г., Іващенко О. А. Вплив кон'юнктури ринку рідкоземельних елементів на економічну та енергетичну безпеку держав: перспективи інституційного регулювання ресурсного протистояння й інноваційно-технологічного потенціалу конкурентоспроможної зеленої економіки. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9068>

5. Панченко В.Г., Резнікова Н.В., Іващенко О.А. Національні особливості реалізації політики економічного патріотизму: В'єтнам та Індія у фокусі дослідження інструментів державного стимулювання розвитку, зростання і досягнення безпеки. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8829>

6. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Безпекові та інноваційні важелі економічної стратегії азійських країн: національні інструменти набуття конкурентних переваг в умовах глобальних трансформацій (на прикладі В'єтнаму та Індії). *Ефективна економіка*. 2021. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8918>

7. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Від вільних економічних зон до угод про вільну торгівлю: інтеграційний вимір міжнародної конкурентоспроможності економіки Китайської Народної Республіки. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8526>

8. Резнікова Н. В. Економічна кон'юнктура розвинених країн: навч. посіб. у 2-х ч. Київ: Аграр Медіа Груп, 2021. Ч.1. 422 с.

9. Іващенко О. А., Резнікова Н. В. Перспективи участі України в глобальних ланцюгах створення вартості як засіб підвищення конкурентоспроможності в умовах транснаціоналізації виробничих відносин. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 16. С. 22-26.

10. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Перспективи трансформації торговельних відносин України в контексті становлення нових центрів стратегічного партнерства. *Економіка та держава*. 2015. № 9. С. 6-11.

11. Резнікова Н. В., Іващенко О.А. Неозалежність української економіки як прояв викликів економічній безпеці: перспективи структурної трансформації та макроекономічної стабілізації. *Економіка та держава*. 2016. № 2. С. 4-8.

12. Резнікова Н. В., Рубцова М. Ю., Рилач Н. М. Інституційні важелі міжнародної конкурентоспроможності національної інноваційної системи: проблема вибору інструментів стимулювання інноваційних підприємств. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/11_2018/16.pdf

13. Резнікова Н. Інноваційна модель розвитку національної економіки: оцінка стартових можливостей та засобів реалізації. URL: www.academia.org.ua.

*Каліна Ірина Іванівна,
доктор економічних наук,
професор кафедри маркетингу,
Міжрегіональна Академія управління персоналом*

Е-НАВИЧКИ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Сьогоднішнє інформатизоване бізнес-середовище має неймовірно більші позиції, принципи та фактори розвитку підприємств, організацій та компаній ніж декілька років тому. Це спричинено підвищення рівня обізнаності

суспільства щодо Internet-технологій, яке спрямовує підприємства різних видів діяльності, удосконалювати свої діджеталізаційні (digital) схеми роботи.

Рівень обізнаності поколінь X, Y, Z щодо Internet-технологій різнобічний. Це залежить від освіти, здібностей, стимулів, компетентності та вмінь суспільства, яке повинно змінюватися за впливом цифрових реалій. Цифрові реалії підштовхують підприємства удосконалювати як цифровізаційні схеми роботи в середині підприємства так і за його межами. Завдання підприємств провести цифрову трансформацію у внутрішньому середовищі, тобто кожен структурну одиницю (відділ, департамент) інтегрувати до нової моделі ведення бізнесу. Але постає проблема із цифровізаційною компетентністю персоналу. Тому, що з простими е-операціями персонал користується щодня (перегляд новинної інформації, замовлення товару чи послуги), що не завжди пов'язано з основним місцем роботи, а в більшості із побутовим життям. Адже із трансформацією підприємства потрібно змінювати цифрові навички персоналу, і більшу увагу приділяти цифровій компетентності, що включає в себе цифрову грамотність, яка є безпосереднім фактором розвитку в бізнес-сфері.

Дані вікові категорії мають різні характеристики щодо роботи, кар'єри та бізнесу, а також допоможуть роботодавцю вибудувати в аграрному підприємстві рівномірне кадрове забезпечення, із забезпеченням цифрових компонентів, включаючи ряд якостей.

1. Лідерські якості.

Лідерські якості мають всі, як в X та Y і Z поколіннях. Але різниця Z покоління в тому, що вони вільні і можуть контролювати бізнес-процес, не виїжджаючи на основне виробництво, а онлайн. В даному поколінні зростають лідерські якості в жінок, як і зріст самих жінок та збільшення жінок-лідерів.

2. Підприємницькі якості.

Кожне покоління хоче відкрити власну справу та стати підприємцем. Але у покоління Z є більше можливостей за рахунок цифровізації, не потрібно орендувати приміщення (склад), наймати продавців тощо. Все це робиться через Internet, де замовив товар, його доставили, а потім знайшов де продати. Але більшість людей покоління Z не бояться працювати в міжнародних компаніях і виїжджати в інші країни, що не скажеш про покоління X та Y.

3. Технології.

На сьогодні технології – це прогрес розвитку будь-якого підприємства, але покоління X та Y вважають що це проблема для підприємств, а ось програмне забезпечення – це «ключ» до успіху.

4. «Time management» – індивідуальне планування робочого часу та час на відпочинок. Покоління «Z» все планує, і через віртуалізацію видно, що отримаєте і де краще відпочивати. А ось покоління «X» та «Y» – не вміють правильно планувати, хоча це стосується не всіх.

Тобто, до вікової категорії «Z» виокремлюють SMART цілі на підприємстві, які вони ставлять перед собою (табл. 1).

На даному етапі виникає нове поняття цифрова компетентність персоналу, – багатогранний еволюціонуючий процес, що постійно змінюється при появі нових технологій».

SMART цілі «Z» покоління

S	Specific (конкретні)	Ціль повинна точно визначати бажаний результат, з будь-якими необхідними уточненнями для спільного розуміння між співробітником і керівником
M	Measurable (вимірювані)	Досягнення цілі повинно мати чіткий вимірюваний критерій, затверджений на етапі встановлення цілі
A	Achievable (досяжні)	У співробітника повинні бути всі необхідні ресурси, час, доступ до людей, інформації тощо, щоб досягти поставлених цілей (Інтернет полегшує доступ інформації до споживачів)
R	Relevant (актуальні)	Виконання поставленого завдання має сприяти досягненню бажаних цілей більш високого рівня, виконання даного завдання має бути дійсно важливим і необхідним для організації
T	Time-bound (визначені у часі)	Ціль повинна мати чіткий термін, відведений на її виконання

Джерело:[4].

Цифрові навички містять три рівні [1]:

- базовий рівень: цифрове громадянство, тобто використання цифрових технологій у повсякденному житті, для взаємодії один з одним, спілкування, перегляду цифрового контенту тощо;
- середній рівень: цифрова творчість, тобто використання цифрових технологій для створення контенту, медіа, застосувань тощо;
- просунутий рівень: цифрове підприємництво, тобто використання цифрових технологій для бізнесу, професійної діяльності тощо.

Особи, які користуються Інтернетом протягом останніх 3 місяців, нараховується бал за чотирима цифровими сферами компетенції: інформаційною, комунікаційною, створенням контенту та вирішенням проблем, залежно від діяльності, яку вони могли виконувати. Оцінки в кожному домені є базовими, вище базових і нижче базових. Особи, які не користуються Інтернетом, класифікуються без цифрових навичок. Щоб бути класифікованим як "базовий або вище базового" за загальним показником, людина повинна мати базові або вище базових навичок у всіх чотирьох сферах цифрової компетентності, включених до індексу: інформація, комунікація, створення вмісту та вирішення проблем [3].

Проаналізуємо рівень індивідуальних цифрових навичок в країнах (табл.2).

З табл. 1 видно, що відсоток осіб, які володіють базовими або вище базових загальних цифрових навичок у розвинених країнах перевищує 50%. Це впливає на роботу підприємства в загалом, адже обізнаність у цифрових навичках дає великий плюс в налагодженні бізнес-процесів.

У зв'язку із стрімким впровадженням цифрових технологій формування цифрових навичок громадян набуває ключового значення. Цифровізація на сьогодні є головними трендами на загальному ринку праці. Уміння використовувати цифрові технології в роботі поступово стає необхідним для більшості спеціалізацій та професій, тобто наскрізним або кросплатформним.

Завдяки використанню онлайн технологій громадяни можуть більш ефективно набувати знань, вмінь та навичок у багатьох інших сферах (наприклад, вивчати мови, предмети, опановувати професії тощо).

Таблиця 2

Рівень індивідуальних цифрових навичок

№п.п.	Країни	Особи, які мають базові або вище базових загальних цифрових навичок, %
1.	Ісландія	85
2.	Норвегія	83
3.	Нідерланди	79
4.	Швейцарія	77
5.	Фінляндія	77
6.	Об'єднане Королівство	74
7.	Швеція	72
8.	Німеччина	70
9.	Данія	70
10.	Австрія	68

Джерело:[4].

Кількість робочих місць в Україні, що потребують від працівників принаймні базового розуміння інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, стрімко збільшується, а вміння користуватися технологіями стає основною вимогою до персоналу [2].

Отже, цифрові навички та компетенції є запорукою повноцінного розвитку цифрової економіки, бо її творять громадяни. Цифрова грамотність повинна бути однією з ключових компетенцій. Більшість громадян України вже користується перевагами цифрових технологій. Наступним кроком є забезпечення того, щоб завдяки цим перевагам українці ставали економічно успішними. Також в умовах цифрової економіки робочі місця перестають бути прив'язаними до фізичних місць. Вони стають «цифровими», віртуальними, мобільними, тобто такими, що не потребують постійного перебування працівника на робочому місці. Концепція «цифрових робочих місць» поширюється надзвичайно швидко у бізнес-середовищі та позитивно сприймається переважною більшістю працівників, яким подобаються гнучкі способи роботи, можливість працювати вдома, на відпочинку, тобто з будь-якого місця.

Список використаних джерел

1. Ільєнко А. В. і др. Використання інноваційних технологій Agile, Design Thinking та ергономіки робочого простору в управлінні персоналом в ІТ сфері. – 2017. – с. 122-125.
2. Лисак В.Ю. Роль управління персоналом в розвитку підприємств / В. Ю. Лисак // Вісник КПНУ імені Івана Огієнка. Економічні науки. – 2009. – Вип. 2. – С. 399-405.

3. H. Jenkins, R. Purushotma, M. Weigeletal., “Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century”, Foundation Reports on Digital Media and Learning. Cambridge, MA, London: The MIT Press, 2009.

4. Каліна І. І. Трансформаційні тенденції розвитку інтеграції цифрових технологій. Наукові праці ДВНЗ «Донецький національний технічний університет». Серія: економічна. Покровськ. №1 (20), 2019 р. С. 124-130.

*Лукашенко Любов Володимирівна,
аспірантка,
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини*

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Гарантією процвітання та динамічного розвитку суспільства є його інтелектуальний потенціал, який закладається саме під час здобуття освіти. Освітня реформа, що проводиться в Україні, покликана збудувати суспільство освіченого загалу, в якому сформується рівні шанси на життєвий успіх для кожного громадянина, незалежно від соціального статусу, місця проживання, мови спілкування, фізичних можливостей.

Процеси адміністративно-фінансової децентралізації, які розпочались в Україні, актуалізували питання модернізації освіти. Пріоритетними напрямками реформування є ефективне управління в галузі освіти, підвищення якості освіти на всіх рівнях, адаптація системи освіти до сучасних вимог. А, отже, управління освітою є пріоритетом державної політики.

На сучасному етапі, реформаційні процеси в освіті актуалізують пошук дієвих моделей управління, які дадуть змогу забезпечити розвиток освітнього закладу та активізувати пошук шляхів приведення змісту освіти у відповідність до особистісних потреб учнів та у відповідність до міжнародних стандартів. Сьогодні система управління освітою розвивається, оновлюється й вдосконалюється на кращих прикладах світового досвіду та своїх надбаннях. Освіта в Україні, можливо одна з провідних, адже в нас є перспективні, амбіційні фахівці, які враховують потреби майбутніх випускників і їх потенційні потреби у майбутній спеціальності та набутті загальних й професійних знань.

Теоретичні основи модернізації соціально-педагогічних систем, перспективи та шляхи модернізації системи управління освітою в нових соціально-економічних умовах, механізми реалізації освітніх реформ та технології підвищення ефективності управління освітніми системами відображено в працях В. Кременя, Л. Калініної, О. Онаць, В. Олійника, С. Сисоєвої, О. Савченко, О. Пометун, О. Топузова та інших.

Основною метою дослідження даної теми є визначення суті модернізації управління закладами загальної середньої освіти України.

Орієнтація на високі рівні міжнародних стандартів у галузі управління закладами загальної середньої освіти наразі є обов'язковою умовою

інтегрування з країнами Європейської співдружності та входженням України на рівних умовах до світової інтелектуальної сфери.

Однак організація управління навчальними закладами в Україні не завжди відповідає сучасним вимогам кращих міжнародних зразків, які на практиці довели свою конкурентноспроможність та високу ефективність у сфері освітніх послуг. Відсутність чіткої загальновизнаної методології управління освітою в нашій країні в умовах перехідного періоду в економіці та соціальній сфері негативно позначається на якості практичної діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів, гальмує побудову довгострокової стратегії розвитку цих установ [1].

Ефективність системи управління залежить не лише від організаційної побудови, ресурсного забезпечення, а й від професійних керівників, їх компетентності та врахування ними чинників впливу зовнішнього середовища, які можуть вплинути на результати діяльності закладу. З огляду на це, удосконалення управління – це також уміле поєднання форм централізованого та децентралізованого управління, що сприяють підвищенню якості освітніх послуг.

Сучасні тенденції розвитку системи освіти спрямовані на створення цілісної педагогічної системи, компоненти якої взаємозалежні й спрямовані на високий рівень навчання, розвиток та виховання молоді. Це потребує від загальноосвітнього навчального закладу використання прогресивних інноваційних технологій, які забезпечать кожному здобувачу освіти можливість виявити себе як особистість, а кожному вчителю – знайти ефективні методи роботи.

Впровадження інноваційного менеджменту надає можливість розвитку таких якостей керівника як: володіння економічними і правовими знаннями, глибокі інтегровані професійні знання, здатність до самовдосконалення, розвитку компетенцій та професійної компетентності, креативного управління в умовах жорсткої конкуренції. Такі керівники є інноваційними менеджерами в освіті, конкурентноспроможними, такими, що відповідають стратегії розвитку системи освіти України у XXI столітті [1].

Розвиток освіти в Україні вимагає зміни стратегії і тактики управління розвитком навчального закладу, тобто створення системи аналізування, оцінювання, контролю та прогнозування педагогічних систем відповідно до об'єктивних процесів у економічному та соціально-культурному житті країни, контексті формування освітньої політики.

Упродовж тривалого відрізка часу діяльність менеджерів в освіті була спрямована на виховання та розвиток духовних цінностей та набуття конкретних знань, проте керівництво навчальним закладом та навчальним процесом лише в такому напрямі є недосконалим. Освітні інновації акумулюють в собі організаційні рішення, цільову діяльність, систему, процедуру, методи здійснення освітньої діяльності, які суттєво відрізняються від звичної практики і вперше впроваджуються в діяльність закладів освіти, приділяючи основну увагу підвищенню рівня якості підготовки конкурентноспроможних випускників, здатних критично мислити та адаптуватись до швидкозмінних високотехнологічних умов праці [5].

Інноваційний менеджмент в освіті – це нова галузь науки про управління людськими і матеріальними ресурсами в закладах освіти. Це сукупність навчальних, економічних, мотиваційних, організаційних і правових засобів, методів і форм управління інноваційною діяльністю конкретного об'єкта управління з метою одержання найоптимальніших наукових та економічних результатів цієї діяльності [1].

Здійснення ефективного керівництва навчальним закладом в сучасних умовах неможливе без врахування сучасних тенденцій, законів та закономірностей управління інноваційними процесами. До сучасних тенденцій управління інноваціями у загальноосвітньому навчальному закладі можна віднести:

- активізацію суспільних і державних зусиль для виведення загальноосвітніх навчальних закладів на рівень міжнародних стандартів і досягнень;
- перехід до принципів інноваційної педагогіки;
- прагнення керівників опанувати технології професійного менеджменту і реалізувати їх в управлінській діяльності;
- орієнтація на самофінансування, підприємницьку діяльність, залучення інвестицій;
- прагнення керівників та педагогів підвищити конкурентоспроможність навчального закладу [4].

За всіх часів перед педагогами стояли питання:

- мети – навіщо вчити?
- методів – як вчити?
- змісту – чому саме вчити?

Рівень майстерності вчителя завжди пов'язувався із здатністю до творчопошукової роботи. А. Дістервег писав про вчителя, що без прагнення до наукової роботи він потрапляє до влади трьох демонів: механічності, рутинності, банальності; він дерев'яніє, кам'яніє, опускається. У наш час руйнується консерватизм у педагогіці, це зумовлює інтенсивний пошук нових педагогічних технологій, оновлення змісту навчальних програм. Звичайно, що керівник відчуває «тиск знизу», викликаний об'єктивними процесами у діяльності педагогів. Тому знову постає проблема цілеспрямованого управління інноваційними процесами.

Щоб управління закладом освіти було ефективним, система управління повинна забезпечувати:

- високу поінформованість про потенційно можливі нововведення, про можливості розвитку установи;
- повноту вивчення актуальних проблем.

Проблеми визначають розвиток закладу. Необхідно здійснювати їх аналіз. Виходячи не тільки із орієнтації на сьогоднішній день закладу, але й прогнозу на майбутнє;

- раціональність вибору загальної та окремих цілей, інтерактивність цілей;

– реалістичність планів – забезпеченість ресурсами (матеріальними, фінансовими, кадровими, часу тощо), збалансованість, розподіл функцій, обов'язків, надання прав відповідно до мети розвитку;

– зацікавленість всіх учасників навчально-виховного процесу, удосконалення діяльності, підвищення професіоналізму педагогів, тобто мотивація усіх виконавців програми розвитку освітньої установи;

– можливість здійснювати аналіз, контроль та корекцію впровадження новацій, реалізації програми розвитку закладу освіти.

Особливості сучасного керівника закладу освіти пов'язуються із демократичними способами організації стосунків в колективі, здатністю до оновлення власної діяльності та управлінням інноваційними процесами. Лідерство передбачає несиловий вплив на персонал; як правило, воно будується на стосунках «лідер-послідовники». Відомі психологічні теорії лідерства ґрунтуються на взаємозумовленості трьох чинників: лідерські якості, лідерська поведінка та ситуація лідерства.

Проте далеко не все залежить від керівника навчального закладу. Стиль управлінської поведінки зумовлюється в значній мірі готовністю вчителів до виконання завдання. Якщо ступінь мотивації педагогів до роботи низький, то стиль ефективного керівництва буде пов'язаний із орієнтацією на структурування діяльності вчителя, на досягнення ним мети, на роз'яснення «що? як? коли? де?» для цього треба зробити, на здійснення моніторингу (всебічного відстеження) його діяльності.

За умов достатнього усвідомлення вчителем завдань і готовністю їх виконати, директор орієнтується на співуправління, діалогічну взаємодію, продуктивні стосунки.

Мінімальне втручання керівника в роботу вчителя, реалізація моделі управління за результатами будуть ефективними, коли вчитель має високий ступінь мотивації до виконання роботи, якщо його ціннісні орієнтації та особисті інтереси співпадають або хоча б не суперечать із керівними.

Відтак управлінська поведінка може бути ефективною навіть за умов використання авторитарних методів керівництва, бо зумовлюється ступенем здатності конкретних людей працювати самостійно, визначати шляхи та засоби досягнення цілей.

Успіх педагога засвідчується високими освітніми показниками його учнів. Успіх приходить завдяки кваліфікованій роботі. Кваліфікація вчителя зумовлюється рівнем професійної компетентності та ступенем готовності до постійного навчання. Відтак, щоб привести вчителя до успіху, керівникові необхідно підвищити мотивацію, створити умови для удосконалення та зростання професіоналізму [3].

Якості ефективного керівника давно привертати увагу вчених-дослідників та практиків, але ще ніхто не зумів знайти той набір характеристик, якими повинен володіти кожен керівник. До переліку важливих рис успішного керівника, як правило, відносять:

– інтелектуальні можливості вище середнього, але не на рівні обдарованості та геніальності;

- ініціатива, яка пов'язана із здатністю до аналізу та конструктивної діяльності;
- впевненість, що спирається на здатність вірити в себе і свою діяльність, усвідомлення свого місця, бажання досягти цілей;
- здатність подивитись на ситуацію з висоти “пташиного польоту”, що дає можливість панорамного бачення подій та процесів;
- фізичне та психічне здоров'я, яке створює запас енергії, необхідної для складної роботи;
- усвідомлення мети уможливорює постійний аналіз власної діяльності та мотивацію підлеглих;
- тактовність, толерантність керівника викликають з боку підлеглих повагу, яка потрібна, щоб вести за собою;
- порядність необхідна, щоб завоювати довіру;
- бажання успіху, установка на лідерство створюють позитивні умови для кар'єри;
- вміння брати на себе відповідальність за прийняття рішень, виконання важливих завдань;
- здатність співпрацювати з широким колом людей; – емоційна зрілість дозволяє управляти своїми почуттями, станами;
- установка на успіх створює передумови успішної діяльності та результатів;
- здатність до здорових, тверезих суджень [3].

Висновки. Впровадження нетипових для номенклатурної управлінської культури методів та технологій керівництва наштовхується на чисельні перешкоди через нестачу творчої активності, нерішучість керівників, невміння оперативно і адекватно реагувати на потреби інноваційного розвитку освіти, перепони та заборони «зверху».

Список використаних джерел

1. Василенко В. О. Інноваційний менеджмент /В. О. Василенко, В. Г. Шматько. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 440 с.
2. Єльнікова, Г. В. Розвиток цільових функцій управління на різних рівнях організації середньої освіти / Г. В. Єльнікова // Імідж сучасного педагога. – 2000. – №3. – С. 9-11.
3. Освітній менеджмент: навч. посіб. / за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К.: Шкільний світ, 2003. – 400 с.
4. Оцінювання та вибір педагогічних інновацій: теоретикоприкладний аспект: науково-метод. посіб. / за ред. Даниленко Л. К.: Логос, 2011.
5. Касьянова О. М. Контрольно-аналітична діяльність керівника навчального закладу / О. М. Касьянова. – Х. : Вид. група «Основа», 2014. – 192 с.

*Луньова Тетяна Сергіївна,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри економіки та менеджменту ЗЕД,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

НОРМУВАННЯ ПРАЦІ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Приведення в дію в ринкових умовах господарювання всіх резервів ефективності використання трудових ресурсів є неможливим без успішного вирішення проблем у сфері нормування праці.

Сутність нормування праці полягає у визначенні необхідних затрат праці на виконання певної роботи та встановленні норм праці. На думку О. С. Арапова та Т. М. Дорошенко, «практично нормування праці означає проектування і створення на виробництві таких умов, при яких робота буде виконуватися найбільш продуктивно» [1, с. 188].

Зміст нормування праці визначається послідовним проведенням таких операцій: вивчення та аналіз змісту і характеру праці відповідної категорії персоналу; встановлення конкретної мети розробки певної норми; вибір методу нормування; проектування виконання роботи; встановлення необхідного ступеня деталізації трудового процесу, способу спостереження і фіксації результатів, кількості спостережень; апробація норм, оцінка їх економічної ефективності та уточнення норм; впровадження норм на даному підприємстві.

Головною метою нормування праці в сучасних умовах є «зменшення витрат виробництва завдяки раціоналізації використання робочого часу, звільнення його від непродуктивного використання» [2, с. 98].

В радянські часи система нормування праці досягла значного розвитку. Практично на кожному промисловому підприємстві застосовувались науково обгрунтовані норми праці з метою зменшення трудомісткості продукції та підвищення продуктивності праці.

Після появи недержавного сектора економіки загальною тенденцією стало зниження рівня нормування праці, скорочення чисельності фахівців, зайнятих нормуванням праці, ліквідація нормативно-дослідних підрозділів з праці. Керівники приватних підприємств не враховували, що нормування праці потрібне як підприємству, так і працівникам, оскільки нормування праці - це не тільки визначення норми праці (обсягу трудових обов'язків) працівника, а й основа для проектування режимів праці та відпочинку персоналу, проведення атестації і раціоналізації робочих місць, впровадження нової техніки та технології.

Однак сьогодні, в умовах обмеженості та високої ціни на ресурси, до власників сучасних компаній поступово приходить розуміння важливості та «необхідності використання нормування праці та її організації на наукових засадах, оскільки це є умовою раціонального використання ресурсів» [3, с. 61]. Деякі з них залучають на свої підприємства фахівців з нормування праці на умовах аутсорсингу.

На проблему нормування праці, як складову організації праці, дослідники звернули увагу в епоху розвитку великого машинного виробництва, яке висувало потребу в подальшому поділі праці та раціональній побудові трудового процесу. Основоположником наукової організації праці вважається американський інженер Фредерік Уінслоу Тейлор (1856-1915). Школа наукового управління «забезпечила використання наукового аналізу для визначення найкращих способів досягнення необхідних результатів, ввела поняття хронометражу у використання роботи» [4, с. 174], а сам Ф. Тейлор процедуру виміру кожної трудової операції вважав найважливішим засобом удосконалення виробництва.

Система Тейлора передбачала:

- детальне вивчення трудових процесів і встановлення жорсткого регламенту їх виконання;
- встановлення «поденного» уроку;
- доцільне облаштування робочого місця і раціональні способи подачі матеріалів та інструментів;
- чергування елементів праці і відпочинку;
- підбір і спеціальне тренування робітників, які придатні до виконання цього уроку при дуже високій інтенсивності праці.

Таким чином, Ф. Тейлор вважав, що зростання продуктивності праці можна досягти завдяки стандартизації методів, засобів і прийомів праці. Реалізація цього можлива за умови, що керівник підрозділу має більше уявлення про роботу, яку виконує виконавець, тобто він може обґрунтовано встановлювати час на її виконання.

В СРСР сфера наукової організації праці була найбільш розвиненою у 60-80 роках ХХ століття. В цей період були отримані основні наукові результати з класифікації і комплексного обґрунтування норм; методів вивчення трудових процесів; методів розробки нормативів часу; застосування математичних методів у нормування та ін.

В Україні, починаючи з 1992 р., почала створюватись система удосконалення нормативної бази з праці. Розробником її був Центр продуктивності Міністерства праці та соціальної політики України (пізніше – Державна науково-дослідна установа «Центр продуктивності Міністерства соціальної політики України»), а реалізація здійснювалась через відповідні програми, які затверджувались постановами Кабінету Міністрів України. Центром були розроблені нові норми часу, виробітку, норми чисельності працівників за категоріями та операціями залежно від виду економічної діяльності із врахуванням сучасних вимог до виробничих процесів та оновленого парку обладнання.

Одним із напрямів роботи Центру було розроблення та затвердження міжгалузевих, галузевих збірників норм праці для створення й удосконалення національної нормативної бази з праці. На сьогодні Центр продуктивності припинив свою діяльність. Економічні норми й нормативи праці розробляються галузевими науково-дослідними установами, наприклад, в агропромисловому комплексі цим займається Український науково-дослідний інститут продуктивності агропромислового комплексу.

Нормування праці не втрачає свою роль та цінність в сучасних умовах розвитку економіки. Навпаки, «ринкові економічні відносини не тільки підсилюють вимоги до нормування і норм, а й створюють сприятливі умови для підвищення якості нормування, впливу його на ефективність виробництва і праці» [1, с. 191].

У зв'язку з появою нових форм організації праці потребують удосконалення методичні підходи до нормування. Зокрема, сьогодні, в умовах пандемії Covid-19, актуальним стало «питання зміни нормування та оплати праці при дистанційній формі організації праці» [5, с. 125]. Впровадження нових режимів праці та відпочинку (гнучкого графіка роботи, перервного робочого часу та ін.) вимагає удосконалення методичних засад їх проектування, особливо в частині розробки норм часу для визначення періодів роботи та відпочинку.

Список використаних джерел

1. Арапов О. С., Дорошенко Т. М. Нормування праці як фактор підвищення ефективності виробництва. *Економічний аналіз*. 2017. Том 27. № 4. С. 188-195.
2. Кучеренко С. Ю., Леваєва Л. Ю. Особливості організації та нормування праці в Україні. *Економічний вісник університету*. 2019. Вип. 40. С. 96-101.
3. Ковальова О. М. Роль нормування праці в системі управління трудовим потенціалом. *Економічний простір*. 2020. № 153. С. 61-64.
4. Мейш А. В., Матвійчук О. В. Формування теорій управління суспільством і країною. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. № 2. С. 173-178.
5. Довгань Б. В., Амелічева Л. П. Деякі проблеми правового регулювання гнучкого режиму робочого часу, дистанційної та надомної роботи за трудовим законодавством. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2021. Випуск 13. Том 1. С. 121-126.

Мирадов Исламгелді,

аспірант,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, ЯК УМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

У 2015 році на Саміті ООН зі сталого розвитку було прийнято підсумковий документ Саміту “Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року”, за яким було затверджено 17 Цілей сталого розвитку. Україна приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку, у зв'язку із чим національні завдання, індикатори для моніторингу виконання завдань та цільові орієнтири для досягнення до 2030 року було відображено в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» та долучено бізнес і

суспільство. Забезпечення цілей сталого розвитку підприємства відбувається, зокрема, через його соціальну відповідальність.

Концептуальна схема забезпечення сталого розвитку підприємства як основа організування побудови соціальної відповідальності складається зі зовнішніх факторів впливу на діяльність підприємства, серед яких економічні, соціальні, екологічні та етично-правові, а також ідентичних зовнішнім – внутрішніх [1]. Мостепанюк А. В. зазначається, що останнім часом суспільство стає більш вимогливим до приватного бізнесу, вимагаючи враховувати суспільні інтереси при веденні своєї комерційної діяльності, що найчастіше реалізується у формі корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), яка проявляється в наданні певних соціальних послуг, сприянні підвищенню добробуту населення, мінімізації негативного впливу на довкілля, прийнятті участі у благодійних проектах з метою зменшення фінансового тиску на державний бюджет і покращення власного іміджу бізнесу, підвищення рівня його конкурентоспроможності тощо [4].

Сьогодні принципи соціальної відповідальності декламуються і дотримуються в бізнесі переважно, міжнародними корпораціями, державними корпораціями, мережевими підприємствами, з іноземними інвестиціями та підприємствами, які використовують новітні інструменти управління.

Найбільш узагальнено концепція соціальної відповідальності на підприємстві ґрунтується на управлінні такими сферами діяльності як працівники (людський капітал), споживачі (клієнти), суспільство (місцева громада), вплив на клімат і екологію. У різних наукових дослідженнях різними вченими висвітлюються методики щодо оцінки соціальної відповідальності підприємств.

І. В. Лебедев [3] узагальнив із запропонованих більш ніж 20 методик оцінки і соціальної звітності, такі, що отримали найбільше поширення:

1. Система звітності зі сталого розвитку GRI (GRI Reporting Framework).
2. Звітність про прогрес у реалізації Глобального договору ООН про корпоративну соціальну відповідальність.
3. Стандарт соціальної звітності SA 8000:2008
4. Міжнародний стандарт звітності із соціальної відповідальності ISO 26000:2010 був розроблений Міжнародною організацією із стандартизації і вступив у дію з 1.11.2010 р.
5. Міжнародний стандарт нефінансової звітності AccountAbility 1000 (AA1000) був розроблений у 1999 р. Британським Інститутом соціальної і етичної звітності (Institute of Social and Ethical Accountability).

У монографії Деліні М. М. [2, 254-263] також групувано деякі методи оцінки соціально-економічної відповідальності підприємництва:

1. за допомогою соціальної звітності, індексним і рейтинговим, якісним і кількісним методами;
2. визначення рейтингу соціальної відповідальності корпорації у сфері трудових відносин на основі кількісної оцінки корпоративної соціальної відповідальності;

3. метод діагностики соціальної відповідальності за трьома групами показників: відповідальність перед працівниками, перед суспільством і екологічна відповідальність;

4. визначення критеріїв оцінки результативності управління соціальної відповідальності;

5. розрахунок комплексного показника соціальної відповідальності підприємства та інші.

Можна зробити висновок, що соціальна відповідальність на підприємстві має бути реалізована за такими напрямками діяльності як економіка, екологія, ділова етика (репутація), технології, соціальна сфера у взаємодії із контрагентами, працівниками та суспільством на основі дотримання чинного законодавства. Дотримання соціальної відповідальності є виключно індивідуалізованим підходом для кожного підприємства за економічних, географічних, технологічних, галузевих можливостей.

З точки зору організації виконання принципів соціальної відповідальності важливим вбачаємо спільну організаційну складову власника та операційного директора чи членів дорадчої ради на засадах відповідності цілей сталого розвитку зі складанням відповідної звітності (транспарентної). З метою розуміння рівня соціально-відповідального бізнесу, на підприємства доцільно обирати найбільш оптимальний метод і притаманну специфіці діяльності систему показників, які характеризують соціальну відповідальність.

Список використаних джерел

1. Гальчак Х. Р. Забезпечення сталого розвитку підприємства як основа формування соціальної відповідальності. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія : Проблеми економіки та управління. 2016. № 847. С. 69-74.

2. Деліні М. М. Соціально-економічна відповідальність підприємництва: теорія, методологія, напрямки розвитку: [монографія]. Краматорськ: ДДМА, 2017. 451 с.

3. Лебедев І. В. Забезпечення сталого розвитку на засадах корпоративної соціальної відповідальності. Актуальні проблеми економіки. 2013. № 1. С. 106-116.

4. Мостепанюк А. В. Сутність, принципи та методи реалізації корпоративної соціальної відповідальності в сучасній ринковій економіці. Бізнес Інформ. 2019. №11. С. 13–22.

*Панченко Володимир Григорович,
доктор економічних наук,
директор Аналітичного центру економіко-правових досліджень
та прогнозування Федерації роботодавців*

КНР ЯК ГЛОБАЛЬНИЙ ПОСТАЧАЛЬНИК: МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

Роль КНР як глобального постачальника останнім часом зазнала випробування на міцність під дією трьох чинників: торгова війна між США і Китаєм; порушення торгівлі, викликане COVID-19; перегляд багатонаціональними підприємствами стану речей у відповідь на зростання витрат в економіках, що розвиваються, на тлі цифрової трансформації й автоматизації виробництва у себе вдома. Це чинило тиск на глобальні ланцюжки створення вартості, що сформувалися до пандемії. Хоча процес роботизації виробництва розпочався приблизно у 2015 році у відповідь на ринкові зміни, тарифне протистояння і «чорний лебідь пандемії» істотно вплинули на ГЛСВ у 2018-2020 роках, заохочуючи автоматизацію виробництва, особливо у США і Японії [1, с.24].

США знадобилося занадто багато часу для усвідомлення, що їхня залежність від дешевої китайської продукції спричинить значний і постійний двосторонній торговельний дефіцит, небезпечну залежність і посилення конкуренції на вищих рівнях ланцюжка створення вартості. Компанії роздрібної торгівлі, електроніки, охорони здоров'я, телекомунікацій, побутової техніки та інших секторів нині щосили намагаються диверсифікувати, а не роз'єднувати власні ланцюжки постачання. Чимало імпортерів США хочуть зменшити залежність від КНР і воліли б знайти альтернативні джерела у США, Мексиці, Індії, В'єтнамі, Філіппінах, Малайзії, Індонезії або в інших країнах [2; 3; 4]. Але КНР, як і раніше, має значні переваги у логістиці, постачанні, кластерах ланцюжків постачання, ефектові масштабу, навичках і супутніх бізнес-послугах, що спричиняє значну інерцію в пошуку альтернатив. Адміністрація Байдена у межах політики «Поставки Америки» («Supply America» policy) ініціювала перегляд глобальних ланцюжків створення вартості за чотирма стратегічними позиціями: медичне устаткування, напівпровідники, батареї великої ємності для електронних транспортних засобів і рідкоземельні елементи, як-от неодим, діспрозій і церій. Очікується, що надалі це пошириться на шість інших секторів: оборону, інформаційні технології, практику охорони здоров'я, транспорт, продукти харчування та енергетику.

У Європі вибір між стратегіями рещорінгу (повернення виробництва в європейські країни) або диверсифікації у Південно-Східній Азії залежить від галузі, що слід брати до уваги українським урядовцям при розробці форсайт-аналізів стратегічної співпраці [5; 6; 7]. Згідно зі звітом ЮНКТАД про світові інвестиції за 2020 рік, переорієнтація на Європу буде адаптована для високотехнологічних компаній з глибоко інтегрованим глобальним ланцюжком постачання і вимогами автоматизації виробництва [1, с.121]. Згідно з проектом Europe Reshoring Monitor, з 2014 року до 2018 року 76 фірм вже повернулися в Європу із КНР і приблизно чверть із них з причини повної автоматизації

виробництва. Згідно з дослідженням VoxEU, пандемія, ймовірно, викличе падіння на 35% у ГЛСВ і прискорить впровадження роботів у виробництво більш як на 70%. Крім того, цій тенденції сприяє те, що вартість роботів значно знизилася після світової кризи 2008-2009 років. Для складних мереж ГЛСВ дані свідчать про вражаючі зміни, що виражаються у зникненні міжрегіональних зв'язків між США і Німеччиною, а також США і Японією.

У деяких стратегічних секторах урядові ініціативи є основною рушійною силою для перегляду умов співіснування та дієвим засобом інноваційного неопротекціонізму [8; 9; 10]. Це особливо вірно щодо виробництва акумуляторів для електромобілів і фармацевтичної промисловості в Європі. Пандемія стала тривожним сигналом для ЄС, поклавши початок перенесенню фармацевтичного виробництва «ближче до дому». Аналогічний крок можна помітити в американській промисловості з виробництва напівпровідників.

China-Plus-One – це не що інше, як філософія бізнесу, спрямована не тільки на інвестування у КНР, а й на поширення і диверсифікацію бізнесу в деяких інших країнах Азії. Середня заробітна плата китайських робітників зросла у три рази за останні кілька десятиліть. Це змушує виробників рухатися за межі Китаю, де зарплата все ще дуже низька. КНР все більше використовує стратегію «Китай плюс один» для заохочення використання китайських ресурсів для отримання переваг від нижчої заробітної плати у Південно-Східній Азії. В'єтнам, Камбоджа, Бангладеш мають вигоду з перших днів торгового конфлікту між США і КНР. Адже деякі китайські бізнес-групи намагаються диверсифікувати як свої продукти, так і доступ до ринків, знаходячи нове місце для бізнесу в Азії, де вони можуть отримати абсолютні переваги низькооплачуваної робочої сили поряд з використанням китайських ресурсів, в тому числі, рідкоземельних [11]. Адаптуючись до цієї моделі, будь-яка із сторін може знизити експлуатаційні витрати, а також розширити можливості доступу до нових ринків. Ця тенденція визначається багатьма чинниками, але основною причиною є вища вартість робочої сили у КНР, особливо у прибережних регіонах, які упродовж тривалого часу обслуговували обробну промисловість. Крім того, змінюється демографічна структура країни, на яку істотно вплинула «політика однієї дитини»: пропозиція робочої сили внаслідок старіння населення скорочується, а тому зростання заробітної плати неминуче. Інші ключові міркування стосуються логістичної підтримки, простоти ведення бізнесу, підписання угод про вільну торгівлю тощо. Країни, які найчастіше отримують перевагу як альтернатива КНР щодо «країни призначення виробництва», – це В'єтнам або Бангладеш. Уряд В'єтнаму прагне привернути увагу транснаціональних брендів одягу і будинків моди, використовуючи свою близькість до глобальних ланцюжків постачання. У В'єтнамі більше 6000 виробників у легкій промисловості (середня місячна зарплата коливається у межах 122-176 дол.), а в Бангладеш – 4560 виробників (середня місячна зарплата у межах 68-100 дол.) [12].

Бангладеш уже має вигоду від укладання нових торговельних угод з КНР, які знижують тарифи на 98% товарів, що імпортуються із Китаю. Це матиме позитивні наслідки для відкриття спільних підприємств китайської переробної промисловості у Бангладеш. При цьому Бангладеш випереджає В'єтнам у

питаннях розвитку зеленої промисловості і логістичної підтримки, а В'єтнам лідирує у диверсифікації ринків і легшому доступові до сировини.

Індійський субконтинент був серед чотирьох основних варіантів переїзду або диверсифікації у 2019-2020 роках для американських компаній поряд з Південно-Східною Азією, США і Мексикою. Європейські компанії, схоже, з меншим ентузіазмом розглядають Індію як варіант у межах стратегії «Китай плюс один». Згідно з опитуванням ділової довіри, проведеним Європейською торговою палатою у КНР у 2020 році, серед 11% респондентів, що розглядають можливість переміщення своїх інвестицій із Китаю, Південна Азія посіла десяте місце (11%), тоді як майже половина обрала або європейські країни (26 %), або Південно-Східну Азію (23%) [13].

Список використаних джерел

1. Резнікова Н. В. Економічна кон'юнктура розвинених країн: навч. посіб. у 2-х ч. Київ: Аграр Медіа Груп, 2021. Ч.1. 422 с.
2. Reznikova N., Zvarych R., Iavshchenko O. Approaches to identifying the form of China's economic expansion in the context of global economy transnationalization: the commercial expansion case. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>
3. Резнікова Н. В., Зварич Р. Є., Іващенко О. А. Експансіоністські імперативи та детермінанти міжнародної економічної політики КНР. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7286>
4. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Розвиток industry 4.0 й цифрової економіки у фокусі глобального технологічного та інноваційного суперництва КНР і США. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 4–10.
5. Іващенко О. А., Резнікова Н. В. Перспективи участі України в глобальних ланцюгах створення вартості як засіб підвищення конкурентоспроможності в умовах транснаціоналізації виробничих відносин. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 16. С. 22-26.
6. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Перспективи трансформації торговельних відносин України в контексті становлення нових центрів стратегічного партнерства. *Економіка та держава*. 2015. № 9. С. 6-11.
7. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Неозалежність української економіки як прояв викликів економічній безпеці: перспективи структурної трансформації та макроекономічної стабілізації. *Економіка та держава*. 2016. № 2. С. 4-8.
8. Панченко В. Г. Інноваційний неопротекціонізм як новий інструмент регулювання міжнародних економічних відносин: нові проєкції неомеркантилізму. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 18. Ч. 2. С. 139-143.
9. Резнікова Н. В., Рубцова М. Ю., Рилач Н. М. Інституційні важелі міжнародної конкурентоспроможності національної інноваційної системи: проблема вибору інструментів стимулювання інноваційних підприємств. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/16.pdf

10. Резнікова Н. Інноваційна модель розвитку національної економіки: оцінка стартових можливостей та засобів реалізації. URL: www.academia.org.ua.

11. Резнікова Н. В., Панченко В. Г., Іващенко О. А. Вплив кон'юнктури ринку рідкоземельних елементів на економічну та енергетичну безпеку держав: перспективи інституційного регулювання ресурсного протистояння й інноваційно-технологічного потенціалу конкурентоспроможної зеленої економіки. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. URL:

<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9068>

12. Панченко В.Г., Резнікова Н.В., Іващенко О.А. Національні особливості реалізації політики економічного патріотизму: В'єтнам та Індія у фокусі дослідження інструментів державного стимулювання розвитку, зростання і досягнення безпеки. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL:

<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8829>

13. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Безпекові та інноваційні важелі економічної стратегії азійських країн: національні інструменти набуття конкурентних переваг в умовах глобальних трансформацій (на прикладі В'єтнаму та Індії). *Ефективна економіка*. 2021. № 5. URL:

<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8918>

14. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Від вільних економічних зон до угод про вільну торгівлю: інтеграційний вимір міжнародної конкурентоспроможності економіки Китайської Народної Республіки. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL:

<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8526>

*Плахотнікова Лариса Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту ЗЕД,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ЗНАЧЕННЯ ТРАНСПОРТНОЇ ЛОГІСТИКИ В РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Високі темпи наукового і технічного розвитку в сучасному світі, нерівномірність соціального та економічного прогресу окремих країн, інтеграційні та глобалізаційні процеси, засновані на міжнародному поділі праці, сприяють прискореному розвитку зовнішньоторговельних відносин всіх країн світу. Відповідно, значення транспортного обслуговування іноземних партнерів постійно зростає, під яким розуміють, комплекс технічних, економічних, комерційних, правових, організаційних заходів та методів управління транспортними процесами, що передбачає повноцінна система транспортних перевезень.

Транспортне забезпечення – частина логістичного ланцюга поставок продукції у міжнародних перевезеннях. Мінімізація транспортних і експедиторських витрат підвищує ефективність транспортного обслуговування при порівнянні різних видів перевезень. Якість вантажних перевезень обумовлюється

важливими показниками, такими як час доставки, збереження товару, кількість тощо. В основі обслуговування транспортних зовнішньоекономічних зв'язків лежать інтереси замовника вантажного перевезення разом з іншими видами послуг, які входять в процес доставки товарів від виробника до кінцевого клієнта. Виділяють наступні складові транспортного обслуговування:

- підготовка товарів до транспортування, включаючи упаковку, і складські роботи;
- оформлення супровідних документів (ліцензій, ветеринарно-санітарних свідоцтв та інші);
- доставка товарів до інших видів транспортних засобів;
- підписання контракту транспортування з першим перевізником;
- вантажно-розвантажувальні та інші роботи на складі відправника товарів;
- переміщення продукції;
- проведення митних та інших операцій на прикордонних постах;
- складські операції і операції з перевантаження товарів іншому перевізнику;
- здача товару одержувачу;
- розшук товару, складання претензій, позовів, якщо такі є;
- страхування товару і надання транспортно-експедиційних послуг.

Таким чином, обслуговування вантажних перевезень проводиться під чітким наглядом двох сторін транспортного процесу, виконання обов'язків яких закріплено договором купівлі-продажу і міжнародних угодах [1]. У транспортному сервісі виділяють технічні, технологічні, організаційні та економічні аспекти. Під технічними аспектами мається на увазі вибір форми транспортування, виду транспортного засобу і типу рухомого складу, які найбільше відповідають переміщенню матеріального потоку. Правильно прийняте логістичне рішення дозволяє збільшити ефективність міжнародних перевезень за допомогою застосування передових транспортних технологій контейнерних, поромних і інших методів транспортування товарів. Планування перевезень і їх облік, тарифи на транспортування вантажів і результативність показників транспортного обслуговування зовнішньоекономічних зв'язків відносять до економічним аспектів транспортних послуг.

Організаційні особливості включають, в першу чергу, раціональну структуру управління, яка супроводжує зовнішньоторговельні перевезення і передбачає комерційно-правове врегулювання взаємовідносин учасників товаротransпортного процесу. Охорона інтересів обох сторін товаротransпортних відносин забезпечується через різні нормативно-правові документи на рівні країн і уряду, міжнародної конвенції, а також усталеними традиціями і умовами партнерів. Крім цього, транспортні витрати істотно впливають на ціни товарів, що перевозяться. Тому, за допомогою вибору розумних транспортних напрямків, раціональних схем перевезення з використанням одного або декількох видів транспорту, можна послабити вплив транспортного фактора на вартість товарів за місцем продажу і збільшити результативність зв'язків зовнішньої торгівлі.

Розглядаючи прямі витрати на доставку і переробку вантажу, необхідно врахувати й інші фактори, які впливають на утворення зовнішньоторговельних

відносин. До таких факторів відносять державно-політичні, що забезпечують державні інтереси і оборону країни:

- взаємодія з країнами, територією яких відбувається процедура транзиту або транспортування вантажу;
- транспортна і торгова політика держав, що беруть участь в ланцюгах поставок вантажів;
- сприяння значущості вітчизняних транспортних компаній, що забезпечують самостійність здійснення зовнішньоторговельної діяльності від іноземних перевізників.

До основних торговельних партнерів України відносяться – країни ЄС, Китай, РФ, Туреччина, Індія, Єгипет, Білорусь, США, Індонезія, Саудівська Аравія [2], то і в наданні переваги певним видам транспорту в реалізації зовнішньоекономічних зв'язків високий вплив мають географічні фактори:

- наявні моря і океани, які поділяють держави;
- кліматичні і природні особливості країн, сезонність перевезень;
- рівень розвитку окремих видів транспортних засобів держав, що беруть участь в транспортному процесі.

З факторів, що впливають на результат транспортуванні вантажів виділяють: регулярність транспортного сервісу, надійність і безпеку; транспортну характеристику товарів, що перевозяться; особливості конкурентної боротьби на ринку транспорту; стан економіки держави; рівень послуг, транспортних послуг, а також соціальні та військові зіткнення і одноразові події в формі міжнародних фестивалів, спортивних заходів, всесвітніх олімпіад тощо. Місце і роль окремих різновидів транспортних систем в реалізації зовнішньоекономічних зв'язків на сьогоднішній день визначають всі вищезазначені фактори.

Під впливом різних показників, кількість зовнішніх вантажоперевезень України, їх поділ за видами транспорту за тривалий проміжок часу, зазнавало суттєвих змін, так, в останні роки, значення залізничного транспорту знизилася при зовнішньоторговельних перевезеннях вантажів у зв'язку зі зростаючою роллю прогресивних видів – морського, автомобільного і трубопровідного. Зміцнення комерційних зв'язків з Канадою, Австралією та країнами Африки і Латинської Америки, розширення інтермодальних перевезень - все це посприяло збільшенню значимості морського транспорту в зовнішньоторговельних зв'язках. Становлення торговельних відносин з країнами Європейського Союзу, сировинними та енергетичними товарами сприяло зростанню ролі трубопровідного транспорту у зовнішньоекономічних зв'язках, застосування даного виду транспорту при імпорتنих операціях пов'язано з транзитом нафти і газу, що проходить по території України.

Відомо, що однією з умов зростання економіки є розвинена й сучасна інфраструктура, особливе місце в якій займає саме транспортна інфраструктура, що зв'язує між собою виробників і постачальників, виробників і споживачів. Від можливостей транспортної системи країни, а саме доставки та транспортних витрат, залежить динаміка зростання виробництва та ВВП, що є визначальним в умовах глобальних кризових явищ.

Список використаних джерел

1. Розвиток транспорту з метою відновлення і зростання української економіки : наукова доповідь / за ред. О.І. Никифорок. Київ: ДУ «Ін-т екон. та прогнозування. НАН України», 2018. 200 с.

2. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2020 році.

Міністерство економіки Україн: веб-сайт. URL:

[https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=76438c62-5e54-4931-ad98-](https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=76438c62-5e54-4931-ad98-7fe59d004a2a&title=ZovnishniaTorgivliaUkrainiTovaramiTaPoslugamiU2020-Rotsi)

[7fe59d004a2a&title=ZovnishniaTorgivliaUkrainiTovaramiTaPoslugamiU2020-Rotsi](https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=76438c62-5e54-4931-ad98-7fe59d004a2a&title=ZovnishniaTorgivliaUkrainiTovaramiTaPoslugamiU2020-Rotsi) (дата звернення 28.09.2021).

Поворознюк Інна Миколаївна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри технологій та організації туризму і

готельно-ресторанної справи,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ СПОЖИВАЧІВ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Відповідно до Всесвітнього огляду про охорону здоров'я, близько 785 мільйонів осіб у віці 15 років і старше (15,6%) живуть з інвалідністю та мають обмеження (фізичні, психічні, сенсорні) [3].

В Україні станом на 01 січня 2020 року, в Україні 2,7 млн. осіб мають інвалідність, у тому числі 222,3 тис. осіб з I групою інвалідності, 900,8 тис. осіб з II групою інвалідності, 1416,0 тис. осіб з III групою інвалідності та 163,9 тис. дітей з інвалідністю [1].

У той же час для 50% осіб з обмеженими можливостями життєво необхідна повноцінна реабілітація, доступ до якої вимагає виїзду за межі звичного середовища. Крім того в світі більше 245 млн. осіб з фізичними та сенсорними дефектами у віці від 18 до 60 років мають потреби знайомитися з новими місцями, здійснювати туристичні поїздки по країні та світу. Але під час подорожей, виникає безліч проблем, незручностей саме в сфері обслуговування.

Основна частка незручностей, для цієї категорії громадян, продукується індустрією гостинності. Можна виділити ряд проблем, що виникають у процесі перебування осіб з обмеженими можливостями в об'єктах індустрії гостинності:

- переміщення по території та всередині об'єктів з багатьма перепонами;
- постійна необхідність сторонньої допомоги в зв'язку з непристосованістю номерів у готелях та столиків у закладах ресторанного господарства та ін.;
- доступність їжі в готельних комплексах;
- проблеми інформаційного поля (виклик різних служб, виклик таксі, недостатність інформації).

Організація безбар'єрного середовища ґрунтується на принципах універсального дизайну, запропонованих архітектором-колясочником Р. Мейсом (США):

- принцип неупередженого (справедливого) використання послугами всіма категоріями споживачів;
- принцип гнучкості у використанні;
- принцип інтуїтивності в використанні;
- принцип відчутності інформації;
- принцип толерантності до випадкових і ненавмисних дій;
- принцип мінімальних фізичних зусиль;
- принцип доступності та універсальності використання (незалежно від розміру, положення або мобільності тіла користувача).

При реалізації безбар'єрного середовища в засобах розміщення особливу увагу необхідно приділити внутрішній інфраструктурі готелю та готельному номеру. На жаль, в ДСТУ 4268:2003 «Послуги туристичні. Засоби розміщення. Загальні вимоги» [2] немає ніяких особливих вимог до номерів, призначених для розміщення інвалідів. Також не прописані вимоги до кількості таких номерів.

Тому керівництво готелів змушене самотійно визначати зміст номерного фонду і громадських приміщень. Набагато краще ситуація в країнах Європи, так як досвід прийому гостей з обмеженими можливостями вже напрацьовано.

Технології обслуговування глухих, слабочуючих і осіб з неврологічними, психічними та іншими дефектами в об'єктах готельної індустрії направлені на розширення інформаційного поля і безпеку клієнтів.

На даний момент номери, адаптовані для проживання цієї групи осіб є в багатьох готелях світу, але представлені вони в основному стандартами, рідко бунгало [4].

Характерним прикладом є: готель Algarve Casino Hotel (Португалія); комплекс готелів Ibis (РФ); готель Петро-1 (РФ); готель Crowne Plaza (Дубай); готель Слатіна Медика (Словенія); готель «Три Сини і Донька» (Швейцарія).

Є вузькоспеціалізовані об'єкти готельної індустрії з усіма типами спеціалізованих номерів (від апартаментів з 1-ю спальнею до номерів вищої категорії з розкішним дизайном) [4]. Номери таких об'єктів продумані з точки зору безпеки, а персонал вміє розпізнати гостей, у яких проблеми з комунікацією і особливі потреби в харчуванні, наприклад:

- 1) «Albergo Etico» – для людей з синдромом Дауна (Італія, м. Асті);
- 2) Port-auxbasques – для людей з розладом аутистичного спектра (Канада м. Порт-о-Баск);
- 3) Voiceitt (США) – для людей з мовними розладами.

Планується відкриття вузькоспеціалізованих готелів для людей, які мають проблеми зі слухом у Хорватії та Великобританії. Крім спеціальних послуг в таких готелях планується вести особливу кадрову політику – персонал передбачається набирати виключно з вадами слуху.

Створення доступного середовища для гостей з обмеженими можливостями є завданням не тільки індустрії гостинності, але також держави і соціуму. Реалізація цілей туризму для особливих категорій громадян

неможлива без організації доступу на культурні та соціальні об'єкти. А це є вже завданням суспільства в цілому.

Організація безбар'єрного простору всередині готельного чи ресторанного комплексу допоможе створити конкурентні переваги і залучити більш широкий контингент споживачів.

Для якісного обслуговування необхідно враховувати багато факторів, але ці вкладення обов'язково окуплять себе, адже доступне середовище, життєво необхідне людям з обмеженими можливостями, потрібне воно і літнім особам, дітям та зручне воно і для кожної людини.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/invalidnist.html> (дата звернення: 14.09.2021)
2. Послуги туристичні. Засоби розміщення. Загальні вимоги : ДСТУ 4268:2003. [Чинний від 2004-07-01]. К. : Держспоживстандарт України, 2004. 14 с. (Національний стандарт України).
3. Specificity of hotel facilities: Website.«Ernst& Young». URL: <https://login.ey.com/myey/login> (дата звернення: 17.09.2021)
4. The Rolling Rains Report on Travel, Disability, and Universal Design: отчет «Rolling Rains» о путешествии, инвалидности и универсальном дизайне. URL: <http://www.RollingRains.com> (дата звернення: 17.09.2021)

*Резнікова Наталія Володимирівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин,
Інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ТЕХНОЛОГІЧНЕ Й ЦИФРОВЕ СУПЕРНИЦТВО КНР ТА США ЯК ДЕТЕРМІНУЮЧИЙ ФАКТОР ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КОН'ЮНКТУРИ

У 1990 році Е. Люттвак у статті «Від геополітики до геоeкономіки: логіка конфлікту, граматика торгівлі» [1] стверджував, що із закінченням холодної війни чинник військової сили поступається суперництву в економічній сфері. Це означає, що у геополітичних стратегіях держав зростає геоeкономічна, комерційна складова: обмеження імпорту, субсидування експорту, фінансування технологічних проєктів, підтримка освіти, розвиток інфраструктури. Інакше кажучи, відомий військовий експерт Е. Люттвак виправдовував тодішню протекціоністську політику, надаючи їй статусу реалізатора геоeкономічної потужності. Кінцева мета геоeкономіки полягала у максимізації повноцінної зайнятості, бо зайнятість залежала від промислової переваги, яка, у свою чергу, спиралась на потужну технологічну першість. Для цього США потребували

більше внутрішнього капіталу для приватних і державних інвестицій, а також стимулювання наукових досліджень та освіти. Якщо екстраполювати висновки Е. Люттвака на сьогоднішній день, то зазначені акценти на інноваціях, освіті, економічному лідерстві у промисловості та максимальній зайнятості – це ключові тези політики за версією нинішнього американського президента і ключових європейських політиків. Тільки тепер противником визначено не Японію, а КНР. США та їхні союзники стикаються з викликами з боку Китаю: залежність від ланцюжка поставок, економічна конкурентоспроможність, спонсорований державою капіталізм, викиди парникових газів, крадіжка інтелектуальної власності, інвестиції у «Пояс і шлях», посилення збройних сил, нова космічна гонка і «дипломатія воїнів-вовків».

«Дипломатія воїнів-вовків» — це новий термін для визначення переконливої дипломатії КНР у постковідному періоді, хоча однозначного визначення немає. Експерти у галузі засобів масової інформації та вчені зазвичай розглядають цю форму дипломатії як стиль риторики, характерними ознаками якої є переконливість, агресивність, войовничість і навіть нанесення образ. Найчастіше китайські дипломати насправді діють реактивно й узгоджено щодо нового міжнародного контексту. Мейнстрімні світові засоби масової інформації часто створюють вирвані із загальної тенденції конотації щодо Китаю, згідно з якими тільки поведінка останнього є проблемною й агресивною, але реальність, як правило, відрізняється від її зображення: КНР і нападає, і захищається.

Згідно з офіційним документом «Мирний розвиток Китаю 2011» [2], основні інтереси країни містять: 1) державний суверенітет; 2) національну безпеку; 3) територіальну цілісність; 4) національне воз'єднання; 5) політичну систему Китаю, визначену Конституцією, загальну соціальну стабільність; 6) основні гарантії забезпечення сталого економічного і соціального розвитку.

Інтереси транснаціональних компаній США і національні інтереси США розійшлися тоді, коли Китай вступив до Світової організації торгівлі у 2001 році [3]. Підйом КНР хоча і послабив США, але дав величезний поштовх для розвитку багатьох найвпливовіших американських компаній. У Starbucks – більше 4000 магазинів у Китаї, у McDonald's – 2200 ресторанів, 400 готелів Marriott і 430 магазинів Walmart. Виручка Apple в Китаї перевищує 40 мільярдів доларів, Intel - понад 20 мільярдів доларів, а Nike - понад 6 мільярдів доларів. Китай - найбільший неамериканський ринок для Голлівуду. Ці підприємства зі зрозумілих причин не хочуть підривати свої позиції у КНР [4].

Американські компанії у сфері фінансових послуг, охорони здоров'я, професійних послуг, ЗМІ, розваг, подорожей, сільського господарства, енергетики, страхування й освіти не вважають Китай конкурентом (принаймні, поки-що). Вони бачать лише ринкову можливість, якою не можна не скористатися. Тільки три сектори – виробництво, інформаційні технології і аерокосмос/оборонна промисловість – вважають Китай головним конкурентом. Хоча це критичні (і політично важливі) галузі, але вони становлять лише невелику частку економіки США.

Американські політики повинні вирішити: в якій мірі США повинні обмежувати доступ КНР до стратегічних ринків і технологій США, як-от мережі 5G, передове програмне забезпечення, напівпровідники, а також

інновації у галузі альтернативної енергетики, навіть якщо ці дії завдають шкоди іншим працюючим у Китаї компаніям США.

Китай став потужним споживчим ринком: незважаючи на Японію і Південну Корею з величезними Глобальними ланцюгами доданої вартості (ГЛСВ) в автомобільній промисловості, Китай є автомобільним ринком номер один у світі, він уже у 1,5 рази перевищує розмір США і має вищий потенціал зростання. Очікується, що зміна парадигми у сфері електромобілебудівництва стане потужним драйвером зростання. Така перспектива у країнах Азії вселяє певний оптимізм щодо майбутнього двох суперників: ринки можуть розподілитися, але не повністю, і Україна, що перебуває у стані незалежності, могла б цим скористатись [5; 6; 7].

Китай перевершив США як найбільшого торгового партнера Європи; нині — це важливий ринок для німецького обладнання, французьких та італійських предметів розкоші. Великобританія надає фінансові послуги у Гонконзі, на які незначно вплинули нові закони щодо безпеки, запроваджені КНР у червні 2020 року. Великобританія бачить ще більші можливості для фінансових послуг у самому Китаї. На відміну від США, глобальний імпорт й експорт Західної Європи приблизно збалансований, а тому Європа не стикається з тиском дефіциту торгового балансу, яким переймається американський уряд.

Технологічний експорт у межах «цифрового шовкового шляху» і значне поширення супутникової мережі Beidou є важливими компонентами цифрового лідерства КНР. Тенденція, що формується, спрямована на посилення домінування Китаю у політичній, економічній, технологічній і стратегічній екосистемі Індо-Тихоокеанського регіону [8; 9]. Коли китайські технології, як-от оптоволоконні кабелі і мережі 5G, стають ключовим компонентом ініціативи «Пояс і шлях», фактична залежність приймаючих держав від китайських компаній зростає у геометричній прогресії. Це означає не тільки не вигідне становище США і їхніх компаній та союзників і партнерів, але також посилює здатність КНР застосовувати і закріплювати наявні переваги, встановлюючи стандарти для технологій наступного покоління, а, отже, скористатись потенціалом регуляторної конкуренції [10; 11] з врахуванням глобальної економічної кон'юнктури [12].

Список використаних джерел

1. Luttwak E. From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict: Grammar of Commerce. *The National Interest*. 1990. No.20. P.12-P.34.

2. China's Peaceful Development. URL: http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2014/09/09/content_281474986284646.htm

3. Reznikova N., Zvarych R., Iavshchenko O. Approaches to identifying the form of China's economic expansion in the context of global economy transnationalization: the commercial expansion case. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>

4. Резнікова Н.В., Зварич Р.Є., Іващенко О.А. Експансіоністські імперативи та детермінанти міжнародної економічної політики КНР. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7286>

5. Іващенко О. А., Резнікова Н. В. Перспективи участі України в глобальних ланцюгах створення вартості як засіб підвищення конкурентоспроможності в умовах транснаціоналізації виробничих відносин. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 16. С. 22-26.

6. Резнікова Н.В., Іващенко О.А. Перспективи трансформації торговельних відносин України в контексті становлення нових центрів стратегічного партнерства. *Економіка та держава*. 2015. № 9. С. 6-11.

7. Резнікова Н.В., Іващенко О.А. Неозалежність української економіки як прояв викликів економічній безпеці: перспективи структурної трансформації та макроекономічної стабілізації. *Економіка та держава*. 2016. № 2. С. 4-8.

8. Резнікова Н. В., Рубцова М. Ю., Рилач Н. М. Інституційні важелі міжнародної конкурентоспроможності національної інноваційної системи: проблема вибору інструментів стимулювання інноваційних підприємств. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL:

http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/11_2018/16.pdf

9. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Розвиток industry 4.0 й цифрової економіки у фокусі глобального технологічного та інноваційного суперництва КНР і США. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 4–10.

10. Panchenko V., Reznikova N., Bulatova O. Regulatory Competition in the Digital Economy: New Forms of Protectionism. *International Economic Policy*. 2020. № 1-2 (32-33). P. 49-79.

11. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Від вільних економічних зон до угод про вільну торгівлю: інтеграційний вимір міжнародної конкурентоспроможності економіки Китайської Народної Республіки. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL:

<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8526>

12. Резнікова Н. В. Економічна кон'юнктура розвинених країн: навч. посіб. у 2-х ч. Київ: Аграр Медіа Груп, 2021. Ч.1. 422 с.

Світовий Олександр Михайлович,
*кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та управління бізнесом,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

САМОМЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ В УПРАВЛІННІ БІЗНЕСОМ

В умовах ринкової економіки успіх будь-якого підприємства, яке проводить свою діяльність на засадах самокупності та самофінансування, багато в чому залежить ефективного менеджменту. Одним із важливих його елементів, на нашу думку, є здатність менеджера усіх рівнів до самоорганізації та самоконтролю. Такий управлінець використовує свій час з максимальною користю для вирішення важливих завдань та успішно контролює процес виробництва.

Ми погоджуємося із твердженням вчених, що однією з необхідних умов успішної і результативної роботи є самоменеджмент. Він полягає в умінні правильно розподіляти наявні ресурси, в тому числі і тимчасові. Варто відзначити, що досить часто це поняття ототожнюють з таймменеджментом. І це не дивно, адже саме вміння правильно організувати свій робочий день обумовлює швидкість і якість досягнення цілей. На даний момент, враховуючи сучасний темп життя, а також рівень конкуренції, самоменеджмент стає об'єктивною необхідністю для тих людей, які націлені на результат [3, с. 145].

На думку Биби В. А., самоменеджмент – це комплексна інноваційна наука, яка тільки зароджується одночасно з формуванням ринкової економіки, являє собою складне соціально-економічне та організаційно-технічне явище, процес самоорганізації, що має справу зі зміною станів і якостей, що передбачає наявність певних тенденцій і етапів, які пов'язані із закономірностями і принципами, які складають предмет будь-якої науки. Самоврядування трудового колективу водночас не виключає виникнення певних протиріч і розбіжності інтересів. Формою їх подолання, зокрема, можуть служити трудові угоди. Іноді вони розглядаються як інструмент самоврядування [1, с. 61].

Буняк Н. М. стверджує, що самоменеджмент як мистецтво саморозвитку особистості передбачає самостійне управління своєю діяльністю шляхом виявлення та ефективного використання власних можливостей, подолання власних обмежень з метою забезпечення особистої ефективності. Вчений зазначає, що самоменеджмент – це визначальна технологія, яка дає змогу правильно ставити перед собою цілі, організувати роботу з використанням сучасних методик ефективного використання часу, а також взаємодіяти з колегами, долати обмеження, розвивати організаторські здібності. Залежно від часового горизонту прийнято виокремлювати два види самоменеджменту:

- системний самоменеджмент, що передбачає наявність важливої стратегічної цілі, на досягнення якої орієнтована щоденна діяльність особистості протягом тривалого періоду часу;

- простий самоменеджмент, що орієнтований на досягнення поточних цілей та охоплює сукупність різних технологій щодо раціонального використання часу та наявних ресурсів (записи в щоденниках, планування зустрічей та телефонних розмов, визначення пріоритетних справ тощо) [2, с. 186].

У самоорганізації менеджера важливу роль відіграє мотивація його до праці. Штепа О. вважає, що спочатку в діяльності людини виявляються її мотиваційні особливості. Найбільш характерні “мотивації” набувають статусу особистісних диспозицій, які надалі зумовлюють мотиваційні стратегії особистості. Отож, науковець припускає, що компоненти самоменеджменту утворюють певну його структуру саме в умовах, які передбачають необхідність вияву людиною самоорганізування. На думку дослідниці, поєднання таких компонентів, як цільова мотивація, вміння навчати, чітка мета, самопослідовність відображають функцію самоконтролю. А внутрішньоорганізована мотивація, саморозвиток, інтерес до життя, творчий підхід – функцію самомотивування особистості. Отож, самоменеджмент доцільно позиціонувати не лише як функцію контролю й самообмеження людини, а й її самомотивування. Самомотивування

полягає у розумінні людиною власних особливостей ефективної праці та вміння відповідно себе організувати. [7, с. 231-232].

Застосовуючи функціональний підхід деякі вітчизняні дослідники пропонують процес самоменеджменту визначити як сукупність цілеспрямованих дій на особистий розвиток у цілях його покращання та ефективного застосування у всіх напрямках. При цьому його доцільно здійснювати шляхом планування, організування, мотивування, контролювання та регулювання. Підсумовуючи дослідження теоретичних аспектів самоменеджменту процес його управління вчені також пропонують виокремити як окремий інтегрований елемент системи управління загалом. Вони процес самоменеджменту трактують як реалізацію функцій саморозвитку на засадах використання методів і інструментів самоменеджменту та розроблення управлінських рішень щодо саморозвитку. Такий підхід до змісту процесу самоменеджменту зосереджений на сукупності дій щодо своєчасного саморозвитку менеджерів на підприємстві, згідно встановлених цілей та завдань [5].

Шевченко В. С. стверджує, що щоденне вирішення різних завдань і проблем можна представити у вигляді низки різних функцій, які перебувають у певній взаємозалежності і, як правило, здійснюються у визначеній послідовності. Подібний процес самоменеджменту може бути представлений як так зване коло правил, що наочно демонструє зв'язки між окремими функціями самоменеджменту. Вчений визначає функціональну модель самоменеджменту із зовнішнім та внутрішнім колами таких правил. У зовнішньому колі цієї моделі він наводить такі п'ять функції:

- 1) постановка цілі (аналіз і формування особистих цілей);
- 2) планування (розробка планів та альтернативних варіантів своєї діяльності);
- 3) прийняття рішень (прийняття рішень щодо майбутніх справ);
- 4) реалізація й організація (складання розпорядку дня та організація особистого трудового процесу з метою реалізації поставлених завдань);
- 5) контроль (самоконтроль і контроль підсумків (у разі потреби – коректування цілей)).

У внутрішньому колі розташована шоста, доповнююча функція, а саме інформація та комунікація. Навколо цієї функції певною мірою «обертаються» інші функції, оскільки комунікації як обмін інформацією необхідні на всіх фазах процесу самоменеджменту [6, с. 149]. Погоджуючись із таким формулюванням окремих функцій самоменеджменту, ми вважаємо, що розподіл внутрішніх і зовнішніх функцій у цій моделі є умовним, оскільки кожна із них можна вважати і зовнішньою і внутрішньою через відкритість цієї моделі.

Успішна діяльність менеджера, крім самоорганізації та самоконтролю, вимагає від нього наявності певних компетенцій. Узагальнюючи, вимоги, які висуваються до сучасного менеджера будь-якого рівня, вітчизняні вчені розділяють їх на 6 основних блоків:

1. Знання спеціальності: знання технології виробничого процесу і його функціонування; знання теорії менеджменту, основних законів і принципів; знання загальної економічної теорії; знання теорії маркетингу; загальна ерудиція за фахом; знання науки психологія.

2. Особисті якості: уміння бути у відповідній формі (здоров'я, настрої, емоції тощо); витривалість у стані невизначеності й стресу; витримка в будь-якій конфліктній ситуації; комунікативність; уміння слухати; інтуїція; сприйнятливність критики, самокритичність; упевненість у собі; прагнення до успіху й готовність працювати для цього; вік і зовнішні дані.

3. Особисті здібності: уміння переконувати, харизма; уміння розподіляти обов'язки й давати чіткі вказівки; уміння стимулювати й мотивувати працівників; легкість у спілкуванні, тактовність і дипломатичність; організованість.

4. Інтелектуальні здатності: розум і розважливність; творчий потенціал; уміння приймати потрібні рішення; логічне, структурне, системне мислення.

5. Робочі навички (прийоми): раціональність і системність у роботі; уміння максимально концентруватися, вирішувати проблеми; уміння виражати свої думки, вести переговори.

6. Фізичні можливості: активність і рухливість; енергійність, сила і здоров'я [4, с. 82].

Отже, вміння менеджера правильно організувати свій робочий день у поєднанні із наявністю необхідних компетенцій дає можливість йому бути успішним управлінцем, який може домогтись значних досягнень в управлінні бізнесом.

Список використаних джерел

1. Биба В.А. Теоретичні засади розвитку самоменеджменту організації. *Економіка та держава*. 2021. № 2. С. 58-61.

2. Буняк Н.М. Самоменеджмент як мистецтво саморозвитку особистості. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 18. С.185-188.

3. Іщенко В. Самоменеджмент і його роль у досягненні цілей людини. *Витоки педагогічної майстерності*. 2016. Вип. 18. С. 141-146.

4. Корсікова Н.М., Череватий В.М. Системний підхід до підвищення особистої ефективності сучасного керівника. *Економіка харчової промисловості*. 2019. Т. 11. Вип. 1. С. 80-88.

5. Тарнавський М. І., Бала Р. Д., Бала О. І. Самоменеджмент в системі розвитку управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2019. № 11. [Електронне видання]. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/75.pdf

6. Шевченко В. С. Самоменеджмент як основа ефективності управлінської праці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 20. Ч. 3. С. 147-151.

7. Штепа О. Самоменеджмент: процесуальна та диспозиційна характеристика. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. № 4. С. 224-235.

ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ

Ефективність діяльності сучасного підприємства залежить від багатьох чинників, умов ведення бізнесу, методів, концепцій та організаційних засад управління відповідно цільових постановок згідно стратегії.

Сучасними концепціями й теоріями, які використовуються в управлінні підприємствами згідно типу їх функціонування є ресурсна, ціннісна, вартісна, ключових компетенцій, організаційних здатностей тощо. На основі цього можна стверджувати про наявне підґрунтя дискусій стосовно перспективних методичних підходів до економічного управління підприємством з врахуванням потужного впливу зростаючого інтелектуального капіталу й широкого охоплення цифровізації процесів за умов різновекторних тенденцій.

У той же час, будь-яка управлінська система має бути спрямована на посилення цінностей та зростання вартості бізнесу. О.С. Галушко [3] вказує на те, що системоутворюючим чинником функціонування підприємств виступає цінність як запорука гармонізації інтересів всіх учасників економічних відносин, адже саме через її створення для споживачів та інших стейкхолдерів виробники уможливають досягнення і власних цільових орієнтирів. У наукових колах триває дискусія щодо тотожності та розбіжності суті понять цінність та вартість, які на нашу думку містять різне економічне підґрунтя. Слід зазначити, що цінність виступає результатом і змістом основної мети діяльності, проекту чи задумом власника чи поєднанням зазначених складових, а вартість представляє собою грошовий вимір елементів майна чи його приріст у періоді. Цінність не завжди можна точно виміряти грошовими одиницями, у той час як вартість це завжди про грошовий вимір того чи іншого показника різних систем управління.

Ціннісно-орієнтований підхід до управління як цілеспрямований процес, спрямований на зростання цінності компанії як для власників і інвесторів компанії, так і для працівників, контрагентів та суспільства, та підвищення її ринкової вартості шляхом реалізації потенціалу конкурентних переваг, пов'язаних з наявними активами організації визначено А. І. Ореховою [5].

За такого підходу, основний акцент робиться на цінності, тому необхідним в управлінні стає визначення цінностей на усіх щаблях управління, за усіма стратегічними орієнтирами, за усіма видами діяльності та генерування ключової цінності в економічному розвитку підприємства. Економічне обґрунтування ціннісно-орієнтованого управління базується на тому, що змістовна параметризація полягає у визначенні стратегічних управлінських завдань щодо максимізації цінності підприємства, а різноаспектне оцінювання ключових факторів нарощування цінності є основою управління підприємством [4].

М. Бойко досліджено наукові праці, присвячені питанням визначення цінності підприємств для соціо-економічної системи та виокремлено два базових підходи:

- перший визначає, що основною метою є максимізація цінності для власників, відповідно цільова функція підприємства є одно факторною;
- другий підхід, ґрунтуючись на теорії «зацікавлених сторін», припускає, що ця цільова управлінська функція суб'єкта господарської діяльності є багатофакторною [1, с. 75].

Створення цінності за досліджуваного підходу розглядається з позиції стейкхолдерів у значній мірі, тому вченими приділяється значна увага вивченню теорії, за якою цінності є цільовим індикатором задоволення стейкхолдерів.

У літературі зазначено, що універсальний підхід до сучасного ціннісно-орієнтованого управління містить в собі теорія зацікавлених осіб (stakeholders), основним предметом дослідження якої є відносини різних груп та індивідів, що прагнуть задоволення своїх інтересів, пов'язаних із діяльністю певного підприємства, без ефективної взаємодії з якими підприємство не може успішно розвиватися [6, с. 134], на основі чого авторами сформовано перелік основних характерних рис теорії зацікавлених сторін [6, с. 135].

У розвиток цього З. І. Галушка розглядає стратегічний стейкхолдер-менеджмент, основним концептом якого визначає створення цінності для всіх залучених до діяльності підприємства: акціонери прагнуть гарантій досягнення поставлених цілей організації; співробітники хочуть бути впевненими у стабільному функціонуванні організації; інвестори очікують на надійність компанії у довгостроковому періоді, на ефективність інвестицій; постачальники прагнуть зниження ризиків неплатоспроможності організації; державні органи хочуть мати достовірну інформацію щодо бізнесу і перспектив розвитку організації [2, с. 53].

Зважаючи на те, що створення цінностей за ціннісно-орієнтованого управління економічним розвитком підприємства відбувається через інтеграцію різноманітних складових управлінської діяльності – інновації, виробництво, соціальна сфера, економіка і екологія, необхідно досягати балансу між досягнутими цінностями за усіма бізнес-процесами відповідно запитів стейкхолдерів та стратегічної мети.

Список використаних джерел

1. Бойко М. Методологічні основи формування ціннісно-орієнтованого управління підприємствами. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2009. № 5. С. 74-84.

2. Галушка З. І. Стратегічний стейкхолдер-менеджмент: теоретична концепція й особливості застосування. Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка. 2020. Випуск 829. С. 52-58.

3. Галушко О. С. Організаційні аспекти впровадження ціннісно-орієнтованого підходу в компанії. Ефективна економіка. 2008. № 4. С. 28-34.

4. Гросул В. А., Балацька Н. Ю. Ціннісно-орієнтований підхід до управління розвитком підприємства ресторанного бізнесу Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки»: зб. наук. пр. ХНАУ, 2020. № 4, Т.1. С. 3-14

5. Орехова А. І. Ціннісно-орієнтований підхід в системі управління підприємством. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2016. Вип. 1. С. 49-53.

6. Харчук Т. В., Кургузенкова Л. А. Ціннісно-орієнтовані імперативи економічного управління підприємством. Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. 2018. № 4. С. 133-138.

СЕКЦІЯ 4.
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКОНОМІЦІ ТА СТАТИСТИЦІ

Oleksandr Osaulenko,
DSc. (Public Administration), Professor, Rector;
Halyna Holubova,
PhD (Economics), Associate Professor of
Statistics and Mathematical Methods in Economics Department;
Olena Horobets,
PhD (Economics);
National Academy of Statistics, Accounting and Audit

IMPLEMENTING BIG DATA IN THE PUBLIC ADMINISTRATION

Scientists and practitioners have not yet come to agreement with respect to the long debated “Big Data” category, methodological framework for their implementation in various life activities, their advantages and drawbacks, etc. In view of the above, the authors summed up key concepts relating with implementation and use of Big Data in the public administration.

It is known that Big Data are large data sets generated by humans each day in their routine activities using information and communication technologies. Nowadays there is no single methodology for the formation and use of Big Data, which would be applicable as a powerful information base in improving and updating public administration processes.

The definition of “Big Data” has been changing along with the change in the overall data characteristics. While earlier there existed three main components characterizing Big Data, six components are specified nowadays by Microsoft company. These components are highlighted by C. Wu, R. Buyya, K. Ramamohanarao:

1. Volume stands for scale of data;
2. Velocity denotes the analysis of streaming data;
3. Variety indicates different forms of data;
4. Veracity focuses on trustworthiness of data sources;
5. Variability refers to the complexity of data set. In comparison with “Variety” (or different data format), it means the number of variables in data sets;
6. Visibility emphasizes that you need to have a full picture of data in order to make informative decision [1].

Bearing in mind the abovementioned approach, we believe that a key factor to be considered by administrators dealing with in issues of Big Data implementation to improve and accelerate public administration processes is creating a special

regulatory framework and structural units responsible for data processing [2]. Administrators must be well aware of what is the essence of Big Data and what type of Big Data they need, what is the purpose of Big Data collection, processing and analysis, how the confidentiality of data can be ensured, what is the procedure for deleting “dark data”, etc. It should be understood that “data is everything within the universe. This means that data is within the existing limitation of technological capacity. If the technology capacity is allowed, there is no boundary or limitation for data. The question is why we should capture it in the first place” [1].

J. N. Shuman wrote as early as 1975 “that public administration will undergo a data revolution, which will fundamentally reshape governmental structures, processes, and tasks” [3]. However, Big Data implementation in the public administration calls for the full technological readiness of a country. The countries’ readiness for the transition to the digital economy, which involves use of data as a resource and implementation of digital devices in all the life activities for accelerating and simplifying routine operations, is measured by Networked Readiness Index [4]. This index constructed by the World Economic Forum shows “productivity” of countries in the digital world. The countries with top ranks by this index include Sweden, Denmark, Singapore, Netherlands, Switzerland, Finland, Norway, United States, Germany and United Kingdom. Bearing in mind that improvements of digital processes increase the amount of data, it can be argued that these countries are also the leaders in the generation of data by the population, and their experiences can, therefore, be effectively adapted by other countries.

With reference to works of other researchers, A. Ali, T. Guendueza and Tobias M. Argue that “there are several reasons why government organizations are postponing decisions about big data’s uses. The literature on big data’s dark side in public administrations reveals many potential perils of its uses in public administrations [5]. First, there are concerns that the insights gained via big data can be misused [6]. There are also uncertainties regarding privacy, access, and information policies, as well as how personal data are managed, curated, and preserved [7]. Loss of privacy, lack of access to data, poor information policies, and in appropriate handling of personal data can undermine trust in public authorities and can result in a loss of legitimacy. Thus, big data can be seen as a threat to citizens’ privacy [8] and thus as “a troubling manifestation of Big Brother, enabling invasions of privacy, decreased civil freedoms, and increased state and corporate control” [9].

Walia A. Hihlights in his blog that “Data 4.0 is the soul of digital transformation: the intelligent and automated data fabric that will ensure you meet the outcomes and innovations required for your digital transformation” [10]. It is, therefore, should be stressed that in the 21th century data became “moderators” of the contemporary world and, at the same time, digital assets for all the leading companies.

S. Zhaohao in his description of Big Data structures them into three levels: “...fundamental level, technological level, and socio-economic level” [11], with each of the level having its specific data that are grouped by logical relationships.

A. Wallgren and B. Wallgren, describing statistical registers in North European countries, used for statistical data collection, stress that “...the potential of administrative data from the public sector should be utilised first, before resources are spent on new kinds of Big Data” [12].

It should be emphasized that at the earlier phase of work with data it is necessary to learn the ways of correct analysis and use of the data that are already available for the public administration and recorded in open registers. A. Wallgren and B. Wallgren distinguish between four groups of data registers: *the register "Activities"* (containing data from the statements of earnings, registers of professions, unemployment, numbers of schools, pupils, school staff, students, employment in the education sector); *the register "Real Estate"* (containing data of the geographical database, land use, pollution, real estate prices, housing register, real estate valuation, new construction), *the register "Population"* (containing the data of the population and housing census, employment, education level, private transport vehicles and labor market); *the register "Business"* (containing data of payment registers, tax statements, foreign economic register, patent register, register of farms, register of schools and local units, companies, transport vehicles) [12].

The above nomenclature of registers contains the data which collection is provided by all the national statistical offices. The ability for correct analysis of causal links between the collected data, formulation of logical conclusions on their basis and their use in practice can sometimes be sufficient for improvements of the living aspects in a country. Whenever the issue of developing domestic smart technologies arises, it will necessitate collection and processing of Big Data. However, it should be emphasized that if one lacks skills required for processing traditional (more conventional) data sets and powerful technical and software facilities, one should better abstain from processing of data with the size ranging from hundred thousand zettabytes to hundred thousand brontobytes².

Also, one should better avoid collecting new types of Bid Data, if the conventional data sources have not been maximally exploited: administrative data, transaction data, sensor data, data of mobile and telephone communication, behavioral data and vox populi data at individual and community level, i. e. data from social networks [14].

According to D. Loshin, "to best understand the value that big data can bring to your organization, it is worth considering the market conditions that have enabled its apparently growing acceptance as a viable option to supplement the intertwining of operational and analytical business application in light of exploding data volumes" [15].

In view of the abovementioned, we believe that a Big Data project in the public administration should be preceded by a feasibility study, to find out if implementation of Big Data in the public administration is an expedient (or opportune) matter, considering the internal environment of a country, its economic and digital performance, material and technical facilities, market and social readiness.

References

1. Wu C., Buyya R., Ramamohanarao K. (2016). Chapter 1. Big Data Analytics = Machine Learning + Cloud Computing. *Big Data Principles and Paradigms*. Ed. R. Buyya R. N. Calheiros A. V. Dastjerdi. Elsevier. 3-38. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780128053942000015>

---

² The suggested prefix originated from Southern California slang for "hell of a lot". The prefix was incorporated into the Google calculator in May 2010, but the campaign otherwise subsided [13].

2. Horobets, O. Research Data as a Result of Research Activities: the Role and Significance for the Official Statistics. *J Knowl Econ* 12, 1424–1436 (2021). <https://doi.org/10.1007/s13132-020-00674-w>
3. Shuman J. N. (1975). The data revolution: Its policy implications. *Bulletin of the American Society for Information Science*, 1(7), 11-12.
4. Portulans Institute. (2020). *Networked Readiness Index* <https://networkreadinessindex.org/nri-2020-analysis/>
5. Ali A., Guendueza T. & Mettlerb K. S. (2020). Technological frames in public administration: What do public managers think of big data? *Government Information Quarterly*, 20, 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2019.101406>.
6. Schintler L. A., Kulkarni R. (2014). Big data for policy analysis: The good, the bad, and the ugly. *Review of Policy Research*, 31(4), 343-348. <https://doi.org/10.1111/ropr.12079>.
7. McNeely C. L., Hahm J. O. (2014). The big (data) bang: Policy, prospects, and challenges. *Review of Policy Research*, 31 (4), 304-310. <https://doi.org/10.1111/ropr.12082>.
8. Van Dijck J. (2014). Data fiction, dataism and dataveillance: Big data between scientific paradigm and ideology. *Surveillance and Society*, 12(2), 197.
9. Boyd D., Crawford K. (2012). Critical questions for big data. Provocations for a cultural, technological, and scholarly phenomenon. *Information, Communication & Society*, 15 (5), 662–679. <https://doi.org/10.1080/1369118x.2012.678878>.
10. Walia A. (20 May, 2020). Data 4.0: The Soul of Digital Transformation. *Informatica Platform*. Retrieved from: <https://blogs.informatica.com/2020/05/20/data-4-0-the-soul-of-digital-transformation/>
11. Zhaohao S., Kenneth S. & Rongping Li. (October, 2018). Big Data with Ten Big Characteristics. ICBDR 2018: Proceedings of the 2nd International Conference on Big Data Research, 56–61. <https://doi.org/10.1145/3291801.3291822>.
12. Wallgren A., Wallgren B. (2014). *Register-based Statistics – Statistical Methods for Administrative Data*. Second edition, John Wiley & Sons, Ltd, Chichester, UK.
13. Sullivan E. (January, 2017). Brontobyte. *TechTarget*. Retrieved from: <https://searchstorage.techtarget.com/definition/brontobyte>
14. Osaulenko O. H. (2017). Ofitsiyna statustuka v sustemi natsiona'loi bezpeku – Official statistics in the system of national information security. Kyiv, LLC «August Trade», 38-39 [in Ukrainian].
15. Loshin D. (2013). Chapter 1 - Market and Business Drivers for Big Data Analytics. *Big Data Analytics From Strategic Planning to Enterprise Integration with Tools, Techniques, NoSQL, and Graph*. Waltham, MA 02451, USA. Copyright 2013 Elsevier Inc. <https://doi.org/10.1016/C2013-0-12805-X>.

Oleksandr Samoylenko,
*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Department of Economic and Mathematical Disciplines and IT
National Academy of Statistics, Accounting and Audit;*

Serhii Yevstratyev,
*Postgraduate student of Information Systems and Technologies Department;
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

DIGITALIZATION OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF THE AGRICULTURAL SPECIALISTS

Intensive development of digital technologies and professional information systems requires appropriate changes in the student training programs. Improving the efficiency of the educational process requires an individual approach, the use of digital educational tools, while professional training which calls for practical experience requires the involvement in the educational process the use of professional information systems and skills in working with digital tools [1, 3].

Analysis of the standard of higher education of Ukraine, bachelor, specialty 201 "Agronomy" approved and put into effect by the order of the MES of Ukraine from 05.12.2018 №1339 (Order of the MES of Ukraine №1339 from 05.12.18), it should be noted that the formulation of special, professional competencies, taking into account the modern forms of creation, processing and presentation of information foresees the presence of digital competence. Which synthesizes the personal, technical and professional knowledge of a young specialist in agriculture. In the analysis, we identified a number of professional disciplines, such as agrometeorology, agrochemistry, agricultural economics, edaphology, mechanization and automation of agricultural production, organization and planning of farming, horticulture, technology in crop production. The thematic content of such disciplines showed the amount of topics that can be presented using professional information systems and applications for mobile devices. Thus, we came to the conclusion that the use of modern information systems in the educational process can range from 8% to 70% of study time. It should also be noted that there is free access to some professional information systems and independent work of students can be implemented on their basis.

When we talk about the availability of digital competence in professional, special competences, we mean the use of computers in different possible variations of data processing, because knowledge and skills in the field of data and artificial intelligence are the basis of all modern professions [4, 5].

The analysis showed that digital competence is an integral part of professional competences. In our opinion, there is a need to consider these competencies in the complex in the preparation of agrarian students.

References

1. Dotsenko, NA, 2018. Implementation of educational computer interactive simulators of higher education applicants of engineering specialties in the conditions

of informational and educational environment. Pedagogical sciences: theory, history and technologies, № 2 (76), P. 118-128.

2. Oliynik, V V., Samoylenko, O. M., Batsurovska, Dotsenko N. A., 2018. Formation of professional competencies of future agricultural engineers in the computer-oriented environment of higher education institution. Information technologies and teaching aids, VI.. S.140.

3. Kubiv, S., Minich, O., Biriukov, A. ta in. (2016) Tsyfrova adzhenda Ukrainy – 2020 [Digital Agenda of Ukraine – 2020] <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (data zvernennia: 23.09.2020).

4. Balovsiak, N.Kh.(2006) Struktura ta zmist informatsiinoi kompetentnosti maibutnoho spetsialista [Структура та зміст інформаційної компетентності майбутнього спеціаліста]. Naukovyi chasopys Seriia 2. Kompiuterno-orientovani systemy navchannia. 4 (11), 3– 6.

5. Berman, N. D. (2017) Formirovanie informatsionnoy kompetentnosti studentov [Formation of information competence of students]. Elektronnyi naukoviy zhurnal Sovremennye issledovaniya sotsial'nykh problem 8. №2–2, 28–34. doi:10.12731/2218-7405-2017- 2-2-28-34.

Босовська Мирослава Веліксівна

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри готельно-ресторанного бізнесу;*

Бови Людмила Андріївна,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу;*

Расулова Алла Миколаївна,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу;*

Київський національний торговельно-економічний університет

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА РИНОК ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННИХ ПОСЛУГ

Особливістю вітчизняної економіки є постійне функціонування у кризових умовах. Тому суб'єкти господарювання, формуючи запас фінансової безпеки, виважено підходили до інвестування інновацій, зокрема інформаційних технологій. Це спричинило відставання бізнес-середовища від глобальних діджитал-трендів та тенденцій розвитку. Проте пандемічний локдаун змусила менеджмент та власників бізнесу перезавантажити стратегічні та тактичні пріоритети та сфокусувати зусилля на впровадження в діяльність дистанційних технологій взаємовідносин зі споживачами та стейкхолдерами. Тривала ескалація пандемії актуалізувала потребу в аплікації можливостей цифрового маркетингу з огляду на їх ефективність, що стало метою нашого дослідження.

В сфері обслуговування, зокрема готельно-ресторанному бізнесі, цифрові технології повинні відповідати вимогам безпеки, швидкості, гнучкості здійснення операцій та дій, що є їхньою конкурентною перевагою. Тому всі задіяні

інструменти цифрового маркетингу повинні моніторитися та актуалізуватися постійно. З огляду на означене, розглянемо можливості цифровізації готельно-ресторанного бізнесу через призму тенденцій цифрових технологій (рис. 1).

Цифрові технології виступають мультиплікатором трансформацій та адаптацій до змін умов економічного середовища. У поєднанні з іншими факторами (сезонністю, конкуренцією, нокдауном, споживчими перевагами тощо) вони створюють кумулятивний вплив, що змінює сферу готельних і ресторанних послуг, зокрема в позиції комунікативних процесів: бронювання послуг, замовлення доставки ресторанної продукції, інформування про продукти і послуги, еквайрінг, здійснення оплати. Так, активно ведуться попередні замовлення та оплата через дистрибуційні канали: туристичні компанії, маркетплейси (GDS, IDS/OTA). Так, GDS (Global Distribution Systems) включає такі дистрибуційні платформи: Amadeus, Abacus, Galileo, KIU, Sabre, Worldspan тощо.

Маркетплейси IDS/OTA (інша назва: ADS – Alternative Distribution Systems) представлені такими лідерами, як Booking.com, Airbnb, Priceline, Expedia (для корпоративних гостей), Hostelworld (сегмент економних варіантів розміщення) тощо.

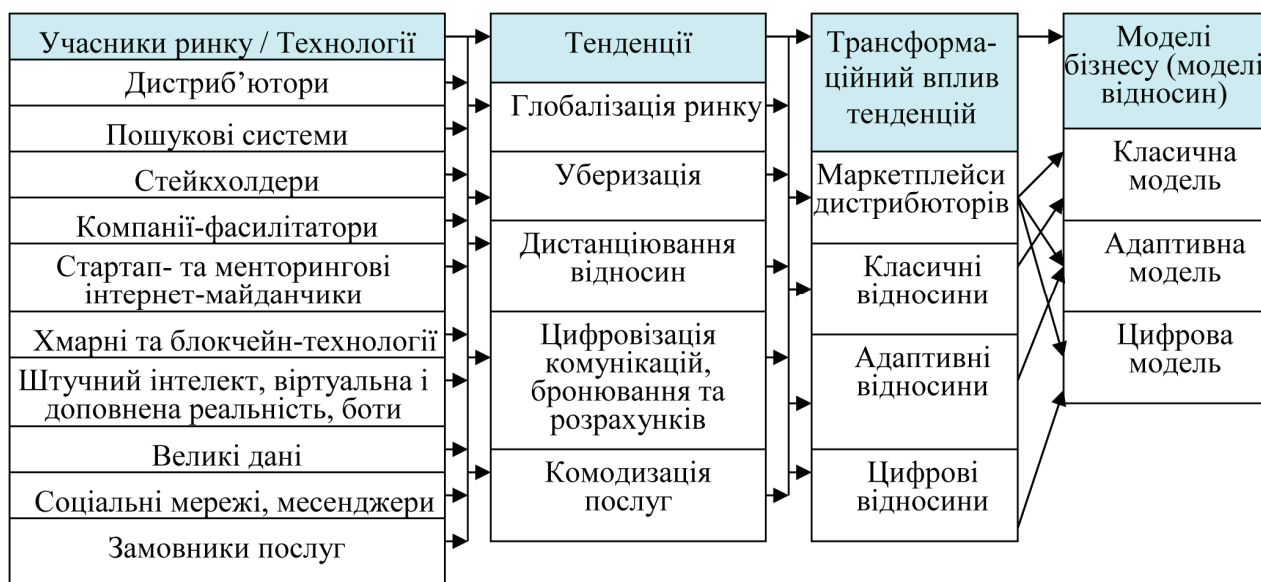

Рис. 1. Модель впливу цифрових технологій на ринок готельно-ресторанних послуг

Джерело: складено автором за [2]

Пошукові системи інтегрують інформацію як в цілому, так і у вигляді геокарт. Так, Google (93,03% в рейтингу популярності українських користувачів), Yandex (відповідно 3,98%), Bing (0,98%), DuckDuckGo (0.62%), Yahoo! (0,32%) [1]. Співпраця з пошуковиками дає недорогий ресурс комунікацій з гостями: пріоритети у топ-виборі готелю чи ресторану, інформація про заклад з адресою та прямими лінками на сайт тощо.

Стейкхолдери представляють досить потужний сектор маркетингу відносин: партнери по бізнесу, корпоративні клієнти, фінансові компанії, транспорт, персонал тощо. В умовах дистанціювання відносин бізнес-комунікації трансформуються в

цифрову площину, формуючи як класичну, так й адаптивну чи цифрову модель бізнесу.

Співпраця з компаніями-фасилітаторами спрямована на досягнення результатів спрощення бізнес-процесів, консультаційну підтримку, пошук інвесторів і партнерів тощо. Операційна модель роботи з ними через онлайн-платформи, побудованої на принципах економіки спільного споживання, створює додаткову цінність бізнес-процесам готельно-ресторанного суб'єкта, усуває посередників в наданні послуг (зокрема таких, як клінінг, фінансові й консультативно-дорадчі послуги) та знижує операційні витрати, тобто формує так звану тенденцію уберизації [4]. Визначальними факторами, що визначають рішення готельно-ресторанного менеджменту про взаємодію з компаніями-фасилітаторами, є ділова репутація, бренд та інші інформаційні переваги.

Стартап- та менторингові майданчики сьогодні теж переходять на симбіозні комунікації (поєднання офлайн та онлайн) та створюють платформи для адаптивних відносин у адаптивній чи цифровій моделі. Тому суб'єкт готельно-ресторанного бізнесу, як реципієнт стартап- та менторингових послуг в умовах коливного локдауну адаптує свої бізнес-процеси та менеджмент під нові виклики ринку, зокрема у дотриманні карантинних вимог.

Хмарні та блокчейн-технології визначають формат технологічних проривів, які відкривають суб'єктам готельно-ресторанного бізнесу додаткові можливості для штучного інтелекту та фінансових інновацій. Робота з хмарами дозволяє знизити витрати на придбання, підтримку, модернізацію програмного забезпечення та устаткування, а також підвищити ефективність роботи. При цьому, приватна хмара вивільняє ресурси в залежності від потреб програми та доступна у будь-якій географічній локації, що дозволяє маркетингу суб'єкта готельно-ресторанного бізнесу управляти процесами та клієнтоорієнтованими системами дистанційно. Публічна та гібридна хмара формують умови для переведення ділової активності в онлайн: від електронного документообігу з держорганами і партнерами до 24/7 онлайн комерції зі споживачами [3]. В свою чергу, блокчейн поступово входить в систему розрахунків як зручний та перспективний фінансовий інструмент, що має інвестиційний потенціал.

Штучний інтелект, віртуальна і доповнена реальність активно використовуються для вигідного представлення номерного фонду та додаткових послуг готелю, що часто значною конкурентною перевагою. А боти формують комунікативну платформу для цілодобової взаємодії з клієнтом. Тому протягом жорсткого карантину більшість суб'єктів готельно-ресторанного бізнесу ефективно використали час для перезавантаження технологічних та комунікативних бізнес-процесів, удосконаленню сайту тощо.

Соціальні мережі є місцем фокусування уваги споживача, а отже метою активізації маркетингового впливу: сторінка на Facebook, Instagram, YouTube чи LinkedIn повинні актуалізуватися та поповнюватися контентом постійно. В той же час, спрощення бронювання здійснюються через чат-боти та месенджери для прийому замовлень і підтримки 24/7, а оплата готельно-ресторанних послуг – через сервіси Apple та Google Pay.

Слід зазначити ще про суттєвий вплив пандемічного карантину, коли для ресторанів, зокрема, продажі на виніс та доставка стали основними каналами

продажів – комодитизацію послуг. Якщо раніше маркетинг вражень був технологією впливу на свідомий вибір споживача, то з дистанціюванням відносин навіть *fine dining* ресторани став тепер конкурувати з найпростішим сервісом доставки [3]. Визначальними чинниками стали швидкість, зручність та автоматизація.

Таким чином, учасники ринку готельно-ресторанних послуг у взаємодії з суб'єктами готельно-ресторанного бізнесу створюють різні поєднання взаємних комунікацій та відносин. Залежно від типу поведінки та інтересів власників й менеджменту, доступних фінансових можливостей формуються різні моделі бізнесу: класична, адаптивна та цифрова.

Класична модель базується на традиційних принципах та походах менеджменту, характеризує переважання індивідуальних підходів, персоніфікованих умов та безпосереднього контактування з клієнтами і партнерами, що базується на концепції маркетингу вражень.

Адаптаційна модель створює механізми поступового інфлюенсу до умов, ситуацій, партнерів, як перехідний статус до цифрової моделі. По своїй суті, адаптаційна модель може бути симбіозом класичної та цифрової, що для готельно-ресторанного бізнесу є ефективним варіантом репутаційного брендингу та формування маркетингу відносин. Адже сервісні процеси потребують різних рішень: консультування, бронювання, реєстрація, клінінг, розрахунки – цифрових; інформування, обслуговування на всіх етапах споживання готельно-ресторанного продукту, зміни в бронях, вирішення конфліктів тощо – класичних.

Отже, цифрова модель в готельно-ресторанному бізнесі може обслуговувати лише окремі бізнес-процеси.

Проведене дослідження охоплює один із аспектів цифровізації бізнесу, що потребує розгортання як в теоретичних аспектах, так і практичних апробаціях. Проте, навіть апіорні ймовірності вигідності масштабування цифрових технологій демонструють конкурентні прориви, які підтверджуються успіхами дистанційних цифрових платформ і маркетплейсів, адже суспільство стрімко інтегрується в інтернет-спільноти та комунікативні ресурси. І без адаптованих і безпечних цифрових інструментів, які доступні або за топами пошуковиків, пропозицій геокарт, або соціальним мережам та рекомендаціям блогів. Тому перспективи подальших досліджень щодо діджиталізації мають наступні вектори: канали продажів (сайти, мобільні додатки, чат-боти, дистриб'ютори тощо), цифрові інструменти, цифрові фасилітації, цифровий маркетинг та його ефективність в до- та посткарантинний таймфрейм.

Список використаних джерел

1. Бакуменко О. Які пошукові системи популярні в світі та Україні? Рейтинг 2021 року. *Web-promo*. Доступно за: <https://web-promo.ua/ua/blog/kakie-poiskovye-sistemy-populyarny-v-mire-i-ukraine-rejting-2021-goda/>

2. Вплив цифровізації на ринок консалтингових та експертних послуг 2021. Аналітичний звіт. https://www.merezha.ua/report/impact_of_digitalization_2021.pdf

3. Гриник Н. Мобільна версія бізнесу. Як карантин змінить онлайн-послуги. *Techno.nv.ua*. Доступно за:
<https://techno.nv.ua/ukr/technoblogs/tehnologiji-ta-karantin-yak-koronavirus-zminit-onlayn-servisi-50089450.html>

4. Уберизація. Матеріал з Вікіпедії. Доступно за:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>

*Гапон Валентина Василівна,
кандидат педагогічних наук, начальник відділу освітнього
інформаційного забезпечення;
Шараєвська Марія Іллівна,
завідувачка сектору галузевої статистичної звітності,
відділ освітнього інформаційного забезпечення;
ДНУ «Інститут освітньої аналітики»*

ОЦІНЮВАННЯ ПРОГНОСТИЧНОЇ МОДЕЛІ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОТРЕБИ В ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРАХ У СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Прогнозування розвитку загальної середньої освіти в умовах її реформування зумовлюється необхідністю визначення найважливіших показників галузевого управління з метою надання якісних освітніх послуг, формування обґрунтованих обсягів бюджетного фінансування, проведення оптимізації мережі і збільшення наповнюваності закладів учнями, забезпечення кваліфікованими педагогічними кадрами. Динаміка розвитку загальної середньої освіти в Україні за останні роки, негативні демографічні тенденції поставили перед органами управління галуззю і кожним закладом загальної середньої освіти (ЗЗСО) серйозну проблему щодо визначення та реалізації стратегії розвитку. Серед головних завдань – це забезпечення закладів загальної середньої освіти кваліфікованими педагогічними кадрами відповідно до наявного контингенту учнів.

У цій роботі аналізуються результати проведеного прогнозування чисельності педагогічних працівників у закладах загальної середньої освіти України (усіх форм власності та підпорядкування) на державному та регіональному рівнях на основі даних демографічної та освітньої статистичної звітності.

Проблема якості робочої сили, її професійної орієнтації й підготовленості є особливо важливою для економічного зростання держави. Важливу роль в системі підготовки висококваліфікованих кадрів відіграє освіта, основним завданням якої є надання якісних знань, навичок та професійної підготовки молоді, конкурентоспроможної на вітчизняних та зарубіжних ринках праці [1]. Вітчизняні науковці наголошують, що одним із проявів світових соціально-економічних трансформацій стало погіршення демографічної ситуації в Україні. При цьому спостерігається зниження рівня народжуваності, відбувається скорочення чисельності населення країни [2; 3]. Дані щодо народжуваності є базовими для прогнозування низки освітніх показників у державі, зокрема чисельності учнів

перших класів, контингенту учнів, випускників закладів загальної середньої освіти, загальної чисельності студентів, чисельності студентів-випускників тощо [4]. Статистичне вивчення тенденцій та закономірностей розвитку загальної середньої освіти на основі якісного інформаційного забезпечення уможливило прийняття ефективних управлінських рішень та розробку перспектив майбутнього розвитку. Сучасні реалії реформування загальної середньої освіти вимагають постійного удосконалення методології розрахунку прогнозованих значень статистичних та аналітичних показників, використання економіко-математичних моделей та статистичних методів аналізу та прогнозування.

У наукових публікаціях вченими розглядаються деякі аспекти аналізу моделей прогнозування попиту та пропозиції щодо кваліфікованих фахівців з урахуванням потреб економіки. Розроблені моделі дозволяють прогнозувати переважно у середньостроковій перспективі показники зайнятості населення у розрізі кваліфікацій, професій, галузей, за статтю, віком тощо. При побудові моделей науковцями досить широко використовуються дані інформаційних баз, аналізуються напрацювання зарубіжних вчених щодо економіко-математичного моделювання та прогнозування з питань зайнятості, професійної підготовки, трудової та географічної міграції населення [5; 6].

Методологія, яка використовується в даному дослідженні ґрунтується на принципах порівняння, аналізу та синтезу, а її особливості пов'язані з найбільш можливим точним вимірюванням на основі демографічних та освітніх статистичних даних. Тому для аналітичного дослідження вибрано показники, які найбільш суттєво впливають на визначення необхідної чисельності педагогічних працівників у сфері загальної середньої освіти, а саме: чисельність учнів перших класів, загальний контингент учнів, чисельність учнів дев'ятих класів, які продовжать навчання у десятих класах, чисельність випускників одинадцятих класів, чисельність учителів-пенсіонерів, які викладають предмети тощо. На основі співставлення зазначених даних, динаміки народжуваності та визначення частки дітей, які приходять в перший клас денного закладу загальної середньої освіти, здійснено прогнозування чисельності учнів перших класів та загального контингенту учнів, а за співвідношеннями кількості учнів на одного учителя розроблено прогноз загальної чисельності педагогічних працівників та учителів, які викладають предмети на 2020/2021 – 2024/2025 навчальні роки (табл. 1).

Таблиця 1

**Прогнозована чисельність педагогічних працівників та учителів,
які викладають предмети в денних ЗЗСО**

Навчальний рік	Загальна чисельність педагогічних працівників, осіб			Чисельність учителів, які викладають предмети, осіб		
	Усього	міські поселення	сільська місцевість	Усього	міські поселення	сільська місцевість
2020/2021	453 154	259 768	193 386	278 524	158 071	120 453
2021/2022	456 602	262 435	194 167	280 629	159 705	120 924
2022/2023	459 411	264 601	194 810	282 357	161 044	121 313
2023/2024	456 481	263 543	192 938	280 560	160 421	120 139
2024/2025	448 365	259 473	188 892	275 588	157 976	117 612

Складено авторами.

До складу педагогічних працівників у сфері загальної середньої освіти віднесено такі категорії: учителі та керівники закладів; практичні психологи; соціальні педагоги; асистенти в інклюзивних класах; вихователі, які не викладають предмети; педагоги-організатори; учителі, директори, заступники директорів (які викладають і не викладають предмети), педагоги-організатори у закладах і класах для дітей з особливими освітніми потребами; учителі у логопедичних пунктах.

Авторами пропонується розглянути результати аналізу точності розробленого прогнозу на 2020/2021 н. р. для чисельності педагогічних працівників у денних закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО), що базувалося на фактографічних методах та достатньому інформаційному забезпеченні.

Точність прогнозу визначається величиною абсолютного та відносного відхилення між фактичними і прогнозними значеннями досліджуваних показників. У нашому дослідженні відносна похибка прогнозу ($\epsilon_{\text{пр}}$) обчислюється у відсотках до фактичних значень показника і розрахована за формулою (1):

$$\epsilon_{\text{пр}} = ((Y_{\text{ф}} - Y_{\text{пр}}) / Y_{\text{ф}}) * 100, \quad (1)$$

де, $\epsilon_{\text{пр}}$ – відносна помилка прогнозу,

$Y_{\text{ф}}$ – фактичне значення величини,

$Y_{\text{пр}}$ – прогнозне значення величини.

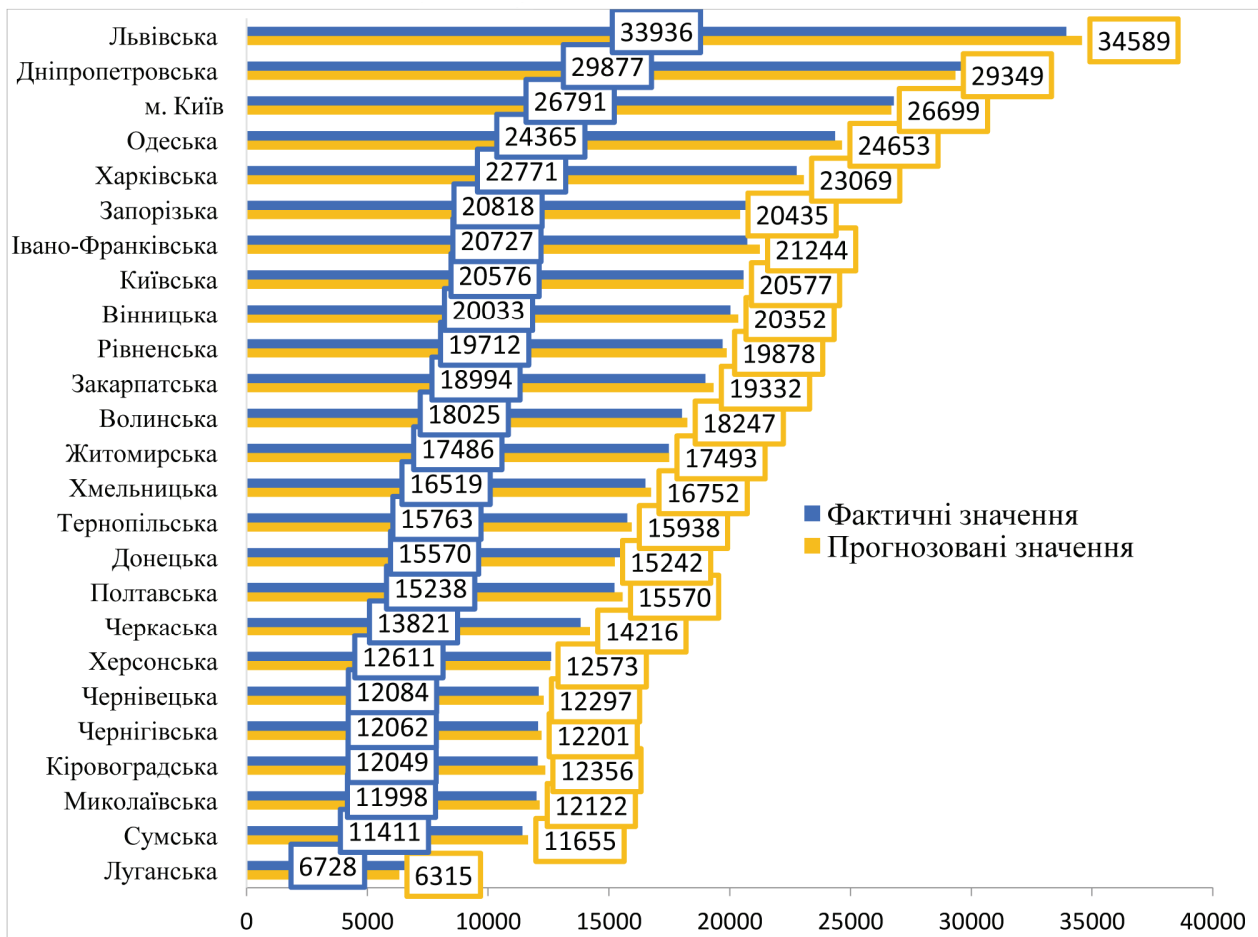
В статистичній теорії значення $\epsilon_{\text{пр}} < 10$ є ознакою високої точності прогнозування.

Загалом по Україні на початок 2020/2021 навчального року фактична чисельність педагогічних працівників складала 449965 осіб, прогнозована – 453154 осіб, відхилення (-3189 осіб; -0,71 %), у тому числі у міських поселеннях фактична чисельність – 261411 осіб; прогнозована – 259768 осіб, відхилення (1643 особи; 0,63 %); у сільській місцевості фактична чисельність – 188554 осіб, прогнозована кількість – 193386 осіб, відхилення (-4832 особи; -2,56 %). Всі числові значення оцінки прогнозу знаходяться в межах статистичної похибки і доводять високий ступінь точності проведеного прогнозування цього показника.

Також авторами розроблено прогнози на 2020/2021 – 2024/2025 навчальні роки для чисельності учителів та учителів-пенсіонерів, які викладають такі предмети: українська мова та література; російська (зарубіжна) мова та література; інші мови та літератури; історія; фізика; математика; основи інформатики; хімія; географія; біологія; англійська мова; німецька мова; французька мова; іспанська мова; інші іноземні мови; музика; образотворче мистецтво; фізична культура; захист Вітчизни; трудове навчання. Створена база фактографічної інформації уможливіє в подальшому розроблення моделі прогнозування на базі економіко-математичних методів, зокрема методу регресійного та кореляційного аналізу для визначення тенденцій розвитку ключових показників розвитку загальної середньої освіти. Проведені розрахунки прогнозної чисельності педагогічних працівників, учителів та учителів-пенсіонерів, які викладають предмети на 2020/2021 – 2024/2025 н. рр. дозволяють оцінити щорічну додаткову потребу у педагогічних кадрах для

закладів загальної середньої освіти. Щорічна додаткова потреба виникає у зв'язку із збільшенням контингенту учнів та необхідністю заміни вивільнених учителів-пенсіонерів. На початок 2020/2021 року в системі загальної середньої освіти працювало 71 317 осіб (15,85 %) пенсіонерів із числа педагогічних працівників, із них 50 816 осіб учителів-пенсіонерів, які викладають предмети, що становить 18,64 % від загальної кількості таких учителів.

На рис. 1 наведено дані щодо фактичної та прогнозованої чисельності педагогічних працівників на початок 2020/2021 н. р. в розрізі регіонів (міські поселення та сільська місцевість).

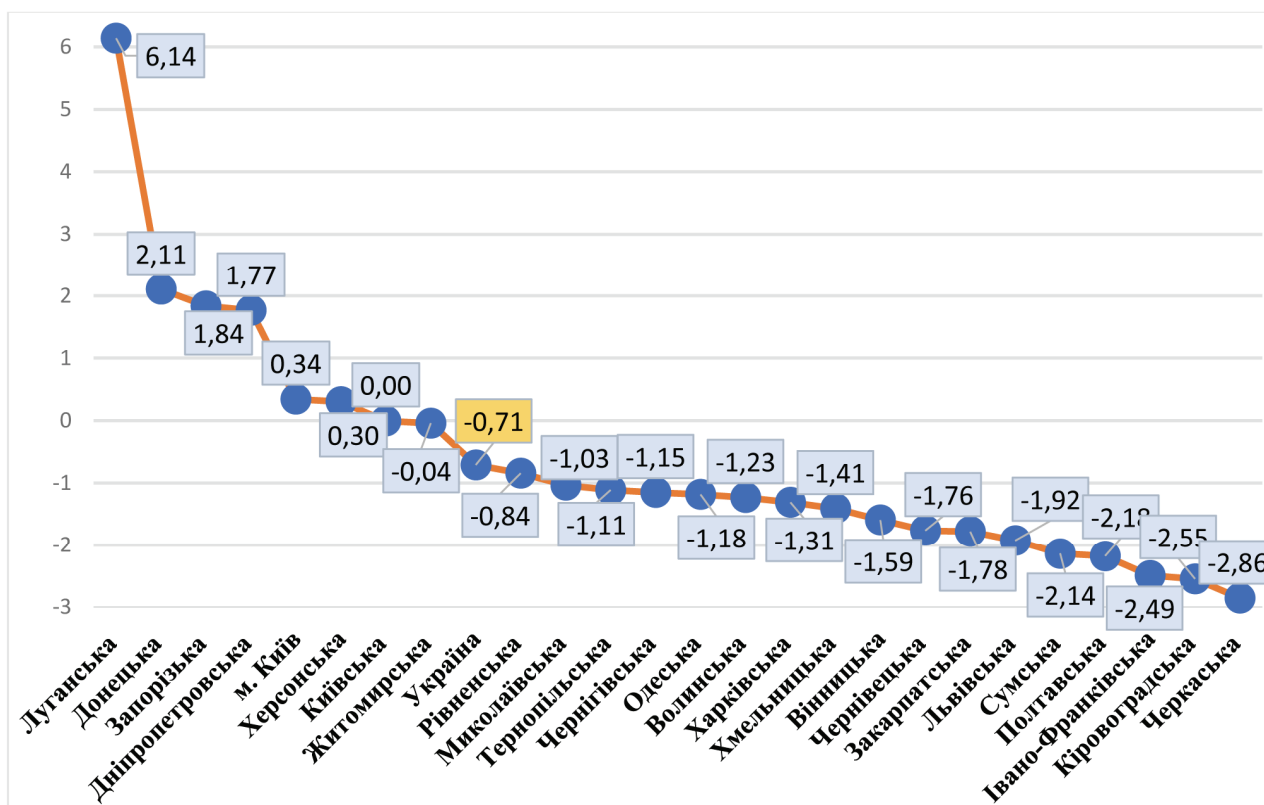

Рис. 1. Фактична та прогнозована чисельність педагогічних працівників у денних ЗЗСО на початок 2020/2021 н. р. (міські поселення та сільська місцевість), осіб

Побудовано авторами на основі даних статистичної форми № 83-РВК "Звіт про чисельність і склад педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти" на початок 2020/2021 н. р. та прогнозних розрахунків.

Наведені на рис. 2 оцінки точності прогнозування чисельності педагогічних працівників демонструють, що найбільш точні прогнози з найменшими абсолютними та відносними відхиленнями фіксувалися у таких областях: Київській (-1 особа; 0,0 %), Житомирській (-7 осіб; -0,04 %), Херсонській (38 осіб; 0,3 %), Рівненській (-166 осіб; -0,84 %), Миколаївській (-124 особи; -1,03 %), Чернігівській (-139 осіб; -1,15 %), Тернопільській (175 осіб, -1,11 %) та в м. Києві

(92 особи; 0,34 %). Математичні характеристики точності прогнозу для всіх областей, окрім Луганської, мають достатньо високий рівень, що свідчить про адекватність запропонованої моделі.

Рис. 2. Розподіл відносних відхилень для чисельності педагогічних працівників у денних ЗЗСО на початок 2020/2021 н. р. (міські поселення та сільська місцевість), %

Побудовано авторами.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розв'язанні важливої наукової проблеми в сегменті загальної середньої освіти – розробці концептуально-методологічних засад процесу прогнозування ключових показників в системі загальної середньої освіти в умовах її реформування та модернізації. Отримані прогнозні результати забезпечуватимуть керівників різних рівнів управління в освітянській галузі даними для обґрунтування та прийняття необхідних управлінських рішень та розроблення стратегічних завдань розвитку.

В подальшому для прогнозування кадрового забезпечення в сфері загальної середньої освіти необхідно провести аналітичне дослідження, враховуючи такі показники, як кількість учнів на одну ставку педагогічного працівника/учителя, наповнюваність класів учнями, забезпеченість фінансовими ресурсами (кошти освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників, кошти місцевих бюджетів та ін.).

Список використаних джерел

1. Геєць В. М. Наслідки демографічних викликів для економічного зростання в Україні. URL: <http://www.dse.org.ua/archive/15/1.pdf>.
2. Лібанова Е. М. Прогноз демографічного розвитку України на період до 2050 року. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9895/34-Libanova.pdf>.
3. Макарова О. В. Демографічна політика: сучасні реалії та перспективи. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11688/01-Makarova.pdf?sequence=1>.
4. Дибач І. П. Визначення необхідної кількості науково-педагогічних працівників вітчизняних закладів вищої освіти. URL: <http://ejournal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/630/631>.
5. Теліженко О. М., Мельник О. В. Світовий досвід прогнозування потреби національної економіки у кваліфікованих кадрах. URL: <http://official.chdu.edu.ua/article/viewFile/107796/102758>.
6. Ільч Л. Методичні підходи до прогнозування кваліфікованої робочої сили: досвід ЄС та України. URL: http://uap.in.ua/download/all/Vy-pusky-_2016_roku/UAP7-8_2016_2.pdf.

Герасименко Сергій Сергійович,

доктор економічних наук,

завідувач кафедри статистики

та математичних методів в економіці,

Національна академія статистики, обліку та аудиту

БАЗОВІ ПРИНЦИПИ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ СТАТИСТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ

Стабільний соціально-економічний розвиток базується на управлінських рішеннях розроблених з використанням достовірної, якісної інформації. Одним із способів підвищення якості інформації є складання балансу. На макрорівні балансовими розрахунками мають доповнюватися показники СНР для забезпечення ефективного управління державою. Більше того, саме результати балансових розрахунків дозволяють досить впевнено оцінити рівень “прихованої” економіки.

Якість даних, що використовуються для статистичного дослідження, є одним з головних чинників, які забезпечують обґрунтованість його результатів.

Забезпечити високу якість даних в разі дослідження економічних явищ та процесів на макрорівні досить важко. Це обумовлюється як об’єктивними, так і суб’єктивними причинами. Не зупиняючись на суб’єктивних причинах і способах їх запобігання, приділимо увагу можливостям перевірки і корегування звітних даних шляхом використання загальновідомих статистичних методів. Необхідність нагадування про існування таких підходів обумовлена тим, що вони досить рідко використовувалися в статистиці України. Звідти, відповідна недовіра до багатьох

макроекономічних показників, які наводять офіційні особи держави, і поява десятків “аналітичних” груп та фірм, що на свій розсуд, без посилання на які-небудь наукові методики, оприлюднюють рівні тих самих показників, що значно відрізняються від обчислених державною статистикою. Таким чином, у громадськості формується невпевненість в оцінці соціально-економічного стану країни та її регіонів, а тим самим – в діяльності органів влади та її представників.

Значною мірою така невпевненість завдає значної шкоди економіці країни. Як відомо, прийняття обґрунтованих управлінських рішень на мікрорівні обумовлюються грамотним врахуванням підприємцями стану та тенденцій розвитку економіки в цілому. Згадана вище недовіра до публікацій державної статистики призводить до того, що переважна частина менеджерів при розробці управлінських рішень взагалі не звертає уваги на макропоказники. Як наслідок, часто-густо має місце не досягнення запланованих результатів без розуміння причин, які таку ситуацію обумовили. Звідки, недоотримання прибутку, менша сума сплачених податків, стагнація рівня заробітної плати, обмеженість можливостей держави для підвищення рівня життя населення і т.і.

По відношенню як до макроекономічних індикаторів в цілому, так і до їх окремих складових, для забезпечення об’єктивності відображення соціально-економічних явищ та процесів (в чому, власне, і полягає висока якість даних) може бути використаний відомий балансовий метод. Слід підкреслити, що в практиці макроекономічної статистики балансовий метод, досить часто, використовувався і використовується не для підвищення якості даних, а для обґрунтування досягнення бажаних рівнів відповідних показників. І за його допомогою, саме в “потрібному” напрямку, “корегувались” певні позиції балансів.

Економічні та соціальні досягнення як розвинених, так і постсоціалістичних країн значною мірою базуються на вмінні постійно відстежувати, моделювати, а звідти – складати обґрунтовані прогнози кожної соціально-економічної складової. Всі ці прогнози повинні звичайно спиратися на цілком належну інформаційну базу стосовно усіх складових економічних процесів - трудових, матеріальних та грошових ринкових чинників.

При цьому оцінювання, зокрема, тенденцій ринку робочої сили має здійснюватися з урахуванням ролі тіньової економіки, що дозволить підвищити обґрунтованість результатів аналізу стану економіки, надійність прогнозних розрахунків та ймовірність передбачення часу і масштабів настання економічних криз. Наслідком цього має стати розроблення владою заходів з метою пом’якшення негативних наслідків цих криз.

Слід зауважити, що розрахунки тіньової економічної діяльності є складними в методологічному і особливо в практичному плані. В той же час, запозичення або безпосереднє використання зарубіжного досвіду не завжди дає позитивні результати, бо не враховує особливості проявів тіньової економіки в Україні.

Беручи до уваги, що оцінки «тіньової» економіки скеровані виключно на визначення частки «тіньової» економіки (сектору, виробництва) у складі ВВП чи іншого макроекономічного агрегату великі її коливання у різних авторів не

завдають самій економіці великої шкоди. На наш погляд, саме відсутність практичної мети оцінок «тіньової» економіки перешкоджає вдосконаленню підвищення їх якості.

Одночасно слід зауважити, що використовуватися для прийняття управлінських рішень можуть навіть ті показники, рівні яких мають не високої надійності, але якщо у динаміці методика їх розрахунку не змінюється.

Таким чином, враховуючи кінцеву мету розрахунку економічних показників – отримання управлінської інформації, беручи до уваги необхідність для цього знань закономірностей поведінки «тіньового» сектору та ринку праці, важливим завданням, вирішення якого дозволить підвищити надійність прогнозів економічного розвитку, є підвищення якості кожної складової цієї інформації. При цьому слід звертати увагу на недоведеність загальноприйнятої думки щодо взаємозв'язків тенденцій економічного розвитку і вказаних його характеристик.

Так, зокрема, розгляд рядів динаміка рівнів показників, що характеризують кон'юнктуру ринку робочої сили України за 2015-2019 рр дозволив визначити, за цей час:

- частка зайнятого населення зросла,
- частка безробітних зменшилась,
- чисельність зареєстрованих безробітних також значно скоротилася.

В тому ж періоді, поряд із зростанням реального ВВП на 12%, частка тіньової економіки за розрахунками Мінекономіки України 5-ма методами скоротилась, відповідно(% від обсягу офіційного ВВП):

- за методом ретроспективного ряду з 35 до 28,
- за методом “витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги з 30 до 24,
- за методом збитковості підприємств з 39 до 25,
- за електричним методом з 35 до 26,
- за монетарним методом з 33 до 30.

Незважаючи на скорочення тіньового сектору, покращання стану ринку праці і зростання ВВП показники Державного бюджету України погіршилися:

- уповільнювалося зростання ВВП,
- приріст доходів Державного бюджету відставав від приросту ВВП,
- дефіцит Державного бюджету зростає
- план Державного бюджету по видатках не виконувався.

Порівнюючи тенденції розглянутих показників можна підтвердити існування взаємозв'язку між ринком робочої сили, «тіньовим» сектором та змінами в економіці країни. В той же час, результати порівняння цих тенденцій з показниками Державного бюджету потребують додаткових досліджень. Зокрема, було б доцільно використовуючи моделі тенденцій безробіття, враховуючи його частку пов'язану з «тіньовою» економікою, визначити цих чинників вплив на розвиток економіки.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: —<http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: —www.me.gov.ua
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: - <https://mof.gov.ua/uk>

*Єршова Ольга Леонідівна,
кандидат економічних наук,
завідувач кафедри економіко-математичних дисциплін
та інформаційних технологій;
Ставицький Олександр Вікторович,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіко-математичних дисциплін
та інформаційних технологій;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ПРОГРАМНОГО ПРОДУКТУ В ІГРОВІЙ ІНДУСТРІЇ

На сьогоднішній день сфера комп'ютерних ігор має понад мільярд геймерів у всьому світі. Виходячи з цих даних, створення «іграшок» стає актуальним і досить прибутковим бізнесом з кожним роком, а кількість такого програмного продукту, що випускається, зростає з неймовірною швидкістю. Тому, розробка ігор сьогодні є актуальним заняттям, яке, при успішній реалізації, зможе приносити високий дохід. Комп'ютерні ігри класифікуються за жанрами: шутери, аркади, симулятори, стратегії, RPG тощо. Знаючи жанр гри, можна дізнатися її тематику за таким же принципом, як і в кіноіндустрії.

Після створення концепції ігрового додатку перед розробником встають такі основні завдання:

- вибір ігрового середовища розробки та середовища для програмування подій (скриптів);
- вибір програми для моделювання об'єктів / малювання спрайтів;
- вибір програми для написання музики.

Щоб бути в тренді, у початківців фахівців виникає проблема з вибором ігрового двигуна. Ігрових середовищ розробки досить багато, кожен з них має свої переваги і відмінності, виникають навіть суперечки про те, який двигун все ж краще. Все залежить від можливостей розробника, мети створення. Продукт буде націлений на охоплення великої аудиторії, або це буде аматорський проект без належного фінансування? Для якої платформи буде йти розробка: мобільні, десктопні, веб?

Для створення простих проектів в команді з декількох людей підійдуть маловідомі рушії Godot, Game Maker Studio чи Corona. Більш відомий і потужний Unity, який підходить не тільки для малих проектів, а й для розробок масштабного плану, а Unreal Engine, CryEngine використовують для великих і «важких» проектів. У будь-якому випадку доводиться досліджувати кожен двигун перед початком роботи.

Корпорації-лідери індустрії взагалі використовують своє власне розроблене середовище розробки, доступне для використання тільки співробітникам компанії, оскільки набагато вигідніше створити свій рушій, мову програмування, інтерфейс і технології, які задовольняють поставленим вимогам компанії, ніж користуватися чужим. Для невеликої компанії раціональніше всього буде вибрати відповідне середовище розробки зі списку існуючих, це економить багато фінансів, часу і витрат, тим більше в наш час розробники вільних движків намагаються їх же і просунути, оновлюючи і додаючи нові можливості та функції.

Кожне програмне забезпечення розробляється за допомогою середовища розробки, в якому, безпосередньо, будується структура, логіка і алгоритм програми, індустрія комп'ютерних ігор тут не виняток. Для правильного розподілу часу і ресурсів для створення гри використовується спеціальне програмне забезпечення – ігровий двигун. Даний засіб містить всі необхідні компоненти, інструменти і зручний інтерфейс для розробки повністю функціонального ігрового додатку.

Гральні рушії налічують такі інструменти, як: засіб для візуалізації та роботи з об'єктами в режимі реального часу, движок фізики і анімації пересування, засіб для роботи зі звуковими файлами, інтегроване середовище розробки для створення програмного коду, компоненти для реалізації штучного інтелекту і мережевих технологій.

За рахунок таких складових грального рушія, як движок рендеринга, фізичний двигун, вбудований засіб з базовим функціоналом для роботи зі звуком, середовище для створення скриптів та мережевого коду, анімації, штучного інтелекту, система управління пам'яттю та багатопоточністю можна заощадити багату часу та ресурсів для створення абсолютно різних ігор. Ці складові є основним функціоналом середовища, що забезпечує фахівцеві необхідний інструментарій для роботи [1].

На сьогодні розробка сучасних додатків все більше тяжіє до створення програмних компонентів у формі автономних пакетів, що реалізують окремі функціональні можливості. Важлива особливість таких компонентів – це модель програмування на основі властивостей, методів і подій. Кожен компонент має певні атрибути, які надають декларативні відомості про компоненти, а також вбудовані елементи документації. Саме C# надає мовні конструкції для безпосередньої підтримки цих концепцій, що робить її дуже природною мовою для створення і використання програмних компонентів [2].

Але і зараз є девелопери, які не розкривають своє середовище розробки, а це творці таких масштабних ігор, як: FIFA, Metal Gear Solid, God of War.

Деякі середовища для розробки використовуються вже десятком років: на відміну від комп'ютерних ігор, двигуни не змінюються настільки часто один за одним. Власне, найбільш масштабні, сучасні та відомі в наші дні гральні рушії:

1) Rage Engine. Знайома назва всім фанатам серії ігор GTA, яка належить компанії Rockstar Games. Особливу популярність компанія отримала завдяки знайомій всій молоді серії ігор GTA: III, Vice City та San Andreas (хоча вони і створені у середовищі Renderware, але проекти зацікавили величезну кількість аудиторії та дали розробникам хороший поштовх для розвитку).

Середовище розробки має ряд можливостей і переваг: здатність ефективно обробляти і створювати ігровий світ (всі об'єкти на локації: транспорт, будівлі, динамічна погода тощо), що безсумнівно є його основною перевагою, адже коли гравець рухається по рівню, відбувається видалення одного об'єкта і додавання іншого. Крім того, рушій цілком сумісний з іншими програмними компонентами, це дає можливість використовувати зовнішні інструменти і імпортувати потрібні файли в проект.

Більш за все розробники намагалися зробити якомога реалістичнішою фізику поведінки машин на дорозі, що і вийшло. Знову ж таки, якщо згадати проєкт GTA 4, в ньому ігromани вперше побачили реалістичну фізику від компанії Rockstar Games. До речі, найвдалішою розробкою компанії та взагалі у світі є гра Grand Theft Auto 5, яка побила цілих 7 рекордів Гіннеса, стала найбільш продаваною грою. Ігровий додаток зібрав один мільярд доларів менш ніж за 3 дні до офіційних продажів.

2) CryEngine. Використовувався німецькою компанією Crytek спочатку особисто для створення власних проєктів (найпопулярніший з яких - Far Cry), а пізніше двигун зробили безкоштовним у використанні. Середовище розробки відоме своїми можливостями в комп'ютерній графіці, створена гра дійсно виглядає красиво, а об'єкти - реалістично. А все тому, що розробники рушія оновлюють і вдосконалюють ігрове ядро програми, намагаючись впровадити сучасні технології. Гарним прикладом є гра Crysis, де були реалізовані всі можливості CryEngine. Однак є недолік у вигляді оптимізації, середовище розробки має проблеми з цим. Комп'ютерна гра Crysis хоч і була з дуже гарною графікою на той час, але нераціонально використовувала ресурси системи: гравці скаржилися на регулярні зависання гри. Але не дивлячись на це, ігровий процес вийшов цікавим, а ігровий світ був великим і різноманітним, тоді весь потенціал ігрового движка і був продемонстрований індустрії ігор, і CryEngine почав поступово набирати обертів.

3) Frostbite. Неможливо не згадати цей інструмент, завдяки якому весь світ побачив відому серію ігор Battlefield – найпопулярніший шутер з видом гри від першої особи. Варто зазначити, що до 2008 року студія розробників комп'ютерних ігор DICE, яка належить компанії Electronic Arts, працювала на більш старому двигуні Refractor Engine.

Як це зазвичай буває, розробники переходять на новий ігровий двигун (або глобально оновлюють поточний) через неактуальність, адже прогрес йде вперед, а інструменти розробки залишаються такими ж. Так і сталося в Electronic Arts, у 2008 році світ ігрової індустрії зустрів продукт студії DICE, розроблений на новому движку Frostbite. Це була Battlefield Bad Company, а

трохи пізніше продовження цієї частини: *Bad Company 2*, яка порадувала безліч фанатів з усього світу. Вперше в історії індустрії ігор було реалізоване повне руйнування навколишнього світу, через що так студія DICE і прославилася. В іграх, розроблених завдяки Frostbite тільки одним вибухом можна було обрушити цілий будинок. Це не єдине, чим ігровий движок міг порадувати: в подальших проектах DICE постійно покращували комп'ютерну графіку, роблячи тіні та шейдери деталізованими, а спецефекти реалістичними, це надавало грі відмінну атмосферу. Всі ці достоїнства рушія були продемонстровані в наступних іграх *Battlefield 3* і *4*, які стали кращими з усіх частин.

4) *Source*. Це середовище розробки не може похвалитися тими перевагами, які мають перераховані конкуренти вище, проте свою славу отримав за рахунок ряду цікавих проектів компанії Valve. Це та сама компанія, яка володіє найбільшим вживаним і популярним онлайн-сервісом розповсюдження комп'ютерних ігор Steam. У цьому ж магазині, згідно зі статистикою, недавно був зафіксований рекорд за кількістю користувачів, які одночасно грають у відеогру *Counter-Strike Global Offensive* – понад один мільйон, а у самому ігровому майданчику Steam - понад 20 мільйонів користувачів.

Не можна не згадати той факт, що з двох найпопулярніших ігор компанії Valve – *Dota 2* і вже вище названа *Counter-Strike Global Offensive*.

5) *Unity* - найпопулярніший двигун для створення малих і великих 2D-3D ігор, який ідеально підходить для створення невеликих інди-проектів. Сучасний, багатоплатформовий (підтримує понад 20 різних платформ, в тому числі ПК, консолі, мобільні та web), має низький поріг входження (в Інтернеті є багато відеоуроків та курсів для самонавчання), наявність простого інтерфейсу, який пропорційно розділений на кілька зручних вікон, за допомогою яких є можливість нагодження гри в самому редакторі, підтримка мови C#, а завдяки розробникам, які реалізують нові графічні та ігрові технології у свою середовище розробки, *Unity* став лідером індустрії. Його викорстовують як великі ігрові компанії, наприклад, *Blizzard*, так і невеликі інди-компанії.

Unity, який славиться своєю простотою у використанні, універсальністю і доступністю, буде і надалі цілком актуальним інструментом для розробки різноманітних проектів, так і «Тріпл-Ей».

6) *Unreal Engine*. Просунута платформа для створення масштабних проектів. Серед великих компаній, що займаються розробкою AAA-проектів, цей гральний рушій найпопулярніший. Середовище розробки має весь необхідний і актуальний інструментарій для розробки різних екшен-ігор і шутерів. Розробники рушія регулярно оновлюють функціонал і впроваджують новітні технології, щоб бути першим серед своїх конкурентів.

Під час досліджень, нами було розглянуто лише невелику частину ігрових рушіїв. Але слід зазначити, що для того, щоб вибрати оптимальний рушій для розробки власної гри, необхідно враховувати певні можливості розробника: технічні можливості, використання додаткових програмних модулів, ціна на сам рушій, та простота використання обраного інструменту.

Список використаних джерел

1. Habr [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. – Електронна стаття «Коротка історія розвитку ігрових движків» – Режим доступу: www.habr.com
Web: <https://habr.com/ru/company/miip/blog/314502/>

2. Microsoft [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал].– Електронна стаття «NET. Керівництво по мові С#. Довідник по мові. Попередня специфікація С# 6.0. Вступ» – Режим доступу: www.docs.microsoft.com. Web:
<https://docs.microsoft.com/ru-ru/dotnet/csharp/language-reference/language-specification/introduction>

Коваленко Ольга Володимирівна,

*доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
заступник завідувача відділу економічних досліджень,
інноваційного провайдингу та зовнішніх зв'язків;*

Яценко Людмила Олександрівна,

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу економічних досліджень,
інноваційного провайдингу та зовнішніх зв'язків;*

Інститут продовольчих ресурсів Національної академії аграрних наук

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЦУКРОВОЇ ГАЛУЗІ ДЛЯ ЕКСПОРТУ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Цукрова галузь України впродовж 2015–2020 років зазнала значних змін, які характеризувалися, зокрема, коливаннями щорічної кількості діючих цукрових заводів, обсягів виробництва та експорту, рівня рентабельності, відсотку експорту у виробництві, розмірів посівних площ під цукровими буряками. Розвиток власної виробничої бази опинився під загрозою. Виведення галузі з цього стану для забезпечення виробництва необхідної кількості цукру, що задовольняла б потреби внутрішнього ринку та забезпечувала валютні надходження із зовнішнього, потребує передусім оптимального завантаження виробничих потужностей, підвищення врожайності цукрових буряків та відсотку виходу цукру з них, залучення капітальних інвестицій.

Власне виробництво цукру в Україні за 2015–2020 рр. зменшилося на 477 тис. т (з 1459 до 982 тис. т), водночас внутрішній попит знизився на 367 тис. т (з 1528 до 1161 тис. т), зокрема через зменшення чисельності населення України та зниження його купівельної спроможності [1]. Однак чисельність населення світу постійно зростає, що створює вітчизняним виробникам сприятливі експортні можливості для реалізації готової продукції на зовнішніх ринках та підвищення її якості.

Визначати можливості країни для реалізації цукру на зовнішні ринки можливо за допомогою показників темпів приросту, відсотку країни у світовому споживанні та співвідношення споживання до виробництва.

Темп приросту споживання визначаються за формулою:

$$T_{прс} = \frac{C_z}{C_n} \cdot 100 - 100 \quad T_{прс} = \frac{C_z}{C_n} \cdot 100 - 100, \quad (1)$$

де $T_{прс}$ – темп приросту обсягів споживання, %; C_z та C_n – обсяги споживання за звітній та попередній період, тис. т.

Якщо $T_{прс} > 0$, то це свідчить про зростання потенційної можливості для реалізації цукру на зовнішні ринки; якщо $T_{прс} < 0$ – про зниження такої можливості.

Відсоток у світовому споживанні розраховується за формулою:

$$V_{сз} = \frac{C_z}{C_{зс}} \cdot 100 \quad V_{сз} = \frac{C_z}{C_{зс}} \cdot 100 \quad \text{або} \\ V_{сп} = \frac{C_n}{C_{нс}} \cdot 100 \quad V_{сп} = \frac{C_n}{C_{нс}} \cdot 100, \quad (2)$$

де $V_{сз}$ та $V_{сп}$ – відсоток у світовому споживанні за звітній та попередній періоди відповідно, %; $C_{зс}$ та $C_{нс}$ – світове споживання за звітній та попередній періоди, тис. т.

Якщо $V_{сз} - V_{сп} > 0$ – це означає, що потенційні можливості для реалізації цукру на зовнішні ринки зростають; якщо $V_{сз} - V_{сп} < 0$, то такі можливості знижуються.

Співвідношення споживання до виробництва обчислюється за формулою:

$$C_{свз} = \frac{C_z}{B_z} \cdot 100 \quad \text{або} \quad C_{свп} = \frac{C_n}{B_n} \cdot 100, \quad (3)$$

де $C_{свз}$ та $C_{свп}$ – співвідношення споживання до виробництва за звітній та попередній періоди відповідно, %; B_z та B_n – обсяги виробництва за звітній та попередній періоди, тис. т.

Якщо $C_{свз} - C_{свп} > 0$, то це означає, що потенційні можливості для реалізації цукру на зовнішні ринки зростають; якщо $C_{свз} - C_{свп} < 0$ – такі можливості знижуються.

Якщо $C_{свз}$ або $C_{свп} < 100\%$ – це вказує на спроможність країни повністю забезпечити себе цукром. Якщо $C_{свз}$ або $C_{свп} > 100\%$ – це вказує на можливість реалізації країною цукру на зовнішні ринки.

Розрахунки показників представлені в табл. 1.

Результати дослідження свідчать, що серед найбільших світових споживачів цукру лише такі країни як Індія, Бразилія, Росія та Мексика можуть повністю забезпечити себе цим цукром. Водночас у ЄС, Китаї, США, Індонезії, Пакистані та Єгипті споживання значно перевищує виробництво й, отже, ці країни могли б стати потенційними споживачами українського цукру.

Топ-10 світових споживачів цукру

Країна	Обсяги споживання (Сз; Сп), тис. т		Темпи приросту (Тпрс), %		Відсоток у світовому споживанні (Всз; Всп), %		Співвідношення споживання до виробництва (Ссвз; Ссвп), %	
	2019/18	2020/19	2019/18	2020/19	2019/18	2020/19	2019/18	2020/19
Індія	27500	27000	3,8	-1,8	16,0	15,9	80,2	93,4
ЄС	18600	18300	0,0	-1,6	10,8	10,8	103,4	107,6
Китай	15800	15400	0,6	-2,5	9,2	9,0	146,8	148,1
США	10982	11100	0,5	1,1	6,4	6,5	134,5	150,1
Бразилія	10600	10650	0,0	0,5	6,1	6,3	35,9	35,6
Індонезія	7055	7356	10,7	4,3	4,1	4,3	320,7	326,9
Росія	6016	6100	-1,6	1,4	3,5	3,6	98,9	78,2
Пакистан	5400	5600	1,9	3,7	3,1	3,3	102,5	106,5
Мексика	4317	4349	-4,3	0,7	2,5	2,6	63,4	77,7
Єгипет	3100	3250	1,6	4,8	1,8	1,9	128,9	118,6

Джерело: розраховано за даними United States Department of Agriculture [2]

Визначення потенційних країн для реалізації українського цукру запропоновано здійснювати за допомогою показників темпів приросту, відсотку у світовому імпорті та співвідношення імпорту до споживання.

Темп приросту споживання визначається за формулою:

$$T_{прі} = \frac{I_z}{I_n} \cdot 100 - 100 \quad T_{прі} = \frac{I_z}{I_n} \cdot 100 - 100 \quad (4)$$

де $T_{прі}$ – темп приросту обсягів імпорту, %; I_z – обсяги імпорту за звітній період, тис. т; I_n – обсяги імпорту за попередній період, тис. т.

Якщо $T_{прі} > 0$ – це вказує на те, що потенційні можливості для реалізації продукції зростають; якщо $T_{прі} < 0$ – це вказує на зниження таких можливостей.

Відсоток у світовому імпорті визначається за формулою:

$$V_{із} = \frac{I_z}{I_{зс}} \cdot 100 \quad V_{із} = \frac{I_z}{I_{зс}} \cdot 100 \quad \text{або} \\ V_{іп} = \frac{I_n}{I_{іс}} \cdot 100 \quad V_{іп} = \frac{I_n}{I_{іс}} \cdot 100 \quad (5)$$

де $V_{із}$ та $V_{іп}$ – відсоток у світовому імпорті за звітній та попередній періоди відповідно, %; $I_{зс}$ та $I_{іс}$ – світовий імпорт за звітній та попередній періоди, тис. т.

Якщо $V_{із} - V_{іп} > 0$ – це свідчить про зростання потенційної можливості для реалізації продукції; якщо $V_{із} - V_{іп} < 0$ – про зниження такої можливості.

Співвідношення імпорту до споживання обчислюється за формулою:

$$C_{icз} = \frac{I_z}{C_z} \cdot 100 \quad C_{icз} = \frac{I_z}{C_z} \cdot 100 \quad \text{або}$$

$$C_{icп} = \frac{I_{п}}{C_{п}} \cdot 100 \quad C_{icп} = \frac{I_{п}}{C_{п}} \cdot 100 \quad (6)$$

де $C_{icз}$ та $C_{icп}$ – співвідношення імпорту до споживання за звітній та попередній періоди відповідно, %.

Якщо $C_{icз} - C_{icп} > 0$, то це свідчить про зростання потенційної можливості для реалізації продукції на зовнішніх ринках; якщо $C_{icз} - C_{icп} < 0$ – про зниження такої можливості.

Якщо $C_{icз}$ або $C_{icп} > 30\%$ – ці нерівності характеризують імпортозалежність країни за цукром і вказують на те, що країна є потенційною для реалізації цієї продукції.

Розрахунки показників представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Топ-10 світових імпортерів цукру

Країна	Обсяги імпорту ($I_z; I_{п}$), тис. т		Темпи приросту обсягів імпорту ($T_{пrі}$), %		Відсоток у світовому імпорті ($V_{із}; V_{іп}$), %		Співвідношення імпорту до споживання ($C_{icз}; C_{icп}$), %	
	2019/18	2020/19	2019/18	2020/19	2019/18	2020/19	2019/18	2020/19
Індонезія	5362	4758	24,0	-11,3	10,3	9,2	76,0	64,7
Китай	4086	4350	-6,1	6,5	7,9	8,4	25,9	28,2
ЄС	1987	2100	48,2	5,7	3,8	4,1	10,7	11,5
США	2785	3705	-6,3	33,0	5,4	7,2	25,4	33,4
Бангладеш	2429	2345	-8,5	-3,5	4,7	4,5	96,4	96,3
Алжир	2328	2470	3,0	6,1	4,5	4,8	109,8	115,0
Малайзія	2139	1966	6,8	-8,1	4,1	3,8	107,4	104,7
Південна Корея	1999	1926	7,2	-3,7	3,8	3,7	119,8	118,7
Нігерія	1870	1890	0,0	1,1	3,6	3,7	116,1	116,7
Саудівська Аравія	1342	1420	-6,8	5,8	2,6	2,7	-	-

Джерело: розраховано за даними United States Department of Agriculture [2]

Додатні темпи зростання обсягів імпорту та зростання відсотку у світовому імпорті демонструють Китай, ЄС, США, Алжир, Нігерія та Саудівська Аравія. Імпортозалежними країнами є Індонезія, США, Бангладеш, Алжир, Малайзія, Південна Корея та Нігерія. Всі ці країни є потенційними країнами для реалізації українського цукру (табл. 2). Крім того, споживачі цих країн можуть бути також зацікавлені в українському пресованому жомі, оскільки у світі швидкими темпами зростає попит на тваринницьку продукцію.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Sugar: World Markets and Trade. URL: <https://downloads.usda.library.cornell.edu/usda-esmis/files/z029p472x/sb3981424/2801q7943/Sugar.pdf>

*Мотузка Олена Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент, доцент
кафедри економіки та менеджменту ЗЕД,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

КОМПЛЕКСНЕ УПРАВЛІННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ

Комплексне управління водними ресурсами (КУВР) ґрунтується на розумінні того, що водні ресурси є невід'ємною частиною екосистеми, природним ресурсом і соціально-економічним благом, кількість і якість якого визначають характер його використання. У зв'язку з цим для задоволення і виявлення потреби у воді в рамках діяльності людини необхідно забезпечити охорону водних ресурсів з урахуванням особливостей функціонування водних екосистем і тривалого періоду існування ресурсу. При освоєнні і використанні водних ресурсів пріоритетна увага повинна приділятися задоволенню основних потреб людини і охороні екосистем. Крім виконання цих вимог з водокористувачів повинна стягуватися належна плата [1].

КУВР передбачає забезпечення раціонального використання водних ресурсів з метою збереження їх обсягу, достатнього для майбутніх поколінь, і забезпечення відповідності та якості води певним стандартам. Підхід КУВР сприяє скоординованому освоєнню водних, земельних і пов'язаних з ними ресурсів та управлінню ними з метою досягнення максимального рівня соціального і економічного добробуту на справедливій основі при збереженні стійкості життєво важливих екосистем.

Цей підхід передбачає освоєння земельних і водних ресурсів, поверхневих і підземних вод, басейнів річок і їх берегового та морського природного середовища при врахуванні інтересів районів, розташованих як у верхів'ях, так і в низинах стоків [1].

Політичні рішення і планування на основі підходу КУВР вимагають врахування ролі водних ресурсів, включаючи взаємозв'язок між макроекономічною політикою і освоєнням та використанням водних ресурсів, а також управління ними; створення механізму міжгалузевого узгодження процесів, пов'язаних із розробленням політики, завдяки якому зацікавлені сторони матимуть можливість висловлювати свої інтереси при плануванні використання водних ресурсів і управлінні ними. Крім того, рішення щодо водних ресурсів, які приймаються на місцевому рівні або на рівні окремих річкових басейнів, повинні узгоджувалися або принаймні не суперечити завданням досягнення широких загальнонаціональних цілей, а плани і стратегії розвитку водного господарства мають бути інтегровані в більш широкі соціальні, економічні та екологічні цілі.

Забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами є однією із задач Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року [2].

На регіональному рівні Європейський Союз прийняв Рамкову директиву з охорони водних ресурсів та управління ними, якою встановлюється режим управління внутрішніми водними ресурсами з метою запобігання забрудненню або скорочення його масштабів, забезпечення раціонального використання

водних ресурсів, охорони водного середовища, поліпшення стану водних екосистем і пом'якшення наслідків повеней і посухи. Рамковою директивою з управління водним господарством також запроваджуються принципи відшкодування витрат і «забруднювач платить» з метою досягнення задовільного екологічного стану всіх європейських водойм найбільш ефективним з точки зору витрат способом з урахуванням результатів економічного аналізу роботи служб водопостачання та природних ресурсів, включаючи витрати на охорону навколишнього середовища.

КУВР передбачає оцінювання і моніторинг водних ресурсів та їх використання, що вимагає вдосконалення статистики водних ресурсів, яка має ґрунтуватися на узгоджених поняттях, визначеннях і термінології, а також бути більш тісно взаємопов'язаною з економічною, соціальною та екологічною статистикою.

Міжнародні рекомендації щодо статистики водних ресурсів (МРСВР) є першими в галузі статистики навколишнього середовища. Їх розробка була розпочата в рамках роботи Статистичного відділу ООН з метою надання допомоги країнам у складанні та вдосконаленні статистики водних ресурсів. Після прийняття Статистичної комісією ООН на її 38-й сесії Системи еколого-економічного обліку водних ресурсів (СЕЕОВР) в якості тимчасового статистичного стандарту розробка МРСВР здійснювалась у повній відповідності із системою СЕЕОВР [3]. Крім СЕЕОВР, в МРСВР використовуються попередні статистичні стандарти та рекомендації, наприклад Міжнародна стандартна галузева класифікація всіх видів економічної діяльності, Класифікація основних видів продукції та Міжнародні рекомендації зі статистики промисловості [4].

Основна мета МРСВР полягає в наданні країнам допомоги в створенні та зміцненні багатофункціональної інформаційної системи з водних ресурсів на підтримку КУВР. МРСВР призначені для реалізації таких функцій:

- підтримка виконуваних країнами робіт щодо збирання, складання та поширення порівнянної на міжнародному рівні статистики водних ресурсів;
- підтримка впровадження СЕЕОВР;
- надання необхідної інформації для отримання показників, що дозволяють проводити зіставлення за різні періоди часу і між країнами, на основі узгодженого переліку елементів даних. Це показники, які використовуються Програмою оцінки водних ресурсів світу, Продовольчою і сільськогосподарською організацією ООН (ФАО) та іншими організаціями.

Існують три регулярні програми збирання міжнародних даних з водних ресурсів та їх використання, які передбачають отримання даних безпосередньо від країн. Збирання таких даних проводиться ОЕСР спільно з Євростатом, Статистичним відділом ООН спільно з Програмою ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), а також ФАО. Крім того, в рамках Спільної програми з моніторингу сектору водопостачання та санітарії, яка реалізується Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) і Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), здійснюється збирання інформації про групи населення, які використовують поліпшені джерела води і поліпшені санітарно-технічні засоби. Міжнародні організації здійснюють обмін даними, які використовуються цілою низкою організацій в усьому світі. Зібрані

міжнародними організаціями дані служать багатьом цілям. Значна частина зібраних ними даних відповідає СЕЕОВР і може також використовуватися для заповнення рахунків руху водних ресурсів. Крім міжнародних організацій збиранням статистичних даних з водних ресурсів на регулярній або нерегулярній основі займаються регіональні та інші організації. У багатьох випадках такі організації використовують спрощені варіанти опитувальників, які застосовуються Статистичним відділом ООН / ЮНЕП, ОЕСР / Євростатом або ФАО.

Програми збирання міжнародних даних щодо водних ресурсів ґрунтуються на наданих країнами національних і субнаціональних даних з водних ресурсів. У зв'язку з цим важливу роль відіграє використання узгоджених і послідовних класифікацій та визначень елементів даних. В інших випадках діють програми збирання регіональних даних, які передбачають збирання даних на субнаціональних рівнях у басейнах окремих річок. Регіональні програми збирання даних в окремих річкових басейнах включають Комісію щодо ріки Меконг і систему підготовки доповідей про стан навколишнього середовища для Європейського агентства з питань навколишнього середовища, а також Європейську інформаційну систему з водних ресурсів. Існують також інші програми збирання міжнародних даних і системи показників, основані на статистиці водних ресурсів, включаючи показники прогресу в досягненні Цілей сталого розвитку.

На підставі аналізу можна зробити висновок, що КУВР – це процес, що сприяє скоординованому освоєнню водних, земельних та пов'язаних з ними ресурсів і управлінню ними з метою досягнення максимального рівня економічного і соціального добробуту на справедливій основі при збереженні стійкості життєво важливих систем. Цей процес включає моніторинг і оцінювання досягнутого прогресу. Отже, КУВР передбачає збирання і отримання даних на рівні річкових басейнів щодо зв'язків між водними ресурсами і навколишнім середовищем, між економікою і водними ресурсами, а також між суспільством і водними ресурсами.

Список використаних джерел

1. Международные рекомендации по статистике водных ресурсов. URL: https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesM/seriesm_91r.pdf
2. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
3. United Nations Statistics Division, 2012, System of Integrated Environmental-Economic Accounts for Water (SEEA-Water). URL: <https://seea.un.org/ru/content/seea-water>
4. Международная стандартная отраслевая классификация всех видов экономической деятельности. Четвертый пересмотренный вариант. URL: https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_4rev4r.pdf

*Потапова Марина Юріївна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри статистики та математичних методів в економіці,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РІВНЯ ЗАРОБІТНИХ ПЛАТ: АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Рівень оплати праці – завжди актуальне питання, що знаходиться у центрі уваги як пересічних громадян (які наймаються на роботу), так і роботодавців, державних органів, а також інших зацікавлених. Адже саме оплата праці є основним джерелом доходу домогосподарств, займаючи вагому частку у 56,2% у загальній сумі усіх надходжень [1, с. 50].

Сьогодні існує декілька різноманітних джерел інформації щодо рівня заробітних плат, якими відповідно до своїх завдань та інтересів користуються наймані працівники, роботодавці, державні органи та інші зацікавлені.

Загальновідомою є інформація щодо середньомісячної заробітної плати штатних працівників, що публікується Державною службою статистики України. Дані готуються за результатами державного статистичного спостереження "Обстеження підприємств із питань статистики праці", яким охоплені юридичні особи.

“Огляди заробітних плат і компенсацій” міжнародної компанії Ernst&Young, що пропонуються до розгляду на щорічній основі, широко використовуються підприємствами-роботодавцями. Такі дослідження охоплюють понад 600 посад, їх учасники – понад 200 українських фірм різних видів діяльності з різних областей України [2].

Кадровий портал work.ua надає можливість відстежувати зміну розміру оплати праці на щотижневій основі. Це джерело також віддзеркалює різницю у середній заробітній платі за вакансіями та резюме. Так, станом на кінець вересня 2021 р., 108 668 вакансій і 3 304 868 резюме допомагають зрозуміти, які сфери діяльності та міста України на даний момент часу відчувають значний кадровий голод, а які, навпаки, потерпають від надлишку пропозиції.

За останніми даними кадрового порталу work.ua середня заробітна плата в Україні за вакансіями складала наприкінці вересня 13 884 грн, за резюме – 14 930 грн. Різниця у 1 046 грн свідчить про значну розбіжність між пропозицією оплати праці від роботодавців і очікуваннями найманих працівників. Причому за останні три місяці середня заробітна плата демонструє тенденцію до зростання – від 13372 грн станом на 6 липня до 13884 грн станом на 28 вересня 2021 р. [3].

Доступ до огляду заробітних плат міжнародної компанії Ernst&Young є обмеженим, оскільки повні результати дослідження надаються замовникам на платній основі. Тому перспективним є співставлення рівнів заробітних плат за даними Державної служби статистики та кадрових порталів – як за різними видами діяльності, так і за різними регіонами України. Причому щотижнева основа надання інформації дозволяє робити висновки про швидкі зміни на ринку праці та очікування найманих працівників.

Список використаних джерел

1. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2020 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). Стат. збірник. К.: Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/06/vrd_20_ue.pdf
2. Огляд заробітних плат та компенсацій. URL: https://www.ey.com/uk_ua/workforce/salary-survey
3. Статистика зарплат. URL: <https://www.work.ua/ru/stat/>

*Свистун-Золотаренко Ліна Олександрівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри статистики та математичних методів в економіці,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Важливою складовою розвитку будь-якої країни є здорове населення. Законодавство України визначає, що охорона здоров'я є «пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави, одним з головних чинників виживання та розвитку народу України» [1].

Діяльність закладів охорони здоров'я потребує відповідного інформаційного забезпечення на кожному етапі лікувально-діагностичного процесу, а також інформаційної взаємодії всіх осіб, які приймають рішення про стан здоров'я та ведення пацієнта. Для підтримки зв'язку між всіма ланками системи охорони здоров'я використовуються інформаційні системи (ІС).

Основною метою інформаційних систем в медичній сфері є інформаційна підтримка вирішення різноманітних задач надання медичної допомоги населенню, управління медичними закладами та інформаційне забезпечення системи охорони здоров'я [2]. Саме для досягнення цієї мети створюються та використовуються електронні медичні інформаційні системи (МІС).

Медична інформаційна система (МІС) – це програмно-технічний комплекс, що готує і забезпечує процеси збирання та обробки інформації в галузі охорони здоров'я. За кордоном застосовується термін HIS (Hospital Information System), тобто госпітальна інформаційна система для комплексного управління процесами медичного обслуговування. МІС дозволяють швидко та ефективно здійснювати документообіг, гнучко організувати роботу з пацієнтами, вести оперативний облік роботи персонала, контролювати всі організаційні та фінансові питання.

МІС класифікують за різними ознаками (табл. 1).

Головні ознаки МІС

Ознака	Тип МІС
За призначенням	<ul style="list-style-type: none"> - системи, основною функцією яких є накопичення даних (автоматизовані системи обробки даних та (або) інформації, автоматизовані інформаційні та інформаційно-довідкові системи); - діагностичні та консультаційні системи; - системи, що забезпечують медичне обслуговування.
За ступенем автоматизації процесів збору й обробки інформації	<ul style="list-style-type: none"> - автоматизовані (частина операцій виконується людиною); - автоматичні (без участі людини).
За типом інформаційної бази	<ul style="list-style-type: none"> - системи, що оперують даними; - системи, що оперують знаннями (експертні системи).
За видом розв'язуваних задач	<ul style="list-style-type: none"> - інформаційно-довідкові (системи автоматизованого пошуку, вимірвальні системи); - інформаційно-логічні (діагностичні системи, системи прогнозу, системи моніторингу); - керуючі або автоматизовані системи управління.
за ієрархічним принципом	<ul style="list-style-type: none"> - базовий (клінічний) рівень (лікарі різного профілю); - рівень лікувально-профілактичного закладу (поліклініка, стаціонар, диспансер, швидка допомога тощо); - територіальний рівень (профільні і спеціалізовані медичні служби і регіональні органи керування); - державний рівень (державні заклади та органи управління).

Джерело: сформовано автором на основі даних [3].

МІС характеризуються наявністю, як правило, великих обсягів даних і знань. Обробка даних і знань зводиться до трьох основних етапів:

1) елементи інформації розміщуються у визначених структурах – базах даних (БД) і базах знань (БЗ);

2) БД і БЗ піддаються упорядкуванню: змінюється їхня структура, порядок розміщення інформації, характер взаємозв'язків між елементами інформації;

3) виконується експлуатація БД (пошук потрібної інформації, прийняття рішень, редагування баз даних і знань).

Інформаційне забезпечення МІС складають: історії хвороби, виписки з історій хвороби, епікризів, стандартизованих карт обстеження, діагностичні й інформативні оцінки показників і станів, критерії ефективності обстеження і лікування, каталог медичних понять і термінів [2].

В Україні медичні заклади можуть обирати будь-яку медичну інформаційну систему з-поміж тих, які пройшли перевірку і підключилися до центрального компонента системи «eHealth» [4]. Серед рекомендованих МОЗ України медичних інформаційних систем зазначені такі:

- 1) Health24 — повнофункціональна хмарна МІС, що об'єднує в собі функціональні сервіси, які забезпечують роботу лікаря і медичного закладу відповідно існуючих стандартів медичного документообігу;
- 2) Helsi — повнофункціональна система для керування медичним закладом. Функціонал системи розроблений та адаптований з урахуванням специфіки роботи та вимог МОЗ, та є безкоштовним для державних установ.
- 3) EMCiMED — розроблена відповідно до стандартів ISO та МОЗ України, забезпечує технічний захист інформації, містить модулі: електронна медична картка пацієнта, медичні документи (облікові медичні форми МОЗ), медичні кадри, поліклініка та реєстратура, стаціонар, лабораторія (інтеграція лабораторного обладнання), склад та персоніфікований облік ліків, статистика та звіти МОЗ, послуги, контакт-центр, PACS, партнери, онлайн запис до лікаря, мобільний додаток пацієнта;
- 4) Доктор Елекс — найпоширеніша в Україні медична система, що працює з 2005 року. Станом на 2018 в ній ведуться електронні картки більш ніж 5 млн пацієнтів. Система забезпечує автоматизацію ключових процесів медичної установи, зокрема ведення електронної історії хвороби, формування управлінської звітності та документації згідно з вимогами МОЗ;
- 5) MEDSTAR — це хмарна медична інформаційна система що відповідає вимогам КСЗІ. Весь функціонал для роботи з центральним компонентом eHealth в рамках реформи — безкоштовний. Система містить електронну медичну картку, модуль запису пацієнтів, електронний рецепт та довідник ліків, класифікатор МКХ-10, протоколи лікування, затверджені друковані форми та інше. Станом на 2018 МІС Медстар вже працює в 5 областях України для більш ніж 800 лікарів;
- 6) MEDICS — це хмарна медична інформаційна система;
- 7) Поліклініка без черг — система управління потоком пацієнтів та автоматизації в лікувальних закладах. Система інтегрується з системами і модулями для роботи з електронною картою пацієнта, електронним рецептом і обліковими системами [3].

Основи законодавства України про охорону здоров'я визначають правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні, регулюють суспільні відносини у цій сфері з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на їх здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадковості. [1]

Реалії сьогодення в медичній галузі потребуються оперативного доступу до медичної інформації та постійного моніторингу явищ і процесів у всіх сферах охорони здоров'я. Саме використання автоматизованих медичних інформаційних систем (МІС) забезпечує своєчасну оцінку суспільного здоров'я та інформаційну підтримку прийняття управлінських рішень, що спрямовані на розвиток здорової нації.

Список використаних джерел

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/>
2. Типи інформаційних систем в галузі охорони здоров'я. Госпітальні інформаційні системи та їх розвиток. здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.inmeds.com.ua:8080/jspui/handle/lib/337>
3. Медична інформаційна система [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
4. Обрати медичну інформаційну систему. Офіційний сайт електронної системи охорони здоров'я eHealth. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ehealth.gov.ua/pidklyucheni-do-ehealth-mis/>

*Сіницький Микола Євгенович,
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри економіко-математичних
дисциплін та інформаційних технологій
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІСТІВ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ

В добу цифрової економіки успішний науковець, топ-менеджер державної чи бізнесової установи має добре орієнтуватися в трьох областях: в економічній теорії; в математичному моделюванні (мистецтві формалізації постановки реальної задачі, яке полягає в умінні перевести задачу з табличної або схемної форми в математичну у вигляді алгебраїчних та диференціальних рівнянь і нерівностей) та у відповідному програмному забезпеченні.

Нажаль, в українських вишах до сьогодні викладаються методики моделювання, побудовані на основі систем лінійних рівнянь, багато з яких запропоновані п'ятдесят і більше років назад. У нашого східного сусіда справи – не кращі, за винятком, можливо, посібників Російської економічної школи [1-4], що відносяться до магістерських програм.

Відомо, що для управління великими системами, такими, як міжрегіональна або світова економіка, потрібна величезна кількість безперервної, актуальної, первинної, великомасштабної інформації від різноманітних галузей економіки. Без неї неможливо аналізувати реакцію системи на ендогенні стимули та збудження (особливо під час криз). Управління великими нестационарними системами за даними, отриманими за допомогою статистичних вибірок, – це тупиковий шлях (див. напр., [5, с. 14; 6, с. 11]). В цьому сенсі класичні економетричні методи малоефективні, особливо, коли працюють із згрупованою інформацією. Близька ситуація й в мікроекономіці, де прогнозування часто здійснюють на спрощених моделях з невеликою кількістю параметрів, не враховуючи суттєві причинно-пов'язані фактори, що нівелює їх прогностичну цінність (характерно для публікацій науковців пострадянських вишів).

Можна виділити три основні напрями розвитку сучасного моделювання в економіці, а також у біології, екології та соціумі: балансові та авторегресійні моделі на основі *BigData*, нейромережеві та узагальнені регресійні моделі. Виробники комерційних пакетів економічно-статистичного спрямування, орієнтуючись на широкий вжиток (в першу чергу серед студентства та молодих науковців-бізнесменів), завдяки власним науковим підрозділам, що тісно взаємодіють з університетською наукою, відбирають й впроваджують у широке користування новітні ПЗ. Так, для *Data Mining* маємо: *SAS Enterprise Miner*, *STATISTICA Data Miner*, *Oracle Data Mining*, *KXEN Analytic Framework*, *Microsoft SQL Server Analysis Services* та багато менш потужних пакетів. Найновіші макроекономічні моделі розробляють у пакеті *Dynare/MatLab* (стохастичні балансові *DSGE*-моделі) або з використанням підходу *VAR* (структурні векторні авторегресивні моделі: *SDFM*, *FAVAR*, *SVAR*, *VARMA* [7, с.23]). Серед комерційних пакетів, що забезпечують реалізацію узагальнених лінійних та нелінійних змішаних (ієрархічних, структурних) рівнянь з латентними змінними (*GLM*, *GLIMMIX*, *HPMIXED*, *LATTICE*, *NLMIXED*, *NESTED*, *VARCOMP*, *MCEM* та інш.): *Stata*, *M-Plus*, *SAS/STAT*, *WinBUGS*, *Statistica*, *SPSS* (останні дві – обмежено). Наукові досягнення, покладені в основу цих продуктів, описані в чисельних джерелах, що вже вийшли на рівень довідників, які містять величезну доступну бібліографію [8-11].

Фішкою сучасних підходів є незалежність результатів від типу розподілів даних та гнучкість моделювання (формування структури та зв'язуючих функцій). Як правило, ПЗ для моделювання побудовано на методах максимальної правдоподібності (частіше це – EM-алгоритм) та байєсівського обчислення марківських ланцюгів Монте-Карло (*MH*- або *SMC*-алгоритми та їх модифікації).

З огляду найпоширеніших програм економічного спрямування, можна зробити наступну класифікацію уподобань користувачів:

1. В сфері економіко-статистичного моделювання «робочими лошадками» залишаються *Stata* і *MatLab*.

2. У статистичному аналізі популярні: *Stata*, *EViews* (особливо для часових рядів), *Statistica*, *Statgraphics*, *R* (*R Studio* як *IDE*) (застосовується у всіх напрямках економетрики), *Gretl* і *Octave* (обидві під операційну систему *GNU*), *SAS/Stat*, *IBM SPSS*, *Oracle*, надбудови для *MS Excel XLStat* і *NodeXL*.

3. Для роботи з великими даними у фінансах: академісти використовують *SAS* і *Visual Fortran*. Бізнес-програмісти працюють в основному на *Hadoop* та *Haskell* як функціональній мові.

4. Спеціалісти з прикладної математики віддають перевагу пакетам: *MatLab* (за підтримки *Simulink*) або *Mathematica* (при підтримці *SystemModeler*, але в меншій мірі для економіки). Деякі використовують пакети *Sage*, *Maple* та безкоштовну *Octave*. Серед файлових менеджерів та текстових редакторів відмічають *ZTree* та *Latex*.

5. Академічне програмне забезпечення створюється в середовищах доступних профільних пакетів, а для комерційного вжитку – на мовах *Python* (пакети *Anaconda*, *Pandas*, *IPython*, *Theano*), рідше – на *C#*, *C++*, *Java*. Бази даних: реляційні *MySQL* і, що недавно з'явилися сучасні рішення *NoSQL*, такі як *MongoDB*.

6. У банківській сфері популярним є пакет *EViews* (на сайті Федеральної

резервної системи США використовується для он-лайн прогнозування та аналізу макроекономічних питань, включаючи як монетарну, так і фіскальну політику). Банки добре фінансують макроекономічне моделювання. Тут перше місце займають *DSGE*-моделі (*Dynamic Stochastic General Equilibrium*), що розробляються в середовищах пакетів *Dynare/MatLab* або *Octave, Troll, Rats* і *R*, а також часосерійні моделі і байєсовські методи, наприклад, *Vensim*. Для перших була навіть створена нова мова програмування під назвою *Julia*.

7. Інші програми економічного моделювання та прийняття рішень:

- для аналізу впливу: *IMPLAN, REMI*;
- для просторового (*GIS*) аналізу: *Esri ArcGIS vs MapInfo*;
- для агентного моделювання: *NetLogo*;
- для теорії ігор: *Gambit*.

Загальний рейтинг програм, застосування яких зафіксовано у більш ніж 2000 емпіричних дослідженнях, описаних в основному в американських економічних журналах 2000-2019 років, наступний: на першому місці – *Stata* (> 900 застосувань), потім слідує *MATLAB* (280), *SAS* (60), *GAUSS* (60), *Excel* (50), *R* (30), *FORTRAN* (30), *Mathematica* (19), *EViews* (18), *z-Tree* (16), *Dynare* (15), *RATS* (12), *C* (8), *C++* (6), *Python* (5), *SPSS* (5). Є також дослідження, виконані з використанням *ArcMap, LIMDEP, Arena, Microfit, Stella, ORSEE, PcGive, TSP, Maple, Perl, Julia* і *Gretl* [12].

Дані тези є продуктом роботи над НДР з реєстраційним номером 0118U006677, 01.01.2019–31.12.2022.

Список використаних джерел

1. Анатольев С.А. Эконометрика для продолжающих (Эконометрика-3). Курс лекций. 2002. URL: <https://3lib.net/md5/DCE5159849905464D4E200888A5/DD93F> (дата звернення 8.09.2021).
2. Анатольев С.А. Эконометрика для подготовленных (Эконометрика-4). Курс лекций, 2003. URL: <https://3lib.net/md5/7671A1432DAD43B324667C7B539E2E1B> (дата звернення 8.09.2021).
3. Брандт Э.Р. Практика эконометрики: классика и современность. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. 863 с.
4. Айвазян С.А., Фантаццини Д. Эконометрика-2. Продвинутый курс с приложениями в финансах. М.: МАГИСТР ИНФРА-М, 2014. 944 с.
5. Дюк В., Самойленко А. Data Maining: учебный курс, СПб, Питер, 2001. 386 с.
6. Мельников В.А. Квантовая экономика действий, 3-е изд., Красноярск, СФУ, 2019. 310 с.
7. Kilian L., Lütkepohl H. Structural Vector Autoregressive Analysis. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. 734 p.
8. Skrondal Anders, Rabe-Hesketh Sophia. Generalized latent variable modeling : Multilevel, Longitudinal, and Structural Equation Models. NY: D.C. Chapman & Hall/CRC, 2004. 486 p.

9. Pronzato L., Zhigljavsky A. Optimal design and related areas in optimization and statistics. Springer Science+Business Media, LLC, N.Y, 2009, 224 p.
10. Handbook of Economic Forecasting / by Elliott G & Timmermann A. North Holland (v. 2A). Amsterdam: Elsevier B.V. 2013. Chapter 2, 5 & (v. 2B). 2016. Chapter 8, 9, 18, 20, 26.
11. Handbook of Monetary Economics 3 / by Friedman B. with Hahn F. (Eds.). North Holland. Amsterdam: Elsevier B.V., 2010. 1597 p.
12. Матеріали сайту <https://economics.stackexchange.com/economics/> (дата звернення 7.09.2021).

Ставицький Олександр Вікторович,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіко-математичних дисциплін
та інформаційних технологій;
Світко Анастасія Владиславівна,*
*студентка;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКОНОМІЦІ ТА СТАТИСТИЦІ

Неймовірно стрімкий розвиток нових технологічних засобів, програмних продуктів, електронних, комунікаційних мереж зумовлюють потребу в оцінці сучасного стану інформаційних технологій, в особливості в сфері економіки та статистики, визначення поточних проблем, перспектив та їх розвитку в Україні.

У сучасних умовах ефективний аналіз є наймовірно цінним ресурсом будь-якої економіки у сукупності з фінансовими, матеріальними, людськими та іншими ресурсами. Самим дієвим способом підвищення ефективності є його автоматизація, оскільки, сучасні реалії визначають, що розвиток інформаційних технологій, збільшення частки автоматизованості безпосередньо впливають на зростання економічних показників бізнесу. Тому, своєчасне впровадження ІТ та використання сучасних програмних пакетів збільшує конкурентоспроможність бізнесу, особливо на міжнародному рівні.

Тому, наймовірно доцільним є оцінка стану інформаційних технологій в економіці України.

У сучасному ІТ-ринку можна спостерігати велике розмаїття програмних продуктів, багато з них сьогодні лише на стадії розробки, немає універсального механізму регулювання ринку попиту та пропозицій, немає ефективних, оптимальних інструментів або ІТ-систем, які б задовольняли бізнес-інтереси підприємця.

На сьогоднішній день, перед сферою інформаційних технологій в Україні постає низка проблем, які гальмують розвиток цифровізації та автоматизації економіки в Україні. Основні з проблем:

1. Не дивлячись на те, що ІТ ринок розвивається набагато швидше ніж інші галузі, він все ще відстає від іноземних країн. За дослідженням компанії DLF [1], в Україні зростає експорт ІТ-послуг (рис 1). У 2020 р. показник, уперше в історії опинився на рекордній позначці у понад USD 5 млрд, що майже на 20% (USD 853 млн) перевищує аналогічний показник попереднього року (USD 4,2 млрд).

Рис. 1. Експорт ІТ-послуг в Україні.

2. Проблема низького розвитку інформаційних технологій на міжнародному рівні зумовлена, здавалось би, елементарними проблемами, наприклад відсутністю якісного та доступного інтернету. Станом на 2020 р., за даними дослідження Cable.co.uk [4] лише близько половини населення України користуються інтернетом. Однак, з іншого боку, Україна посідає перше місце за доступністю інтернету (6,41 USD/міс за широкопasmовий інтернет). На сьогоднішній день, ні в навчальних закладах, ні в малих підприємств не завжди є можливість підключити швидкісний потужний інтернет, особливо це стосується регіонів.

3. Наступною проблемою є низький рівень комп'ютеризації. Сучасний український бізнес не завжди може дозволити собі потужний комп'ютер, який може витягнути професійні програми, а деякі і взагалі не можуть дозволити собі покупку комп'ютерів, особливо на перших етапах розвитку. І навіть, якщо вдається задовільнити матеріальну базу, то фахівців, що обізнані в роботі з сучасними програмними пакетами дуже мало, оскільки під час навчання ВУЗи теж не можуть в повній мірі забезпечити кожного студента сильним комп'ютером і навчити працювати в сучасних програмах.

4. І навіть, якщо вищесказані проблеми будуть задоволені, то основною проблемою є саме дефіцит кадрів. За підрахунками компанії GlobalLogic [2], щорічно в країні відкривається приблизно 40 тис. вакансій в ІТ-секторі. Із врахуванням того, що попит на інженерів цих спеціальностей кожного року зростає приблизно на 30%, у 2021 р. очікується запит на працевлаштування 54 тис. нових спеціалістів. При цьому українські ВНЗ здатні підготувати не більше 15-20 тис. ІТ-фахівців різних напрямків. Треба врахувати, що більшість провідних спеціалістів виїжджають закордон.

Це лише основні проблеми, які гальмують розвиток українських інформаційних технологій, в особливості в сфері економіки та статистики. Цей

розвиток напряму пов'язаний з економікою країни, наприклад у 2020р доля інформаційних технологій у ВВП України складає 4% [3]. В той час, як в США, цей показник складає понад 10%.

Аналізуючи стан інформаційних технологій в сучасній економіці, важливим буде згадати про дуже перспективну технологію, таку, як «хмарна технологія». Хмарні технології (англ. Cloud Technology) — це парадигма, що передбачає віддалену обробку та зберігання даних. Ця технологія надає користувачам мережі Інтернет, доступ до комп'ютерних ресурсів сервера і використання ПЗ (програмного забезпечення) як онлайн-сервіса [5]. Існує три моделі «хмари»:

1. Програмне забезпечення як послуга (SaaS, Software as a Service).
2. Платформа як послуга (PaaS, Platform as a Service).
3. Інфраструктура як послуга [5].

Як висновок можна сказати, що на сьогоднішній день інформаційні технології в українській економіці та статистиці зазнають ряд труднощів, які на перший погляд легко вирішуються елементарним покращенням матеріальної бази, як навчальних закладів, так і бізнесу окремо, але в свою чергу потребують ряд змін в цілій системі економіки країни. Але, тим не менш, ІТ сфера не стоїть на місці, розвивається швидкими темпами та автоматизує роботу багатьох підприємств. Інформаційні технології в Україні є дуже перспективними, щодня вдосконалюються, створюються нові продукти. Було проаналізовано лише основні ІТ технології, які вже сьогодні використовують в статистиці, і не тільки, для аналізу та обробки даних. Перспективним є і розвиток хмарних технологій, які допомагають підприємствам отримувати швидкий доступ до технологічних рішень та скоротити витрати на ІТ.

Список використаних джерел

1. ІТ в Україні: цифри, перспективи та бар'єри [Електронний ресурс] // DLF Attorneys-At-Law. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://dlf.ua/ua/it-v-ukrayini-tsfri-perspektivi-ta-bar-yeri/>.
2. GlobalLogic Raspberry Kit. Частина II. Плани на майбутнє [Електронний ресурс] // GlobalLogic. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.globallogic.com/ua/work/research-now/>.
3. Tadviser інтернет портал та аналітичне агентство [Електронний ресурс] // TAdviser. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: https://www.tadviser.ru/index.php/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F:%D0%98%D0%A2%D1%80%D1%8B%D0%BD%D0%BE%D0%BA_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D1%8B.
4. Worldwide Broadband Price Research 2020 [Електронний ресурс] // Cable.co.uk. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.cable.co.uk/broadband/pricing/worldwide-comparison/>.
5. Хмарні технології [Електронний ресурс] // Вікі Київського університету імені Бориса Грінченка. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://wiki.kubg.edu.ua/%D0%A5%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BD%D1%96_%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97.

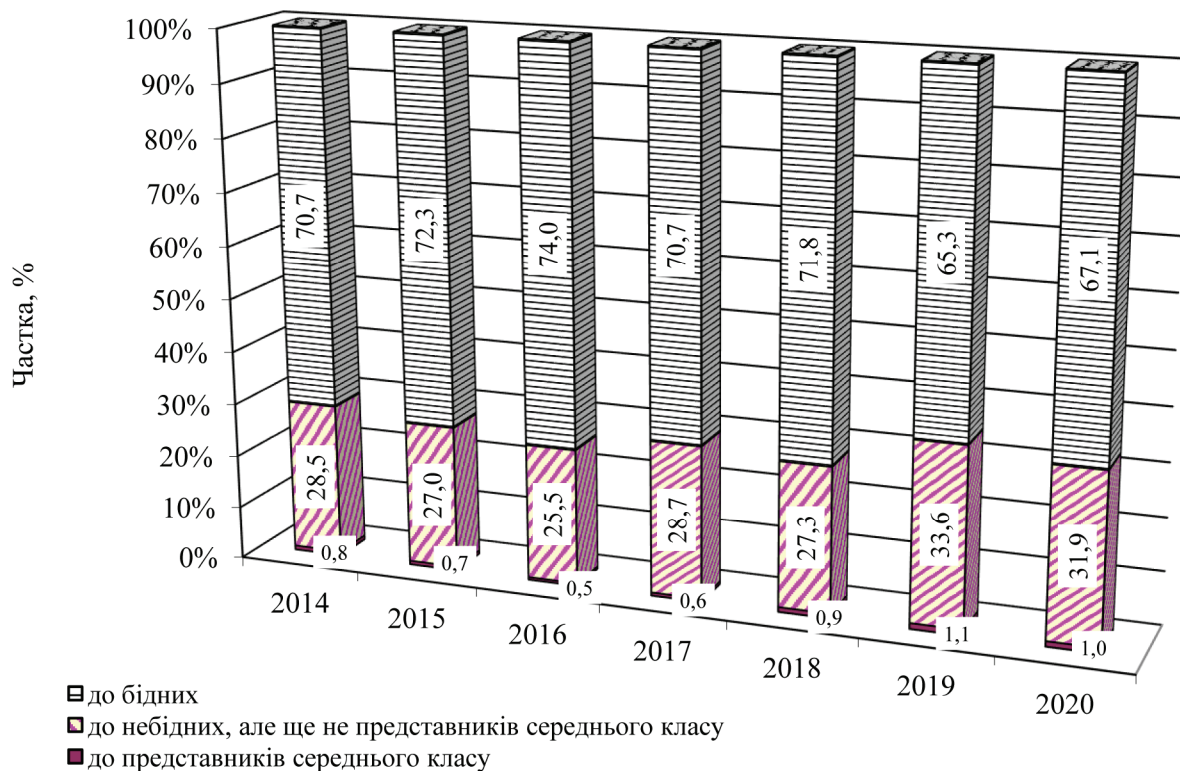

Червона Світлана Петрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри статистики та математичних методів в економіці;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ЧИ НАСТАВ В УКРАЇНІ КІНЕЦЬ ЕПОХИ БІДНОСТІ?

На рівень життя та матеріального добробуту домогосподарств України впливають зміни, що відбуваються як в українському суспільстві, так і в світі. Зокрема, економічна та політична нестабільність, зміни, що пов'язані з проведенням реформ та розповсюдженням КОВІД-19, призвели до зниження показників матеріального добробуту переважної більшості українських домогосподарств.

Про низький рівень життя в Україні свідчать дані вибіркового обстеження «Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів» [1]. Так, за оцінкою матеріального добробуту протягом 2014-2018 рр. в Україні більше 70 % домогосподарств віднесли себе до бідних (рис.1).

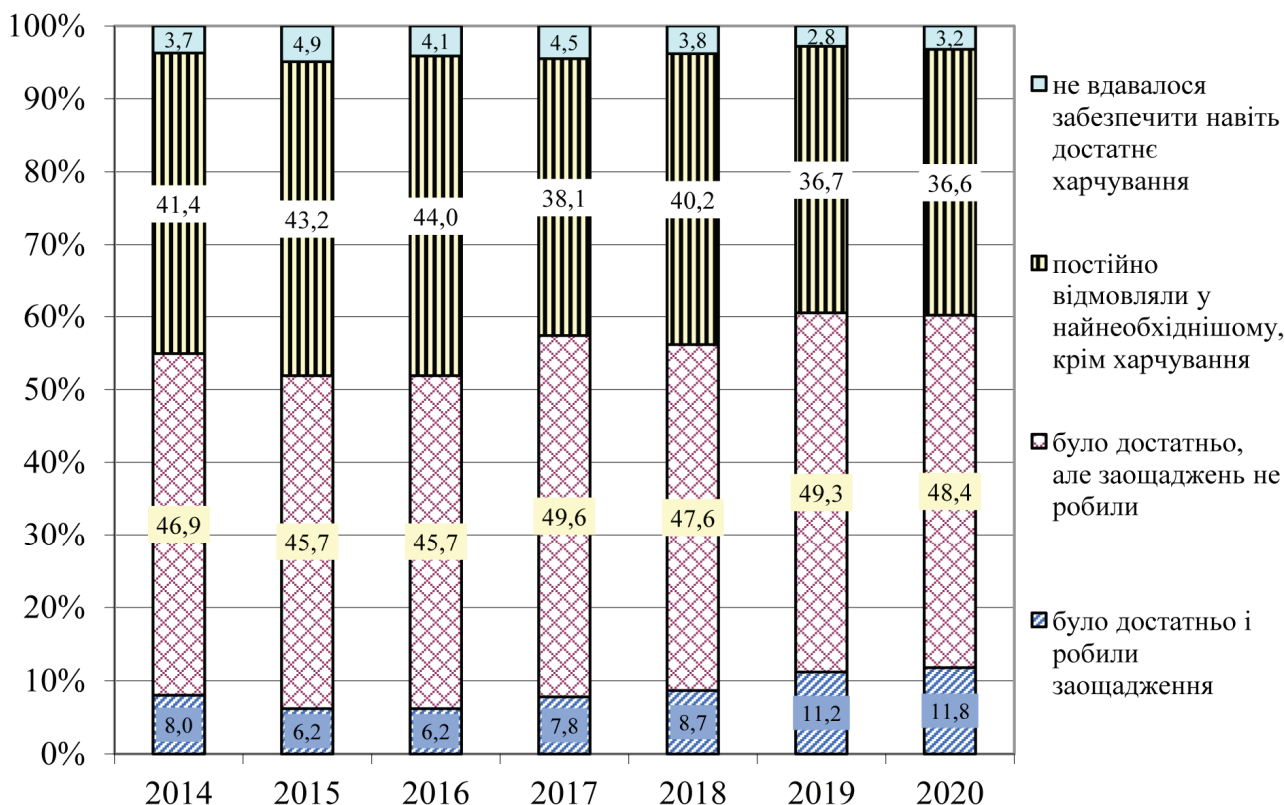
Рис. 1. Розподіл домогосподарств України у 2014-2020 роках за самооцінкою матеріального добробуту

Джерело: побудовано автором за даними [1].

І хоча у 2019 році частка таких домогосподарств зменшилась до 65,3 %, проте наступного 2020 року вона збільшилась на 2,8 % порівняно з попереднім періодом і становила 67,1 %. Частка домогосподарств, що віднесли себе до небідних, але ще й не представників середнього класу становить третину опитаних домогосподарств.

При цьому протягом досліджуваного періоду майже 40 % домогосподарств постійно відмовляли у найнеобхіднішому, крім харчування. Частка

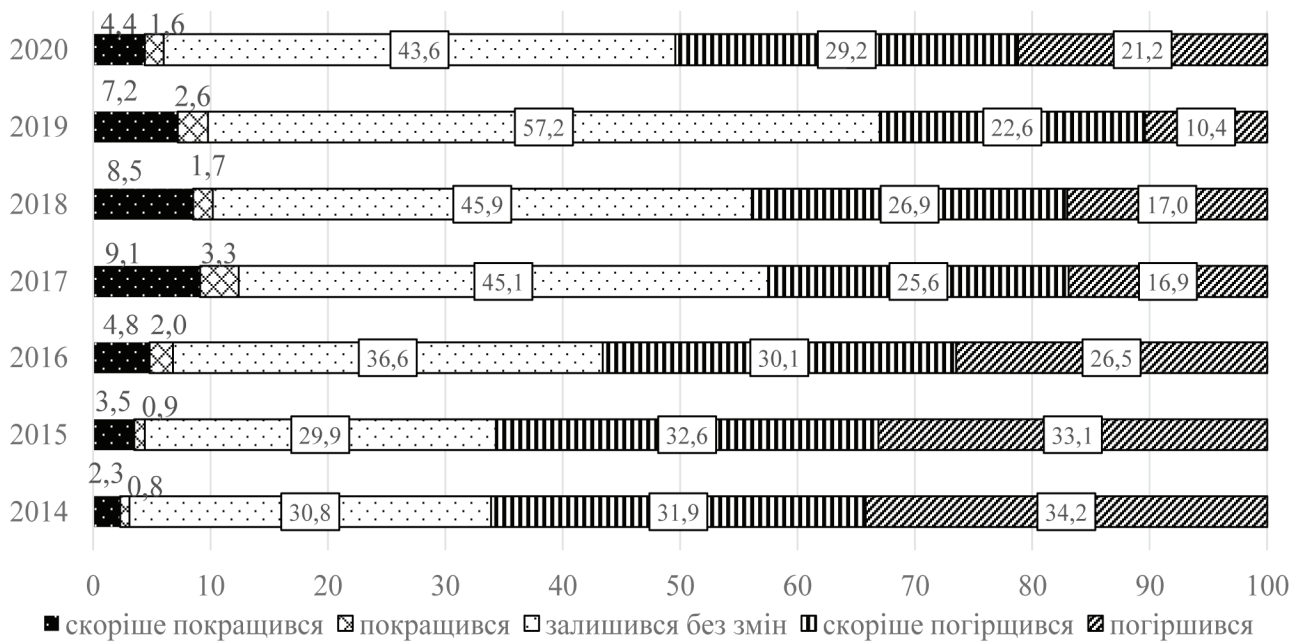
домогосподарств, яким не вдалося забезпечити навіть достатнє харчування, яка у 2017 році порівняно з 2014 збільшилась на 21,4% і досягла 4,5 %, зменшилась у наступні два роки, проте у 2020 році порівняно з попереднім періодом зросла на 14,3 %. У структурі домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів протягом 2014-2020 років домінує частка домогосподарств, які зазначили, що доходів їм було достатньо, але вони заощадження не робили. Позитивним моментом є те, що збільшується частка домогосподарств, яким доходів було достатньо і вони робили заощадження (рис. 2).

Рис. 2. Розподіл домогосподарств України у 2014-2020 роках за самооцінкою рівня їх доходів протягом останнього року

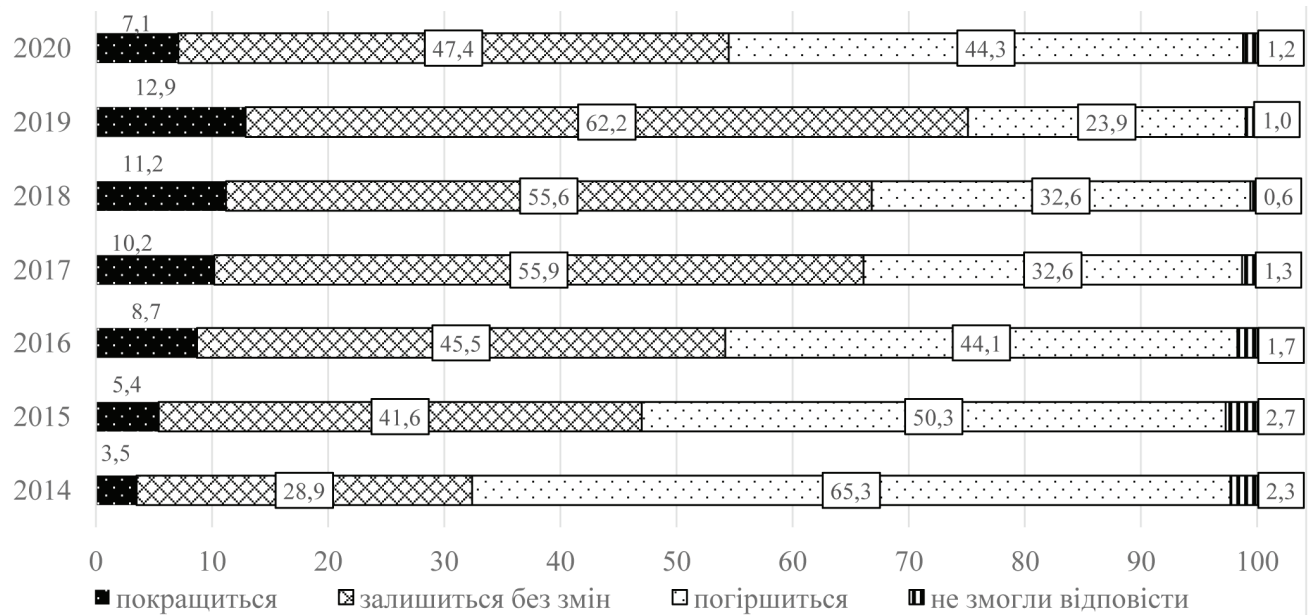
Джерело: побудовано автором за даними [1].

Викликає занепокоєння те, що у 2020 році більше 50 % домогосподарств зазначили, що за останні 12 місяців їх матеріальний стан погіршився, тоді як у 2019 році таких домогосподарств було 33,0 % (рис.3). У 2020 році порівняно з попереднім періодом на 31,8 % зменшилась частка домогосподарств, які зазначили, що за останні 12 місяців їх матеріальний стан покращився, і на 23,8 % зменшилась частка домогосподарств, які зазначили, що за останні 12 місяців їх матеріальний стан залишився без змін.

Рис. 3. Розподіл домогосподарств України у 2014-2020 роках за самооцінкою їх матеріального стану за останні 12 місяців
Джерело: побудовано автором за даними [1].

Якщо у 2015-2019 роках збільшувалась частка домогосподарств, які у наступні 12 місяців сподівалися на покращення матеріального стану, а також на стабільність, то у 2020 році порівняно з 2019 частка домогосподарств оптимістично налаштованих стосовно свого матеріального стану у найближчій перспективі зменшилась на 27,4 %, а частка домогосподарств, які вважають, що їх матеріальний стан у наступні 12 місяців погіршиться збільшилась у 1,9 рази (рис.4).

Рис. 4. Розподіл домогосподарств України у 2014-2020 роках за самооцінкою їх матеріального стану в наступні 12 місяців
Джерело: побудовано автором за даними [1].

Зазначимо, що протягом досліджуваного періоду структура домогосподарств за самооцінкою матеріального добробуту та за самооцінкою рівня їх доходів протягом останнього року не зазнала істотних змін, про що свідчать розраховані показники структурних зрушень (Індекс Рябцева) (таблиця 1) [2].

Таблиця 1

Індекси Рябцева

	Порівняно з 2014 роком						У 2020 році порівняно з 2019
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Зміна структури домогосподарств:							
- за оцінкою матеріального добробуту	0,014	0,029	0,002	0,011	0,050	0,033	0,017
- за самооцінкою рівня їх доходів протягом останнього року	0,024	0,027	0,034	0,012	0,050	0,051	0,009
- за самооцінкою рівня їх матеріального стану за останні 12 місяців	0,018	0,093	0,224	0,221	0,328	0,167	0,159
- за самооцінкою рівня їх матеріального стану в наступні 12 місяців	0,145	0,206	0,330	0,330	0,420	0,211	0,198

Джерело: розраховано автором за даними [1].

Структура домогосподарств за самооцінкою рівня їх матеріального стану за останні 12 місяців у 2017, 2018 та 2020 роках зазнала істотних змін, а у 2019 році – значних змін. У 2017-2019 роках значних змін, а у 2016 та 2020 роках істотних змін зазнала структура домогосподарств за самооцінкою рівня їх матеріального стану в наступні 12 місяців.

Таким чином, дослідження самооцінки домогосподарствами України рівня своїх доходів свідчить про недостатній рівень матеріального забезпечення домогосподарств, а стан сучасного пересічного українського домогосподарства можна охарактеризувати як кризовий.

Оскільки головною метою будь-якого прогресивного суспільства є підвищення рівня життя населення, то керівництво держави повинно створювати сприятливі умови для довгого, безпечного, здорового й благополучного життя людей, забезпечуючи економічний ріст і соціальну стабільність у суспільстві, що сприяло б підвищенню рівня життя пересічного українця.

Список використаних джерел

1. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств): статистичний збірник. К: Державна служба статистики України, 2015-2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Региональная статистика: Учебник. Под ред. В. М. Рябцева, Г. И. Чудилина. М., 2001. 380с.

*Чимбай Людмила Леонідівна,
завідувачка сектору системного та телекомунікаційного забезпечення,
відділ освітнього інформаційного забезпечення;
Попкова Лариса Веніамінівна,
науковий співробітник сектору системного та
телекомунікаційного забезпечення,
відділ освітнього інформаційного забезпечення;
ДНУ «Інститут освітньої аналітики»*

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОГО ЗАМОВЛЕННЯ НА ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

На Всеукраїнському серпневому форумі «Освіта України 30 без бар'єрів: вектори якості та успіху» наголошено, що освіта для України – один із основних викликів, якому уряд у своїй діяльності надає один з найвищих пріоритетів. Тому реформуванню і розвитку всіх ланок і рівнів освіти надається особливе значення. Важлива роль у цьому процесі належить інформаційно-комунікаційним технологіям (ІКТ). При цьому вони виступають у двох аспектах – як важливий компонент компетентностей здобувача освіти і як інформаційний механізм забезпечення функціонування різноманітних освітянських процесів.

Теоретичні аспекти інформатизації освіти та можливості практичного використання інформаційних технологій у навчальному процесі є актуальною темою публікацій дослідників [1].

В наукових джерелах акцентується, що з метою підвищення ефективності управління в багатьох закладах вищої освіти здійснено проектування та розробку автоматизованих систем управління закладом, що охоплюють адміністративні, фінансові, господарські, навчальні та наукові підрозділи, а також поєднують усі процеси, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб здобувачів освіти [2].

Важливим чинником забезпечення пріоритетних галузей економіки освіченими конкурентоспроможними кадрами є державне замовлення. Впродовж останніх років авторами приділялась особлива увага проблемам створення та запровадження інформаційно-комунікаційних технологій для формування державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою. Зокрема проаналізовано систему формування державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою, розроблено інформаційно-комунікаційну технологію збору та передачі показників прийому здобувачів та випуску фахівців, створено інформаційно-аналітичну систему.

Наша робота присвячена науковому аналізу результатів впровадження та застосування інформаційно-комунікаційних технологій в системі управління підготовкою здобувачів вищої освіти.

Держава надає бюджетне фінансування державним замовникам, перелік яких затверджується відповідною щорічною постановою Кабінету Міністрів України, на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих

кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів у відповідних галузях. У 2021 р. за переліком налічується 26 замовників, серед яких Міністерство освіти і науки України (МОН) отримало переважну більшість обсягів державного замовлення на прийом здобувачів вищої освіти (84 %) і випуск фахівців (89 %). Частка зведеної суми коштів, передбачених у державному бюджеті на фінансування державного замовлення у 2021 році для МОН складає 70,4 %. Одним із завдань МОН є проведення розподілу місць державного замовлення за ступенями освіти у розрізі спеціальностей між закладами вищої освіти (ЗВО), що виступають виконавцями.

З 2014 р. відповідно до Умов прийому на навчання до ЗВО кількісні показники обсягів державного замовлення на підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальностями, ступенями освіти та ЗВО визначаються після проведення конкурсного відбору, для чого головними закладами вищої освіти (без структурних підрозділів) надається необхідна інформація щодо відкритих та закритих (фіксованих) пропозицій за ступенями та основами освіти, формами здобуття освіти та спеціальностями/спеціалізаціями.

Слід зазначити, що алгоритм формування державного замовлення щорічно зазнає певних змін, що відображається у затверджених Умовах прийому на навчання до ЗВО на відповідний рік. Вдосконалення методики розподілу державного замовлення на прийом для здобуття вищої освіти направлене на зменшення впливу людського фактору на процес розподілу бюджетних місць.

Для забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки прийняття управлінських рішень у сфері підготовки здобувачів вищої освіти в МОН використовується інформаційно-аналітична система формування державного замовлення, що складається з програмно-технологічних комплексів (ПТК) «Обсяги прийому студентів та випуску фахівців закладами вищої освіти» і «Критерії конкурсного відбору державного замовлення на підготовку магістрів (на основі ступеня бакалавра) та бакалаврів (на основі освітньо-кваліфікаційного рівня (ОКР) молодшого спеціаліста)».

Наказом Міністерства освіти і науки України від 14.06.2017 № 858 затверджено Положення про Критерії розміщення державного замовлення на підготовку магістрів для вищих навчальних закладів, що знаходяться у сфері управління МОН [3]. З 2018 р. розподіл державного замовлення між виконавцями проводить конкурсна комісія МОН з відбору виконавців державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів за спеціальностями та формами навчання за конкурсними балами, розрахованими на підставі [4, 5].

Запроваджена система критеріїв конкурсного відбору (К1 – К9) для ступеня магістра на основі раніше здобутого ступеня бакалавра включає такі компоненти: науковий потенціал закладу, рейтинг серед міжнародних закладів, привабливість та популярність спеціальностей закладу для вступників та іноземців, джерела фінансового забезпечення ЗВО (рис. 1).

Рис. 1. Система критеріїв конкурсного відбору виконавців державного замовлення на підготовку магістрів

Побудовано авторами на основі [4, 6].

Дані для визначення критерію якості наукової роботи ЗВО, показників наукової роботи ЗВО, інтегрального критерію якості кадрового забезпечення та міжнародного визнання, регіонального критерію надаються в цілому по закладу, інші критерії розраховуються для кожної спеціальності.

Засобами програмного забезпечення ЗВО формують і надають по кожній спеціальності та відповідному ступеню освіти дані показників, за якими розраховуються критерії для формування конкурсного балу. Для кожної спеціальності ЗВО розраховується загальний критерій як добуток всіх значень критеріїв даної спеціальності. Також розраховується усереднений загальний критерій в цілому по ЗВО.

Для кожного ЗВО в розрізі спеціальностей/спеціалізацій автоматично формується конкурсний бал для ступеня магістра на основі раніше здобутого ступеня бакалавра і обчислюється як добуток кількості здобувачів вищої освіти, які у поточному році завершують навчання за освітньо-професійними програмами бакалавра, і розрахованих критеріїв. Тому при однаковому значенні загального критерію по обраній спеціальності значення конкурсного балу у різних ЗВО можуть суттєво відрізнятись, що впливає на розподіл місць за цією спеціальністю.

Наказом МОН [6] у поточному році внесені зміни до визначення деяких критеріїв. Зокрема критерій К2 (показник наукової діяльності закладу вищої освіти) визначається відповідно обсягу надходжень до спеціального фонду коштів від виконання наукових та науково-технічних робіт за проектами міжнародного співробітництва, наукових і науково-технічних робіт за господарськими договорами, від надання наукових послуг на одного науково-педагогічного працівника за основним місцем роботи у середньому за попередні три календарні роки. В результаті такої зміни стало менше ЗВО з максимальним значенням К2. Посилились вимоги до визначення критерію К3 (інтегральний критерій якості кадрового забезпечення, якості навчання та

міжнародного визнання). Зміни торкнулися критеріїв К4 (регіональний критерій) і К5 (критерій акредитованості магістерської освітньої програми).

Розподіл місць державного замовлення проводиться на початок вступної кампанії, тому дані не є остаточними і можуть коригуватися після її закінчення.

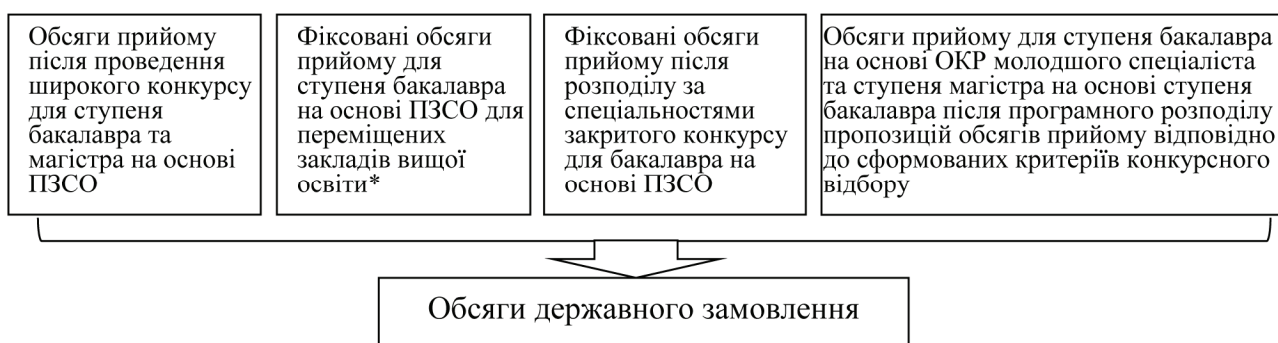
Таблиці місць державного замовлення у розрізі ЗВО та спеціальностей для ступеня бакалавра на основі ОКР молодшого спеціаліста та ступеня магістра на основі раніше здобутого ступеня бакалавра є складовими інформаційної бази даних обсягів прийому.

Програмний комплекс «Обсяги прийому студентів та випуску фахівців закладами вищої освіти» призначений для формування в розрізі закладів вищої освіти державного замовлення на прийом та випуск; формування інформаційно-аналітичних таблиць за різноманітними показниками у поточному році та у порівнянні з попередніми роками; архівного збереження даних.

Підготовлені таблиці з обсягами державного замовлення в розрізі ЗВО та областей розміщуються на сайті МОН для ознайомлення і перевірки.

Основою для формування державного замовлення обсягів випуску для замовника та ЗВО є інформаційна база даних пропозицій обсягів випуску фахівців, що містить дані щодо кількості здобувачів вищої освіти, які закінчують навчання у поточному році, за ступенями (основами) освіти та напрямками підготовки, спеціальностями/спеціалізаціями.

Обсяги державного замовлення на прийом формуються із чотирьох джерел (рис. 2).

* до переміщених закладів вищої освіти відносяться 10 закладів Донецької та Луганської областей

Рис.2. Складові обсягів державного замовлення

Побудовано авторами.

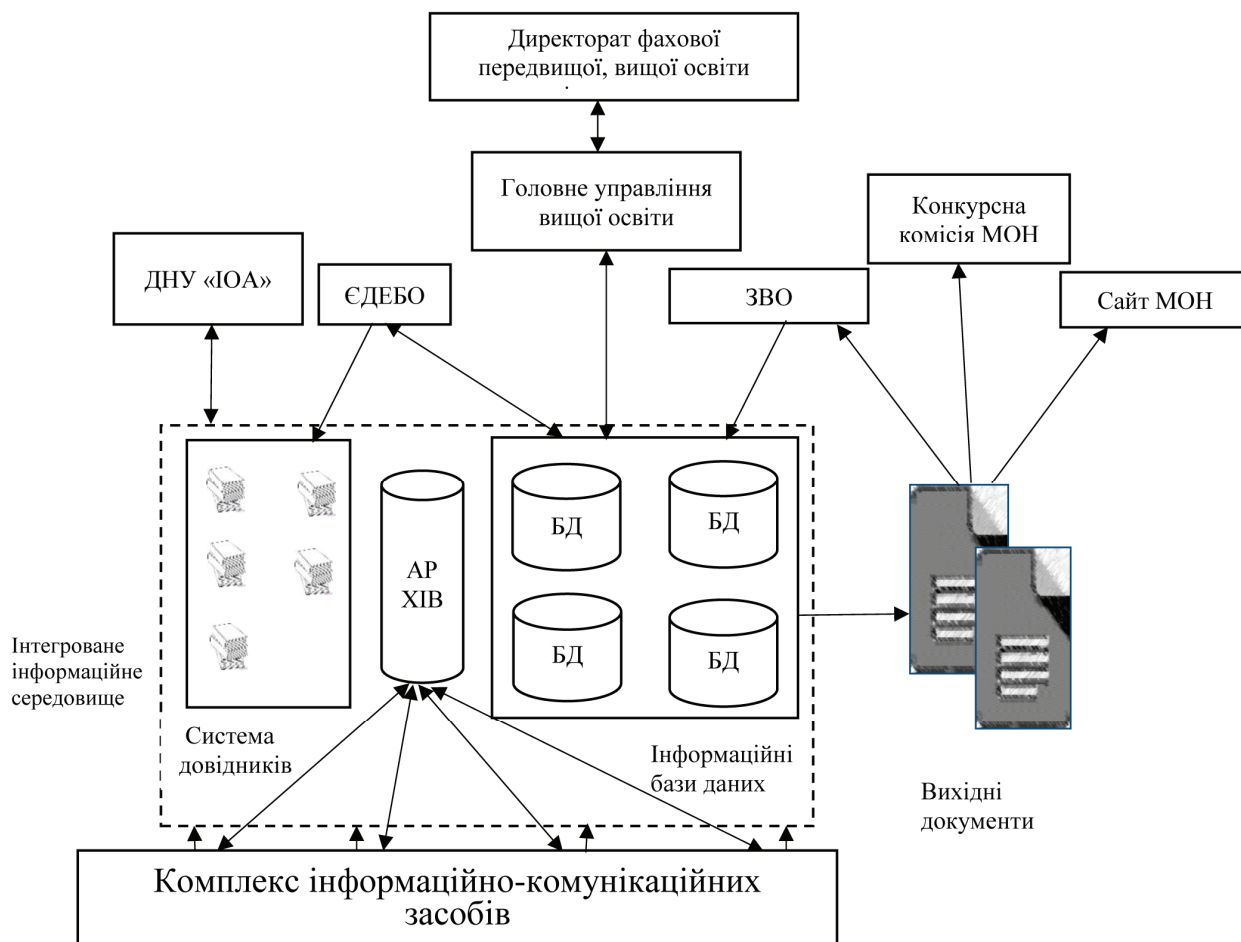
Обсяги прийому після проведення широкого конкурсу для ступеня бакалавра та магістра на основі повної загальної середньої освіти (ПЗСО) формуються з таблиці результатів Єдиної державної бази з питань освіти (ЄДЕБО) після проведення широкого конкурсу, інші складові формуються засобами програмного комплексу.

За допомогою зазначеного ПТК формуються інформаційно-аналітичні таблиці для засідань конкурсної комісії МОН, додатки до наказу МОН про затвердження обсягів державного замовлення на прийом/випуск (для кожного ЗВО в розрізі ступенів, основ освіти та спеціальностей/спеціалізацій) і оприлюднюються на сайті МОН.

Загальна організаційно-технологічна схема взаємодії функціональних компонентів системи управління підготовкою фахівців з вищою освітою представлена на рис.3.

Комплекс впроваджено в головному управлінні вищої освіти директорату фахової передвищої, вищої освіти Міністерства освіти і науки України.

Рис.3. Організаційно-технологічна схема взаємодії функціональних компонентів системи управління підготовкою фахівців з вищою освітою
Побудовано авторами.

Список використаних джерел

1. В. Ю. Биков «Сучасні завдання інформатизації освіти», *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2010. №1(15), С. 44–50

2. С. О. Карплюк «Аналіз деяких вітчизняних інформаційно-аналітичних Web-орієнтованих систем управління навчальним процесом у вищих школах», *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*, Випуск 3, Серія: Педагогічні науки. Бердянськ, 2017. С. 275–281. URL :

http://eprints.zu.edu.ua/26070/3/5_%D0%93%D0%9E%D0%A2%D0%9E%D0%92%D0%95_%D0%90%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%97%20%D0%94%D0%95%D0%AF%D0%9A%D0%98%D0%A5%20%D0%92%D0%86%D0%A2%D0%A7%D0%98%D0%97%D0%9D%D0%AF%D0%9D%D0%98%D0%A5.pdf

3. Про затвердження Положення про критерії розміщення державного замовлення на підготовку магістрів для вищих навчальних закладів, які

знаходяться у сфері управління МОН : наказ Міністерства освіти і науки України від 14.06.2017 № 858. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0858729-17#Text>

4. Критерії конкурсного відбору виконавців державного замовлення на підготовку магістрів у закладах вищої освіти, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України : наказ Міністерства освіти і науки України від 03.05.2018 № 445. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0625-18#Text>

5. Критерії конкурсного відбору виконавців державного замовлення на підготовку бакалаврів на основі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста у закладах вищої освіти, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України, Наказ Міністерств освіти і науки України 06 травня 2019 року № 611. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0559-19#Text>

6. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 03.05.2018 р. № 445 : Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.05.2021 № 511. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1005-21#Text>

СЕКЦІЯ 5. СОЦІОГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

*Агафонова Марія Володимирівна,
провідний економіст відділу моделювання
та прогнозування економічного розвитку;
Інститут економіки та прогнозування НАН України*

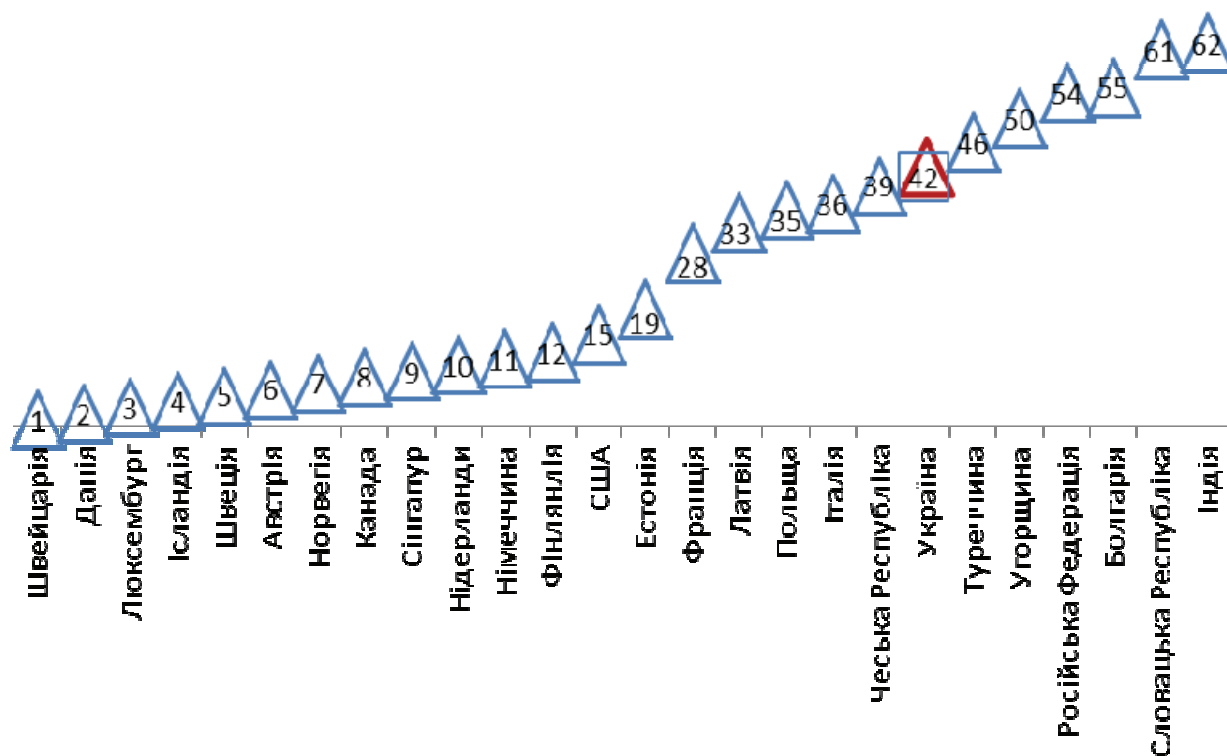
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ТАЛАНТІВ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

В Національній Економічній Стратегії України на період до 2030, затвердженою постановою КМУ України від 3 березня 2021 р. № 179 серед орієнтирів, принципів та цінностей, зокрема, зазначено розвиток підприємництва, інновацій та талантів, серед очікуваних результатів – стати конкурентоспроможною на міжнародному ринку, а також забезпечити розвиток людського потенціалу і виграти конкуренцію за таланти [1]. Наразі розглянемо детально позицію України в Світовому рейтингу талантів.

Світовий рейтинг талантів World Talent Ranking, розроблений World Competitiveness Centre IMD в Лозані, Швейцарії, відображає можливості економіки розвиватися, зокрема залучати таланти для посилення власної конкурентоспроможності. Для кількісної оцінки якості фонду талантів в економіці оцінюється три фактори:

- *фактор інвестицій та розвитку* вимірює як саме економіка сприяє розвитку вітчизняних талантів;
- *фактор залученості (appeal)* оцінює ступінь збереження в економіці власних талантів разом із залученням з міжнародного фонду талантів;
- *фактор готовності* вимірює якість навичок та компетенцій, доступних в країні [2].

У 2020 році лідерами серед найбільш конкурентоспроможних економік світу в галузі талантів стали Швейцарія, Данія, Люксембург, Ісландія та Швеція. У першій десятці залишаються Австрія, Норвегія, Сінгапур та Нідерланди з невеликими коливаннями в порівнянні з минулим роком, тоді як Канада піднялась на п'ять місць і досягла восьмої позиції у рейтингу. Слід зауважити, що Україна у 2020 р. також зміцнила власні позиції у рейтингу талантів, піднявшись на дві сходинки та, відповідно, посівши 42 місце серед 63 країн світу. Серед країн Центрально-Східної Європи, Україна у 2020 році обігнала Угорщину, Російську Федерацію, Болгарію та Словацьку Республіку, які відповідно зайняли 50,54, 55 та 61 місця (рис. 1).

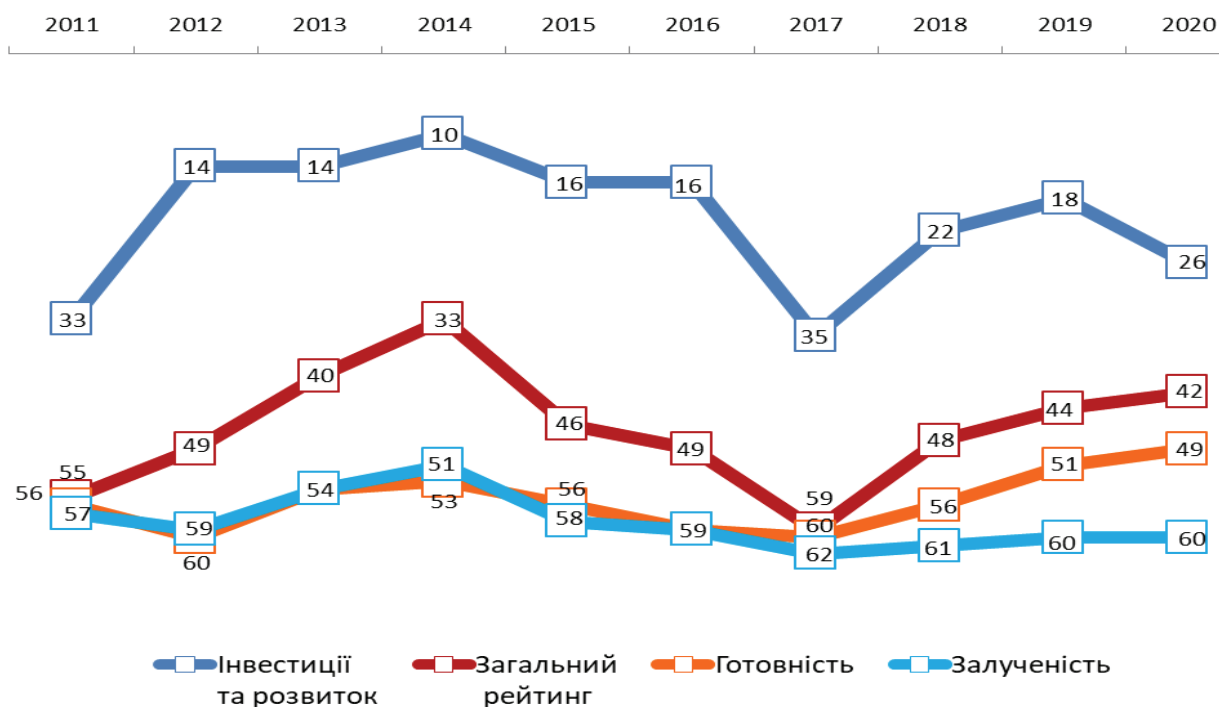
Рисунок 1. Місце України в Світовому рейтингу талантів 2020

Побудовано автором за: [2, с. 24-25].

Дослідження довело, що *«саме ті економіки країни, які інвестують в освіту є найбільш конкурентоспроможними економіками в галузі талантів у 2020 році»* [2, с. 14]. У рейтингу включено критерії, які охоплюють якість освіти на всіх рівнях – початковій, середній та вищій. Варто зауважити, що в найбільш конкурентних країнах навчання забезпечується достатньою мірою, а забезпечення професійної підготовки працівників є пріоритетом для компаній. Отже, **країнами, які досягли найкращих результатів є ті, які інвестують у цілісну концепцію освіти.** Якщо сказати інакше, висококонкурентні країни зосереджують свої зусилля в сфері розвитку талантів на кожному етапі навчального процесу. Окрім того, економіки, що перебувають на вершині рейтингу, – це ті, які звертаються до міжнародного фонду талантів. За визначенням, це *«відкриті країни як для людей, так і для ідей»* [2, с. 14]. Розглянемо рейтинг України в світовому рейтингу талантів в розрізі факторів (рис.2).

Варто відмітити, що зміцнення позицій України в загальному рейтингу талантів зумовлено підвищенням рівня якості навичок та компетенцій, доступних в Україні, за яким країна у 2020 р. посіла найвище 49 місце на протязі 2011-2020 років.

Проте рух по траєкторії розвитку, а саме сприяння розвитку вітчизняних талантів при формуванні трудового ресурсу залишає бажати кращого (за даним показником країна втратила відразу 8 позицій протягом року), і тут вкрай важливим є питання щодо зміцнення мотиваційної складової та зменшення відтоку мізків з країни, на яких наразі слід сконцентрувати увагу.

Рисунок 2. Рейтинг України в світовому рейтингу талантів в розрізі факторів.

Побудовано автором за: [2, с. 101]; [3, с. 93]; [4, с.95]; [5, с.95]; [6, с.81]; [7, с.79]; [8, с.21].

Пандемія кардинально вплинула на усі сфери життя усіх країн світу. На ринку праці основним дестабілізуючим чинником був поділ між робочим місцем та «місцем, з якого люди працюють сьогодні». У всьому світі ті представники робочої сили, завдання яких можна виконувати дистанційно, працюють вдома. У цій реальності важливою складовою є стійкість мотивації працівників, які перебувають далеко від фізичного робочого місця та колег. Варто зауважити, що до ТОП-10 країн рейтингу найбільш конкуренто-спроможних економік світу в галузі талантів входять країни з найкращими показниками мотивації співробітників, подібно до показників освіти. Розглянемо динаміку мотиваційної складової працівників України, та, в цілому, показників фактору «залученість» протягом 2014-2020 років серед інших країн світу (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка показників фактору «залученість» згідно World Talent Ranking

Показники/ роки	Мотивація працівника		Залучення та утримання талантів		Іноземний висококваліфікований персонал		«Відтік мізків»	
	соц. опит. (10-макс.)	рейтинг	соц. опит. (10-макс.)	рейтинг	соц. опит. (10-макс.)	рейтинг	соц. опит. (10-макс.)	рейтинг
2014	5,26	41	6,98	25	4,17	47	6,34	11
2015	5,52	40	6,06	44	2,85	55	2,39	57
2016	5,03	46	5,31	55	2,89	57	2	58
2017	4,68	52	5,08	60	2,45	60	2,09	59
2018	4,79	52	5,7	55	2,86	59	2,07	60
2019	4,3	58	5,52	59	2,55	59	2,39	58
2020	5,1	53	6,16	47	2,93	59	2,43	59

Складено автором за: [2, с.101]; [3, с.93]; [4, с.95]; [5, с.95]; [6, с.81]; [7, с.79]; [8, с.21].

Дані таблиці 1 свідчать про зміцнення позиції протягом 2020 році проти 2019 року як мотиваційної складової працівників України, так і залученості та утримання талантів на її території. Однак за складовою «відтік мізків» Україна знову послаблює власну присутність та опиняється серед країн аутсайдерів, а саме серед останньої четвірки країн, що досліджуються в рейтингу.

Отже, окрім розвитку навичок та компетенцій нагальною потребою України є фокусування на створенні комплексу стимулів та переваг для залучення та утримання висококваліфікованих кадрів на території країни, адже Україна продовжує виступати країною-донором з інтелектуального ресурсу, і, фактично, бере участь в економічному розвитку як високорозвинених країн світу, так і країн, що розвиваються.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>
2. IMD World Talent Ranking 2020. URL: https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/release-2020/talent/imd_world_talent_ranking_2020.pdf
3. IMD World Talent Ranking 2019. P. 93. URL: https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/release-2019/talent/imd_world_talent_ranking.pdf
4. IMD World Talent Ranking 2018 in brief. P. 95. URL: https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/release-2018/talent-2018/talent_ranking_2018.pdf
5. IMD World Talent Ranking 2017. P. 95. URL: https://www.imd.org/globalassets/wcc/docs/talent-ranking/talent_ranking_2017_web.pdf
6. IMD World Talent Ranking 2016. P. 81. URL: https://www.imd.org/Cms/SearchResultPage/DownloadPdf?itemUrl=AssetsLibrary%2FOther%20Publications%20-%20PUBLIC%20or%20IMD%20ONLY%20ACCESS%2FIMD-RE-0569_54317_RR_Talent_2016_web.pdf
7. IMD World Talent Ranking 2015. P. 79. URL: https://www.imd.org/Cms/SearchResultPage/DownloadPdf?itemUrl=AssetsLibrary%2FOther%20Publications%20-%20PUBLIC%20or%20IMD%20ONLY%20ACCESS%2FIMD-RE-0562_53558_RR_Talent_2015_web.pdf
8. IMD World Talent Ranking 2014. P. 21. URL: https://www.imd.org/Cms/SearchResultPage/DownloadPdf?itemUrl=AssetsLibrary%2FOther%20Publications%20-%20PUBLIC%20or%20IMD%20ONLY%20ACCESS%2FIMD-RE-0554_52943_IMD_World_Talent_Report_2014bis.pdf

НОВИЙ РЕЦЕДИВ. ХРОНІЧНА ХВОРОБА УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

В листопаді-грудні 1918 року, в ході масштабного повстання усіх політичних сил України, широко підтримуваних простим народом, впав режим гетьманату, а його очільник, Павло Скоропадський, відрікшись від влади, втікає за кордон. На хвилі цього неосяжного народного руху до влади в Києві приходить Директорія на чолі з Володимиром Винниченко та Симоном Петлюрою. Одночасно з цим, в кінці листопада, більшовицькі частини під командуванням генерала Овсієнко вторгаються в Україну з півночі та сходу. Здавалося б, усі українці чудово розуміють, що не дивлячись на московські декларації про “незалежний комуністичний уряд УСРР”, війська під червоним прапором – інтервенти-росіяни. За декілька місяців до того, в єдиному пориві увесь український народ почав загальне антигетьманське повстання саме після проголошення Павлом Скоропадським Грамоти про федерацію з Росією. Окрім того, більшовики на завойованих територіях проводять вкрай непопулярну політику масштабної націоналізації, відому як “воєнний комунізм”. До того ж, на весну 1919 року адмірал Колчак збирає у внутрішніх регіонах Росії декілька сотень тисяч бійців і розпочинає наступ на Москву. На противагу цьому, Директорія тільки но тріумфально вступає до столиці, її військо нараховує від 100 до 300 тисяч вояків-готових боронити свою батьківщину [1]. То що ж могло схилити шальки терезів цього конфлікту на бік Москви, чому ж саме більшовики виходять переможцями з цього конфлікту? Відповідь на це всього одне слово – отаманщина.

То що ж являла собою ця отаманщина? Перш за все спираючись на інтереси селянства і будучи більше соціалістами ніж незалежниками, Петлюра, і особливо Винниченко, вступивши до Києва повністю руйнують всю гетьманську вертикаль влади, покладаючи функцію організації правопорядку на харизматичних ватажків у регіонах, котрі за старою козацькою традицією кликали себе отаманами [7].

У своїх мемуарах, здивовано та з розпачем, Винниченко жаліється на нове вторгнення росіян, вважаючи що воно штовхає Україну на шлях контрреволюції, під чим він розуміє створення регулярної армії [3]. Ще взимку 1918 року, будучи головою генерального секретаріату, Винниченко домагається демобілізації української армії, котра могла скласти від 1 до 2 мільйонів солдат і замінює її на народну міліцію, по суті своїй територіальні ополчення місцевих громад, яким центральний уряд нічим не зобов'язаний, і які діють автономно від нього. Саме ці правки у закон про демобілізацію повністю руйнують структуру українського війська. Зроблено це було, до речі, після відставки з посади генерального секретаря військових справ Симона Петлюри, звинуваченого у «поступках реакційній вояччині», тобто спробі побудувати професійну армію [6].

Однак вже менш ніж за два роки, в умовах більшовицького наступу необхідність боєздатної української армії стає зрозумілою навіть Винниченку. Однак військо Директорії після захоплення швидко розвалюється на дрібні загони під командуванням своїх власних лідерів і розходиться по домівкам. І не варто їх у тому звинувачувати, бо основу війська все ж склали селяни – малограмотна маса, для якої Україна, демократія, незалежність – були лише порожніми словами. Головною причиною їх виступу проти гетьмана і підтримки Директорії було задоволення власних соціальних потреб, перш за все переділ землі. Ідеалом для них були козацькі часи, епоха загальної рівності і свободи, де усім керував натовп. Державу такі селяни звикли сприймати як щось чуже, вороже. Усе, що знаходилось за межами їх рідного повіту було для них іншим, не цікавим їм світом, тож вимагати від них боронити ефемерну Україну, котра їм нічого не дала, було би в першу чергу наївно [5].

Лідери таких загонів, як правило обрані згідно козацьких традицій, не розуміли чому вони, вільні люди у вільній країні, мають підкорятися іншому рівному собі. Така лінія поведінки призводить до того, що отамани Григор'єв, Зелений, Ангел, Божко та інші, дрібніші, у найважчий час могли, керуючись власними мотивами, кинути лінію фронту, відкриваючи шлях більшовикам. Перші троє взагалі встигли повоювати і в рядах червоної армії, однак і там вони не змогли стати частиною регулярного війська, внаслідок чого Зелений знову повертається на бік УНР, а Григор'єв піднімає масштабне повстання [4].

За таких умов голова УНР та Головний отаман Симон Петлюра не наважується кинути відвертий виклик отаманщині, намагаючись стати для отаманів “своїм”. У своїх спогадах полковник Чоботарьов, голова особистої охорони Петлюри згадує, що головний отаман часто доручав йому ліквідувати того чи іншого отамана, однак усно. На публіці голова Директорії неодноразово виказував своє захоплення людьми з козацькою душею, які розуміють простий народ краще за кадрових воєнних регулярної армії [2].

Хоча отаманщину не можна назвати ключовою причиною поразки українського національно-визвольного руху, все ж вона відіграла у цій поразці значну роль. І зараз ці події мають небезпечну тенденцію до повторення. Згідно опитувань, проведених у 2020 році, рівень довіри до парламенту, уряду та правоохоронних органів в нашій країні коливається в районі 15-30% [8] [9]. У тому ж 2020 році пройшли чергові місцеві вибори, згідно з якими майже в кожній області перемогла партія місцевого лідера, більшість з яких є аполітичними пристосуванцями, готовими на усе, задля збереження власної влади. І стомлені постійною гризною директорів, гетьманів та генеральних секретарів, українці, як і сто років тому, шукають захисту від непопулярної, далекої, та ворожої їм центральної влади в цих новітніх отаманів ХХІ століття, і саме від них у майбутньому залежатиме доля України в новому, довготривалому протистоянні з Росією.

Нам же залишається лише сподіватися, що український народ схаменеться, перестане стрибати на ті самі граблі знову і знову, непримиренно борячись між собою, якого відтінку має бути синьо-жовтий стяг. Оскільки, якщо продовжувати так робити, то рано чи пізно синій і жовтий зміняться на білий, синій та червоний.

Список використаних джерел

1. Пархоменко В.А. Збройні сили Директорії УНР (1918–1919 рр.) у спогадах сучасників//науковий вісник МНУ імені в. О. Сухомлинського. Історичні науки. Випуск 2. 2015 р. С. 131-136.
2. Визвольні змагання очима контррозвідника (Документальна спадщина Миколи Чеботаріва) – К.: Темпора, 2003. – с. 31.
3. Відродження нації (Історія української революції: mareць 1917 р. – грудень 1919 р.) Володимир Винниченко ч. III с.87–90
4. Гай-Нижник П. Отаманщина в період Директорії УНР: соціальна база, роль і місце в національно-визвольній боротьбі // Література та культура Полісся. – Вип.58: 2010. – С.105-114.
5. Сергій Л. Феномен отаманщини доби Директорії УНР в українській історіографії// Воєнна історія Вип.4-6: 2006
6. Українські граблі, або Чому історію України не можна читати без брону Бігус Михайло [Електронний ресурс] URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2006/07/12/3128398/>
7. Шурхало Д. 100-ліття отаманщини. Директорія УНР її породила і не змогла приборкати [Електронний ресурс] URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29761093.html>
8. Оцінка громадянами діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (лютий 2020р. соціологія). [Електронний ресурс] URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-liutyi-2020r>
9. Державні та соціальні інститути: кому українці довіряють, а кому ні? [Електронний ресурс] URL: <https://dif.org.ua/article/derzhavni-ta-sotsialni-instituti-komu-ukraintsi-doviryayut-a-komu-ni>

*Волох Світлана Володимирівна,
старший викладач,*

Фаховий коледж бізнесу та аналітики НАСОА

ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАНЯТЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Порівняно з іншими засобами навчання: підручниками та звичайною дошкою, відеоресурси є новітнім засобом для вивчення іноземної мови. Відеотехнології стали доступними лише наприкінці 1970-х років, коли були розроблені матеріали, саме з метою вивчення мови [3]. На даний момент складно уявити наше життя без використання сучасних цифрових технологій, зокрема організацію та проведення занять з іноземної мови. Відеоресурси є одним з найдоступніших та високоефективних засобів навчання мови. В наш час підвищується роль використання відеотехнологій, так як це найбільш

продуктивний спосіб для досягнення комунікативної компетенції (оволодіння мовою як засобом міжкультурного спілкування, розвиток умінь використовувати іноземну мову як інструмент спілкування) та підвищення студентами рівня володіння англійською мовою.

Використання відео поділяється на два основні види – показ відео студентам та відеозйомка студентської діяльності [4].

Роботу під час перегляду відеоресурсів можна поділити на три загальні етапи:

1. Підготовчий (види діяльності, що передують перегляду);
2. Перегляд (види діяльності, що відбуваються під час перегляду);
3. Контроль розуміння змісту (види діяльності, що відбуваються після перегляду).

Всі ці етапи можуть бути використанні під час заняття повністю або частково, оскільки використовуються різні частини відеозапису. Наприклад, підготовчий етап до першого сюжету, переглянути перший сюжет; підготовчий етап до другого сюжету, переглянути другий сюжет; контроль розуміння змісту першого та другого сюжетів; підготовчий етап до третього сюжету і т. д. Кожен сюжет може мати тривалість від декількох хвилин до всього декількох секунд [5].

Розглянемо докладніше види мовленнєвої діяльності, що можуть використовуватися на підготовчому етапі:

- – Головний акцент приділяється новому лексичному матеріалу чи граматичним явищам, що зустрінуться під час перегляду відеозапису;
- – Студенти передбачають, що станеться за деякою поданою інформацією;
- – Студенти обговорюють тему, яка підводить їх до змісту відеосюжету;
- – Студенти переглядають та знайомляться з додатковими матеріалами, які вони використовуватимуть під час перегляду відеозапису.

Все попереднє заняття само по собі може бути своєрідним підготовчим етапом до перегляду, що підводить до ідеї відеосюжету. Наприклад, якщо вивчається певна тема, студенти, можливо, вже провели одне-два заняття, працюючи з нею, а після переглядають відеоматеріал, щоб розширити свої знання про неї та розвинути мовні навички та усне мовлення.

Завданнями до відеосюжетів можуть бути прослуховування, перегляд або інтерпретація, наприклад: “Чому вони так прагнуть потрапити до музею після його закриття?” або “Які сім речей робить чоловік, покинувши будинок?” або “Що відчуває продавець?”, “Що вони будуть робити далі?” Завдання можуть бути зосереджені конкретно на граматиці, лексиці чи вимові. Наприклад, “Скільки разів пара звертається за допомогою?”, “Яке із наведених дієслів вживає герой?”, “Що на полиці?”, “Вона ввічлива чи ні?” Відповіді на багато з цих питань передбачатимуть активну інтерпретацію візуальних комунікацій. Зосередження на жестах, міміці, мові тіла, тощо особливо корисно при вивченні мови.

Очевидно, що деякі завдання складніші за інші. Важливим моментом є те, що отримання студентами правильної відповіді не є обов’язковим. Найважливішим є те, що зусилля, які студент докладає до того, щоб слухати, дивитися та шукати відповідь, яку нелегко знайти, є дуже корисним [5; с. 176].

Після перегляду можна виконувати багато інших видів діяльності, наведемо лише декілька ідей:

- Обговорення, тлумачення, персоналізація (наприклад, “Що б ви зробили?” або “Чи траплялося це з вами коли-небудь?”);
- Вивчення нової лексики;
- Рольова гра, обігрування сценок.

Існує багато інших прийомів, щоб “оживити” заняття. Немає необхідності випробувати їх усі за один раз, але варто спробувати один або два протягом заняття. Не можна дозволяти студентам під час заняття відволікатися. Вони мають відчувати виклик і мати бажання справитися з ним. Викладач може закрити екран і задати питання: “Послухайте що кажуть герої?”, “Що вони описують? Де вони?” Потім подивитися на зображення у відеосюжеті та порівняти.

У парах вищенаведена ідея стає миттєво комунікативною діяльністю: “Розкажіть своєму партнеру, як ви гадаєте, що відбувається”. Викладач пропонує студентам порівняти та обговорити сюжет.

Цікавим прийомом може бути вимкнення звуку: “Про що вони говорять?”. Після перегляду викладач пропонує студентам у парах уявити та написати сценарій, а потім озвучити переглянутий відеоролік.

Можна використовувати кнопку паузи, щоб “заморозити” зображення: “Що буде далі? Обговоріть це або напишіть історію”. Після обговорення студенти переглядають сюжет та порівнюють.

Наступним видом діяльності є робота в командах. Викладач поділяє групу на дві команди, але лише одна команда може бачити екран, звук виимикається. Перша команда дивиться протягом однієї хвилини, пізніше як підгрупа або у парах студенти розповідають іншій команді, що сталося. Учасники можуть помінятися ролями і повторити те саме на наступному відеосюжеті.

Одним з новітніх прийомів є робота з відеокамерою. З її допомогою можливо створювати власні новини, документальні фільми, рекламу, тощо.

Студентське кіно, яке створюють студенти самостійно, необхідно переглядати пізніше, щоб зробити аналіз помилок у вимові, граматиці та зосередитися на ефективній комунікації.

Відео запис вже давно використовується для покращення продуктивності у багатьох сферах. Відеокамери також стали звичними інструментами у деяких мовних класах і найчастіше використовуються для запису мовленнєвих дій студентів, таких як рольові ігри, виступи, робота в групах. Студенти та викладачі можуть використовувати камеру як інструмент репетиції майбутніх публічних виступів або презентацій.

Ми розглянули лише деякі принципи використання відеоресурсів при організації занять з англійської мови. Важливим аспектом, про який ми не згадали – є мотивація. Студенти зазначають, що їм подобаються відеоматеріали, оскільки вони дають можливість відпочити від звичних занять на основі підручників, і навіть, коли відео-заняття є підвищеної складності, навчання з відео стає більш ефективним ніж без нього. Використання відеотехнологій базується на обґрунтованих педагогічних принципах. Добре підготовлене відеозаняття може стати цінним доповненням до навчання студентів під час вивчення англійської мови.

Список використаних джерел

1. Bates A. Teaching in a Digital Age. University of British Columbia, 2016. 517 p.
2. Bijnens M., Vanbuel M., Verstegen S., Young C. Handbook on Digital Video and Audio in Education. Creating and Using Audio and Video Material for Educational Purposes. The Videoaktiv Project, 2006. 108 p.
3. Hoodith A. Using Video in the ELT Classroom [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eltnews.com/features/%20teaching-ideas/2002/10/usingvideojnjhe_elt_classroom.html
4. Katchen J. E. Video in ELT – Theoretical and Pedagogical Foundations: book of papers Proceedings of the 2002 KATE International Conference. 2002. – P. 56-259.
5. Scrivener J. Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching: Macmillan, 2010 . 432 p.

*Гаврилюк Тетяна Вікторівна,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії, права
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ДІЯЛЬНІСТЬ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Повернення релігій у суспільний простір, яке стало характерною рисою початку ХХІ століття та отримало назву десекюляризація, вводить релігійний фактор у складову типів соціальної відповідальності. Зокрема, українські вчені, дослідники феномену соціальної відповідальності, Сіренко Н., Бурковська А., Лункіна Т., зазначають, що релігійна відповідальність належить до неправової соціальної відповідальності та забезпечує відповідність су'єкта у суспільстві в контексті моралі [4]. Безумовно, роль релігії у формуванні відповідальності людини за власні вчинки доволі складно переоцінити. Будь-яка розвинена релігійна система має перелік правил, заборон та спонукань, які формують особистість, задають горизонти ставлення людини до навколишнього світу та самої себе. Зокрема, «золоте правило моралі» - *«Як хочете, щоб люди вчиняли відносно вас, так і ви чиніть відносно них»* - присутнє в більшості священних текстів. Наприклад, воно є в давньоіндійському епосі, священній книзі індуїзму та джайнізму «Махабхараті», у Біблії, зокрема у книзі Товита (Тов. 4:15) та Нагірній проповіді Ісуса Христа (Лк 6:31; Мт 7:12), в чисельних висловлюваннях Будди та Конфуція. Також «золоте правило моралі» ми знаходимо в «Одіссеї» Гомера та в «Історії» Геродота. Своєю фундаментальністю у відношенні до світу та до людини, воно поєднує східну та західну цивілізації, релігійну та філософську форми осягнення людиною світу і, на сьогодні, складно віднайти культуру, яка його породила. Складається враження, що означене

правило є результатом певного «колективного несвідомого», відповідно до вчення Карля Юнга*, великим духовним здобутком первісних культур.

Повертаючись до питання про процеси десекуляризації, зауважимо, що в цих процесах релігія виходить далеко за межі лише морального корелята суспільних відносин. Якщо Макс Вебер у книзі «Протестантська етика та дух капіталізму» послідовно доводить роль християнської моралі у формуванні розвиненого капіталізму, показуючи, що релігійні переконання постають основоположним фактором якості здійснення робочих чи повсякденних справ та відношення до їх економічного еквіваленту, зокрема, збагачення та власності, то Юрген Габермас розкриває перед нами більш широку палітру взаємозв'язку віруючої людини з процесами суспільного життя сучасного світу. Зокрема, Ігор Загребельний виділяє три ключові тези Габермаса щодо ««рефлексії віруючої людини з приводу свого місця у плюралістичному суспільстві»: по-перше, релігійна свідомість повинна «випрацювати когнітивно дисонантні відносини з іншими конфесіями і релігіями», по-друге, вона має «зайняти відповідну позицію відносно авторитету різноманітних наук, що володіють суспільною монополією на світські знання», по-третє (NB!), вона зобов'язана «інтегруватися в умови існування конституційної держави, заснованої на профанній моралі»» [1]. Відповідно до, слушно виділених Габермасом, задач комунікації релігії із сучасним світом, релігія стає активним учасником процесів соціальної відповідальності у площині реалізації власних соціальних програм.

Соціальне служіння церков не є явищем виключно новітнім, воно, безумовно, має свою історію, оскільки «Церкви і деномінації з давніх часів долучалися до облаштування внутрішнього устрою тих суспільств, у структуру яких були інтегровані, – надавали сакрального статусу владним інституціям, на підставі божественних приписів санкціонували принципи суспільних взаємовідносин, опікувалися системами виховання і освіти тощо» [7]. Згідно дослідження В.В. Токмана, на теренах України активізація соціальної діяльності церков та релігійних організацій спостерігається з 1991 року, коли Україна відновила незалежність. На сьогодні соціальні програми церков та, відповідно, їхня соціальна діяльність охоплює майже всі сфери суспільного життя.

Незважаючи на те, що, відповідно до Конституції України, церква відділена від держави, в контексті соціального служіння церкви мають великий досвід співпраці з органами державної влади, суспільними та громадськими організаціями. Перед усім здійснюється широкий спектр волонтерської діяльності, спрямованої на допомогу бідним верствам населення, надання харчування, одягу, надання допомоги особам, які належать до груп ризику, наприклад, наркозалежним тощо. В контексті волонтерської роботи складно виділити якусь одну релігійну організацію, яка б домінувала в цьому питанні. Усі традиційні гілки християнства залучені до цього процесу великою мірою.

---

* Карл Юнг визначає «колективне несвідоме» як певну психічну спадщину людства, яка, в процесі еволюції збагачується різноманітними людськими досвідами, в результаті чого, досвід окремої людини входить до складу психічної структури кожного індивіда і в контексті людства стає складовою колективного несвідомого.

Зокрема, в межах діяльності Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО), до складу якої входять 16 церков та релігійних організацій, здійснюється постійний моніторинг соціальних проблем українського суспільства. Зокрема, у Положенні про Комісію з питань соціального служіння Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, у п. 2 зауважується: «Метою діяльності Комісії є обговорення актуальних соціальних проблем в українському суспільстві та підготовка взаємоузгоджених пропозицій по участі Церков і релігійних організацій у їх вирішенні» [2]. Серед заходів, які здійснюються церквами – членами ВРЦіРО та відповідають критеріям діяльності у площині соціальної відповідальності можна назвати наступні проекти: телемарафон «Україна за сім'ю», спрямований на стимулювання формування державної сімейної політики, відповідної традиційним цінностям українського суспільства [3]; Стратегія у сфері громадського здоров'я та протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, яка спрямована на розробку та впровадження пріоритетних дій щодо відповіді на епідемію ВІЛ-інфекції/СНІДу та інші проблеми у сфері громадського здоров'я [6]; Стратегія участі Церков і релігійних організацій у миробудуванні «Україна – наш спільний дім» [5] тощо.

Список використаних джерел

1. Загребельний І. Секуляризм, десекуляризація, постсекулярність: до проблеми релігійної характеристики сьогодення / Релігія в Україні. <https://www.religion.in.ua/main/20718-sekulyarizm-desekulyarizaciya-postsekulyarnist-do-problemi-religijnoyi-xarakteristiki-sogodennya.html>
2. Положення про Комісію з питань соціального служіння Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій <https://vrciro.org.ua/ua/documents/polozhennya-pro-komisiyu-z-pytan-socialnogo-sluzhinnya-vrciro>
3. Резолюція учасників телемарафону «Україна за сім'ю» <https://vrciro.org.ua/ua/documents/resolution-of-uccro-telethon-ukraine-for-family>
4. Сіренко Н.М., Бурковська А.В., Лункіна Т.І. Економіка та управління національним господарством. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4418/1/5-11.pdf>
5. Стратегія участі Церков і релігійних організацій у миробудуванні «Україна – наш спільний дім» <https://vrciro.org.ua/ua/documents/uccro-peacebuilding-strategy-ukraine>
6. Стратегія церков і релігійних організацій України у сфері громадського здоров'я та протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу vrciro.org.ua/files/2020.03.11-UCCRO-Strategy-against-AIDS-HIV-ukr.pdf
7. Токман В. В. Соціально-значуща діяльність релігійних організацій України в сучасних суспільно-політичних умовах. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-09/relig_org_Ukr-953c2.pdf

*Головко Дмитро Вікторович,
студент,
спеціальність «Публічне управління та адміністрування»;*
*Черушева Галина Батрбеківна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, права та соціально-гуманітарних дисциплін,
завідувач відділу профорієнтаційної роботи;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Дистанційне навчання (Distance Learning, Distance Education) – це не винахід сьогодення. Дистанційне навчання має давню історію і уже встигло щільно пов'язатися з освітнім процесом у всьому світі. Безпосередньо динамічний розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій стало підґрунтям виникнення дистанційної форми освіти.

У західних країнах така форма навчання впроваджена в систему освіти вже з 1926 року і має назву «кореспондентське» або «дистанційне» навчання (The Distance Education and Training Council) [10]. Досвід дистанційного навчання в нашій країні започаткований в 1997 році Львівським інститутом менеджменту, Харківським національним університетом радіоелектроніки та Харківським політехнічним інститутом.[1]

Навчальний процес в цих ЗВО базувався на основі комп'ютерних комунікацій, використанні інформаційних і комунікативних технологій у навчанні, розробці дистанційних навчальних програм та курсів, створенні спеціальних комп'ютерних телекомунікаційних лабораторій тощо.

Найбільш активний розвиток дистанційного навчання в Україні пов'язаний з прийняттям Закону України «Про Національну програму інформатизації», затвердження Постанови Кабінету Міністрів України від 23.09.2003 р. № 1494 «Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004–2006 рр.». [8,9]

Спалах пандемії був лише поштовхом до системного впровадження дистанційної форми навчання в освітньому просторі України і потребував глибокого аналізу її можливостей і перспектив у педагогічному процесі.

Сьогодні дистанційна освіта є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених (Бондаренко В.В., Кремень В. Г., Кларк А., Кухаренко В.М., Прибилова В. М., Степаненко С. В. Трайнев В. Хассон А. В. Дж., Вотермен Е. К., Томпсон М., Штихно Л.В. та інші). У своїх працях науковці розкривають сутність поняття «дистанційне навчання», його перспективи та переваги (М. Прибилова), визначають особливості інформаційних та комунікаційних педагогічних технологій (Трайнев В. А., Триндаде А. Р.) та критерії якості дистанційної освіти (Хассон В. Дж, Вотермен Е. К.), а також актуальні проблеми запровадження дистанційної форми навчання у всіх ланках системи освіти.

Аналізуючи різні підходи щодо визначення поняття «дистанційне навчання» ми знайшли спільний аспект даної форми організації навчального процесу: її основою є самостійна робота учнівської та студентської молоді знаходячись на відстані від закладу освіти. Дане ключове положення ми

знаходимо у статті А. Триндаде «Информационные и коммуникационные технологии и развитие человеческих ресурсов», де автор підкреслює, що дистанційне навчання передбачає таку організацію навчального процесу, коли студент навчається самостійно за розробленою викладачем програмою і віддалений від нього у просторі чи в часі, однак може вести діалог з ним за допомогою засобів телекомунікації [6].

Як свідчить досвід дистанційного навчання у Національній академії статистики, обліку та аудиту, при використанні сучасних інформаційних технологій можна забезпечити інтерактивне спілкування, взаємодію студентів з викладачем, що в результаті сприятиме самостійному інформаційному пошуку та засвоєнню навчального матеріалу.

Аналіз організації дистанційного навчання у НАСОА, а також деякий досвід автора в рамках змішаної форми навчання в останні роки (зокрема в період пандемії), спілкування з сокурсниками, відгуки студентів (у своїй більшості) дозволило виділити основні переваги його інтегрування в сучасну модель освіти:

- ***Зручний графік навчання і самостійної роботи***

Студент може корегувати графік навчання, виконуючи поставленні перед ним завдання коли йому це зручніше. Не врахуючи обов'язкового відвідування дистанційних занять у конкретний час за розкладом, як це відбувається в нашій Академії та багатьох інших ЗВО, студент може самостійно планувати й доцільно використовувати свій час. Також варто згадати тих, хто не може відвідувати навчання за станом здоров'я або через професійну зайнятість. Ця категорія студентів може успішно поєднувати практичну діяльність із освітнім процесом.

- ***Незалежність від місця проживання***

Завдяки дистанційному навчанню людина може отримати освіту на відстані, навіть якщо навчальний заклад знаходиться в територіально в іншому місті (навіть в іншій країні). Необхідний лиш гаджет, в якому будуть усі відповідні функції та програми для ефективного навчання.

- ***Навчання в комфортних умовах***

Виходячи з власних спостережень, звична домашня обстановка забезпечує психологічний комфорт, зменшує можливість виникнення стресового стану, позитивно впливає на навчальний процес, допомагає зосередитися на сприйнятті та засвоєнні інформації, а також на виконанні практичних завдань. Модульний контроль та підсумкова атестація студентів дистанційних курсів проходить у формі on-line тестів, що значно зменшує хвилювання і проходить у спокійній обстановці.

- ***Доступність навчально-методичних матеріалів***

Під час дистанційного навчання в Академії створений вільний доступ до всіх лекцій, практичних завдань та інших навчальних матеріалів, що значно полегшує навчальний процес.

Водночас слід зазначити окремі недоліки у навчальному процесі за формою дистанційного навчання, які потребують свого вирішення:

- ***Відсутність мотивації до учіння та професійного зростання студентів***

Певна частка студентів не в повній мірі мотивована до систематичного навчання, відповідно не проявляє відповідальності щодо якісного та вчасного виконання завдань. Добре навчатися без постійного контролю з боку викладачів, на жаль, можуть не всі. Відсутність вольових зусиль, наполегливості у самостійній роботі, чіткого бачення свого професійного майбутнього і цілеспрямованості у досягненні успіхів формуванні себе як фахівця значно зменшує працездатність та результативність у навчальній діяльності.

- ***Відсутність гаджетів та якісного інтернету***

Сьогодні, коли у сучасному світі відбувається активний розвиток нових інформаційних технологій, не у всіх є потрібні гаджети (комп'ютери чи ноутбуки) чи доступ до якісного інтернету (особливо в сільській місцевості). Багато студентів-сокурсників проживають в селі й неодноразово стикаються з проблемами інтернет-підключення.

- ***Відсутність соціальних контактів***

Для когось це не буде значною проблемою, адже для багатьох людей вистачає спілкування з людьми через інтернет. Проте, соціальні контакти все ж є досить важливими, тим більше, для молодих людей, які повинні активно спілкуватися й будувати між собою дружні зв'язки. Дистанційне навчання не сприяє накопиченню комунікативного досвіду, розвитку комунікабельності і впевненості в собі, навичок взаємодії в групі

- ***Відсутність практичних занять***

На жаль, не всі навички можна отримати віртуально. Існує безліч спеціальностей. Зокрема природничих та технічних, які потребують практичної підготовки в лабораторіях.

Висновки: Аналізуючи вітчизняний та зарубіжний досвід дистанційної форми організації навчального процесу можна зробити висновки, що спостерігається стрімкий розвиток концепції дистанційного навчання. Перехід від очної форми навчання до дистанційної під час карантину дав серйозний поштовх для пошуку ефективних технологій забезпечення дистанційного навчального процесу у всіх ланках системи освіти, зокрема у закладах вищої освіти. Навіть враховуючи окремі недоліки, варто відмітити, що переваг у цьому все ж більше. З часом, коли люди остаточно адаптуються, подібна форма навчання, а в майбутньому, можливо, і у сфері професійної діяльності, вже не здаватиметься такою незвичною. Дистанційне форма остаточно інтегрується в навчальний процес і, можливо, стане більш плідною та ефективною, на відміну від традиційних звичних всім форм освіти.

Список використаних джерел

1. Кухаренко В. М., Бондаренко В. В. Екстрене дистанційне навчання в Україні: моногр.. Харків: Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. – 409 с.
2. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати/В. Г Кремень – К.: Грамота, 2005. – 48 с.
3. Прибилова В. М. Проблеми та переваги дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України/ Проблеми сучасної освіти : збірник

науково-методичних праць. – Вип. 4. / Укл. Ю. В. Холін, Т. О. Маркова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 228 с. (с.27-36)

4. Степаненко С. В. Про трансформацію системи заочної освіти в умовах інтеграції в Європейський освітній простір // Вища школа. – 2007. – № 2. – С. 31–37.

5. Трайнев В. А. Информационные коммуникационные педагогические технологии : учеб. пособие / В. А. Трайнев, И. В. Трайнев. – К. : Освіта, 2008. – 327 с.

6. Триндаде А. Р. Информационные и коммуникационные технологии и развитие человеческих ресурсов // Дистанционное образование. – 2000. – № 2. – С. 5–9.

7. Хассон В. Дж. Критерії якості дистанційної освіти. // Вища освіта. – 2004. – № 1. – С. 92-99.

8. Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» від 04.02.1998 № 75/98-ВР. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2003 р. № 1494 «Про затвердження Програми розвитку системи дистанційного навчання на 2004–2006 рр.». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1494-2003>

10. Проблеми впровадження дистанційної освіти в Україні. URL: <http://edu.minfin.gov.ua/LearningProcess/RemoteEducation/Pages/Проблеми-впровадження-дистанційної-освіти-в-Україні.aspx>

*Горюнова Марина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов;*

*Савенко Тетяна Дмитрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов;*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

КООРДИНАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ МОВНОГО НАВЧАННЯ

Підвищення ефективності та якості мовного навчання пов'язане з науковою постановою питання про координацію, яка передбачає не тільки взаємодію об'єктів навчального процесу, а й направлене на координацію у часі засвоєння мови спеціальності у стислі строки. За цілями навчання координуються задачі освітнього та виховного характеру.

Проблеми міжпредметних зв'язків з усіма дисциплінами, які вивчаються на першому курсі, мають розглядатися у комплексі як складова частина теорії змісту освіти і теорії навчання в цілому, у єдності цього змісту, методів і форм навчання. За об'єктом навчання слід розрізнити координацію:

а) міжрівневу (всередині одного аспекту вивчення мови, наприклад, зв'язок засвоєння словосполучень із засвоєнням речень певної структури);

б) міжаспектну (засвоєння фонетичних, морфолого-синтаксичних і лексичних явищ);

в) міжпредметну (заняття з іноземної мови та спецпредметів).

У процесі навчання повинно бути досягнуте оптимальне співвідношення видів мовленнєвої діяльності, яке можна назвати координацією між видами мовленнєвої діяльності. Необхідно координувати аудиторну, лабораторну та самостійну роботу студентів, точно визначаючи кількість часу, обсяг матеріалу та специфіку завдань по кожному виду роботи. Дидактичні матеріали, які створюються на кафедрі іноземних мов, не тільки відповідають профілю та етапу навчання, але й демонструють можливості багаторівневої реалізації міжпредметних зв'язків: раціонально продумані засоби досягнення дидактичної мети та координація методики навчання в залежності від етапу, рівня підготовки та індивідуальних особливостей студентів.

Можна виділити три типи взаємодії об'єктів координації: взаємної відповідності, доповнення та обмеження. Взаємна відповідність проявляється в тому, що матеріал заняття з мови в усіх аспектах як із спецпредмету, може бути змодельованим за кількома параметрами одночасно: тренуються певні відмінні або аналогічні граматичні структури і певна доза спеціальної лексики, або відповідна частина активної лексики спецпредмету. Взаємне доповнення полягає у тому, що зміст об'єктів, які координуються, не ідентичний, і кожен з них виконує свою функцію як частина єдиного цілого.

Тематичний збіг матеріалу є не обов'язковим, як і не завжди є раціональним. Обмеження проявляється у тому, що в роботі над одним об'єктом не використовується ще не введений матеріал з іншого об'єкту. Наприклад, незнайомі терміносполучення не використовуються на заняттях із мови.

Координація мовного навчання повинна бути двонаправленою. Так, синхронна координація (міжрівнева, міжаспектна, міжпредметна, між видами мовленнєвої діяльності) враховує горизонтальну вісь робочого плану, а діахронічна координація – вертикальну вісь (узгодження задач і матеріалів різних етапів навчання і концентрів усередині кожного етапу). Реалізація видів координації за п'ятьма диференціальними ознаками (за метою та предметом навчання, характером процесу, типами взаємодії координуючих об'єктів і за напрямом у часі) сприятиме удосконаленню навчального процесу на заняттях з іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Лапузина Е., Романов Ю. Межпредметная координация как базовое направление в довузовской подготовке студентов – иностранцев. // *Матеріали VI міжнародної конференції «Світові виміри освітніх тенденцій: науково-методичні проблеми мовної підготовки іноземних громадян»*. Київ: НАУ, 2014. С.135-137.

*Загородня Ольга Феліксівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

В умовах дистанційного навчання, що набирає обертів в Україні останні два роки у зв'язку з необхідністю протидіяти епідемії COVID-19 та пов'язаними з цим трансформаціями усіх суспільних сфер, сильніше актуалізується використання інформаційно-комп'ютерних технологій у процесах як професійної освіти, так і самоосвіти студентів. На перший план виходять можливості оперування онлайн-серверами для отримання якісних знань. Вищі навчальні заклади швидко створюють онлайн-курси, а також запроваджують в навчальний процес новітні ресурси для викладання дисциплін. Питання ефективності навчання іноземної мови, зокрема англійської, в умовах дистанційного навчання за допомогою спроектованих викладачами вищих навчальних закладів дистанційних та гібридних курсів, основні проблеми та труднощі, які виникають у студентів та викладачів в умовах навчання англійської мови дистанційно, викладено в роботі І. Постоленко [1]. Разом з тим, посиленню інтерактивного синхронного спілкування між викладачем та студентом сприяють новітні комп'ютерні технології, такі як сервери Zoom, Microsoft Teams, які допомагають у проведенні онлайн-занять і переносять у дистанційний формат комунікацію учасників навчального процесу. Цей факт стає особливо важливим, коли йдеться про навчання іншомовних дисциплін, зокрема англійської мови, де комунікація грає першу роль у досягненні успіху. Особливості застосування серверу Zoom для онлайн-занять з іноземної мови, переваги і недоліки використання онлайн-сервісів для навчання іншомовних дисциплін проаналізовані А. Янковець та О. Янковець [3].

Окрім зазначених ресурсів, використовуваних в умовах дистанційного навчання, на теперішній час великих обертів набувають онлайн-платформи з вивчення англійської мови, які допомагають студентів долучатися до самостійного вивчення іноземної мови, покращувати свої знання та навички додатково до занять з викладачем та опанування дистанційних курсів у навчальному закладі. У питанні викладання іноземної мови широке використання освітніх онлайн-платформ на заняттях підвищує рівень автентичності у навчанні, оскільки надає можливість студентам мати доступ до широкого спектру автентичних джерел і забезпечує взаємодію з носіями мови.

Серед онлайн-платформ для вивчення англійської мови можемо виділити такі:

1. Learn English from British Council [5]. Ця платформа дає можливість відпрацьовувати усі види мовної діяльності: аудіювання (сприймання мови на слух), читання, письма, мовлення. Блок навчання граматики допомагає засвоювати граматичний матеріал за рівнями володіння мовою: 1) Beginner to Pre-Intermediate (від початкового до рівня нижче середнього); 2) Intermediate to

Upper-Intermediate (від середнього рівня до рівня вище середнього). Кожна граматична тема супроводжена автоматизованим тестом на початку та в кінці вивчення, збагачена суттєвим поясненням граматичного явища англійською мовою та прикладами вживання граматичних структур. Підсумковий тест теми дає можливість студенту оцінити ступінь опанування обраним для вивчення граматичним явищем, відображає його прогрес, а значить підвищує мотивацію до навчання. Для опанування лексичного матеріалу дизайнерами платформи створений лексичний блок, за принципами схожий на граматичний. Різноманітні відеоматеріали та аудіозаписи, лексичні ігри значно урізноманітнюють навчання на онлайн-платформі, збагачують досвід оперування мовою у студента та слугують додатковим джерелом вдосконалення мовних навичок. На платформі *“Learn English from British Council”* можливо вдосконалювати як англійську мову для повсякденного спілкування, так і ділову англійську мову.

2. BBC Learning English [4]. Подібним до *“Learn English from British Council”* контентом наповнена онлайн-платформа для вивчення англійської мови *“BBC Learning English”*. На цій платформі, окрім тренування усіх видів мовленнєвої діяльності за допомогою вправ, тестів, аудіо- та відеоматеріалів, студент може відпрацьовувати навички вимови та інтонування.

Існують онлайн-платформи, присвячені розвитку окремих мовних компетенцій. Наприклад, для *вивчення лексики* продуктивною стане робота на таких платформах, як:

– *Mnemonic Words* [6]. Це онлайн-платформа для ефективного запам'ятовування англійських слів та фраз. Студент може поповнити свої знання лексики від початкового до вищого рівня володіння мовою. Застосунок доступний не тільки на комп'ютері, але й на планшетах та смартфонах, що значно збільшує мобільність студента і робить навчання необтяжливим. На *“Mnemonic Words”* можливо не тільки засвоювати готові, але й створювати власні тематичні глосарії. Набір вправ допоможе повторювати слова і вирази інтервально, що сприяє швидкому введенню нової лексики в активний словниковий запас.

– *Quizlet* [7]. На цій платформі лексика також класифікована за тематичними групами, які студент може обирати для вивчення. Лексика розташована на тематичних картках, які містять візуальний образ слова, саме слово, переклад, вимову. Відпрацювання лексики відбувається у вправах, спрямованих на вивчення значення слова, його вимови та правопису.

– *Vocabulary.com* [9]. Поєднує словникові тлумачення слів з лексичними іграми для легкого запам'ятовування нових лексичних одиниць.

Широким спектром *аудіоматеріалу* наповнена онлайн-платформа *“TED”* [8]. TED (Technology, Entertainment & Design) – це неприбуткова організація, діяльність якої спрямована на поширення ідей у формі коротких (до 18 хвилин), яскравих промов. Онлайн-платформа *“TED”* представляє короткі виступи харизматичних спікерів-носіїв мови на різноманітні теми. Відеоматеріал платформи супроводжений субтитрами, що полегшує розуміння змісту промови, допомагає у покращенні фонематичного слуху і розумінню іншомовного мовлення. Особливо корисною ця платформа стане тим студентам, що опанували мовою на середньому і вище рівнях, працівникам бізнесу, а також усім, хто цікавиться сучасними ідеями щодо розвитку світу,

суспільства, технологій тощо. Варто зазначити, що промови спікерів TED є гарними зразками самопрезентації, виховують культуру ділового спілкування, навчають грамотному позиціонуванню себе під час публічного виступу.

Онлайн-платформи для вивчення іноземних мов, зокрема англійської мови, в сучасному світі є необхідною ланкою освіти і самоосвіти сучасного студентства. Звичайно, вони не можуть повністю замінити комунікацію з викладачем, але вдало доповнюють навчання новими можливостями, мобільністю, швидкістю інтеграції в іншомовне середовище, необтяжливим ігровим процесом опанування мовними явищами, чіткою ієрархією рівнів володіння мовою, автоматизованим тестуванням знань і прозорим відображенням студентського прогресу.

Список використаних джерел

1. Постоленко І. С. Ефективне навчання англійської мови дистанційно. Порівняльно-педагогічні студії. 2015. № 1. С. 104-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppstud_2015_1_18.

2. Федорчук С. Три ресурси, де краще вчити англійську онлайн. URL: <https://yappi.com.ua/ua/posts/read/tri-resursa-gde-luchshe-uchit-anglijskij-onlajn>

3. Янковець А., Янковець О. Особливості проведення онлайн-занять з іноземної мови із застосуванням серверу Zoom в умовах дистанційного навчання. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: педагогічні науки. Вип. 23(4). 2021. С. 327-339. URL: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v23i4.590>

4. BBC Learning English [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. Режим доступу: <https://www.bbc.co.uk/learningenglish> (дата звернення 25.09.2021). – Назва з екрана.

5. British Council Learn English [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. Режим доступу: <https://learnenglish.britishcouncil.org/> (дата звернення 25.09.2021). – Назва з екрана.

6. Mnemonic Words [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. Режим доступу: <https://mnemonicwords.com/> (дата звернення 26.09.2021). – Назва з екрана.

7. Quizlet [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. Режим доступу: <https://quizlet.com/> (дата звернення 27.09.2021). – Назва з екрана.

8. TED ideas worth spreading [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. Режим доступу: <https://www.ted.com/talks> (дата звернення 28.09.2021). – Назва з екрана.

9. Vocabulary.com [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал]. Режим доступу: <https://www.vocabulary.com/> (дата звернення 27.09.2021). – Назва з екрана.

*Кіндзерський Юрій Вікторович,
доктор економічних наук,
провідний науковий співробітник відділу
економічного зростання та структурних змін в економіці,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

АСОЦІАЛЬНІ ЕФЕКТИ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОГРЕСУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ТА СТАЛОГО ІНДУСТРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Нові технології виробництва розглядаються як основний засіб підвищення продуктивності праці і доходів працівників. Водночас темпи такого зростання не збігаються. Досить поширеною є точка зору, що збільшення продуктивності має випереджати зростання заробітної плати. «Стримування» останньої на тлі випереджаючого зростання першої на практиці є стандартним інструментом підвищення прибутковості компаній³. Водночас це явище є одним із ключових чинників загострення проблеми нерівності («великого розділення» за Дж.Стігліцом [2]) і поляризації суспільства в середині країн, оскільки додатково отриманий прибуток (маржа) від зростання продуктивності дістається власникам компаній і топ-менеджменту (менш ніж 1% населення [2]), а не рядовим працівникам. Це явно суперечить поняттю інклюзивного розвитку як справедливого і такого, що забезпечує загальний добробут. Тому для усіх без виключення країн (і для України теж) виникає проблема винайдення механізмів справедливого перерозподілу технологічної ренти у суспільстві внаслідок зростаючої продуктивності технологій. На сьогоднішній день такого механізму немає і його створення навіть не ставиться на порядок денний урядами. Проте без цього говорити про інклюзивний і сталий індустріальний розвиток, концепція якого викладена у Лімській декларації ЮНІДО [3], немає сенсу.

Постійне технологічне удосконалення і ускладнення виробництва окрім зростаючої нерівності має й інші негативні досить помітні соціальні наслідки. У міру ускладнення технологій і скорочення їх життєвого циклу інтенсифікується життя людини, відбувається переоцінка її цінностей, на перші позиції виходять навчання, кар'єра, пошук роботи, назад відсуваються традиційні сімейні цінності – створення сім'ї, народження і виховання дітей. Прямим наслідком цього є зменшення народжуваності і відповідні демографічні проблеми в розвинених країнах, пов'язані з «постарінням» населення і необхідністю залучати і адаптувати мігрантів з відмінною культурою і ментальністю. Іншою стороною впливу технологій на суспільство, є та обставина, що далеко не усі його члени готові і спроможні швидко адаптуватися до динамічних технологічних змін, «йти в ногу» з технологіями – постійно навчатися, перенавчатися, змінювати місце роботи і професію, місце проживання, набутий соціальний статус і т.п. Ступінь такої «неадаптивності» чи неготовності сприймати технологічні зміни залежить як

---

³ Наприклад, дослідники, з посиланням на дані ОЕСР, звертають увагу, що у США впродовж 1980-2007 рр. реальна погодинна продуктивність праці зросла на 85%, тоді як реальна погодинна заробітна плата лише на 35%. У 36 розвинених країнах, за даними МОП, впродовж 1999-2013 рр. темп зростання продуктивності праці втричі перевищував темп зростання оплати праці [1, с. 8].

від віку людини, так і від ступеню і міри ускладнення самих технологій, когнітивних здібностей людини їх зрозуміти, освоїти і використати. У людини зрештою настає «втома» від технологій, і фізична, і моральна. Наслідки цього для суспільства досить неприємні і під час трагічні, що знову таки ставить під сумнів можливість досягнення загального добробуту і справедливості на основі інновацій і технологій⁴.

Окремі досягнення Четвертої промислової революції, зокрема роботизація, автоматизація, інформатизація і штучний інтелект, також створюють достатньо негативних соціальних аспектів в житті суспільства. Чимало науковців вказують на зростаючу загрозу тотального безробіття внаслідок роботизації і заміни людської праці працею роботів, а людського інтелекту штучним. З цього приводу існує чимало полярних думок – від апокаліптичних, пов'язаних з реалізацією цих загроз, до райдужних оптимістичних, пов'язаних із появою великої кількості нових професій і нових високопродуктивних робочих місць⁵. З усього спектру різних поглядів на дану проблему, відзначимо декілька, на нашу думку, важливих висновків у контексті інклюзивного розвитку та індустріалізації, зроблених ученими. Зокрема Д.Аджемоглу звертає увагу, що автоматизація і роботизація хоча і генерує нові завдання, під які можуть створюватися робочі місця, проте у кінцевому підсумку переслідує мету повного витіснення людської праці з виробництва задля скорочення витрат на її оплату і збільшення прибутку компаній, зумовлюючи тим самим подальше зростання нерівності [7]. Причому мова йде не лише про заміну рутинної людської праці, а дедалі більше про заміну праці, яка вимагає високої кваліфікації, а зважаючи на постійне удосконалення штучного інтелекту – ще й творчої праці.

Таким чином заснована на тотальній роботизації і автоматизації сучасна індустріалізація світу позбувається своєї надважливої якості – зникає ефект «циркулярної кумулятивної причинності», необхідний для забезпечення успішності індустріального зростання й на який свого часу вказував Г.Мюрдаль [8], – людина з виведенням зі сфери виробництва втрачає засоби до існування і відповідно не генерує достатнього попиту на товари, при тому що їх пропозиція внаслідок зростаючої продуктивності технологій збільшується. Ця проблема змушує уряди винаходити компенсаторні механізми, які не дозволять економіці зупинитись, а людині втратити засоби до існування. На сьогоднішній день її розв'язання поки що вбачається за трьома основними напрямками. Перший – через введення податків на роботів, які знизять бажання компаній їх впроваджувати і мотивують зберігати робочі місця. Другий – запровадженням безумовного базового доходу для усіх громадян країни або найбільш вразливих

---

4 Наприклад в молодіжному середовищі розвинених країн стрімко зростає прошарок молоді, які не навчаються, не перенавчаються, не удосконалюють свої навички і не працюють, часто цілком свідомо не маючи бажання це робити, чим створюють у суспільстві чимало проблем. Вступаючи у доросле життя, ця категорія молоді одразу фактично опиняється на соціальному дні, криміналізується і люмпенізується. Це явище отримало назву NEET (з англ. «not in education, employment or training» – ні освіти, ні роботи, ні навчання), його виникнення чималою мірою є результатом неможливості, неготовності і небажання молодих людей адаптуватися до швидких технологічних змін [4]. Ще одним неприємним фактом неготовності людини «йти в ногу» з технологіями є зростання рівня суїциду в розвинених країнах, зокрема за даними ВООЗ перші позиції в світі за цим показником посідають найбільш технологічно розвинені країни, зокрема Південна Корея та Японія [5, с.9].

5 Огляд різних думок і оцінок щодо наслідків роботизації для людства наведений у роб. [6].

груп населення, який водночас, на думку учених, зумовить не стільки підтримку споживання, скільки деградацію і десоціалізацію людини. Третій – через розробку «технологій для усіх» або по-іншому через «демократизацію інновацій», коли вигоди від них буде отримувати усе суспільство без втрати робочих місць [9]. Останній напрям найбільше відповідає концепту сталого та інклюзивного індустріального розвитку, відображеного у Лімській декларації ЮНІДО, проте він найбільш складний у реалізації. У підсумку погодимось з думкою Р.Капелюшнікова, що рівень автоматизації і роботизації виробництва та витіснення робочих місць має визначатися не стільки бажанням компаній отримати вищі прибутки, скільки морально-етичними цінностями, що панують у суспільстві і відповідно впливатимуть на цей рівень через формальні або неформальні регуляторні норми [6].

Зростаюча продуктивність технологій, розширюючи масштаби виробництва, має своїм негативним наслідком проблему концентрації ринкової влади, на яку вказує Дж. Стігліц [10]. Домінуючі компанії, звертає увагу учених, «користуються своєю інформаційною перевагою, купляють потенційних конкурентів, створюють бар'єри для виходу на ринок, що дозволяє їм отримувати величезну ренту у збиток усім іншим. Збільшення ринкової влади корпорацій разом зі зменшенням переговорної сили працівників у багатьох випадках є причиною високого рівня нерівності і слабких темпів зростання економіки». При чому, наголошує науковець, через прогрес у сфері роботизації та штучного інтелекту ця проблема лише загострюватиметься. Поряд з цим виникає тісний зв'язок між економічною владою і політичним впливом, вони взаємно посилюють і відтворюють одне одного. Стосовно США Дж. Стігліц зазначає, що корпорації витрачаючи безмежні кошти на вибори, перетворюють країну на фундаментально недемократичну, руйнується система стримувань і противаг у політиці, яка необхідна для демократії, внаслідок чого обмеження ринкової влади унеможлиблюється, а нерівність росте. Отже концентрація ринкової влади та її зв'язок з політикою, що в українському контексті більш звично трактується як олігархія, не є суто нашою національною особливістю, це – загально світова проблема і без її подолання немає сенсу говорити про скорочення нерівності та інклюзивний індустріальний розвиток.

Значне зростання масштабів і швидкості науково-технологічних змін з відповідним експоненціальним збільшенням обсягів інформації в останні десятиліття безперечно відобразилось на формуванні особливостей середовища ведення господарської діяльності. Воно набуло загрозливої нестабільності і невизначеності, отримавши назву VUCA-світу⁶. Дедалі більше ускладнюється вибір вірного управлінського рішення суб'єктами, скорочується час для його ухвалення, що суттєво підвищує ризик помилки і втрати коштів, а отримання стабільного потоку доходів від інвестицій, чого прагнуть інвестори і власники бізнесу, стає досить проблематичним. Їх рефлексивною реакцією на це є орієнтація діяльності компаній на отримання і максимізацію прибутків у якомога коротші строки. Таке явище отримало визначення як «short-termism» («короткостроковість») або «квартальний капіталізм», коли горизонт

---

6 VUCA – акронім від англійських слів «Volatility» (нестабільність), «Uncertainty» (невизначеність), «Complexity» (складність), «Ambiguity» (неоднозначність).

планування діяльності компанії через значну невизначеність стає коротким⁷. Воно ефектом бумерангу б'є по самому НТП, оскільки розроблення і отримання проривних продуктових і процесових інновацій, здатних сформувати нові ринки, дедалі дорожчають, а проведення НДДКР потребує від компаній усе більше часу і ресурсів на тлі зростаючих ризиків неотримання бажаних результатів. Тому, за висновками агентства «McKinsey», інвестиції у дослідження і розробки для більшості компаній стають малопривабливими і відходять на задній план [11]. Вони, як зазначає Ж.Тіроль, під силу лише технологічним гігантам, які часто мають монополне або домінуюче положення на ринку [12]. Проблема концентрації ринкової влади суб'єктів набуває дихотомії, з одного боку відбувається те, про що застерігає Дж. Стігліц, а з іншого – така концентрація є двигуном НТП за умов нестабільності і невизначеності зовнішнього середовища.

«Короткостроковість» діяльності компаній змінює їх модель корпоративного управління, його акценти зміщуються у бік фінансовізації інвестицій. В результаті у світовій економіці виникли і поширилися чотири взаємозалежні явища, які, з одного боку, призводять до швидкого зниження витрат і підвищення прибутків без технологічних інновацій, а з іншого – закріплюють світову нерівність. Серед них – фрагментація виробничих процесів між країнами у рамках глобальних ланцюгів створення вартості, переорієнтація діяльності великих конгломератів на ключові напрямки свого бізнесу, підвищення уваги інституційних інвесторів і компаній з управління активами до максимізації вартості акцій, а також масова офшоризація бізнесу задля мінімізації оподаткування.

Світова економіка почала вибудовуватися навколо глобальних ланцюгів створення вартості, з огляду на які формувалися ліберальні правила міжнародної торгівлі, що дозволяли розвиненим країнам зберігати міцність ланцюгів, не даючи шансів менш розвиненим країнам, включених у них, самотійно формувати свою політику, роблячи останніх заручниками стратегій швидкої максимізації доходів транснаціональних компаній [13]. Причому, фрагментація дозволила підсилити акцент на поточних порівняльних перевагах країн, одночасно закріплюючи для менш розвинених несправедливий і невідгідний їм міжнародний поділ праці.

Прикрим, як відзначають, дослідники, є той факт, що протягом останніх десятиліть, як в розвинених, так і в інших країнах, мультинаціональні підприємства стали головною рушійною силою лібералізації корпоративної податкової політики, девальвації і послаблення трудових і соціальних прав рядових працівників, звуження можливостей достойної зайнятості для більшості населення, поширення різних форм незахищеної зайнятості [14]. Широке використання компаніями «податкових гаваней» і схем мінімізації оподаткування як засобу максимізації вартості своїх акцій суттєво обмежили можливості держави у фінансуванні свого розвитку. З таких позицій процеси фінансової глобалізації та інтеграції лише погіршили структуру розподілу доходів у середині країн та у світі в цілому, збільшили економічні та соціальні диспропорції, розмили податкову базу країн, ослабили сукупний попит, збільшили рівень невизначеності та нестабільності країн, що загалом не наблизило, а навпаки лише віддалило

---

⁷ Більш детально про проблему короткостроковості див. [1, с. 66–76].

країни від досягнення параметрів загального добробуту і справедливого розподілу результатів розвитку між усіма членами суспільства.

Підсумовуючи викладене, відзначимо, що сучасний науково-технологічний розвиток світової економіки створює не лише нові блага для людства але й чималою мірою виступає чинником глобальних дисбалансів, джерелом соціальної нерівності і соціальних конфліктів. Тому подібні асоціальні ефекти НТП мають в обов'язковому порядку враховуватись державами при виборі стратегій розвитку своїх національних економік.

Список використаних джерел

1. Rethinking capitalism: economics and policy for sustainable and inclusive growth / ed. by M. Jacobs, M. Mazzucato. Oxford. Wiley-Blackwell, 2016. 224 p.
2. Стиглиц Дж. Великое разделение. Неравенство в обществе, или Что делать оставшимся 99% населения? Москва : Эксмо, 2016. 480 с.
3. Lima Declaration: Towards inclusive and sustainable industrial development // 15th Session of UNIDO General Conference. Lima, Peru, 2 December 2013 URL: https://isid.unido.org/files/Lima/UNIDO_GC15_Lima_Declaration.pdf.
4. Липчук В.В. NEET – нове соціально-економічне явище. *Економіка України*. 2020. № 1. С. 56–67 DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.01.056>.
5. Suicide in the world: Global Health Estimates / World Health Organization. 2019. 32 p. URL: <https://www.who.int/publications-detail-redirect/suicide-in-the-world>.
6. Капелюшников Р. И. Технологический прогресс – пожиратель рабочих мест? *Вопросы экономики*. 2017. № 11. С. 111-140 DOI: <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2017-11-111-140>.
7. Acemoglu D. Restrepo P. Automation and new tasks: how technology displaces and reinstates labor. *NBER Working Paper 25684*. 2019. 67 p. URL: <http://www.nber.org/papers/w25684>.
8. Myrdal G. Economic Theory and Under-Developed Regions. London. Gerald Duckworth & Co., Ltd, 1957. 168 p.
9. Rodrik D. Технологии для всех. *Project Syndicate*. Mar 6, 2020. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/shaping-technological-innovation-to-serve-society-by-dani-rodrik-2020-03/russian>.
10. Stiglitz J.E. После неолиберализма. *Project Syndicate*. 2019. May 30. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/after-neoliberalism-progressive-capitalism-by-joseph-e-stiglitz-2019-05/>.
11. Barton B., Manyika J., Koller T. Measuring the economic impact of short-termism. *McKinsey Global Institute Discussion Paper*. 2017. 16 p.
12. Tirole J. Market Failures and Public Policy. *Prizes Lecture*. 2014. December 8. 22 p. URL: <https://www.nobelprize.org/uploads/2018/06/tirole-lecture.pdf>.
13. Rodrik D. New Technologies, Global Value Chains and Developing Economies. *NBER Working Paper 25164*. 2018. 30 p. URL: <http://www.nber.org/papers/w25164>.
14. Lazonick W., O'Sullivan M. Maximizing shareholder value: A new ideology for corporate governance. *Economy and Society*. 2000. № 29(1). PP. 13–35.

*Корнієнко Петро Сергійович,
доктор юридичних наук,
професор кафедри філософії,
права та соціально-гуманітарних дисциплін,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ОЗНАК ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У науковій літературі виділяють певні ознаки правоохоронної діяльності. Сутність однієї з ознак правоохоронної діяльності полягає в її здатності здійснювати охорону прав фізичної або юридичної особи публічно встановленими процедурами. Тому цінність такої діяльності полягає в певному позитивному впливі на правову поведінку людини внаслідок використання впливу юридичної відповідальності.

Правоохоронна діяльність уповноважених органів може позитивно впливати на людину, мотивуючи її до правомірного способу поведінки, застосовуючи до правопорушників правомірний примус. Отже, позитивний вплив на фізичні або юридичні особи є важливою ознакою, публічним способом взаємодії між владою та людиною, що зазначається в нормативно – правових актах.

Однією з ознак правоохоронної діяльності є процедурний характер цієї діяльності. Її суть полягає в тому, що способи здійснення правоохоронної діяльності складаються зі спеціально встановлених правових процедур, які чітко регламентуються процесуальним законодавством. Тоді як порушення встановлених норм при здійсненні правоохоронної діяльності уповноваженими на те особами тягнуть за собою можливість визнання їх дій неправомірними. Усі процедури правоохоронного призначення є формально визначеними.

Важливою особливістю правоохоронних процедур є їх протокольна форма. Сутність її полягає в тому, що будь-яка процесуальна дія має протоколюватися, при цьому вимоги до складання акта чи протоколу є однаковими для всіх учасників провадження.

Таким чином, процедурна (процесуальна) ознака правоохоронної діяльності однозначно вказує на формальну визначеність такої діяльності та неприпустимість її порушення.

Наступною суттєвою ознакою правоохоронної діяльності є статусна (професійна) ознака особи, яка є уповноваженим суб'єктом такої діяльності, враховуючи, що здійснення заходів з охорони права, відновлення порушеного права, виявлення та розслідування злочинів, підтримання правопорядку, можливе лише компетентною, фахово підготовленою, процесуально уповноваженою державною посадовою особою, яка позбавлена права обіймати будь-які інші посади або займатися іншою діяльністю (крім наукової та творчої) та делегувати свої повноваження іншій особі.

Отже, правоохоронною діяльністю визнається правомірна державна діяльність, яка полягає у впливі на поведінку людини або групи людей з боку уповноваженої державою посадової особи шляхом охорони прав, відновлення порушених прав, припинення або розгляду порушення прав, їх виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням встановлених законом процедур для цієї діяльності.

Є й інші підходи до визначення ознак правоохоронної діяльності, зокрема:

Правоохоронна діяльність здійснюється із застосуванням юридичних заходів впливу, до яких відносять заходи державного стягнення та державного примусу. Зокрема до особи, яка скоїла кримінальний злочин, застосовується кримінальне покарання, встановлене кримінальним законом, або інший передбачений законодавством вплив;

при здійсненні правоохоронної діяльності юридичні заходи впливу, які застосовуються, повинні суворо відповідати вимогам нормативно-правових актів, що регламентують їх застосування. Прикладом може бути ситуація коли орган, який накладає адміністративне стягнення за скоєне правопорушення, не може призначити стягнення більш суворе, ніж те яке зазначене в санкції відповідної статті Кодексу про адміністративні правопорушення України;

правоохоронна діяльність реалізується з дотриманням певної процедури у встановленому законом порядку. Процедура яка передбачає застосування чи незастосування певного юридичного впливу здійснюється відповідно до встановлених правил, дотримання яких є обов'язковим. Варто вказати, що порушення цих правил та процедури може бути підставою для визнання рішення незаконним.

Реалізація правоохоронної функції держави залежить від принципів сучасної концепції захисту прав і свобод людини. До завдання цього дослідження не входить висвітлення всього переліку принципів сучасної концепції захисту прав і свобод людини, оскільки сама концепція знаходиться в стадії становлення. Принципи виступають вихідними началами концепції захисту прав і свобод людини. Опора на принципи з морально-етичної сфери (наприклад, частина перша ст. 2 Основного Закону ФРН звертається до «морального закону») зміцнює позиції концепції захисту прав і свобод людини, виводячи її з виключно формальної сфери і наближаючи до людини.

***Надольний Іван Федотович,**
доктор філософських наук,
професор кафедри філософії, права та соціально-гуманітарних дисциплін,
Національна академія статистики обліку та аудиту,
заслужений працівник освіти України*

ГЕНЕЗА ЛЮДИНИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Спосіб життя людини принципово відмінний від тваринного існування, він має соціально-спадкоємний та історичний характер. Тварина не оволодіває досвідом спадково, а здобуває його самостійно, успадковує лише інстинкт. Людина багата соціальним досвідом поколінь. Нові людські покоління стоять на плечах попередників, спадкоємно реалізуючи соціально-історичний досвід. Тварини життя – позаісторичне, воно зникає разом з її фізичною смертю. Людський спосіб життя продовжується в наступних поколіннях.

Людину характеризують такі риси:

- здатність до створення і застосування знарядь (засобів) праці, участь у колективній трудовій діяльності;
- наявність свідомості (абстрактного мислення) і на цій основі пізнання світу й самого себе; спілкування за допомогою членороздільної мови;
- гама людських почуттів, волюва активність, самоконтроль, самоорганізація;
- цілеспрямований розвиток людських потреб, інтересів і способів їх задоволення;
- цілеспрямована творча діяльність у матеріальній та духовній сферах;
- забезпечення істинно людського способу життєдіяльності, розвиток соціальних форм співжиття і взаємної комунікації.

Кожна дія людини має суспільний характер, бо тим чи іншим способом впливає на індивідуальну життєдіяльність інших суб'єктів виробництва і пізнання. Люди мають свою власну історію у створенні й передачі засобів праці, навичок та вмінь. Сутність людини полягає в дійсному вираженні всіх елементів суспільних відносин.

Науковці різних історичних цивілізацій вивчають сутність людини, її соціальні та пізнавальні риси з різних аспектів розкриття її сутності, зокрема: людина – це мірило всіх речей; це політична істота; це пастух буття; це істота, яка створює і впроваджує у виробництво засоби праці тощо. У сучасній науці існує понад 800 дисциплін, які вивчають та досліджують історичну сутність людини. Людина належить до одного з 10 мільйонів видів живих організмів, населяючих нашу планету. Л. Фейєрбах відзначав, що людина з її початку існування є тілесна, чуттєва істота, наділена від природи трьома головними силами – силою розуму; силою волі; силою любові. Вся історія засвідчує, що людина є не що інше, як безперервна зміна людської природи шляхом удосконалення знарядь праці. М. Бердяєв бачить в людині духовну істоту, сутність та глибина якої обумовлюється рівнем її свободи. Він відзначає такі основні ознаки людини: це предметна істота; це мисляча (духовна істота); це соціальна (суспільна) істота; це природна істота; це діяльна істота; це біосоціальна істота.

Історична генеза людини засвідчує індивідуальний розвиток, набуття нових соціальних якостей в процесі соціально-спадкоємної життєдіяльності. *Індивід* володіє неповторними природними – анатоμο-фізіологічними та психофізичними соціальними якостями, специфічними неповторними здібностями. Індивід – уособлення єдності біологічного та соціального, він поступово стає, переходить від природного до соціального.

Кожен індивід проявляє свою сутність через прояв своєї *індивідуальності*, як самобутнього феномена через виявлення своїх здібностей та якостей бути самим собою. Індивідуальність протиставляється соціально типовому комах загальному, Вона представляє собою відмінність деякого конкретного індивіда від іншого у залежності від інтелекту, характеру, темпераменту, потреб, інтересів, здібностей, схильностей.

Соціально вищим ступенем розвитку людського індивіда (індивідуальності) є *особа (особистість)* як продукти дії, впливу суспільства, соціальних спільнот, окремих людей на дану особу, а також її соціальна сутність залежить від самовиховання. Особа (особистість володіє більшим діапазоном соціальних якостей, сутностей) є продуктом історичного розвитку та включення індивідів у

систему багатогранних суспільних відносин шляхом творчо-конструктивної діяльності, яка проявляється через адаптацію, ад'юстацію та соціалізацію.

Особистість як система соціалізованих зв'язків включає, на думку дослідників, такі підсистеми: когнітивну (пізнавальні пошуки, сприйняття, відчуття як почуття, пам'ять, мислення); регулятивну (емоційно-вольові процеси регуляції та саморегуляції, навички управлінської діяльності); комунікативну (реалізація форм спілкування з іншими людьми у процесі творчої діяльності у сферах матеріального та духовного виробництва).

Генеza історичного розвитку людини як особистості з необхідністю веде до поняття та ролі *історичної* та *видатної* особистості, яка вирішує поставлені суспільним поступово нові нужденні завдання, бере на себе вирішення цих нових завдань, проявляє творчо-креативну сутність, окреслює хід майбутніх змін та розвитку на шляхах гуманізму та людиноцентризму.

Відзначені історичні етапи розвитку людської сутності мають істотне значення для успішного вирішення назрілих потреб суспільства в умовах модернізації сучасного українського суспільства в динамічних системах геополітичного розвитку.

Список використаних джерел

1. Васильчук Ю. А. Социальное развитие человека в XX веке. *Общественные науки и современность*. 2001. №1. С. 5-27.

2. Головаха Є., Паніна Н. Основні етапи і тенденції трансформації українського суспільства: від перебудови до «помаранчевої революції». *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2006. №3. С. 32-33.

*Погорелова Тетяна Феодосіївна,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК АНГЛОМОВНОЇ ДІЛОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Прикладний підхід до викладання іноземної мови у закладах вищої освіти вимагає використання новітніх освітніх технологій, що дозволяють викладачеві підібрати оптимальну методику відповідно до рівня знань, потреб та професійних інтересів студентів.

На сучасному етапі розвитку методичної науки одним з найбільш ефективних методів навчання іноземній мові є комунікативний.

Комунікативна методика пропонує широке коло нестандартних методів і форм навчальної діяльності студентів, результатом якої має стати розвиток професійно-комунікативної компетентності майбутнього фахівця. При цьому мовна і мовленнєва компетентності визначаються як центральний компонент професійно-комунікативної діяльності, оскільки вони дозволяють адекватно

висловлювати свої думки, наміри, прохання, використовувати для цього мовні, немовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності.

Мовна компетенція являє собою складне поняття, яке охоплює широку систему мовленнєвих умінь таких, як уміння вести діалог, сприймати, відтворювати і створювати усні і письмові, монологічні і діалогічні висловлювання.

Комунікативний метод навчання передбачає взаємозв'язок і розвиток всіх видів мовної діяльності – читання, письма, говоріння, аудіювання. Сучасні комунікативні методи за умов їх послідовного застосування забезпечують достатньо високий рівень оволодіння функціонально значущими розмовними моделями.

На практичних заняттях відбувається засвоєння іноземної мови на рині трьох мовних компетенцій, а саме фонетичної, лексичної та граматичної.

Поряд з ними до мовних компетенцій відносять володіння технікою побудови діалогу, дискусії, вміння працювати з текстовим і словниковим матеріалом.

Отже мовна компетенція являє собою складне поняття, яке охоплює широку систему таких мовленнєвих умінь, як уміння вести діалог, сприймати, відтворювати і створювати усні і письмові монологічні та діалогічні висловлювання.

Для успішного оволодіння культурою мовленнєвого спілкування студенти, які вивчають іноземну мову, мають усвідомити національно-культурні особливості мовної поведінки його носіїв, оволодіти базовими формулами мовного етикету. Велику значимість у навчанні культурі спілкування іноземною мовою має відбір адекватних моделей і формул мовного етикету.

Типовими ситуаціями усного та письмового спілкування для майбутнього фахівця в галузі економіки є участь у переговорному процесі, підготовка та проведення презентацій, ділове листування, обговорення та укладання договорів, контрактів; вирішення ділових питань з партнерами по бізнесу по телефону та онлайн, участь у розробці стратегічних цілей, завдань та планів розвитку компанії, економічний аналіз світового ринку, знання законодавства у сфері міжнародних економічних відносин, обізнаність у документообігу тощо.

Активна практика застосування комунікативного методу у навчальному процесі дає можливість відпрацювати моделі поведінки та спілкування у реально змодельованих професійних та професійно-етичних ситуаціях.

Усі вищезазначені методи підготовки студентів з дисципліни «Ділова іноземна мова» інтегрують в собі технології розвиваючого навчання, включаючи психологічну процедуру індивідуального, групового і колективного розвитку, формування різноманітних професійних та особових якостей.

Комунікативно підхід до іншомовної підготовки студентів інтегрує в собі технологію розвиваючого навчання та забезпечує створення педагогічних умов щодо формування та активного застосування вміння вільно користуватись іноземною мовою в реальних ситуаціях не тільки повсякденного, а і професійного спілкування.

Застосування комунікативної методики вивчення іноземної мови допомагає студенту швидше засвоїти самостійно здобуті знання, викликає позитивне емоційне почуття до власного здобутку.

Проведене нами дослідження дозволило визначити найбільшу ефективність окремих видів індивідуальної, парної, групової та командної роботи в аудиторії, що дозволяють успішно формувати визначені професійні компетенції майбутніх економістів. Такими стали мозковий штурм, дебати, парні інтерв'ю, рольові ігри, панельна дискусія, круглий стіл, технологічне моделювання ситуацій, кейси, підготовка резюме, ділових листів, презентацій, проектна робота, здійснення самостійної інформаційно-пошукової діяльності на основі активного застосування електронних носіїв.

Шляхом трансформації навчальної діяльності у модельовану професійну відбувається розвиток та вдосконалення як мовної, так і базової професійної компетентності студентів.

Застосування комунікативної технології у навчанні дисципліни «Ділова іноземна мова» студентів немовних закладів вищої освіти дає можливість забезпечити зв'язок вивчення іноземної мови з реальним контекстом її застосування в професійних ситуаціях, реалізувати міждисциплінарний, творчий принцип підготовки майбутнього фахівця, що складатиме у майбутньому його професійну та соціокультурну компетентність.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычной речи. М.: Просвещение, 2004. 324 с.
3. Садохин А. П. Теория и практика межкультурной коммуникации. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. 271 с.

Радченко Валентин Георгійович,
студент,

спеціальність «Публічне управління та адміністрування»;
науковий керівник:

Черушева Галина Батрбеківна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, права та соціально-гуманітарних дисциплін,
завідувач відділу профорієнтаційної роботи;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ГУМАНІСТИЧНІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасному світі, зокрема в Україні розвивається благодійна діяльність, або як її ще називають – волонтерство. Слово «волонтер» походить від французького *volontaire* (доброволець), яке в свою чергу запозичено з латинського *voluntarius* (*voluntas* – вільне волевиявлення, *volō* – бажання, намір). Тобто волонтерство — добровільна безкорисна суспільно важлива діяльність.

За думкою Т. Лях, волонтерство є однією з форм благодійності і однією з підвалин громадянського суспільства. А участь молоді у волонтерстві є важливу складову суспільної активності [1,2]

У Законі України «Про волонтерську діяльність», а саме у статті 7, пункті 1 в редакції Закону № 246-VIII від 05.03.2015. зазначено, що волонтер, це фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги має свої права та обов'язки. [4,5] Волонтерський рух має суспільно важливий характер, і саме він формує суспільну свідомість в громаді. Волонтер діє за покликом душі вирішуючи соціально значущі проблеми суспільства (знаннями, фізичною допомогою, спілкуванням, організацією і тому подібним).

У 2019 році людство відзначило 160-річчя виникнення волонтерського руху, початком якого прийнято вважати 1859 рік, а саме створення Міжнародного комітету Червоного Хреста – організації, що на добровільних засадах надавала би першу медичну допомогу пораненим. Його ініціатором є швейцарський підприємець і громадський діяч Жан Анрі Дюнан, який пізніше став першим лауреатом Нобелівської премії миру. [7] З різних джерел можна знайти, що волонтерство на українських землях з'явилося ще у ХІХ ст.- найбільш відомою тогочасною організацією є Червоний Хрест, яка працює і сьогодні. Українській ментальності притаманним є прояв взаємодопомоги, піклування про ближнього. Досвід суспільної праці свідчить про активну діяльність громадських діячів, добротинців, добровольців, а в подальшому волонтерів. З початком Незалежності України волонтерство відновлюється і розпочинає розвиватися у всіх сферах життєдіяльності людини («Телефон довіри», організації по допомозі збереження здоров'я населення від СНІДу, допомога наркозалежним, інші.).

Згідно з рейтингом World Giving Index у 2010 році Україна займала лише 150 місце (тільки 5 відсотків населення було залучено до волонтерської роботи). Майдан все змінив... Різкий час розвитку цього руху в Україні припадає саме під час Революції Гідності України, це пояснюється тим, що народ, а у більшості студенти, активні громадяни своєї країни - об'єдналися, і спільними зусиллями почали творити зміни в країні (Майдан.Медик, Євромайдан.SOS, Крила Фенікса, Народний проект, Армія SOS., Підтримай армію України, Волонтерська Сотня, ФОНД Діани Макарової, Повернись живим, Combat-UA. та інші).

Про позитивність чи негативність змін – кожен вирішує сам для себе. Важливим є те, що завдяки волонтерству країна згуртувалася і змогла зберегти свій суверенітет у 2014 році на Донбасі, на жаль це триває і сьогодні. Саме після цих подій рейтинг України збільшився, майже чверть населення мали досвід волонтерства (23%).[7] «Волонтер – це модно!» – саме з таким гаслом волонтерська діяльність в Україні стрімко розвивається у всіх сферах і заохочує до себе ще більше активної молоді. Стрімкому розвитку волонтерства в Україні сприяють іноземні організації, одна з відомих нам це Konwent Współpracy Samorządowej Polska-Ukraina (Конвент Самоврядної Співпраці Польща – Україна) здійснює активну участь у розвитку волонтерства в Україні. Конвент Самоврядної Співпраці Польща – Україна – це єдина асоціація в Польщі, членами якої є польські органи місцевого самоврядування, які мають партнерів

серед українських відповідників, або хочуть таких знайти. Конвент Самоврядної Співпраці Польща – Україна був створений з ініціативи Інституту регіонального розвитку на Загальних зборах, що відбулися 7 вересня 2010 року в Щецині. [6] За підтримки цієї організації відбуваються багато проектів, які є популярними серед молоді з усіх куточків України. Один з них це *Polsko-Ukraińska Młodzieżowa Akademia Samorządności* (Польсько – Українська Молодіжна Академія Самоврядування), який спрямований на розвиток волонтерських ініціатив в Україні. Мета цього проекту – підвищити обізнаність молоді з усієї країни про роботу територіальних громад, їх структуру, завдання, мету порівнюючи з органами Польщі. Навчити підлітків волонтерити та бути соціально відповідальними.

Klitschko Foundation – всеукраїнська благодійна організація, що реалізує соціальні проекти у сфері освіти, спорту та науки. Одна з відомих організацій в Україні, яка займається розвитком підлітків через освітні, соціальні та спортивні проекти. Критично мислити, навчитися ораторської промови у найкращих ораторів країни, зустрітися з відомими спортсменами, керівниками світових кампаній, поспілкуватися з братами Кличко та дізнатися їхню історію успіху, розкрити філософські теми на семінарі, дізнатися про можливості для підлітків, знайти активних друзів з усієї України можна на освітньому проекті – *School of Success* (Школа Успіху). Можливість навчитися соціальній відповідальності, дізнатися про сортування, збереження ресурсів, комунікації, проектному менеджменту, відповідальному ставленню до навколишнього середовища, дізнатися про соціальну відповідальність міжнародних підприємств, є на проекті *Zero Waste School*.

Обрії майбутнього – філософський онлайн-семінар для підлітків, який допоможе учасникам розвинути навички критичного та креативного мислення, сформувані цілі на майбутнє та визначити свій життєвий шлях. А також обговорити теми, які їх хвилюють, але про які не завжди говорять в школі чи вдома: покликання у житті, любов, гідність, щастя, моральні цінності тощо. Разом з модераторами вестимуть діалог, переглянуть навчальні відео та фільми. Зустрінуться з гостями, які поділяться своєю історією досягнень і поразок, розкажуть про цінності й правила, якими керуються у житті.

Посилка Успіху – освітній онлайн-проект для вчителів та вчительок фізичного виховання, який навчить методів ефективного викладання та допоможе залучити учнів і учениць до активного способу життя, занять спортом як в школі, так і поза її межами.

Вище перелічені проекти свідчать лише про незначну частину роботи Фонду. Окрім навчання волонтерству, учасники по закінченню проекту в Києві, обов'язково реалізують власні локальні проекти у своїх населених пунктах популяризуючи волонтерський рух в країні. Будучи учасником Фонду, автор з власного досвіду може зробити висновки, що після реалізації локального проекту, волонтерство в громаді стає активнішим та розвивається в різних напрямках, співпрацює з органами місцевого самоврядування або з іншими організаціями. Широка популяризація волонтерського руху сприяла розвитку широких ініціатив, зокрема *AIESEC*, *Фундація Регіональних Ініціатив (ФРІ)*, *Будуємо Україну разом (БУР)*, *TEENERGIZER*, *BEST*, *Українська Волонтерська*

Служба, та інші. В кожному місті, селищі активні громадяни своєю невеличкою, і водночас соціально значущою громадською працею змінюють світ і власним прикладом сприяють розвитку волонтерського руху в країні.

Список використаних джерел

1. Лях Т. Л. Волонтерство // Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. І. Д. Зверєвої. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. С. 124–128.
2. Лях Т. Л., Хижняк О. В. (2012). Участь молоді у волонтерстві як важлива складова суспільної активності // Участь молоді в суспільному житті: досвід, можливості, бар'єри: щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України, кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2011 року). С. 77-83.
3. Щорс В. В. Волонтерська діяльність — провідна форма гуманістичного виховання старшокласників // Практична психологія та соціальна педагогіка. 2013. № 9. С. 34-47.
4. Закон України «Про волонтерську діяльність» (№ 3236-VI, 19.04.2011 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
5. Законі України Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності (№ 246-VIII від 05.03.2015). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T150246.html
6. Konwent Współpracy Samorządowej Polska-Ukraina (Конвент Самоврядної Співпраці Польща – Україна). URL: <https://gdansk.mfa.gov.ua/news/56160-konwent-polyshha-ukrajina>
7. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html>

*Стогній Ірина Валеріївна,
старший викладач, кафедра іноземних мов;*

*Горюнова Марина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри іноземних мов;*

Національна академія статистики, обліку та аудиту

НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У НЕПРОФІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Вивчення іноземних мов у непрофільних закладах вищої освіти є складовою частиною процесу формування висококваліфікованого фахівця у вибраній галузі, тому іноземна мова стає не лише засобом спілкування, а й показником професійної компетентності випускника. Згідно з вимогами чинних освітньо-професійних програм перед викладачем ставиться завдання навчити студента оволодіти не лише здатністю спілкуватися іноземною мовою, а й

виробити й удосконалювати навички роботи з професійно-орієнтованими текстами. Викладач іноземної мови закладу вищої освіти повинен вчити своїх студентів користуватися читанням для засвоєння мовного й лексичного матеріалу, а також як джерелом отримання інформації.

Зміст текстів визначає ставлення студентської молоді до читання, а також можливості розв'язання тих освітніх і виховних завдань, які ставляться перед іноземною мовою як навчальним предметом. Структурно-сміслові та мовні особливості текстів визначають характер самого процесу читання.

До іншомовних текстів для студентів існують певні вимоги:

- пізнавальна цінність текстів, науковість їх змісту. Тексти мають будуватися на фактичному матеріалі не лише професійного змісту, а про країну і її народ, мова якого вивчається, а також включати відомості з найрізноманітніших галузей людських знань. За видами жанрів тексти можуть бути художніми, науково-популярними (статті), а також прагматичними (оголошення, меню, афіші, розклад руху потягів тощо). Це мають бути нескладні автентичні або адаптовані тексти, оскільки специфіка курсу іноземної у закладі вищої освіти за фаховим та професійним спрямуванням виявляється у принципах відбору мовного матеріалу, зокрема лексики;
- ідейно-виховна цінність текстів, яка сприятиме формуванню морально-етичних якостей читця [1].

Відповідно й перед студентами у процесі вивчення професійно-орієнтованої літератури стоять наступні завдання:

- отримання інформації, яка б доповнювала та поглиблювала навчальний матеріал, що опановується студентами в процесі вивчення профільних дисциплін навчального плану;
- формування необхідних навичок щодо подальшого самостійного читання літератури за фахом.

Традиційна методика роботи з іншомовними текстами пропонує такі етапи роботи:

1. Дотекстовий (передтекстовий) етап:

- аналіз мовних і смислових труднощів;
- введення у проблему;
- формулювання комунікативної установки на читання тексту.

2. Притекстовий етап:

- читання тексту;
- тренування видів читання.

3. Післятекстовий етап:

- контроль розуміння тексту;
- обговорення змісту прочитаного;

Навчання смислової переробки інформації – робота з оригінальними професійно-орієнтованими текстами, а саме аналітико-синтетичне читання з відповідним контролем розуміння прочитаного у процесі аудиторних занять, а також виконання ефективних вправ (на спеціально підібраному для цього

матеріалі) до і після читання професійно-орієнтованих текстів є необхідною складовою у процесі навчання іноземної мови.

На різних етапах роботи з текстами з метою формування навичок читання професійно орієнтованих текстів іноземною мовою та контролю розуміння прочитаного викладач може запропонувати студентам виконати наступні види вправ:

- прочитати текст та поділити його на змістовні частини, підбираючи заголовки до кожної;
- прочитати текст та вибрати із запропонованих анотацію, що відображає його зміст;
- знайти у кожній частині тексту речення, що передає основний зміст;
- виправити поданий план тексту (у плані має бути невідповідність);
- розташувати малюнки (фото, частини тексту) у правильній послідовності);
- вибрати із запропонованих заголовків той, що найкраще відображає головну думку тексту.
- вибрати із поданих відповідей на питання правильну відповідь (тестові завдання);
- заповнити пропуски в тексті відповідно до змісту тексту;
- знайти у тексті підтвердження того, що ... ;
- з'єднати правильно початок і кінець поданих речень;
- розкрити пункти плану до тексту;
- скласти анотацію (рекламу) до прочитаного тексту
- конспективно передати зміст прочитаного рідною мовою;
- знайти потрібне посилання, формулювання або довідку.

Для розвитку необхідних навичок подальшого самостійного вивчення професійно-орієнтованої літератури студентам доцільно виконувати вправи, спрямовані на впізнання (ідентифікацію) невідомих слів за асоціацією, із контексту, за словотворчими елементами, за приналежністю до групи інтернаціональних слів та інші; впізнання мовних моделей у процесі читання, тобто розуміння мовних зразків, що мають в основі ту або іншу модель, характерну для такого виду фахової літератури; уміння користуватися словниками та довідниками [2; 3].

Отже, вміння працювати з іншомовним текстом, без сумніву, є фактором не лише професійного, а й загальнокультурного розвитку студента. Ці вміння дозволяють своєчасно долучитися до джерел професійної та культурологічної інформації, набути навичок роботи з літературою, сприяють підвищенню культури мовлення.

Список використаних джерел

1. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Кол. авторів під кер. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2018. 319 с.
2. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підруч. для студ. лінгв. ун-тів і фак. ін. мов вищих навч. закладів / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька; під заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.

3. Мусійчук С. М. Розвиток навичок професійно-орієнтованого читання на заняттях з іноземної мови у немовних ВНЗ. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2014. № 4. С 114-117.

4. Денисюк Л. В. Данілова Н. Р. Навчання читанню й перекладу професійно-орієнтованого тексту на заняттях англійської мови у вищих навчальних закладах. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. 2015. Вип. 11(54). С. 107-110.

*Стрижньов Микола Юрійович,
старший викладач,
кафедра іноземних мов,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ДО ПИТАННЯ ПРО НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗВО

В наш час все підвищеної конкуренції на ринку праці все більше вимог до знання іноземної мови (здебільшого англійської) ставиться до майбутніх спеціалістів в різних сферах, зокрема в економіці. При вивченні іноземної мови студенти економічних спеціальностей стикаються в першу чергу з новою для себе лексикою та граматикою. В умовах обмеженої кількості навчальних годин викласти багато тем, пов'язаних з практичними навичками майбутніх фахівців зі знанням іноземної мови просто неможливо. Можна лише ознайомити студентів з тими чи іншими аспектами іноземної мови, залишивши значну частину матеріалу на самостійне опрацювання підчас трудової діяльності спеціалістів по закінченню вищого навчального закладу.

Лексичний матеріал засвоюється студентами зі значними труднощами тому що вони зосереджені в першу чергу на своїй основній спеціальності. Тим не менш саме лексичному матеріалу англійської мови потрібно приділяти основну увагу. Лексичний матеріал повинен бути збалансований та розкривати основи різноманітних галузей економіки у її теоретичному і, особливо, практичному вимірі. З огляду на те, що майже всі студенти вивчали англійську у школі основний акцент у ЗВО слід зробити на фаховій термінології та фахових мовних кліше що подаються на тлі вивченого у школі та відкоригованого на першому курсі матеріалу із загальної англійської мови.

Окрім цього важливе місце у навчанні іноземної мови студентів економічних спеціальностей посідає навчання їх перекладу. Багато компаній мають зовнішньоекономічні зв'язки з іноземними компаніями і тому вимагають від потенційних співробітників вести на належному рівні усно та письмово перемовини із іноземними партнерами, та перекладати на очних або заочних зустрічах. Тому викладач англійської мови має володіти не лише глибокими теоретичними знаннями із свого предмету, але й навичками усного і письмового перекладу і здатністю навчити йому своїх студентів.

Він має регулярно вдосконалювати свою професійну та особистісну компетенцію, а саме поглиблювати знання зі свого предмету і методики його викладання (як самостійно, так і на методичних семінарах, курсах), розвивати свої моральні якості та підвищувати культурний рівень, щоб завжди бути гідним взірцем для студентів. Для успішної роботи над собою йому необхідно мати такі якості як вимогливість до себе, відповідальність, організованість і цілеспрямованість.

На практичних заняттях англійської мови доцільно поєднувати розбір текстів та діалогів професійного спрямування із їх перекладом. Як правило усний переклад з листа або послідовний студенти здійснюють під час занять, а письмовий вдома. Викладач перевіряє та виправляє, за необхідності варіанти перекладу, визначає кращий, вчить перевіряти за додатковими матеріалами (тлумачні словники, довідники) та критично оцінювати свій варіант. На початковому етапі формування перекладацьких умінь бажано брати невеликі за обсягом оригінальні тексти та спершу пояснювати ключові терміни, які можуть містити складнощі для розуміння. Таке пояснення бажано давати англійською мовою, але у випадку нерозуміння з боку студентів потрібно надати його українською мовою.

Для кращої підготовки студентів бажано надавати їм матеріали для перекладу для первинного самостійного опрацювання вдома. На самому ж занятті викладач спершу має опитати українські еквіваленти ключових термінів, нових значущих слів та виразів. Далі кожен із студентів по черзі перекладає з листа певний фрагмент тексту. Викладач коментує переклад щодо його змістової та лексико-граматичної вірності та виправляє, за необхідності, надаючи свій варіант.

Таким чином ми робимо висновок що розвиток комунікативних навичок ата засвоєння студентами професійної лексики, закріпленої вправами на переклад здатне принести вагомий результат у мовній підготовці студентів економічних спеціальностей. Вмотивовані студенти, при старанному вивченні мови та практики перекладу, при закінченні ЗВО можуть досягти рівня випускника відділення перекладу, лише із спеціалізацією у своїй сфері. Адже наразі до спеціалістів висуваються високі вимоги до знання мови і перекладу у відповідній сфері. Оновлення існуючих, а також розробка і запровадження нових методичних посібників з навчання усному та письмовому перекладу в економічній сфері є необхідною умовою вдосконалення навчального процесу відповідного ЗВО.

*Шевчук Володимир Олександрович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

РЯТІВНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНИХ ТА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ: ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

Нагальність розв'язання економічних, соціальних, екологічних та інших проблем зумовлює необхідність утвердження властивих Україні інтелектуальних можливостей за відповідними науковими, освітніми та прикладними напрямками розвитку. Йдеться передовсім про український сегмент загальнолюдського економічного знання: адже адекватні глобальним викликам ХХІ ст. рятівні сенси відносно давно властиві якраз йому.

...Листування С.Тимошенка, одного із засновників Української академії наук, із першим Президентом УАН В.Вернадським у 20-і роки ХХ ст., коли один прибув до США, а другий викладав у Сорбонні, доречно розглядати як джерело інформації для компаративного аналізу американської та європейської, в т.ч. української наукової, освітньої і практично-прикладної моделей. Власну переконаність у тому, що «наука тут не в великій пошані», С.Тимошенко аргументував фактами зі свого життя в США, приходячи до висновку як про неможливість «дістати деякі журнали для Києва і Петербурга», знайти «найголовніші книги зі своєї спеціальності» чи «європейський журнал з математики», так і про неможливість порівняти лабораторії Westinhouse Electric «ні з Петербургом, ні з Києвом, ні навіть із Загребом». «...Ще рік-два такого животіння, – констатував видатний український механік, – і я втрачу зв'язок з науковим життям Європи» [1, с. 121, 122, 123, 126].

Кількома десятиліттями пізніше Дж.Кенеді підтвердив міркування «українського батька» американської механіки, сказавши, що змагання в космосі СРСР у США виборів за шкільною партою. Відтак американський президент вказав на доцільність запозичення радянського освітнього досвіду [2]. Зазначимо, що лідерство СРСР у космосі забезпечували передовсім вихідці з України. Переважно в Україні, що була тоді колонією Російської імперії, отримали шкільну та/чи вищу освіту Юрій Кондратюк, Сергій Корольов, Валентин Глушко та ін. Факти науково-технічної історії ХХ ст. також підтверджують, що питома українське надбання не може зникнути безслідно – воно було, є і буде, потребуючи нині новаторського осучаснення. Наданим шансом належить ефективно скористатися, бо йдеться про подальше інтелектуальне утвердження українства.

...Понад рік тому в Україні ухвалено урядову Концепцію розвитку STEM-освіти [3]. Завдяки її ухваленню природничо-математичні засади освіти набувають легітимності. Концепція STEM охоплює кілька складових – Science (науку), Technology (технології), Engineering (інжиніринг) та Mathematics (математику). З'являється шанс зробити ці засади фундаментальною основою змін освітньої парадигми, яка передбачає надання принципово нових фахових

компетентностей сучасним та майбутнім економістам. Зокрема, STEAM-освіта як фрагмент Концепції, запроваджуваний у вищій та середній школі культурно-мистецького спрямування, додатково актуалізує доречність запровадження новітньої фахової підготовки економістів.

Основоположна складова досліджуваної Концепції, позначена літерою «S» (science), спонукає до розбудови наукової картини економічного надбання людства. Ця картина базується на об'єктивних засадах, а не ігнорує їх на догоду суб'єктивним наративам, що продовжують уявляти мислення, господарювання та урядування не тільки в Україні. Неортодоксальна українська наукова думка відображає цю картину у вигляді уявних дерев загальнолюдського економічного пізнання [4, с. 381-382].

Оновлена крона першого дерева останніх півтора століття належить українству. Порівняння дерев дає можливість з'ясувати, що коріння першого з них – природниче, а не політизоване. Воно - питомо українське, а не запозичене (чужинецьке та насильницьки накинута). Відтак і плоди першого дерева (тобто економічні знання) – життєствердні, а не смертоносні. Перефразовуючи акад. В.Вернадського, сьогодні маємо підстави стверджувати: «Це дерево – в наших руках. Ми його не випустимо!».

Життєдайне економічне надбання, яким володіє сучасне українство, створює світоглядну основу новітньої освітньої парадигми. Вважаємо її принципово новою, бо вона – рятівна. Українська освітня парадигма є рятівною тому, що повстає проти найбільшого земного злочину, а саме – проти пограбування нащадків. Проблеми, перед розв'язанням яких постала більшість країн світу, можуть вирішуватися завдяки тій освітній моделі, наукові засади якої є життєствердними. Нині ця модель належить Україні.

За д-ром С.Подолінським як фундатором національної наукової школи фізичної економії, стверджуємо, що статистика, облік та похідні від них контрольні-аналітичні функції є ноосферними явищами [5]. А за С. Подолінським як очільником світової плеяди подвижників екологічної економіки доводимо, що ноосферна місія управлінських функцій полягає в інтелектуальному сприянні примноженню енергетичного бюджету людства [6, с. 264]. Йдеться про примноження сонячної енергії, а не доданої вартості, під машкарою якої насправді ховається ентропія.

Другу складову Концепції STEM-освіти (позначену літерою «T» – technology) пропонуємо розглядати за акад. В.Вернадським, ведучи мову про технологічне освоєння сфер живого, неживого й розумного. Відтак управління цим освоєнням є керованою розумним проекцією живого на неживе, а статистика, облік та похідні від них контроль, аналіз, регулювання тощо – функціями управління у наведеній інтерпретації. Ключовими об'єктами статистики, обліку та пов'язаних із ними управлінських функцій є гумус, зерно, солома, худоба, гній. Примноження енергетичного бюджету людства, про який ідеться, досягається через гармонізацію біоенергетичних співвідношень між вказаними абсолютними благами, досліджуваними у процесі їх кругообігу.

Що стосується наступної складової досліджуваної Концепції, позначеної літерою «E» (engineering), то мається на увазі насамперед розвиток комерціалізації технологічного освоєння кругообігу названих абсолютних благ,

а відтак і модифікація статистики, обліку та інших функцій управління процесом їх кругообігу. Заснований на природничих засадах інжиніринговий підхід повинен забезпечити результативність комерціалізації кожного із названих абсолютних благ у процесі їх кругообігу. Пропонований підхід до такого абсолютного блага як худоба покликаний викривати збитковість тваринництва як природничого нонсенсу.

Заключна складова Концепції STEM-освіти позначена літерою «М» (mathematics). Варто нагадати, що основоположник теорії і практики обліку італієць Л. Пачолі був видатним математиком свого часу [7, с.173]. Божественну пропорцію, яку він досліджував, українець М.Руденко імплементував у свою формулу енергії прогресу. Ця остання є світовою константою [4, с. 424]. З одного боку, її доцільно вважати нормою контролю, що мав би базуватися на фундаментальних природничих засадах, а з іншого – її слід класти в основу функціонально-вартісного аналізу, здійснюваного з метою оптимізації розподілу сукупного річного продукту. Доречно вказати і на ті українські розробки, котрі давно чекають гідного застосування. Вкажемо, зокрема, на самобутній економетричний та обліковий доробок львів'янина Павла Цьомпи [8]. Нині потрібне новаторське застосування цього доробку якраз у контексті втілення Концепції STEM-освіти.

Викладені положення визначають бачення української моделі сучасної економічної освіти, здатної відповідати порушеним концептуальним вимогам. Пропоновані положення окреслюють ключові блоки освітніх модулів. Ідеться про складові освітньо-професійних програм (навчальних дисциплін, практик, державної атестації), за якими на природничо-математичних засадах належить оновлювати навчальний процес. Запровадження Концепції у дедуктивній послідовності, починаючи з підготовки докторів філософії, сприятиме створенню кадрового забезпечення, здатного на питому українській інтелектуальній основі охоплювати вищу та середню школу.

Втілення моделі сучасної економічної освіти згідно із викладеними положеннями дозволить, зокрема, пропонувати для ринку освітніх послуг сучасний український інтелектуальний продукт, зіставний за рівнем компетентності з кваліфікаціями, за якими готують фахівців АССА (Association of Chartered Certified Accountants), СІМА (Chartered Institute of Management Accountants) та інші міжнародні професійні організації. Потенційно цей продукт здатний скласти конкуренцію кваліфікаціям, якими на українському освітньому ринку володіють міжнародні організації, що надають кваліфікації у сфері аудиту, бухгалтерії, фінансів, менеджменту та ін.

Так, офіційні провайдери СІМА, позиціонуючи переваги кваліфікацій, які вони надають в Україні, вказують таку з них, як навички для майбутнього, і зазначають, що їхні навчальні плани, засновані на компетенціях, дозволяють опановувати навички, яких фахівці потребуватимуть зараз і в майбутньому. У той же час володіння пропонованими компетентностями відкриває перспективу виховання адвокатів нащадків – незалежно від того, що йдеться про підготовку майбутніх статистиків, обліковців, фінансистів, менеджерів тощо, а не фахових правників.

Конкурентність пропонованого освітнього продукту досягатиметься завдяки базованим на фундаментальній основі життєствердним засадам світових природничо-математичних та української економічної наук, котрі у симбіозі покликані формувати підвалини підготовки фахових економістів згідно з вимогами Концепції STEM-освіти. Реальне досягнення конкурентності забезпечуватиметься завдяки якраз тим рятівним компетентностям, які надаватимуться сучасним та майбутнім фахівцям.

...Історія укотре надає нагоду, якою маємо належно скористатися, аби зберегти статус першопрохідців. Історичний шанс, про який ідеться, відкриває перспективу ініціювання платформи ВукРО – Всеукраїнської рятівної освіти.

Список використаних джерел

1. Корсак І. Борозна у чужому полі. К.: Ярославів вал, 2014. 224 с.
2. Усанин А. Альтернативный глобализационный сценарий. М.: Strelbytskyu Multimedia Publishing, 2020. 194 с.
3. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 960-р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text>
4. Руденко М. Енергія прогресу. Вибрані праці з економії, філософії і космології. – К.: «Кліо», 2015. 680 с.
5. Шевчук В.О. Ноосферна парадигма обліку: «точки опори» і вектори утвердження // Трансформація бухгалтерського обліку, аналізу та контролю в умовах соціально-економічних викликів: матеріали Міжнародного кругового столу., 28 травня 2021 р. Том 1. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 277 с.
6. Подолинський С. Вибрані праці. Упорядник Л. Я.Корнійчук. К.: КНЕУ, 2000. 328 с.
7. Конфорович А. Г. Колумби математики. К.: Рад. школа, 1982. 223 с.
8. Цьомпа П. Нариси економетрії і побудована на національній політекономії теорія бухгалтерського обліку. Львів : Каменярь, 2001. 200 с.

Наукове видання

**СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА
ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТИ**

МАТЕРІАЛИ VIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Підписано до друку 23.10.2021. Формат 60x84¹/₁₆.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум.-друк. арк. 18,02. Обл.-вид.арк. 25,81.
Тираж 200 прим. Зам. № 18.

ДП «Інформаційно-аналітичне агентство»
вул. Еспланадна 4 – 6, м. Київ, 01601, Україна
тел./факс 287-77-62
E-mail: info@iaastat.kiev.ua